

O R I J E N T A L N I I N S T I T U T U S A R A J E V U
MONUMENTA TURCICA HISTORIAM SLAVORUM
MERIDIONALIUM ILLUSTRANTIA

Tomus primus

Serija I
ZAKONSKI SPOMENICI

Sv. 1

KANUNI I KANUN-NAME

ZA BOSANSKI, HERCEGOVAČKI, ZVORNIČKI, KLIŠKI,
CRNOGORSKI I SKADARSKI SANDŽAK

Saopštavaju

Dr. Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić i
Dr. Hazim Šabanović

S A R A J E V O
1 9 5 7

Uredništvo:

Dr. BRANISLAV ĐURĐEV, NEDIM FILIPOVIĆ I HAMID HADŽIBEGIĆ

S A D R Ž A J

	Strana
PREDGOVOR	5
UVOD	7
A	
<i>Zakonski spomenici za Bosnu i Hercegovinu</i>	9
I	
Kanuni za Bosnu i Hercegovinu iz XV vijeka (Nedim Filipović)	11
1) Kanun o vlasima Hercegovačkog sandžaka iz 1477 godine	12
2) Kanun o vlasima oblasti Pavlovića iz 1485 godine	12
3) Kanun o vlasima Kraljeve zemlje iz 1489 godine	13
4) Kanun rudnika Kreševa iz 1489 godine	14
5) Kanun o rudniku Fojnici i njegovim pomoćnim rudnicima Deževici i Dusini iz 1489 godine.	15
II	
Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz 1516 godine (Dr Hazim Šabanović)	18
III	
Kanun-nama za Bosanski sandžak iz 1530 godine (Dr Branislav Đurđev)	34
IV	
Kanun-nama za Bosanski, Hercegovački i Zvornički sandžak iz 1539 godine (Dr Branislav Đurđev)	48
V	
Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz 1542 godine (Dr Hazim Šabanović)	59
VI	
Bosanska kanun-nama iz 1565 godine (Hamid Hadžibegić)	70
VII	
Kanun-nama Zvorničkog sandžaka iz 1548 godine (Nedim Filipović)	93
VIII	
Zakon o carini Srebrenice (Nedim Filipović)	122
IX	
Kanun-nama Kliškog sandžaka iz 1574 godine (Nedim Filipović)	125
X	
Kanun-nama za Hercegovački sandžak iz 1637-38 godine (Hamid Hadžibegić)	141

	Strana
B	
<i>Zakonski spomenici za Crnu Goru</i>	151
I	
Odredbe o nekim bordskim i maljorskim plemenima iz 1497 godine (Dr Branislav Đurđev)	153
II	
Crnogorske kanun-name iz deftera iz 1523 godine (Dr Branislav Đurđev)	156
1) Nova kanun-nama vilajeta Crne Gore prema carskoj zapovijesti	160
2) Kanun-nama vilajeta Crne Gore prema starom defteru	166
III	
Kanun-nama za Crnu Goru iz deftera od 1529—1536 godine (Dr Branislav Đurđev)	169
IV	
Kanun-nama za Crnu Goru iz Dukadičinskog deftera iz 1570 godine (Dr Branislav Đurđev)	173
V	
Kanun-nama za Skadarski sandžak iz deftera od 1529—1536 godine (Muhamed Mujić)	178
VI	
Kanun-nama za Skadarski sandžak iz 1570 godine (Muhamed Mujić)	183
<i>Registar</i> (Hamid Hadžibegić)	189

Jželji da zadovolji prijeku potrebu naše istoriske nauke Orijentalni institut pokreće izdavanje zbirke turskih dokumenata za istoriju naših naroda i zemalja pod turskom vladavinom.

Da je Orijentalni institut mogao da pristupi ovom poslu, prije svega, treba zahvaliti na razumijevanju na koje je naišao kod organa narodne vlasti i kod nekih naučnih institucija. Akademski savjet FNRJ 1951 godine je dao sredstva za kraći boravak Branislava Đurđeva u Carigradu radi arhivskih istraživanja. Na osnovu izvještaja Branislava Đurđeva načinjen je plan rada u Carigradskom arhivu (Bašvekālet arsivi). Iduće, 1952 godine jedna ekipa u sastavu Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Metodije Sokolski i Dušanka Šopov, poslata od Akademskog savjeta i Arhivskog savjeta FNRJ, snimila je iz Carigradskog arhiva sve kanun-name i najstarije deftere koji se odnose na sandžake na našoj teritoriji. U aprilu 1953 Savet za prosvetu, nauku i kulturu NR Srbije poslao je Branislava Đurđeva i Nedima Filipovića na jednomjesečni rad u Carigradski arhiv da skupe materijal za Prvi srpski ustanak i da dopune snimanje dotada skupljenog materijala. U januaru 1956 radili su Branislav Đurđev i Hamid Hadžibegić u Carigradskom arhivu. Za vrijeme tih boravaka skupljen je najvažniji materijal koji sa materijalom iz naših i drugih arhiva pretstavlja osnovu na kojoj se moglo započeti sa sistematskim objavljivanjem.

Orijentalni institut smatra svojom dužnošću naročito da istakne da je rad na ostvarenju svoje zamisli mogao započeti zato što je naišao na veliko razumijevanje kod tadašnjeg predsjednika Savjeta za nauku i kulturu FNRJ druga Rodoljuba Čolakovića.

Ova zbirka će se zvati »Monumenta turcica historiam Slavorum Meridionalium illustrantia«. Ona će biti uređivana sa stanovišta potreba naše istoriske nauke. Prema tome uređništvo će odlučivati šta će i kako će se šta objavljivati. Uzveši to u obzir, uređništvo će donositi odluke da li će se pojedini izvori saopštiti u turskom tekstu

i prevodu, samo u prevodu ili u regestima i izvodu. Uredništvo će voditi brigu da objavljeni izvori budu tako saopšteni da omogućuju punu kritiku izvora.

Iz napred navedenog je jasno da će ova zbirkha biti ograničena na turske dokumente koji se odnose na istoriju naših zemalja pod turskom vladavinom. Pri tome se misli isključivo na turska zvanična dokumenta, akta, popise, sudska dokumenta i tome slično, jednom riječi na arhivski materijal. Orijentalni institut nije u mogućnosti da odmah započne sa zbirkom koja bi odgovarala onakvim publikacijama kakva su, na primjer, *Monumenta Germaniae historica*. Kada će Orijentalni institut biti u stanju da sistematski počne objavljivati i istoriske izvore druge vrste pitanje je vremena i razvitka samog Instituta i njegovoga rada.

Zasada Orijentalni institut predviđa u ovoj zbirci ove serije:

- 1) Z a k o n s k i s p o m e n i c i gdje će se objavljivati turski zakonski spomenici koji se odnose na sandžake na našoj teritoriji i okolne sandžake, kao i opšte zakonske zbirke.
- 2) D e f t e r i gdje će se objavljivati zemljišni popisi (tahrir defterleri), poreski i finansijski popisi.
- 3) F e r m a n i, b e r a t i i a k t a .
- 4) S i d ž i l i .

Prema potrebi uredništvo će uvesti i druge serije.

Transkripcija će u ovoj zbirci biti ista kao u Prilozima za orientalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, odnosno transkripcija koju Orijentalni institut sprovodi u svim svojim izdanjima.

U ovoj prvoj svesci redakcija nije uspjela da do kraja provede ujednačeni način objavljuvanja, pa u tom pogledu postoje dosta velike razlike među autorima.

U opširnim popisnim defterima pojedinih sandžaka poslije uobičajenog uvoda u kome se, pored konvencionalnih pohvala bogu i vladajućem sultanu, daje ime povjerenika, pod čijim se nadzorom vršio popis sandžuka, ime pisara koji je popisivao sandžak i datum početka i svršetka popisa, dolazi pred osnovnim tekstom popisnog deftera kanun-nama kao kodificirana zbirka carskih odredaba (kanuna) koje, u saglasnosti sa šeriatom, regulišu u ekonomskom, fiskalnom, administrativno-sudskom pogledu odnose u jednom sandžaku. Te odredbe uključuju u sebe neke od osmanske vlasti prihvaćene norme običajnog prava oblasti u kojoj je taj sandžak uspostavljen.

Ovdje se objavljaju kanun-name za pojedine sandžake posebno od deftera kojima pripadaju. Tako je postupljeno, prije svega, iz praktičnih razloga. Obrada brojnih defteri koji su se očuvali nije laka stvar i trajaće dugo. Našoj nauci su potrebnii izvori koji daju podatke o najkrupnijim linijama ekonomskog i društvenog života jugoslovenskih naroda pod turskom vlašću. Njih treba izdati što je moguće brže. Osim toga mnogi defteri neće biti publikovani u cijelini, nego samo u sažetim izvodima. Ali osim praktičnih razloga za ovakav postupak postoje i metodski razlozi. Neke kanun-name izvjesnih sandžaka očuvane su samo u prepisima, a da se defteri čiji su one bile sastavni dio nisu očuvali. Ali je drugi metodski razlog za odvojeno publikovanje sandžačkih kanun-nama, po našem mišljenju, još opravdaniji. Odredbe kanun-nama iz »starih deftera« prenošene su u kanun-name »novih deftera«. Prijeko je potrebno olakšati upoređenje među takvim kanun-namama, a potrebitno je omogućiti lakše upoređenje i među kanunnama različitih sandžaka. Ponekad je kanun-name »novog deftera« tako tekstualno bliska kanun-namii »starog deftera« da se može govoriti o recenziji (ponekad i o gotovo doslovnom tekstu) ranije kanun-name. Tada je moguće saopštiti kanun-name kao što je u ovoj knjizi učinio N. Filipović sa Zvorničkom kanun-namom.

Iz najstarijih očuvanih opširnih popisa Bosanskog i Hercegovačkog sandžaka proizlazi da do potkraj XV vijeka nije bilo posebnih kanun-nama za ta dva sandžaka. U opširnom defteru Hercegovačkog sandžaka od 1477 godine postoji, u osnovnom tekstu popisa, samo jedan kanun koji se odnosi na vlahe toga sandžaka. U opširnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1489 godine, opet u osnovnom tekstu popisa, ima tri kanuna (zakona), od kojih se dva odnose na rudarska mjesta

Kreševo i Fojnicu, a jedan na vlahe toga sandžaka. Uostalom zbirka sandžačkih kanun-nama koju je izdao Omer Lutfi Barkan pokazuje da se sandžačke kanun-name počinju uvoditi kao stalna zakonodavna praksa tek početkom XVI vijeka. Ta činjenica je u tjesnoj vezi sa razvitkom Osmanskog carstva i evolucijom njegove upravne i zakonodavne prakse.

Za one sandžake koji su nastali tek u XVI vijeku, ne treba ni isticati da najranije kanun-name koje se na njih odnose potiču iz vremena prvog popisa tih novoosnovanih sandžaka. U sačuvanim kanun-nama bosanskih sandžaka upada u oči da su mnoge odredbe kanun-nama najstarijeg sandžaka, Bosanskog sandžaka, prihvaćene, a često i doslovno prenesene, u kanun-name ostalih sandžaka.

Prema istraživanjima izvršenim u turskim i našim arhivima, nije se sačuvao naročito veliki broj kanun-nama sandžaka Bosanskog ejaleta, a za neke od tih sandžaka nije do danas pronađena ni jedna kanun-nama. Tako mi ne posjedujemo ni jednu kanun-namu Pakračkog, Krčkog i Bihaćkog sandžaka. Što se tiče Požeškog sandžaka, koji se jedno kraće vrijeme nalazio u sastavu Bosanskog ejaleta, kanun-name koje se odnose na taj sandžak nismo u ovu, prvu knjigu uvrstili iz dva razloga. Prvo što te kanun-name regionalno ne spadaju u ovu zbirku, a drugo što se ne odnose na ono vrijeme kad se taj sandžak nalazio u sklopu Bosanskog ejaleta. U ovu knjigu nisu ušle objavljene zapovijesti za Srebrenicu iz rukopisa »Kanun-namei sultani ber mucebi örfi osmani« (Bibl. Nat. Paris, anc. fonds turc 39 — izd. Babinger, 26—35), jer to nisu u pravom smislu kanun-name, a Srebrenica je tada pripadala Smederevskom sandžaku. Od objavljenih kanun-nama nije uvrštena ona koju je objavio Č. Truhelka (Glasnik Zem. muzeja XXVIII—1916), jer je ona kompilacija opštih kanun-nama, fetri i kanun-name za Bosanski sandžak, od koje se sačuvao bolji rukopis. Ali nije opravданo što su za ovu knjigu vršena istraživanja samo u turskim i našim arhivskim i rukopisnim zbirkama, pa čak nije uzeta u obzir ni kanun-nama za Bosnu čiju je sadržinu objavio Belin, a kod nas preveo St. Novaković. Orientalni institut nije imao sredstava za sistematsko istraživanje u evropskim bibliotekama niti za pribavljanje mikrofilmova rukopisa bosanskih kanun-nama koji su poznati iz kataloga. Nadamo se da ćemo na kraju jednom sveskom koja će sadržati naknadne dodatke izravnati ovaj nedostatak.

U ovoj knjizi date su kanun-name koje se odnose na Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru.

Kao mjerilo za raspored materijala ove knjige uzeli smo teritorijalni i hronološki princip. Najprije su dati hronološkim redom kanuni iz XV vijeka, koji se nalaze u popisima Hercegovačkog i Bosanskog sandžaka. Iza toga dolaze hronološki poređane kanun-name Bosanskog, Hercegovačkog, Zvorničkog i Kliškog sandžaka. Zatim slijede kanun-name koje se odnose na Crnu Goru. Nadamo se da ovakav raspored osigurava najveću preglednost.

A

ZAKONSKI SPOMENICI ZA BOSNU I HERCEGOVINU

I

KANUNI ZA BOSNU I HERCEGOVINU IZ XV VIJEKA

Od materijala koji je pripremljen za ovu knjigu hronološki su najstariji kanuni koji se odnose na vlahe Hercegovačkog i Bosanskog sandžaka i kanuni rudničkih trgovina Kreševa i Fojnice. U opširnom defteru Hercegovačkog sandžaka iz 1477 godine dat je kanun vlaha te oblasti. U sumarnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1485 godine nalazi se kanun vlaha Oblasti Pavlovića. Opširni defter toga sandžaka iz 1489 donosi kanun vlaha Kraljeve zemlje. Međusobno upoređeni, ti kanuni pokazuju da su njihove odredbe o vlasima gotovo istovjetne. Očevidno je da su u tim kanunima preuzete naše stare odredbe o vlasima. To potvrđuje poređenje tih kanuna sa sličnim kanunima o vlasima drugih naših oblasti.

Kanuni o rudničkim trgovinama Kreševu i Fojnici opravdavaju pretpostavku Vladislava Skarića da su u našim feudalnim državama Srbiji i Bosni postojali pisani rudarski zakoni kao i posebni zakoni o rudničkim trgovinama. U nešto opširnijem kanunu o rudniku Fojnici i njegovim pomoćnim rudnicima i rudničkim selima Dežavici i Dusini izričito se pominje »kraljev zakon« (Kanuni kral) o srebrenoj rudi kao i carinama koje su na pojedine artikle plaćali građani trga Fojnica.¹⁾ Viđi se da su Turci bili preuzeli te odredbe iz kraljeva vremena. Stoga taj kanun pretstavlja dragocjen izvor za proučavanje uticaja naših srednjevjekovnih uslanova i zaklona na novu, tursku vlast.

¹⁾ O položaju rudarskog mjeseta Srebrenice, o »srebreničkom zakonu«, plaćanju carine o tom mjestu u doba prije turskog osvojenja viđjeti: Tatimir Vulkanović, Srebrenica u srednjem veku, Gl. Zem. muzeja, I, 1946, str. 51—80. U tom radu kaže se da su Visoko, Deževice, Fojnica i Kreševa bili slobodni i nisu imali carine (str. 70). Rudarska kolonija u Srebrenici imala je svoje sudije (purgare) (str. 79—80).

I razmatranje Hamdiće Kreševljakovića o trgovinama rudarske cehovske organizacije pod turskom vlašću u Bosni vode nas, i nehotice, u doba prije uspostave turske vlasti u toj pokrajini i stoje u skladu sa iznesenim podacima o posebnom položaju rudarskih mjeseta u vremenima prije turskog osvojenja. Viđjeti: H. Kreševljaković, Vareš kao glavno središte gvozdenog obrta u Bosni i Hercegovini do 1891 godine, Gl. Zem. muzeja, LIV, 1942, str. 409—460.

1. KANUN O VLASIMA HERCEGOVAČKOG SANDŽAKA IZ 1477 GODINE

Ovaj kanun nalazi se u opširnom popisnom defteru Hercegovačkog sandžaka iz 1477 godine. Njegove odredbe gotovo su istovjetne sa odredbama kanuna o vlasima oblasti Pavlovića iz 1485¹⁾ i odredbama kanuna o vlasima Kraljeve zemlje iz 1489 godine. Očevидно je da su u tim kanunima preuzete naše stare odredbe o vlasima. To povrđuje poređenje tih kanuna sa sličnim kanunima o vlasima drugih naših oblasti.

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 5.

جماعت افلاقان ولايت هرسك قانونلري بودكه ذكر اولاند خضر¹⁾ الياس كونى.
ديمكله معروف اولان كونده هر يلده اودن اوه بر فلودى و بر قوزيلو قيون ياخود.
بهاسى اون اكى اقچه و بر قوج ياخود بهاسى اون بش اقچه و يردار و هر اللي اودن
اكى قوج ياخود بهاسى التمش اقچه و اللي اوه بر جركه ياخود بهاسى يوز اقچه و ييردار
و بوندردن غيري سفر او ليجاق هر اون اودن سلاحيه بر اشكونجي چقاد سفره بله اشر
بو ذكر او لانار ادا او لندقدن صكره ساير عوارضاتدن معاف و مسلم لو دردار.

Zakoni skupine vlaha vilajeta Hercegova

Jesu ovo što se navodi:

Na dan koji po imenu poznat kao dan Hizr-II'jasa²⁾ daju oni svake godine s kuće na kuću 1 filuriju (zlatnik), 1 ovcu sa jagnjetom ili kao vrijednost toga 12 akči, i 1 ovna ili kao njegova vrijednost 15 akči. Na svakih 50 kuća oni daju 2 ovna ili kao njihovu vrijednost 60 akči i na svakih 50 kuća 1 čergu (šator) ili kao njenu vrijednost 100 akči. Ostim svega ovoga, kada bude pohod, iz svakih 10 kuća izlazi 1 konjanik pod oružjem i na konju učestvuje u pohodu. Pošto sve plomenuto bude izvršeno, oni su oslobođeni i oprošteni od ostalih nameta.

2. KANUN O VLASIMA OBLASTI PAVLOVIĆA IZ 1485 GODINE

Ovaj kanun nalazi se u sumarnom popisnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1485 godine.

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 18.

جماعت افلاقان ولايت پاولي خاصه³⁾ ميرلو آ قانونلري بودكه هر اودن ييلده بر
فلودى و بر قوزيلو قيون ياخود بهاسى اون اكى اقچه و بر قوج ياخود بهاسى اون بش

¹⁾ U originalu حضر

³⁾ U originalu حاصه

²⁾ Durđev-dan

اچه ويرودلو و الى اودن اكى قوچ ياخود²⁾ بهاسى التمش اقچه و الى اوه بىچوكه ياخود³⁾ بهاسى يوز اقچه ويرودلو بودکر اولانلىرى هر بىيلدە خضر⁴⁾ الياس كونى ديمكلە معروف اولان كونىدە ويرودلو و بوندىن غيرى سفر اولانوغى وقت هر اون اودن بىراش كونجى چقار سلاحيلە سفره بلە اشر بو خدمت⁵⁾ ادا اولنقدىن صىكىرە سايىر عوارضاتىن معاف و مسلم دردلار اما مجعد اولانلىرى نسنه ويرمزىل اولندركلۇنىڭنىڭ سىكۈرە ذكر⁶⁾ اولان موجىنجە انلۇ داخى رسمىن ويرودلو.

Skupina vlaха земље Pavlovićа, has mirlive

Njihov je zakon ovio:

Oni daju godišnje od svake kuće po 1 filuriiju, 1 ovcu s jagnjetom ili kao vrijednost toga 12 akči, i 1 ovna ili kao njegovu vrijednost 15 akči. Od 50 kuća daju 2 ovna ili kao njihovu vrijednost 60 akči i na 50 kuća 1 čergu (šator) ili kao njenu vrijednost 100 akči. Sve ovo spomenuto oni daju na dan koji je poznat pod imenom dan Hizr-II-jasa. Osium toga, kad bude pohod, od svakih 10 kuća izlazi jedan konjanik i pod oružjem učeštitvuje u pohodu na konju. Pošto se izvrši ta služba, oni su oprošteni i oslobođeni ostalih nameta. Ali oni od njih koji su neoženjeni ne daju ništa. Pošto se ožene i oni daju svoje pristojbe po onome što je spomenuto.

3. KANUN O VLASIMA KRALJEVE ZEMLJE IZ 1489 GODINE

Ovaj kanun uzet je iz opširnog popisnog deftera Bosanskog sandžaka iz 1489 godine.

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 24.

ناحیت قلعه¹⁾ مغلای افلاقان بونار درکى خارجىن کلوب او توروب افلاقىيە عادت

ازره دسم و يرب سنجاق بىكى ازده حاصل در عن جماعت افلاقان ولايت قرال خاصه²⁾.

مېرلواه بوسنە

قانۇنلىرى بودكى هر بى اودن يىلدە بى فلودى و بى قوزىلۇ قىيون و ياخود بهاسى اون

اكى اقچە و بى قوچ و يخود بهاسى اون بش اقچە و يردى و الى اودن اكى قوچ و

¹⁾ U originalu ياخود

³⁾ U originalu ياخود

⁴⁾ U originalu حضر

⁵⁾ U originalu خدمت

⁶⁾ U originalu دىكىر

¹⁾ U originalu قىلمە

²⁾ U originalu خاصە

یخود بهاسی التمش اقچه و الی اوه بـ چـرـکـه يـاخـوـدـ بـهـاـسـیـ يـوزـ اـقـچـهـ وـيـرـوـدـلـوـ بـ ذـكـرـ اوـلـانـ هـرـ بـرـ يـلـدـهـ خـضـرـ³ـ الـیـاسـ کـوـنـیـ دـیـکـلـهـ مـعـرـوـفـ اوـلـانـ کـوـنـدـهـ وـیـرـدـلـوـ وـ بـوـنـدـوـنـ غـیـرـیـ سـفـرـ اوـلـدـوـغـیـ وـقـتـ هـرـ اوـنـ اوـدـنـ بـرـ اـشـکـوـنـجـیـ چـقـوـ سـلاـحـیـلـهـ سـفـرـهـ بـلـاـ⁴ـ اـشـرـ وـ بـوـخـدـمـتـ تـمـامـ اـداـ اوـلـدـقـدـنـ صـکـرـهـ سـایـرـ عـوـادـضـاتـدـنـ مـعـافـ وـ مـسـلـمـ درـدـلـوـ اـمـاـ مـجـدـ اوـلـانـارـیـ نـسـنـهـ وـیـرـمـزـ اوـلـنـدـکـدـنـ صـکـرـهـ بـوـ ذـكـرـ اوـلـانـ مـوـجـبـنـجـهـ دـسـمـلـوـنـ وـیـرـدـلـوـ سـابـقاـ مـوـلـانـاـ وـلـدـانـ اوـلـ اـزـرـهـ قـیدـ اـتـمـشـوـ اـمـاـ قـانـونـ بـوـ دـرـکـیـ تـوـتـونـ اـعـتـبـارـ بـلـهـ وـدـلـهـ⁵ـ اوـلـ اـزـرـهـ دـفـتـرـهـ ثـبـتـ اوـلـنـدـیـ.

Vlasi nahije tvrđave Maglaj

To su vlasi koji su došli svana, naselili se i daju pristojbu po vlaškom običaju a prihod od njih je (upisan) na sandžak-bega. Oni spadaju u skupinu vlaha kraljeve zemlje i has su mirlive Bosne.

Njihov je zakon ovo:

Oni daju od svalke kuće godišnje 1 fiiluriju, 1 ovcu s jagnjetom ili kao vrijednost toga 12 akči, i 1 ovnu ili kao njegovu vrijednost 15 akči. Na 50 kuća oni daju 2 ovna ili kao njihovu vrijednost 60 akči i na 50 kuća 1 čengu (šaitor) ili kao njenu vrijednost 100 akči. Ovo što je pomenjuto oni daju svalke godine na dan koji je po imenu poznat kao dan Hizr-II'jsa¹). Pored svega ovoga, kad bude pohod, iz svakih 10 kuća izlazi 1 konjanik i pod oružjem učeštuje u pohodu na konju. Pošto ta služba bude izvršena, oni su oprošteni i oslobođeni ostalih nameita. Ali neoženjeni između njih ne daju ništa. Pošto se ožene, daju isvoje pristožbe po onome što je spomenuto. Ramlje je gospodin Viildan talkio upisao. Ali je zakonom to da se daje po dimu (tütün). Tako je ubilježeno u (ovaj) defter.

4. KANUN RUDNIKA KREŠEVO IZ 1489 GOD.

Kanun o rudniku Kreševu kao i kanun o rudniku Fojnici i njegovim pomoćnim rudnicima, koji dolje slijede iza kanuna rudnika Kreševa, opravdavaju pretpostavku Vladislava Skarića da su u našim feudalnim državama Srbiji i Bosni postojali pisani rudarski zakoni kao i posebni zakoni o rudničkim trgovima. U nešto opširnijem kanunu o rudniku Fojnici kao i njegovim pomoćnim rudnicima, selima Deževici i Dusini, izričito se pominje »kraljev zakon« (kanun-i kiral) o srebrenoj rudi kao i carinama koje su na pojedine

³⁾ U originalu حضر

⁴⁾ t. j. بـلـهـ

⁵⁾ U originalu ولـهـ

¹⁾ Đurđev-dan

artikle plaćali građani trga Fojnice.¹⁾ Stoga taj kanun pretstavlja dragocjen izvor za proučavanje uticaja naših srednjevjekovnih ustanova i zakona na novu, tursku vlast.

Kanun o rudniku Kreševu nalazi se u opširnom popisnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1489 godine. Istanbul, Bašvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 24.

بو ذکر اولان کبی کومش معدنیدر ایل فتح اولالدن بارو قانون بو موجبجه درکه
ذکر اولنور طوپراقلرین قازیوب قويی اغزنه جقدفلاری وقت روده نام طوپراقلارندن
عشرلوی النور و کندواره باقی قلان طوپراقلرین یاقوب خالص^{۱)} کمیش اولدقدن صکره
کیرو اول کمیشك عشری النور و عملدار الدوغی طوپراغی کے فونه قایانتمعچون
قویجاق جميع خرج عملدار او زنهرد رعایاتک اکا نسنه ویروب قایانتماق در خالص^{۲)}
کمیش ایلماكده معاوتتاری یوقدر و معدنجی اولانلر خراج و اسپنجه و یرمزلار ایدن ایوه
برد فلوری ویردلر و حبوبات جنسندن هر نه وارسه عادت ازده عشرلوین ویردارو قوان
و بستان و خنزیر دسمین ویردارو و دکومنارندن و قیونارندن دسم ویرمزلر و جميع
عادض و تکالیف دیوانیدن معاف و مسلم دردرلر اللوندہ بو وجهله حکم همایون
واردد کرو اول موجنجه دفتره ثبت اولنندی.

Ovo pomenuto selo je rudnik srebra. Otkako je zemlja osvojena zaikon (o njemu) je ovakav kako se pomiluje: Kada iskopaju svoju zemlju i kad je iznesu do otvora jame, od njih se uzima desetina na njihovu zemlju po imenu ruda. Pošto svoju zemlju koja im preostane, stave na vatru i pošto se dobije srebro, ponovo se od toga srebra uzima desetina. Kada amaldar stavi zemlju koju je uzeo u peć da bi je istopio, sav trošak pada na amaldara. Raja je dužna da mu da drvo (nesne) i da je istopiti. Ona ne pomaže pri (komacnom) dobivaju srebra. Oni koji su rudari ne daju harać i ispendžu. Oni daju s kuće na kuću po jednu filuriju (zlatnič). Kakviog god jima žita, na njega po običaju daju desetinu. Daju pristojbu na lkošnici, bostane, i svinje. Ne daju pristojbu na svoje mlinove i ovce. Oslobođeni su i oprošteni od svih nameta i divanskih tereta. U rukama imaju takvu carsku zapovjest, pa je tako ponovo uneseno u defter.

5. KANUN O RUDNIKU FOJNICI I NJEGOVIM POMOĆNIM RUDNICIMA DEŽAVICI I DUSINI IZ 1489 GODINE

I ovaj kanun nalazi se u opširnom popisnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1489 godine.

Istanbul, Bašvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 24.

¹⁾ U originalu حاصل

²⁾ U originalu حاصل

بو ذکر اولان خوینجه ادلو معدنك و يماقلرى و دڙاوجىجه¹⁾ و دوسنه ادلو ڪويلىك
خانوتلرى بو موجبجه در کي ذکر اولنود اسکى دفترده خراجلرىن و اسپنجه لوبين ويره لر ديو
قىد اوئىمش ڪىركە خراجدىن و اسپنجه دن انجنوب دركاھ معلابىھ حللارين عرض اديجاڭ
دركاھ معلادن حڪم همايون ويرلوب شوپىلە امر اوئىمش کي اودن اوھ بود فلورى ويره لر
و حبوبات جنسنوك و دودا نام طپراقلرىنىڭ عشرين ويره لر و خاص اولان ڪمىيشىن
خالص²⁾ اولدقدن ڪىركە عشرلرىن ويره لر و جمیعى دیوانىدين معاف و مسلّم اولالار ديو اما
معدنجى اوليليان ڪمسنار عادت ازده خراجلرىن و اسپنجه لوبين و عشرلرىن و سالارقلرىن³⁾
ويره لر ديو حڪم ويرلىش ڪىرو اول ازده قىد اوئىدى و التىون معدتنىڭ قانون قرار
يارو شىڭ ثىڭ⁴⁾ ادوب ثىڭن عامل الودمش كرو اول موجبجه قىد اوئىدى و شهرده اتوران
پاپوجى و درزى و اتمىكجى اولان ڪمسنەلودن هر هفتەدە بود اقچە النورمىش و مذكود
شهرلۇنك باجى قرار زماتىندن بازو بال مومى و پىير و زيتون ياغى و بونلە بنزد نسنه لو
يوكتىدان دردر اقچە النور يمىش و بو چوقا پاستاونىندن دردر اقچە النور يمىش و سوچى
و تخيل يوكتىدىن اكىشىر اقچە النور يمىش اتا⁵⁾ يېڭى اچىون كاتور يېڭى نسنه ئىماز يمىش
و كېيرو اريپه يوكتىدىن دخى دردر اقچە النور يمىش و بر قەتانق بو يالۇ اغريزىز صاتون النسە
كى اون اكى لقد در بىر اقچە النور و بىر كېھ النسە صاتون ئىندىن بىر اقچە النور واق اغريزىدىن
حەققىز لەقىدىن بىر اقچە النور يمىش و چىرە يوكتىدىن صاتان ڪمسنەلدن بىر اقچە النور ئىندىن نسنه
يۈق و بىر صغر دروستىدىن بىر اقچە النور و بىر صغردىن بىر اقچە ئىندىن و بىر اقچە صاتانداڭ ئور
و طشرادىن قىيون كەتىرىپ صاتانداڭ اكى قىيونه بىر اقچە النور و قەصادان بوغىلدوغى قىيونداڭ
درد قىيونه بىر اقچە النور و جانوردىن داخى بىر اقچە ئىندان و بىر اقچە صاتانداڭ ئور و جانور
ياستىرمەسنىن صاتون الوب شەھەدىن غىرىي يېھ التىملۇ اولىيچاڭ بىر اقچە النور⁶⁾ كىرسە شەھەل
اولسۇن و كىرسە طشرادىن اولسۇن و اون يېردادان بىر يەوردە آلنور و اون چولىكىدىن

¹⁾ U originalalu دڙاوجىجه

²⁾ U originalalu حالص

³⁾ U originalalu سالارلارين

⁴⁾ mjesto ثىڭان

⁵⁾ mjesto آته

⁶⁾ u originalalu ئور

بى چولك النور و اوچ دلکو در سندن بى اقچه النور و اوچ صبان دمودنلىن بى اقچه آلنور
آلان كمسنه ويرد و پولوغ دمودنلىن بى اقچه النور و آلت چيادان بى اقچه النور و طباقلو
يپراگىندن بى يوكىدىن صتىاندان بى اقچه النور و صوازىندە اودون كىتونان كمسنه لىدىن اون
اقچەدىن بى اقچە النور و تختىادن اون تختىدە⁷⁾ بى تختە⁸⁾ النور و كردىڭ دكىرى قۇرغۇلاندىن
اتوز اقچە النور و طول عورتىدىن اون بش اقچە النور بوندان اوّل اهل معدن اودن اوھ بى
فلورى و يېرە اهل معدن اولىيانلار خراج و اسپىنجە و عشر و سالارلۇق و يېروب اتمىكىجى
و پاپوجىجى و كوركىجى اولانلار هفتىدە بىر اقچە و يېروب قوان دسمىن و خنزىر دسمىن
و دكىمن دسمىن و يۈمىيار ديو دفترە قىيد اولنمىشىدى شەمىدىيەلە فلورى دفع اولوب
ساير دعايا كې خراج و اسپىنجە و ساير دسوم كىرو قلان دعايا كې ادا ادوب ذكر اولان
پاپوجىجى دن و كوركىجى و اتمىكىجى لىدىن بىر اقچە ئىممايىب همان دعايا كې خراج و
اسپىنجە و عشر و سالارلۇق و ساير دسوم ادا ايدەلر اول ازده دفترە ثبت اولىنى .

Zakjioni ovog piomenutog rudnika Hojnica i njegovih pomoćnih rudnika i sela Dežavice i Dusine ovakvi su kako se pomilnije:

U starom defteru je zabilježeno: »Neka daju svoj harać i ispendžu«. Dognije kad su, nezadovoljni zborog haraća i ispendidže, izložili svoje stanje Viisokoj Porti, izzdana je s Viisoke Porti carska naredba i ovakio je naređeno: »Neka daju s kuće na kuću po jednu filuriju (zlatnik). Od žita i od svoje zemlje koja se zove ruda neka daju desetinu. Neka daidu desetinu od čistog srebra, piošto pioštanie čisto. Neka budu oslobođeni i oprošteni od svih dlinanskih nameita. Ali neka lica kioja niisu rudari po običaju daju svoj harać, ispendžu, desetinu i salamiju«. Talko je naređeno i pomočno je talkio ubijanje. A kraljev zakon o zlatnjoj rudi mjesto pioštine uspostavio je dvije trećine i jednu trećinu od nje uzimao je amil. Ponovo je tako ubijanje. Svalke sedmice uzimanja je po 1 alkicha od lica koja su papucari, krojači, i pekarji, kioji su stanovali u gradu. Kao badiž od pomenutih građana uzimane su od kraljeva vremena po 4 alkicha od tovara vinska, siira, maslinova ulja i njima sličnih stvari. Od smotka čolne uzimalo se po 4 alkicha. Od tovara vina i žita uzimalo se po 2 alkicha. Kad se donosilo konju za hranu, nije se ništa uzimalo. Isto se i od tovara ječma uzimalo po 4 alkicha. Kad se lkupi agriz u boji za jedan kaftan (ogrtač), što iznosi 12 laikata, uzimalo se 1 alkicha. Kad se uzme jedno čelje, od lkupca se uzimala 1 alkicha. Od bijelog agriza uzimalo se 9 laikata 1 alkicha. Od tovara luči od lica kioje prioda uzima se 1 alkicha,

⁷⁾ u originalu تختە

⁸⁾ U originalu تختە

a od kupca ništa. Od goveđe kože uzima se 1 akča. Od jednog govečeta uzima se od kupca 1 akča, a od prodavca 1 akča. Od onoga ko svana dotjera ovce i proda ih uzima se na dvije ovce 1 akča. Od mesara uzima se od ovaca koje zakolje na 4 ovce 1 akča. I od svinje uzima se 1 akča od kupca, a 1 akča od prodavca. Kada (nekio) kupi svinječu sušenicu i kada treba da je odnese u neko drugo mjesto van grada, uzima se 1 akča. Biće od građanina, bilo od (nekog) svana od 10 jaja uzima se 1 jaje. Od 10 zemljanih posuda uzima se 1 posuda. Od 3 lisičje kože uzima se 1 akča. Od 3 ralična gvožđa uzima se 1 akča. Od plužnih gvožđa uzima se (po) 1 akča. Od 6 motika uzima se 1 akča. Od lista štavljača kože uzima se na tovar od prodavca 1 akča. Od lica kioja vodom plave drvo uzima se na 10 akči 1 akča. Od dasaka uzima se na 10 dasaka 1 daska. Kao mladžarima uzima se od djevice 30 akči. Od udovice uzima se 15 akči. Prije ovoga zabilježeno je u defter da rudari daju s kuće na kuću 1 filuriju (zlatnik), da oni koji nisu rudari daju harač, ispendžu, desetinu i salariju, a da oni koji su pekari, papučari, i krznari (kürkçü) daju sedmično po 1 akču, a da ne daju pristojbu na košnice, pristojbu na svinje i pristojbu na mlin. Sada je ukinuta filurija i neka poput ostale raje daju harač, ispendžu i ostale pristojbe kao i preostala raja. Neka se ne uzima po 1 akča od pomenućih papučara, krznara i pekara, nego neka isto kao i raja daju harač, ispendžu, desetinu i salariju i ostale pristojbe. Tako je unesenio u defter.

II

KANUNNAMA BOSANSKOG SANDŽAKA

IZ 922/1516 GODINE

Original kanunname Bosanskog sandžaka koja se ovdje objavljuje nalazi se na početku deftera o sumarnom popisu Bosanske live (Defter-i mücmel-i livâ-i Bosna) koji je završen u prvoj dekadi muharema 922 = 5-14 februara 1516 godine. U kratkom uvodu toga deftera poslije dove na persiskom kaže se turski da je to sumaran popis Bosanske live, da su u njemu prikazani prihodi carskih hasova, timara sandžakbega, zaima, timarnika i gradskih posada. Zatim se napominje da je taj popis izvršen po nalogu sultana Selima I i da je kao emin-popisivač fungirao defterdar (ed-defteri) Abdulkerim sin Abdullahov, a kao pisar (kâtib) Jusuf sin Hasum-Jakubov. Na kraju uvoda nalazi se navedeni datum kad je popis završen, a zatim sledi tekst ove kanun-name.

Koliko se sada zna ova kanunnama pretstavlja najstariji kompletan turski zakonik za Bosanski sandžak, pa se stoga nameće pitanje da li je prije 1516 godine, kada je ona izdata, bila donesena neka kompletna kanunnama za taj sandžak. U samoj kanunnami nema nikakvih elemenata koji bi na to ukazivali. Osim toga poznata su nam dva deftera o ranijim popisima Bosanskog sandžaka, jedan sumaran popis iz 1486,¹⁾ a drugi detaljan iz 1489 godine,²⁾ ali se ni u njima ne nalazi kanunnama za ovaj sandžak, nego samo pojedinačni kanuni, odredbe o raznim povlašćenim redovima, povlasticama nekih naselja i slično. Tek u defteru o popisu iz 1516 godine imamo ovu kompletну kanunnamu Bosanskog sandžaka. Samo se na osnovu činjenice što se ta niti slična kanunnama ne nalazi u ranijim poznatim defterima niti drugdje, ne bi smjelo, bez ikakvih ograničenja, zaključiti da dotele nije bila donesena neka kompletna kanunnama za ovaj sandžak. Ni u defterima o najranijim popisima drugih san-

¹⁾ Arhiv Pretsjedništva vlade (Başbakanlık arşivi) u Istanbulu, Tapu defter Bosanskog sandžaka br. 18.

²⁾ Tapu defter istog sandžaka u istom arhivu br. 24.

džaka nema kanunnama za te sandžake.³⁾ Ali sandžačkih kanunnama nema uvijek ni u kasnijim popisima iz XVI stoljeća, premda znamo da su one postojale, pa tako nisu morale biti zavedene ni starije kanunname ovoga sandžaka u sve kasnije njegove popise.⁴⁾ S druge strane spomenuti stariji defteri Bosanskog sandžaka nisu bili jedini popisi toga sandžaka. Od pada bosanskog kraljevstva i osnivanja Bosanskog sandžaka 1463 godine pa do 1516 godine, kada je nastala ova kanunnama, vršen je više puta popis toga sandžaka.⁵⁾ Prvi popis izvršen je svakako odmah poslije okupacije Bosne, a svakako prije 1469 g. jer imamo pouzdan dokaz da je tada Bosna bila popisana.⁶⁾

Dalje znamo na osnovu dubrovačkih izvora da je jedan popis Bosne vršen i 1475 godine,⁷⁾ a kao dokaze da su ti popisi vršeni 1485 i 1489 imamo sačuvane deftere o tim popisima. Vjerovatno je izvršen još neki popis prije 1516 godine pa je moguće da je prilikom nekog od tih popisa donesena i kanunnama za ovaj sandžak. Kako god bilo ova kanunnama zasada pretstavlja najstariji poznati kompletan turski zakonik za Bosanski sandžak.

Vjerovatno su pojedine sandžačke kanunname sastavljeni »emi-ni-pripisnici« na osnovu instrukcija Porte pa bi prema tome ova kanunnama bila djelo spomenutog Abdulkerima sina Abdulahova. Ni poslije upornih traganja o njemu nismo mogli saznati nešto više od onoga što nam je o sebi sam kazao. Uz svoje ime on je naveo i

³⁾ Najstariji zasada poznati popis jedne turske oblasti pretstavlja Defter-i sancak-i Arvanid koji je sastavljen 1432 godine. Izdao ga je nedavno turski istoričar profesor ankarskog univerziteta Dr. H. Inalcik, ali u njemu nema kanunname za spomenuti sandžak. Sačuvan je znatan broj deftera iz druge polovine XV stoljeća, ali je prof. Ömer Lütfi Barkan najstariju sandžačku kanunnu, koju je unio u svoj zbornik kanunnama (XV ve XVI. İnci asırlarda Osmanlı imperatorluğunda zira ekonominin hukuki ve mali osaslari. Birinci cilt Kanunlar. İstanbul 1945), našao tek u jednom defteru za livu Hudavendigâr iz 1487 godine (n. d. str. 1–6) premda to nije najstariji popis toga sandžaka. Sve ostale kanunname u tome zborniku potiču iz XVI i XVII stoljeća, tačno od 1516 pa dalje, iako su mnogi sandžaci na koje se one odnose bili popisivani znatno ranije.

⁴⁾ Ima više deftera o popisima pojedinih sandžaka u kojima nema sandžačkih kanunnama dok se one nalaze u nekim starijim popisima istih sandžaka.

⁵⁾ Turci su još 1455 godine, dakle znatno prije propasti bosanske države, popisali onaj dio Bosne koji su tada držali u svojoj vlasti. (Vidi Tahrir defter br. 544 u istom arhivu). Štaviše oni su u svoje deftere ponekad unosili i neke oblasti koje još nisu bili ni okupirali. (Vidi, napr., deftere za Pakrački sandžak u istom arhivu br. 348 i 612).

⁶⁾ Naime u jednom budžetu sarajevskog kadije iz 1469 godine, kojim se rješava spor između seljaka sela Dusine, u Kreševskoj nahiji, i nekog ajanja Davud-bega navodi se uz svjedočice i carski defter kao dokazno sredstvo. (V. [Hazim Šababović], Turski dokumenti u Bosni iz druge polovine XV stoljeća. Sarajevo 1949, str. 179–182).

⁷⁾ U zapisniku sjednice Vijeća umoljenih od 7. jula 1475 godine стоји između ostalog:

Prima pars est de donando Turcho, qui venit ad faciendum descriptionem Bosne, qui misit ambassiatam ad dominium nostrum cum dono petiarum 4 zambelloti. Cons. Rog. 22, 216 po Ć. Truhelka, Turski slovenski spomenici dubrovačke arhive. Sarajevo 1911, str. 179. Samo se možda ova vijest odnosi na popis Hercegovine koja je tada doista popisivana.

svoje zvanje izrazom *ed - d e f t e r i* što znači defterdar.⁸⁾ Samo je u vrijeme kada je Adbulkerim popisivao Bosanski sandžak bilo više defterdara. Prvo rumelinski māl- (ili hazine-) defterdār koji je bio glavni defterdar na Porti pa se po tome nazivao i bašdefterdarom. Zatim anadolski māl- (ili hazine-) defterdār. Osim toga svaki je ejalet ili beglerbegluk imao i svoga timar-defterdara. A iz gornjeg zapisa ne vidi se kakav je defterdar bio ovaj emin niti smo to mogli doznati iz drugih pristupačnih izvora. Jedino što možemo sa sigurnošću tvrditi jeste da on tada nije bio ni rumelinski ni anadolski māl- (odnosno hazine-) defterdar, jer su na tim položajima u to vrijeme bile druge ličnosti. Zbog svega toga se može pretpostaviti da je Abdulkerim sin Abdulahov tada bio rumeliski timar-defterdar i da je u tome svojstvu izvršio spomenuti popis Bosanskog sandžaka i kodifikovao ovu kanunnamu.

Original u Arhivu Pretsjedništva vlade (Başvekâlet arşivi) u Istanbulu. Defter Bosanskog sandžaka br. 56. list 3v.—5v.

Izdanje: Omer Lütfi Barkan, XV ve XVI-nci asırlarda Osmanlı imperatorluğunda ziraflı ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt. Kanunlar, İstanbul 1945, str. 395—399 (na osnovu originala, turskom latinicom).

Prevod: H a z i m Š a b a n o v ić, Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz godine 922/1516. Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju naših naroda pod turskom vladavinom I, 1950, str. 163—166 (prema gornjem izdanju).

قانون نامه و لایت بوسنے

لواب بوسنہ، وضع اولنان زعامتلر و تیارلر خصوصی ده واقع اولان [امر] عالی

شان سلطانی بود که

بودفتر جدید سلطانی ده وضع اولنان زعامتلر تبدیل و تغییر اولوگیه بر تیار بر تیاره بر قریه بر اخر تیاره فاتحیه و تذکرہ لوتیارلی بوزوب تذکرہ سوژ ایلمیه ل و تذکرہ سوژی تذکرہ ل ایلمیه ل حالی ازره طورب محلول اول تجھے اول زعامتلر معادل ینه اول ولایتند معزول

⁸⁾ Da riječ *ed - d e f t e r i* ne znači ništa drugo nego defterdar upućuju brojne istovremene analogije u dokumentima. Ovdje je dovoljno navesti samo dvije:

1) Među svjedocima koji su potpisali Jahja-pašinu vakufnamu od 3 redzepa 912 = 19 novembra 1506 godine navode se među ostalim: mevlâna Kivâmüddin ibn Isâ ed-defterî i mevlâna Pîr Muhammed ibn Muhammed el-Džemâlî ed-defterî. Za obe te ličnosti znamo na osnovu brojnih dokumenata i narativnih izvora sasvim pouzdano da su u to vrijeme bile defterdari i to prvi, glavni, rumeliski a drugi anadolski defterdar. (Vidi Elezović, Turski spomenici I, 504 sa nap. 2 i str. 505 sa nap. 1). 2) U vakufnami Mustafa-paše Milojevića od prve dekade muharema 920 = 26 februara do 5 marta 1514 godine među svjedocima navedena su i dva defterdara i to sada Pîr Muhammed kao prvi, rumeliski i Šems-čelebi kao anadolski. Tu je kod oba imena upotrebljen oblik defterdar isto onako kao što je u prvom slučaju kod oba imena upotrebljen oblik ed-defteri (Isto str. 506).

و بوسنه ولايته قدیم و جدید چفتکلر دفتر جدید سلطانیه تعین اولنان اچه، هر
بری خزانهء عامره ایچون^۴ تسلیم ایند کدنصرکره^۵ حقوق شرعیه و رسوم عرفیه لری مرفوع
اولوب بونلاردن کمسنه نسنه طلب اتیه ایدرسه دخی مسموع اولیه مکر که خیانه لردن
طلب اولنه

ویکی پazar احتسابی و احضاری ایله^۱ خداوند کار کدون اقتدار خلد الله ملکه الى
یوم القرار حضرتگرینه خاص اولوب حقوق شرعیه و رسوم عرفیه سی زرنه و توابعندہ اولان
معاذنله بله خزانه عامرہ به ضبط اولنور

اما سیاست پادشاهی اجراسی ایچون سنجاق بکی جانبندن بر کمکه یکی بازارده اوتورپ^۶ قاضی معرفتیله لازم کلان سیاستی ایدوب و دیار اسلامدن کافر جانبنه ایو آت

¹⁾ M. J.

میخواز

^{۳)} M. کلری اند

^{٤)} M. اجون

^{۵)} M. نصیر کدکن اند

۶) M. انور

و سلاح و الات حرب و قتال الوب کتمکدن منع ایده ل صنایدرب اچمه می کافرلار
و یروپ ایواتی و الات حربی الی قویالار اما رشوتن الوب مخفی دستور و یروپ کوندرمکدن
حدر ایده ل

و زعماء و ارباب تیار و اهالی حصار رعیتارینک حاصل لرین تعشیر اتسکده تأخیر اتیه ل
بونک کبی بدعتلار و ظلملار ایدن هرن طایفه دن ایسه عزل اولا
اوچ حصارلره کفایت مقداری ذخیره التمک ایچون بارکیر الوب عادت ازرنه اجرتارنه
وفا ایدجات مقداری اتجه خلقدن و حصار ارنلارندن اولی کلان اسلوب ازره جمع ایدوب
صاحبانه ویره لر کسهدن زاید اچه النمیه

و اوچلارده اولان حصارلاردن بررسی ترمیم و تعییر بیورلیسه مملکتندن خانه دن خانیه
سره خور یازیلیب حصار پیمنه سوریلیب بوسنہ ولاینک جمله قلعه لرنه مرتبی تعیین اولنان
یتتش سکسان مقداری معاف کفره که استادلار در جمع اولوب اول دیارده معارات خدمتی
ایچون تیار تصرف ایدن معار معرفتی ایله^۱ قاعده لر یا پلوب تمام اولوب اچه بکلکدن
ویره کسهدن اچه صالمیالر

و سنجاق بکلرینک ادمیلری و سوبا شیلری و ایش لرین مقاطعیه دوستان عامل لری قانون
ازره جرم‌لرین الدقلارندن صکره و یوده لری دخی حق سیاست دیو نسنه لرین المیالر بونک
امثالی بدعتلار رفع اولندی مملکته قاضیلر اولانلار منع ایده لر منوع اولیانلاری عرض
ایده لر حقلارندن کانه قضاة عرض اترسنه مستحق عزل اولالر
و صلبه و قطع یده و حده و تعزیره مستحق اولانلاره عقوباترین و سیاسترین ایدوب
نسنه لرین المیه لر

و شول جرم که قانون نامه ده نه الناجاغی تعیین اولنمشدر زیاده النمیه
و شول خرسوزلر که صلبه مستحق در زندانی بوزدی دیدکلاری مسموع اولز تچه زران
عامل و یا ویده تچوردوغی خرسوزی بولالر بولزلارسه^۷ یرنه صلب اولنالر
و اول دیارک عامل لری یدی و سکز اتجه اتیق یاغ صالتسه اکی اچه و یا بر بیچ اتجه
باچ الورلامش امدی هر نسنه کیم بازاره کلوب صالتور عربه ایله^۱ کاندن و یوکله

^۷ بولزلارسه: original, triječ ponovljena:

کلندن باج النور و شول نسنه که قیمتی قرق اچه او لا صاتلا اندن دخی بر اچه باج النور
و الا بش اچه و او ن اچه لق نسنه دن باج النیه و بدعت احداث او نیه
و بعض یرلوده پولاچنه دیو خانه دن خانه یه⁸ درت اچه التورمش النیه قانون قدیم
خانه دن⁹ خانه یه⁸ اکی اچه النور بین سنجاق بکی و بین تیار اردی الور بوندن زاید
نسنه النیه
و اوتلوق عشری دیو بعض یرلوده خانه دن⁹ خانه یه⁸ بش اچه النور دفترده حاصل
بغلافش او لان یرلدن الله شول یرده کیم اوتلوق تیاره حاصل بغلاغش دکادر نسنه المیهار
کمیه ظلم و حیف او نیه
و بعض یرلوده قدیم کافر زمانندن برو کلیسا او لیان یرلوده کلیسے- احداث او نیش
انک کی جدید احداث او نیش کلیسا لر یقدرب و ایچنده اتورب تجسس احوال یید بیار
کفاره خبار ایدن کفره نک و پاپسلرک محکم حقوقین کلنہ و سیاستلر او لنه
و یولارده خاچل وضع او نیش هدم او لوب منع و دفع ایتسه¹⁰ عزلنه سبب او لا
سیاست او لنه و قنی قاضینک قاضیلینده او لوب منع و دفع ایتسه¹⁰ عزلنه سبب او لا
پادشاه ظل الله حضرتلرینک فرمان عالی شان واجب الاذعانلری ایله¹¹ یونس پاشا
معرفتیله بوسنه ولایتنده بیک نفر اقبحی یازلشدرکه دیار اسلامک دایره سن حفظ ییدوب
اوچ قلعه لرنه ذخیره¹¹ وارمالو او لسه سپاهیلر ایله¹¹ خدمتی بیله ادا ایده لر احتیاط او لدوغی
یرده بش یوزی بر نویته وارب و بش یوزی بر نوبت اخرده اداء خدمت ایلیالر و ذکر او لان
اقبحی لر و اتلارنه کمکه یوک یوکاتیمیالر و بونلاری کمکه اتنه قوللائیه پادشاه اسلام خالد
ملکه الى يوم القیام حضرتلری خدمتیند غیری قوللوق و خدمت تکلیف اتمیلر و ایام قفترته
و اوان خوفده که جمله سی بیک نفر در بیقصود اداء خدمت ایده لر بوزلارک باشته لرینک عشر
شرعیه لری و جمیع رسوم عرفیه لری و عوارض دیوانیه لری و جمله تکالیف موضوعی رفع
او نیوب بو جمله نک مقابله سنده خزانه عامره ایچون یلده دفتر جدید خاقانیده مفصل تعین
او نیان اچه لرک اسلوب ازده بیک نفر اقبحی یوز بیک اچه ویره لر او غولالارندن نسنه النیه
خدمت پادشاهی به وارمن اقبحی، به ساست او لنه اتحملی المیه

⁸⁾ خانه M. ⁹⁾ خاندن M. ¹⁰⁾ افسه M. ¹¹⁾ زخیره M.

یکی بازار و سنبجه و نینوقلاردى ایچون اسکندر پاشا و فیروز بڭ و یونس پاشا امن طریق ایچون احداث اتدکلرى و اروشلارده و پريبوى و اروشىنده يكرمىش نفر و نینوق و اروب ذكر اولان و اروشلارك هر بىنندە اولر يپوب تىكىن ايلىپ بىكلىالار شوپىله كە اول يولىدە بىكلىنلەر تضمىن اتدرەل⁽¹²⁾ ديو امراء ماضىيە ايلە⁽¹⁾ بو وجھەلە معاهىدە اغشىلار بىرود و زتوه و نینوقلىرنىن الى شر نفر و نینوق اوچ يىلدە اولان قاعەلرى بىكلىالار و الى نفر و نینوق اق حصار قلعەسىنى بىكلىالار انلارك نوبىتى ئام او ئىجىق الى نفر و نینوق دخى كلوب نوبىتى ئام اولان كىدوب نوبىتە كلانلار بىكلىالار و سين قلعە سن الى نفر و نینوق بو اسلاوب ازىز بىكلىالار و ارمىانلەر سىياتت اولا اچىمەلرى ئىنې

و بو ولايتىك و نینوقلارنىڭ اوغوللارنه و قىرىداشلارنه و توابعنىڭ قدىم الایامدىن بىل جزىيە هر نفرە او توپز⁽¹³⁾ اچىھە تعىين او ئىشىدر ذكر اولنان او توپز⁽¹³⁾ اچىھە خزانە عامرە ایچون⁽⁴⁾ ادا اتدىكلەرنىن صىكەرە اسپىنجە ويا غير نىسنه تىكىيف او ئىنې اما و نینوق زوايدىندن ادلانلار دعىت يىلزىن تصرف اىتىھەل و دعىت يىلزىن و نینوق دزاعت و خراست⁽¹⁴⁾ اتسە منع ايدوب دعىتە ويرەلە اكى و نینوق زوايدىندن بىكمسە دعىت يىرین تصرف اتسە ھم عشر الله و ھم اسپىنجە الله اكى و نینوق زوايدىندن بىل جزىيە يىلده او توپز⁽³⁾ اچىھە و يىنلەرنىن بىرى دعىت يىلزىن و ياخود⁽²⁾ خراجلو باشتىنە تصرف اتسە كىدوتكى يىلده ادا ايدە كىدوتكى او توپز اچىھە بىل جزىيە خزانە عامرە ایچون النب⁽¹⁵⁾ و ذكر اولنان باشتىنە ئاك خراجىن دخى خزانە عامرە ایچىزون الوب و اسپىنجە سن و عشرين سپاھىلار الال

و نینوقلارك اتلاردىن سنجاق بىكى ادمىلارى و مباشرلارى بىمەلر و اتلوق⁽¹⁶⁾ بېچىكە و قورۇقىغە و او دون طاشتىمغە سو دمىلار و قوللاغىلار پادشاھ اسلام خلد ملکە الى يوم القىام

⁽¹²⁾ U orig. riječ pomovljena.

⁽¹³⁾ او توپز M.

حراثت: Treba:

⁽¹⁵⁾ اللوب =

⁽¹⁶⁾ اوتلوق =

حضرتاریک خدمتندن غیری خدمت تکلیف اوئلیه اما خدمته وارمین و بنوغه مسکم
سیاست اولنە اچىلارى ئىلە .

KANUNNAMA BOSANSKOG VILAJETA⁹⁾

Uzvišena carska [zapovijed], koja je izdana o zeametima i timarima što su osnovani u Bosanskoj livi,¹⁰⁾ jest slijedeće:

Neka se zeameti i timari, koji su upisani u ovaj novi carski defter¹¹⁾ ne mijenjaju i ne zamjenjuju. Neka se ne pripaja jedan timar [drugom] timaru, niti neko selo [jednog timara] drugom timaru.

Neka se tezkireli timari ne kvarе i ne pretvaraju u tezkiresiz timare.¹²⁾ [Isto tako] neka ne tezkiresiz timari ne pretvaraju u tezkireli timare, [nego] neka stoje onakvi kakvi su. A kad ostanu upražnjeni [m a h l u l], neka se opet daju ljudima toga vilajeta, koji su lišeni posjeda (m a z u l)¹³⁾ jednakih tim zeametima odnosno timarima, a neka se ne daju ljudima lišenim posjeda iz drugih sandžaka.

Neka se upražnjeno leno svakog sandžaka dodijeli opet čovjeku lišenom posjeda u tome sandžaku, a neka se ne daje čovjeku lišenom posjeda u nekom drugom sandžaku.

Ako oni koji su došli iz drugog sandžaka posjeduju (t e s a r r u f) zeamet ili timar u Bosanskom vilajetu, odu svojim kućama, zbog toga će biti lišeni posjeda.

Ako zajmi i timarnici, stanuju u Bosni a ne dođu na svaku službu (hizmet) neka onaj ko je sandžakbeg izvijesti onoga ko je

⁹⁾ Arapska riječ vilajet (ar. vilāyet) znači »kraj, veća ili manja oblast, pokrajina, zemlja pa i čitava država«. Ona se susreće i u zvaničnim turskim aktima u svim tim značenjima, ali isto tako i u značenju svih upravnih jedinica od najviših, ejaleta, do najnižih, nahija. Ovdje je ta riječ upotrebljena kao sinonim sa terminom sandžak ili liva.

¹⁰⁾ Ar. liva (tačno livā) = sandžak (t. sancak) znači prvotno »zastava«, a kao vojno-upravni termin »veća vojno-administrativna jedinica kojom je upravljao sandžak-beg ili mir-i liva«.

¹¹⁾ O riječi defter ili tefter koja ima više značenja i koja ovdje znači »turski katastarski popis« v. L. Fekete, Die Siyaqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung I, Budimpešta 1955, str. 69, nap. 3. Novi carski defter znači »defter o posljednjem popisu«, ovdje defter u kome je donesena ova kanunnama dok izraz stari defter (defter-i atik ili defter-i köhne) ne znači nikada ništa drugo nego prethodni, raniji popis.

¹²⁾ Ovi termini označuju dvije grupe na koje su se dijelili timari obzirom na način sticanja. Tezkireli timar znači doslovno 'timar sa teskerom, potvrdom', tj. preporukom koju je kandidat izdavao beglerbeg, namjesnik provincije, i na osnovu koje mu je centralna vlada izdavala carski berat, diplomu u dodeljivanju timara. Tezkiresiz timar znači doslovno 'timar bez teskere' tj. timar za koji beglerbeg nije izdavao teskeru na osnovu koje bi Porta izdala berat o dodjeljivanju timara, nego je na takav timar izdavao berat sam beglerbeg neposredno i o tome samo izvjestio Portu. To su bili manji timari sa najviše 6000 akči vrijednosti rentnog prihoda. Više o tome vidi. H. Hadžibegić, Rasprava Ali-Cauša iz Sofije o timarskoj organizaciji u XVII stoljeću. GZM 1947, 139—205.

¹³⁾ M a z u l (ar. mażūl) zove se svaki funkcioner koji je svrgnut sa svoga položaja, kao i svaki posjednik lena kome je ono oduzeto bez obzira na red kome je pripadao i rang u kome se nalazio; ovdje se misli samo na zaima i timarnike koji zbog izvjesnih razloga izgube leno, obično privremeno.

beglerbeg o onima koji nisu prisutni. [A ako su to posjednici] tezki-reli timara ili zemeta, neka i beglerbeg izvijesti o tome Njegovo Veličanstvo islamskog padišaha — bog mu ovjekovječio carstvo do sudnjega dana! — pa neka se [njihova lena] daju onima koji su lišeni zemeta odnosno timara jednakih spomenutim zemetima odnosno timarima, a neka se ne vrši nikakva izmjena ni zamjena tih timara odnosno zemeta.

Neka se zaimima i timarnicima ne oduzimaju njihovi timari [odnosno zemeti] zbog neznatne krivice (c u z ' i b e h a n e), nego samo ako ne dođu na naređenu službu (h i z m e t) ili urade neki posao protivno carskoj zapovijedi ili izvrše ubistvo. O tome pak neka sandžakbeg i kadija izvijeste svojim pismima; neka se ta pisma čuvaju i neka se na osnovu tih pisama odgovori onima koji bi se potužili govoreći: »Svrgnut sam bez krivice (cerime)«. Ako se, međutim, ustanovi da su sandžakbeg i kadija izvijestili ono što ne стоји i da je spomenutom subaši¹⁴⁾ učinjena nepravda, neka mu se njegov timar odnosno zemet potvrdi, a sandžakbeg i kadija neka se svrgnu.

Ako bi beglerbeg htio [da učini] nešto što je protivno ovome spomenutom zakonu, neka ga onaj ko je defterdar^{14)a)} upozori, neka to spriječi i neka ne piše [ono što je protuzakonito].

Pošto se za svaki od starih i novih čifluka^{14)b)} u Bosanskom vilajetu pred državnoj blagajni taksa,¹⁵⁾ koja je određena u novom car-

¹⁴⁾ Ovaj turski termin sastavljen je od riječi s u, koja je vjerovatno kineskog porijekla, a u starom turskom jeziku znači 'vojska' i turske riječi b a š, 'glava', pa prema tome s u b a š a (t. subaši) znači prvočno 'vojni zapovjednik, glavar, vojvoda'. Tokom istoriskog razvoja izvršena je znatna diferencijacija dužnosti organa koji su se zvali subaše. U najranijem periodu osmanske istorije subašom se zvao vojno-administrativni upravnik manje oblasti u jednoj provinciji, a naročito većih naselja; svako znatnije mjesto imalo je svoga subašu. Prema tome može se reći da su subaše tada bili lokalni vojno-administrativni komandanti. Već u XV i XVI vijeku subašom se nazivaju i vojno-administrativni upravnici pograničnih vilajeta, većih pograđišnih oblasti koje su se zvali subašiluci. Najduže se naziv subaša održao u značenju administrativnog i policiskog organa manjih mjesta i nahija. Takove subaše nalazimo u svim manjim oblastima, malim srednjevjekovnim župama, rudarskim centrima, kasabama, varošima i trgovima. Oni su bili ili sandžakbegove subaše, organi postavljeni direktno od sandžakbega dotičnog sandžaka, ili pomoćnici vojvode u njegovom sjedištu ili njegovi punomoćnici (zastupnici) u pojedinim oblastima vojvodaluka. Najposlijе subašom se zvao svaki posjednik većeg lena, ziameta, svaki zaim.

^{14)a)} Misli na pokrajinskog mal-odnosno hazine defterdara, šefa finansijskih poslovnih službi u kojima je tada spadao i Bosanski sandžak. Defterdar je pravno i stvarno bio podređen beglerbegu provincije, ali je u mnogim poslovima bio neovisan od njega. Mogao je da direktno saobraća sa Portom bez znanja pa i protiv volje beglerbega. Defterdar je bio dužan da poznae sve političke i finansijske propise i da u potrebnim slučajevima upoznaje beglerbega s njima. Nije smio da ga sluša ako je ovaj narediо nešto što nije bilo osnovano na zakonu, a pogotovo ako je bilo protuzakonito. Šta više morao je upozoriti beglerbega ako je on htio da uradi nešto što je protuzakonito. U tom smislu ima se shvatiti i ova odredba.

^{14)b)} O značenju termina čiftlik i čiflucima uopšte vidi O. L. Barakan u Islám Ansiklopedisi s. v. čiftlik ili prevod H. Hadžibegića u Godišnjaku Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, godina II, 1950, 287—298.

¹⁵⁾ U orig. stoji a k č a (t. akče) aspra, vrsta sitnog srebrnog novca koji je u Osmanskoj državi važio kao osnovna novčana jedinica. Ovdje je ta riječ upotrijebljena umjesto riječi resim 'pristoja' jer su sve pristoje obraću-navane u akčama. U ovo vrijeme vrijedilo je 50 akči jedan dukat.

skom defteru, s njih se ukidaju šerijatski porezi¹⁶⁾ i običajne pristojbe¹⁷⁾ pa neka od njih niko ništa više ne traži. A ako tko zatraži, neka ga ne slušaju. Neka se traži samo od nomada (h a y m a n e).¹⁸⁾

Novi Pazar sa svojim prihodima i htisab¹⁹⁾ i ihzar²⁰⁾ postao je krunski domen (hass) njegovog Veličanstva svemoćnog cara, bog mu ovjekovječio carstvo do sudnjega dana! — pa su njegovi šerijatski porezi i običajne pristojbe zajedno sa Žežnom²¹⁾ i majdanima u njenom području uzapćeni za carsku blagajnu.

Samo neka u Novom Pazaru, radi izvršavanja carskih kazni (s i y a s e t)²²⁾ sjedi jedno lice od strane sandžakbega i neka ono u

¹⁶⁾ U orig. stoji h a k u k - i š e r i y e i znači ovdje poreze koji su ustanovljeni šerijatom, muslimanskim kanonskim pravom. U tu kategoriju spadali su u prvom redu zekat (muslimanski vjerski porez), ušur i haradž (porezi na proizvode), džizja (= glavarina koju su plaćali nemuslimani) i carine.

¹⁷⁾ R u s u m - i ö r f i y e s u razne pristojbe koje je propisala država svojim zakonima u skladu sa šerijatskim pravom, a na osnovu lokalnih običaja. Ovamo spadaju sve vrste trošarine na tržištima, nedeljnim i godišnjim sajmovima, sve rajinske takse na osobe i posjede, takse na stoku i sve ostale sitne takse, globe i sl. Oni porezi, nameti i radovi (kuluci) koji nisu dopušteni šerijatom zvali su se t e k ā l i f - i ö r f i y e (= običajni nameti), t e k ā l i f - i š ā k k a (= teški nameti) i t e k ā l i f - i m e v z ū a (= nametnute obaveze).

¹⁸⁾ U orig. stoji h a y m a n e. Ta riječ znači 'nomad', stanovnik koji nije stalno nastanjen u nekom mjestu. Ali ona ovdje znači stanovnike koji nisu upisani kao raja spahiye ili stanovnike koji uopšte nisu upisani u defter.

¹⁹⁾ I h t i s a b (ar. ihtisāb) je jedna od brojnih ustanova koje su osmanski Turci preuzeeli od ranijih islamskih država. Ona se u pravilu zvala h i s b a, a organ koji je stajao na čelu te ustanove zvao se m u h t e s i b. On je bio dužan da bdiće nad cijelokupnim javnim i privatnim životom građana. U taj široki okvir njegove djelatnosti spadao je i nadzor nad radom i poslovanjem u čaršiji i na tržištu. Tu se muhtesib javlja kao organ koji kontroliše i nadzire rad zanatlija, trgovaca, esnafa, a naročito poslovanje na tržištima. On je određivao cijene robi donesenoj na trg, kontrolisao mjere i utege i izvršavao kazne zbog prekršaja propisa iz oblasti njegovog djelokruga i nadležnosti. U praksi se nadležnost muhtesiba vrlo rano svela uglavnom na tržnu inspekciju. U tome smislu on se javlja i u osmanskoj državi. Muhtesib je imao pravo da naplaćuje izvjesne takse za kupoprodaju na trgovima kako se to vidi i iz odredaba kanunnama. Te takse zvale su se takođe i h t i s a b. U tome smislu je taj termin upotrebljen u ovoj kanunnami.

²⁰⁾ I h z a r (ar. i h z ā r) kao pravni termin tumači se obično kao služba pozivanja i privodenja sudu izvjesnih lica. Organ koji je vršio tu službu zvao se m u h z i r. Ali takovo značenje ove riječi ovdje ne bi imalo mnogo smisla. Stoga mislim da ihzar u ovome i sličnim slučajevima znači dolazak muhtesiba na lice mesta, na trg, da odredi cijenu nekoj robi. Za taj posao on je naplaćivao određene takse koje su se zvale i h z a r ili i h z a r i j a.

^{20)a)} Misli na vladajućeg sultana Selima I (1512—1520).

²¹⁾ Majdan Žežna (جىزىيە) spominje se zajedno sa Novim Pazarom i u nekoliko potvrda koje je izdao Dželal, emin tih rudnika od 1514 do 1615 godine. (Vidi E l e z o v i Ć, Turski spomenici I, 815—910. Samo je tamo svugdje ovo mjesto pročitano kao »Drina« mjesto Žežna kako se lijepo vidi u originalima tih potvrda).

²²⁾ Riječ s i j a s e t (ar. siyāset) znači prvo 'vođenje, rukovođenje (državom, domaćinstvom)'; zatim 'politika', a kao pravni termin u turskom ona je značila 'kažnjavanje težim tjelesnim kaznama pa čak i smrtnom kaznom već prema težini krivičnog djela'. U tome smislu ona se upotrebljava u zakonima.

saglasnosti s kadijom izvršuje potrebne kazne.²³⁾ I neka oni sprečavaju da se iz islamske zemlje uzme i u strané nevjernika izveze dobar konj, oružje, te ratno i borbeno oruđe. Neka prisile nevjernike da im to prodaju i neka plate što vrijedi, a dobra konja i ratno oruđe neka zadrže. Samo neka se čuvaju od toga da ih šalju, i da im izdaju dozvolu potajno, primivši mito.

Neka zaimi, timarnici i čuvari gradova ne odlažu pobiranje desetine od prihoda svoje raje. Onaj koji uvodi takve novotarije i vrši tako nasilje, neka se svrigne bez obzira kome god redu pripada.

Neka se uzmu konji za dostavljanje dovoljnog kontigenta hrane (z a h i r e) u pogranične gradove i neka se od naroda i od gradske posade na uobičajeni način sakupi tolika svota novaca, koja je po običaju dovoljna za njihovu najamninu (ücret), i neka se da njihovim vlasnicima. Neka se ni od koga ne uzima više novaca.

Ako se naredi da se popravi i opravi neka od pograničnih tvrđava, neka se popišu serahori²⁴⁾ po pokrajini s kuće na kuću i neka se dotjeraju da prave tvrđavu. Neka se sakupe majstori tj. onih sedamdeset do osamdeset [od izvanrednih nameta] oslobođenih kršćana, koji su određeni da popravljaju (m e r e m e t ç i) sve gradove u Bosanskom vilajetu. Neka se gradovi grade pod nadzorom (m a r i f e t) neimara koji uživa timar za neimarsku službu u toj zemlji. Kad se posao završi, neka se novac dā iz državne blagajne (b e g l i k), a neka se novac ni od koga ne utjeruje.

Pošto sandžakbegovi ljudi i njegove subaše kao i amili²⁵⁾ koji drže njegove prihode²⁶⁾ pod zakup (m u k a t a 'a),²⁷⁾ naplate njegove

²³⁾ Iz ove odredbe vidi se da je neposredna politička uprava u Novom Pazaru bila povjeravana naročitim organima koji su imali šira ovlaštenja. Kako sličnu odredbu ne nalazimo za druga mjesta Bosanskog sandžaka, nameće se pitanje zašto je Novi Pazar imao poseban status. To je bilo stoga što je Novi Pazar po svom geopolitičkom, saobraćajnom i privrednom značaju imao izuzetan položaj pa je morao i u administrativnom pogledu dobiti poseban status, koji se znatno razlikovao od redovnog uređenja. Naime po redovnom turском upravnom uređenju u Novom Pazaru kao carskom hasu sjedio bi samo neki emin ili amaldar toga hasa kao što je stvarno i bilo. Ali pored toga emina sjedio je u Novom Pazaru još »jedan sandžakbegov čovjek, koji je u saglasnosti s kadijom izvršavao potrebne kazne«. To je obično bio subaša, vojvoda, musellim ili kajmakam koje tamo nalazimo i kasnije, sve do kraja XVII st. Stoga je Novopazarska oblast, premda je od osnutka Bosanskog sandžaka pa do XVIII st. bila u sastavu toga sandžaka, za razliku od ostalih oblasti toga sandžaka, pretstavljala neki corpus separatum u tome sandžaku, dok napokon nije postala zaseban sandžak sa središtem u Novom Pazaru (poslije 1790 godine).

²⁴⁾ Serahor, džerahor ili čerahor zvao se pripadnik posebnog odreda turskih pomoćnih trupa u pograničnim provincijama; regrutovani su iz redova kršćanskog stanovništva pograničnih oblasti, a služili su kao radnici pri izgradnji i popravci tvrđava, naročito na krajini, pri izgradnji puteva, sjeći šume koja je smetala prolaz vojsci, na čišćenju močvara, kopanju rovova i prenosu vojnih tovara. Vidi I. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi sv. II str. 562.

²⁵⁾ Termin amil (ar. 'āmil) i amaldar susreću se ne samo u najstarijim turskim zvaničnim dokumentima na turском jeziku nego i u pismima turskih vlasti na srpsko-hrvatskom jeziku već od druge polovine XV st.

Naziv amaldar je složen od ar. imenice a mal (tur. izgovor a m e l) »posao, rad«, pl. a'mâl i per. d a r (od dašten). Riječ amil, upotrebljava se od najstrarnjih vremena u čitavom islamskom svijetu kako u svom osnovnom značenju, preduzetnika nekog posla' tako i kao tehnički termin u značenju

(sandžakbegove) globe (c u r u m) po zakonu, neka njegove vojvode²⁸⁾ više ništa ne uzimaju pod imenom otkupa od tjelesnog kažnjavanja (h a k k - i s i y a s e t).²⁹⁾ Takve novotarije su dokinute; neka to spriječe oni koji su kadije u pokrajini. One koji ne poslušaju, neka prijave da se kazne kako treba. Ako to kadije ne prijave, neka zato budu svrgnuti.

Oni koji su zaslužili vješanje, otsijecanje ruke, teže šibanje (h a d d) ili lakše šibanje (t a z i r), neka se izvrše te kazne (u k u b e t i s i y a s e t), a neka im ne uzimaju ništa [u novcu].

A za one krivice (curm), za koje je u kanunnamu određeno koliko će se uzeti, neka se ne uzima više.

A za one kradljivce koji su zaslužili vješanje, ne važi [izgovor odgovornih] koji bi rekli: »Provalio je tamnicu [i pobjegao]«. Neka amil ili vojvoda pronađe kradljivca kome je dopustio da pobegne. Ako ga ne pronađu, neka oni mjesto njega budu obješeni.

Amili te pokrajine uzimali su po dvije ili jednu i po akču trošarine (bac)³⁰⁾ i onda, kad se proda maslo u vrijednosti od sedam i osam akči. Stoga što god se donosi na trg i prodaje, trošarina (bac) se uzima na ono, što se doveze kolima i što se doneše tovarom.

Isto tako uzeće se jedna akča trošarine (b a c) ako se proda nešto u vrijednosti od četvrdeset akči. Inače, neka se ne uzima tro-

'upravnog činovnika uopšte', a u prvom redu 'nižeg poreskog činovnika'. U područjima gdje je persiski uticaj bio jači, mjesto arapskog naziva a m i l, upotrebljavao se u istom smislu persiski oblik a m a l d a r još od X stoljeća. Ali su se ovi nazivi upotrebljavali još od vremena Abasida u svim muslimanskim zemljama, u značenju 'zakupnika poreza' i 'privatnog činovnika', koji sakuplja poreze u ime zakupnika'. U tom smislu upotrebljavao se i oblik 'ummāl (pl. od a m i l) i oblik a m i l l e r. U osmanskoj državi upotrebljavaala su se još početkom XV vijeka sva tri naziva najčešće u smislu zakupnika hasova uopšte, a državnih dohodaka posebno. Kako su i carine davate u zakup to su ti nazivi mogli značiti i carinik ako je carine pobirao on sam. Zakupnici su upravu zakupljenih dohodaka često povjerivali svojim činovnicima, eminima, zabitima i drugim službenicima.

²⁸⁾ U orig. upotrebljena riječ iš 'posao', ali se ovdje mora prevesti sa 'prihod, dobro'.

²⁹⁾ Zakupljivanje hasova i državnih prihoda vršeno je na taj način da amil ili amaldar plati posjedniku hasa, državi ili feudalcu, najednom ili u ratama pogodenu sumu paušalno ili otsjekom. To plaćanje ili zakupljivanje paušalno ili otsjekom zvalo se m u k a t a ili i l t i z a m, a tako su se zvali i prihodi koji su na taj način davati u zakup. Zakupnici su pobirali zakupljene prihode sami ili preko svojih ljudi koji su se zvali emini i zabit. Na području zakupljenih prihoda oni su često dobijali i civilno-administrativnu i policijsku vlast isto onako kao što su tu vlast imale subaše i vojvode na području svoga subašiluka odnosno vojvodaluka.

³⁰⁾ O značenju termina v o j v o d a u osmansko-turskoj administraciji vidi Historiski pregled, Beograd 1955 br. 1, str. 44—48.

²⁸⁾ H a k k - i s i y a s e t doslovno bi značilo 'pravo kažnjavanja', a kao pravni termin to znači 'otkupnina od tjelesne kazne' isto kao i njen sinonim b e d e l - i s i y a s e t.

²⁹⁾ B a d ž (tur. bac) znači trošarina koja se naplaćuje na trgovima, mostovima, skelama itd. Često puta znači i unutrašnju carinu uopće pa je u tim slučajevima sinonim sa terminom d u m r u k (t. gömrük). Pojedine vrste trošarine odnosno carine određuju se bliže riječima koje se stavljuju u prisvojni odnos sa ovom riječi kao b a c - i b a z a r 'tržna trošarina'. Umjesto izraza b a c upotrebljava se često riječ r e s i m 'pristojba'.

šarina (b a c) na ono čemu je vrijednost pet do deset akči i neka se ne uvode novotarije.

Na nekim mjestima uzimalo se na ime poljačine,³¹⁾ s kuće na kuću po četiri akče, pa neka se to ne uzima. Stari je zakon da se s kuće na kuću uzimaju dvije akče; jednu akču uzima sandžakbeg, a jednu timarnik. Neka se ne uzima ništa preko toga.

U nekim mjestima uzima se na ime desetine na travarinu (o t l u k ö s r i) s kuće na kuću po pet akči. [Od sada] neka se [taj porez] uzima [sam] u onim mjestima u kojima je to u defteru upisano kao prihod, a neka ništa ne uzimaju u onom mjestu u kome travarina (otluk) nije upisana kao prihod timara. Neka se nikom ne čini nasilje i nepravda!

Podignute su crkve u nekim mjestima u kojima one nisu postojale od starog nevjerničkog vremena. Neka se takve novopodignute crkve dadu porušiti; a oni nevjernici i popovi koji, boraveći u njima, uhode stanje i dojavljaju u nevjerničke zemlje neka se kazne strogo i neka se kazne teškim tjelesnim kaznama (siyaset).

Neka se poruše krstovi koji su postavljeni na putevima i neka se ne dopušta da ih ubuduće postavljaju. A ako ih postave, neka se kazne tjelesnom kaznom oni koji to urade. A onaj kadija u čijem se kadiluku to dogodi pa to ne zabrani i ne spriječi, to će biti razlog da se svrgne.

Uzvišenim fermanom njegovog veličanstva padišaha, sjene božje, kome se (fermanu) treba pokoravati, a u sporazumu (m a r i-f e t) s Junus-pašom,³²⁾ upisano je u Bosanskom vilajetu hiljadu akinđija da čuvaju granice (d a i r e) islamskih zemalja.

Ako bude potrebno da se u pogranačne gradove (k a l'a) dostavlja hrana (z a h i r a) neka oni skupa sa spahijama vrše i tu službu (h i z m e t). U mjesto koje nije opasno neka ih ide pet stotina u jednoj smjeni, a pet stotina u drugoj smjeni i neka tako vrše službu (h i z m e t).

Neka niko [ne upotrebljava] spomenute akinđije [za svoj posao] i [neka niko] njihove konje ne tereti svojim tovarima. Neka ove niko ne upotrebljava za svoj posao. Neka ih neopterećuju nikakvim drugim kulukom (k u l l u k) ni službom (h i z m e t) osim službe (hizmet). Njegovom veličanstvu islamskom vladaru, da mu se ovjekovječi carstvo do sudnjega dana!

Neka oni, kojih ima svega hiljadu, besprijeckorno vrše službu (h i z m e t) u vrijeme primirja (f e t r e t) i u časovima opasnosti.

Sa njihovih baština³³⁾ ukinuta je šerijatska desetina (ö s r-i ş e r i y e) i sve običajne pristojbe (r ü s ü m-i ö r f i y e) i divanski nameti (a v a r i z-i d i v a n i y e)³⁴⁾ i svi nametnuti tereti

³¹⁾ Poljačina (u tur. polaçine) = poljarina, od poljak = odnosno poljar a oboje opet od polje, znači u turском pristojbu koju je raja plaćala u novcu feudalcima i sandžakbegu na ime čuvanja usjeva. Ko je plaćao samog poljara, feudalac ili seljaci, kao što je kasnije bilo, ne zna se, ali se zna da su ga feudalci postavljali.

³²⁾ Misli se svakako na onoga Junus-pašu koji je u međuvremenu od kraja 1512 do 13. oktobra 1515 godine bio dva puta sandžakbeg Bosanskog sandžaka. Koju je varoš osnovao u Novopazarskoj oblasti sada se ne zna.

³³⁾ U orig. стоји б а ѕ т и н а .

³⁴⁾ O toj vrsti nameta više v. Islam Ansiklopedisi s. v. a v a r i z .

(t e k â l i f - i m e v z u ' a)³⁵⁾). Kao naknadu za sve to neka oni daju za carsku blagajnu godišnje iznos (a k ç e) koji je detaljno (m u f a s - s a l) određen u novom carskom defteru i to po načelu, da hiljadu akindžija [daje] stotinu hiljada akči. Neka se od njihovih sinova ne uzima ništa.

Akindžija koji ne dođe na carsku službu, neka se kazni teškom tjelesnom kaznom (s i y a s e t), a neka mu se ne uzima novčana kazna (a k ç e).

Neka u varoši³⁶⁾ koje su radi obezbjeđenja puteva za vojnuke³⁷⁾ Novog Pazara i Sjenice³⁸⁾ osnovali Skender-paša,³⁹⁾ Firuz-beg⁴⁰⁾ i Junus-paša i u varoš Priboju⁴¹⁾ dođe po dvadeset vojnuka i neka oni u svakoj spomenutoj varoši sagrade kuće pa se tu nastane i čuvaju [te varoši]. Oni su s bivšim zpovjednicima napravili ugovor na ovaj način: Ako na tim putevima neko pogine ili mu propadne imetak, neka se svi čuvari one varoši kojoj [taj put] bude bliže, prisile da naknade štetu.

Neka po pedeset ljudi od vojnuka Broda⁴²⁾ i Neretve⁴³⁾ čuvaju gradove, koji se nalaze u pograničnim oblastima.

Neka pedeset vojnika čuva grad Akhisar.⁴⁴⁾ Kad se završi nji-hova smjena neka tada dođe [drugih] pedeset vojnika, a oni čija se

³⁵⁾ Termin tekâlif-i mevzua je vjerovatno sinonim sa terminom tekâlif-i örfiye.

³⁶⁾ U orig. стоји varoš. O značenju te riječi u turskim dokumentima v. Fekete n. d., indeks.

³⁷⁾ O vojnucima v. Đurđev, O vojnucima s osvrtom na razvoj tur-skog feudalizma na pitanje bosanskog agaluka. Sarajevo 1947 = GZM, n. s. II, 1947, 75—137.

³⁸⁾ U orig. стојi tako da se može čitati Senica i Sinici, a poznato staro mjesto i župa odnosno nahija u oblasti Starog Vlaha.

³⁹⁾ Misli na dugogodišnjeg bosanskog sandžakbega, kasnijeg rumeliskog beglerbega i napokon veziru Skender-pašu. On se prvi put javlja kao sandžakbeg Bosanskog sandžaka 21. januara 1478 godine (Truhelka, n. d. str. 202—203). Na tome je položaju ostao do kraja ljeta 1480 g. Prije oktobra te godine imenovan je rumeliskim beglerbegom, ali je prije avgusta 1485 g., opet upućen u Bosnu gdje je ostao do proljeća 1490 kada je imenovan kubrevizom i ostao na tome položaju sve do 1496, a onda je umirovljen i ostao u miru do 1499 kada je reaktiviran i opet upućen u Bosnu, prije 16 aprila 1499 g., u kojoj je ostao do smrti 1505 godine. (Više o njemu vidi Hajzim Šabanović, Bosanski sandžakbeg Skender, Beograd 1956 = Istoriski glasnik br. 1, 1955 str. 111—128). Varoš koju je osnovao Skender-paša jeste današnja Nova Varoš, jer se ta varoš u XVI stoljeću nazivala Skender-pašinom Varoši i Skender-pašinom Palankom. Ali kada je to bilo ne znamo tačno. Možemo tvrditi samo da to nije bilo za njegovog prvog ni drugog begovanja na Bosni, do proljeća 1490 g., jer se ona ne spominje u popisima ovoga sandžaka iz 1485 i 1489 g. Prema tome ovu je varoš Skender-paša osnovao za svoga trećeg begovanja u Bosni (1499—1505) pa na osnovu toga možemo zaključiti da je Nova Varoš osnovana najkasnije 1505 godine. Ova varoš ni 1516 godine, kada je nastala ova kanunnama, nije bila dobila svoje današnje ime nego da se i tada zvala Skender-pašinom Palankom (varoši) kako je zovu i putopisi XVI v. U jednom izvoru iz 1530 godine imamo prvi spomen ove varoši pod današnjim njenim imenom, a zatim tek u putopisu Evlige Čelebijevi.

⁴⁰⁾ To je svakako onaj Firuz-beg ili Feriz-aga što je bio bosanski sandžakbeg od 1505—1512. Koju je on varoš osnovao u ovoj oblasti sada se ne zna.

⁴¹⁾ To jest Priboj na Limu, u gorovitoj oblasti Starog Vlaha s obje strane Hodova Potoka na podnožju planine Crnog Vrha, s jedne, i Bihaća s lijeve strane Lima.

smjena završila neka idu, a [grad] neka čuvaju oni koji su došli na smjenu.

Neka i grad Sinj⁴⁵⁾ na isti način čuva pedeset vojnika.

Oni koji ne dođu na svoju smjenu neka se kazne tjelesnom kaznom (s i y a s e t), a neka im se ne uzimaju novčane kazne (a k ç e).

Na sinove, braću i rođake⁴⁶⁾ vojnika ovog vilajeta bilo je od davnih vremena određeno po trideset akči tzv. b e d e l - i c i z y e (otkop od glavarine) na svaku osobu. I pošto plate državnoj blagajni po trideset spomenutih akči, neka im se ne nameće rajinska pristojba (i s p e n c e)⁴⁷⁾ ili nešto drugo.

Ali neka oni koji su vojnučka rezerva (z e v â i d) ne pritežavaju (t e s a r r u f) rajinsku zemlju.

A ako vojnik obrađuje i zirati rajinsku zemlju, neka mu se to zabrani i neka je daju raji.

Ako neko od vojnučke rezerve uživa rajinsku zemlju neka mu se uzme i desetina (ö š ü r) i rajinska pristojba (i s p e n c e).

Ako neko od vojnuka uživa haračku rajinsku baštinu neka mu se uzme i harač i ispendža i desetina.

Ako zemlju nekog rajetina ili haračku baštinu uživa neko od one vojnučke rezerve koja godišnje plaća trideset akči naknade za glavarinu (b e d e l - i c i z y e), neka se od njega naplati za državnu blagajnu onih trideset akči bedel-i cizye, koje on sam godišnje plaća, a neka mu se naplati za državnu blagajnu i harač spomenute baštine, a njenu ispencu i njenu desetinu neka uzmu spahije.

Neka sandžakbegovi ljudi i njegovi mubaširi ne jašu konje vojnuka. I neka ih (vojnuka) ne tjeraju i ne upotrebljavaju da im kose i suše sijeno, niti da im dogone dryva. Neka se oni ne opterećuju nikakvom drugom službom (h i z m e t) osim službe Njegovog veličanstva islamskom vladaru — da mu carstvo traje do sudnjeg dana!

Ali neka onog vojnuka, koji ne dođe na službu kazne teškom tjelesnom kaznom (s i y a s e t), a neka mu se ne uzimaju novčane kazne (a k ç e).

⁴²⁾ U orig. jasno stoji Brod; ovdje se pod tim imenom misli na Vilajet Brod, administrativnu jedinicu iz prve privremene upravne podjele i uređenja Bosanskog sandžaka. Ovaj se vilajet tako nazvao po istoimenoj srednjevjekovnoj župi i kasnije turskoj nahiji Brodu, a obuhvatao je nahije Bobovac, Lašvu, Brod, Lepenicu, Maglaj i Ozren.

⁴³⁾ Pod Neretvom ovdje se misli na Vilajet Neretu koji se sastojao prvo od dvije nahije: Neretve sa gradom Konjicom i Rame sa Prozorom.

⁴⁴⁾ = Današnji Prusac koji se u srednjem vijeku zvao Biograd. Odatle turski naziv Akhisar. Turci su ga definitivno zauzeli 1501 godine.

⁴⁵⁾ Mjesto u Dalmaciji. Turci su ga zauzeli 1513 godine.

⁴⁶⁾ U orig. upotrijebljena riječ t e v a b i što bukvalno znači 'pripadnici, pratnja', ali obzirom da se radi o vojnucima mislim da je ovdje treba prevesti sa 'rođaci ili srodnici'.

⁴⁷⁾ I s p e n d ġ a spada u tzv. rajinske pristojbe (rüsüm-i reiyet). Te je pristojbe plaćala sva raja. Za muslimansku raju ta je taksa bila različita po nazivu, prema braćnom i imovnom stanju odnosno vrsti posjeda i zanimanja. Za nepovlaštenu hrišćansku raju ta je taksta bila jedinstvena i po iznosu i po imenu. Ona se zvala i s p e n d ġ a, a iznosila je po 25 akči na svaku haračku glavu. Prema tome mišljenje Fekete-a da je ispendže sinonim sa džizjom (n. d. na više mjesta, v. indeks) mora se potpuno odbaciti.

III

KANUN-NAMA ZA BOSANSKI SANDŽAK IZ 1530 GODINE

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defterleri № 157 — započet 1 rebi I 935 (13-VI-1528), završen 1 muharema 937 (25-VIII-1530).

Defter imta 562 lista. Kanun-nama se nalazi na listu 2 v. — 5, a odredba o priimićurima na listu 5 v.

Ova kanun-nama je objavljena ramije u Glasniku Zemaljskog muzeja III-1948, 189-200, u turskom tekstu arapskim pismom i u prevodu i u zbirci kanun-nama Barkam, Kanunlar, 399—401, u turskom tekstu latinicom.

Ovdje se ova kanun-nama objavljuje na osnovu originala. Prilikom revizije teksta ispravljenje su neke pogreške, a to je isto učinjeno i u prevodu.

قانون نامه لواه بوسنه

محرومه سرايده واقع اولان کيل^۱ اللى^۲ وقيه در بغداديك کله سنه^۳ اون يشر اقچه^۴ وارپه وارذن وجودار و هلهنه و مرجمك وفيك و مودمك جمله سنك على السويه^۵ هر بر کله سنه اوثر اقچه و علفك کله سى يشر اقچيه^۶ نوخ قونامشدر و شيرهناك هر

^۱ کيل keyl znači merenje, ali ovde kao subst. concr. = کيل.

^۲ U ovom rukopisu, kao uostalom u mnogim starijim rukopisima, ponovljeni ikonzontant u turskim nečima imta teštilid. U rukopisu krajnje ى ima stalno divije tačke ispod slova.

^۳ کله سنه .

^۴ Riječ je redovno pisana u rukopisu sa ج.

^۵ اقچه . Krajinje ى u rukopisu pisano je jednom dugom crtom i dvije tačke ispod nje.

^۶ اقچيه . Krajinje ى imenice, ako je nastavak ى, u starijim rukopisima se izostavlja. Ovo se naročito javlja kod dativa.

مددھسی که سکری یو حمل اولور یدیش اقچه قیمت ڈوتلوب و کیاھک هر عربہ سنہ
یکومی اقچه نو خ تعیین^{7a)} اولنوب دفتر جدیده قید اولنمشد

وسیاست پادشاھی اجوی سی⁷⁾ ایچون سنجاقبکی جانبندن یو کمسه نفس یکی بازارده
او تورب قاضی معرفتیله لازم کلن سیاسی ایدوب و دیار اسلامدن کافر جانبنه ایوات و سلاح
والات حرب و قتال الوب کتمکدن منع ایدھلر صاتدر ب اقچه سن کافرلره ویرب ایو
اتی و الات حربی الیقویه لو اما دشوتن الوب مخفی دستور ویرب کوندرمکدن حذر ایدھلر
و زعما و ارباب تیمار و اهالی، حصار دعیتلرنک⁸⁾ حاصللرن تھیز ایتمکدھ تأخیر
ایتمیه لر⁹⁾ بوناک کبی بدعتلر و ظلم ایدن ھونه طائیدن ایسہ عزل اولا
و اوج حصارلرنہ کفایت مقدار (sic!) ذخیرہ التمک¹⁰⁾ ایچون بار کیر الوب عادت
او زرہ اجرتلرنہ و فایدھ جاک مقدار اقچه خلقدن و حصار اونلورندن اولی کلان اسلوب او زرہ
جمع ایدوب صاحبلرنہ ویره لر کمسه دن زیادہ اقچه النمیه

و او جلرده اولان حصارلردن یوسی تعمیر و تومیم بیورلسمہ مملکتندن جرہ خورد¹¹⁾
یازلوب حصار یامیغه سوریل بوسنہ ولاینلک قلعه لرنہ معافیت او زرہ مرمتیجی¹²⁾ و نجار¹³⁾
تعیین اولنان اوستادرلو¹⁴⁾ جمع اولوب اول دیارده معمار لق خدمتیچون¹⁵⁾ تیمار تصرف ایدن
معمار معرفتیله قلعه لو یاپلوب تمام اولوب اقچه بکلکدن ویرلہ کمسه دن اقچه صالیھ لر

اجراسی⁷⁾

^{7a)} Napisano nedovno u ovom rukopisu تعین taçayyün, ali će to biti grafička odlička a ne V forma od عین.

رعیتلرنک⁸⁾.

⁹⁾ U rukopisu tima mnogo primjera nejednakog pisanja.

ایتمیتک¹⁰⁾.

جره خوار¹¹⁾, ali se ta niječ rázličito piše (osim gore napisanoig još سراخوار itd).

مرمة¹²⁾ (od ar. مرتجي).

نجار¹³⁾.

اوستا¹⁴⁾ استادرل (perz.. niječ kloja se u značenju majstor, zanatlija, inače piše).

خدیقی ایچون¹⁵⁾.

و سنجاقبکلرنك ادملىرى¹⁶ و سوباشىلارى و ايشلىين مقاطعىيە¹⁷ دوتان عامللىرى قانون اوزىزه جرملىرىن الدقدن صىكرە بدل سىاست ديو نىستانلىن¹⁸ المىھلر بوناك امئال (!sic!) بدعتلىر دفع اولتىدى مىملكته قاضى اولتلر منع ايدوب من نوع الميانلىرى عرض ايدەلر حقلرندن كلنە شويىكە¹⁹ قاضىلر عرض اتمىيەلر مستحق عزل اولالىر و صلبە و قطع يىدە و حىدە و تعزيره مستحق²⁰ اولتلره عقوباتلىن و سياستلىن ايدوب نىسنه لون²¹ المىھلر و شول جرمىكە²² قانون نامەدە نە الناجىي تعىين اولنىمىشىر زىادە النىمە و شول خرسوزلۇ كە صلبە مستحق در زىدانى بوزدى كىتىدى ديدو كە [ر]اي مىسماوع²³ اولنۇ قاچوردان عامل ويا ويودە²⁴ قاچوردۇغى خرسوزى بوللۇ²⁵ بوللۇرسە يېرنە صلب اولنە و اول ديارك عامللىرى يىدى و سكز اقچەلەق ياغ صاتلىسىه اكى اقچە و ياخىر اقچە ويا ويودە دىارك عامللىرى يىدى و سكز اقچەلەق ياغ صاتلىسىه اكى اقچە و ياخىر اقچە ويا ويودە الورلامش امدى هر نىسنه كم بازارده كلوب صاتلىود عربە ايلە و يوكلە كلىندن باج النور و شول نىسنه كم قىيمتى قرق اقچە اولا صاتلا اندن دخى بىر اقچە باج النور و آلا يىشە و اون اقچەلەق نىسنه دن باج النىمە و بدعت احداث اولنىمىيە و بعض يېرلەدە پولاچنە ديو خانەدن خانىيە²⁶ درت اقچە النورمىش النىمە قانون قدىم [أوزىزه] خانەدن خانىيە اكى اقچە النور سابقا دفتر عتىق موجىنچە بىر اقچە سن سنجاقبىكى و بىرين تىمار ارى الورلامش حاليا پولاچنە ديو قىيد اولان اكى اقچە صاحب تىمازە قىيد اولنىمىشىر سنجاقبىكى جانبىندن دخل اولنىمىيە

¹⁶) U rukkopisu: ادېيلرى.

¹⁷) مقاطعىيە.

¹⁸) سىنەلرىنى.

¹⁹) شويىلە كە.

²⁰) مستحق.

²¹) سىنەلرىنى.

²²) جرم كە.

²³) Na tom mijestu je u rukkopisu oštećen papir.

²⁴) ويودە، ويودە.

²⁵) بوللۇر، بولالىر.

²⁶) خانىيە.

او تلق عشر ديو بعض يرلوده خاندن خانيه بشر اقچه النور و بعض يرده عشر قيد او لىمش در عشر النور دفترده حاصل قيد اولان يرلودن الله شول يرلوده كيم او تلق تيماره حاصل بغلنمش دكالدر نسنه الميه لو كمسنيه²⁷⁾ ظلم و حيف او لىميه و بعض يرلوده قدیم کافر زماندن کلیسا اولیان يرلوده کلیسا احداث او لىمش و دفتر عتیقه دخی کلیسا یازلیان يرلوده جدید کلیسا لى احداث او لىمش انوك کیي جدید احداث او لان کلیسا لى یدریلوب و ایچنده او ترب تجسس²⁸⁾ احوال ایدوب دیار کفاره خبر ایدن کفره نك و پاپاسلوک محکم حفلنندن کلنھ و سیاستلو او لانه و يوللرده حاجلر²⁹⁾ وضع او لىمش هدم او لوب من بعد ایتدمیه لر و ایدنلره سیاست او لانه و قنقی³⁰⁾ قاضینك قاضیلغنده او لوب منع و دفع ایتمسه غزنله سبب او له و مرحوم اسکندر پاشا و فیروزبک و یونس پاشا امن طریق ایچون احداث ایتدوکلری وادوشلرده و پربوی وادوشنده یکرمشر نفر و ینوق و اروب ذکر او لان وادوشلرک هر بونده او لو یاپوب تمکین ایلیوب بکلیه لو شویلکه او ل یوللرده بر کمسه هلاک او لوب و یاما ل ضایع او لسه هر قنقی وادوشه یقین او لودسه او ل وادوش بکلینلره تضمین ایتدورده لو دیو امراء ماضیه ایله بو وجهمه معاهده ایتمشلار مزبود وینوقلر بعضی فوت و بعضی اخر یرلره کوچوب حالیا ذکر او لان وادوشلر کما کان حفظ و حراست او لنماق ایچون او زدلوندہ ساکن او لان کفره دربنجی تعیین او لوب هر خانیه او توزر اقچه جزیه و اکی قیونه بر اقچه عادت اغنم و هر اکی خانه دن بر کله بغدادی و بر کله ارپه و هر نفردن او نر اقچه اسپنجه قيد او لوب و سایر دسم بوستان و شیره او لان يرلوده عشر شیره و سایر خردوانلرین ویرب مادامکه حفظ و حراست ایلیوب کمسنه نوک مالنه و جانه ضرداولیه ذکر او لان دربنجیلر جمیع عوارض دیوانیدن³¹⁾ و تکالیف عرفیه دن معاف او لار

²⁷⁾ کمسنیه.

²⁸⁾ تجسس.

. حاجلر . حاجلر²⁹⁾

³⁰⁾ قنقی.

و لواء بوسنهه خاصلرده و ساير تيمارلوده پولاچنه³²⁾ ديوالنان اكشراچجه خضر
الياس كونته النور

و دسوم كياه قيد اولنان يرلودن و عشر كواره ماه أغستوس غره سنه واقع اولور
و عشر كواره دخى اون قواندن بر قوان النور اويندن اقل³³⁾ و يا زياده اوسله هر قواندن
بر بچق اچجه رسم النور

و دسم بوستان که اكشراچجه يه قيد اولنسمشدر قاسم كونته النور و بوندن غيري کلم
و شلغم و سير و پياز واقع اوسله عشر النور

و چفتلکلرک مقاطعه لري دفع اولنوب عشر و سالاريه ويرلک امر اولنوب و دعايدن
چفتلکلرده ساكن اوئلنر دعيت قيد اولنوب اللونده بولنان يرلو تصرفلونده ابا اولنوب
حاصلرلري صاحب تيماره بغلنمشدر

و خاصلرده و ساير تيمارلوده خاصه قيد اولان تلالر و چايولو و باغلو و اشجار
مشره ناك و دکرمنلوك سابقا ولايت مزبوره يازلدقده طپو ايله ويرليوب باقی قلانلوك
بعضی معین متصرفلری اولامغله هلاک و خراب³⁴⁾ اولنوب و بعضی سپاهيلر و دعايا
تصرفلونه دشمک ايله خاصه لقدن چقوب عرض اوئندقده طالبلره طپو ايله ويرلک امر
اوئنسغيين بين الطالبيين ندا ايتدلوب هو کيم زياده ايتدى ايسيه انوك اوزدنه مقرد
اوئنوب و طپولری التوب خزانه عامره يه تسليم اوئنوب و يرلو صاحبلرى اوزدلونه قيد
اوئنديكى³⁵⁾ زراعت و حراثت ايذوب عشرلوبين و سالاريه لون و دسم اسيابلوبين و عشر
چايولوبين ويرله لو

³¹⁾ عارض ديوانيه دن.

³²⁾ U mukopisu na ovom liistu stoji بولاجنه.

³³⁾ اقل.

³⁴⁾ U mukopisu napisano حراب.

³⁵⁾ اوئندي كه اوئندي كى.

قانون باج سرای

بگدای يوکىندن اكى اقچە و سايير توکەدن دخى يوك باشنه اكى اقچە باج النور
 و طوز يوکىندن درت اقچە و كىتان يوکىندن درت اقچە و بونج يوکىندن درت اقچە
 و انجيير و قورۇ اوزم يوکىندن درت اقچە و تازە اوزم يوکىندن اكى اقچە النور وبال
 يوکىندن درت اقچە و ساده ياغ صاتلىسە فرق اقچەدە براقچە باج النور و ختا³⁶ و بويه
 يوکىندن دردر اقچە و بىنير³⁷ يوکىندن اكى اقچە النور
 و ايچىغىز ايدىن كىلن متاع يوکىندن اكى اقچە النور و كفاردىن مسلمانلار كىتىۋىدكى
 چوقە يوکىندن بىشر اقچە و كافرلۇ كىتىۋىدكى چوقە يوکىندن اوتوز اقچە النور
 صابون و غير متاع يوکىندن درت اقچە و زيت ياغ يوکىندن سىكىز اقچە النور
 و قلائى و باليق يوکىندن درت اقچە النور تىكىنە ايلە بازار كۈنى صاتلان طوزىن درت
 اقچە النور و اسىير صاتىندن³⁸ اكى اقچە و الاندىن اكى اقچە و آت صاتىندن³⁹ اكى اقچە
 و الاندىن دخى اكى اقچە النور و صغر صاتىندن براقچە و صغر الاندىن براقچە النور
 و قصاب بوغىزلىدۇغىي صغردىن درت اقچە النور و صاتلان قىيوندىن اكى قىيونە براقچە
 و يازلۇ قصاب و غزللىدۇغى قىيوندىن و قوزىدىن دردىندىن براقچە النور و ياش يىمش
 يوکىندن اكى اقچە النور و اخلاط و طاغ يىمشى يوکىندن براقچە النور
 و اكى قىيون باسترمەستىن براقچە و اودون يوکىندن براقچە و چىرهنەك اكى
 يوکىندن براقچە و بىر عربە دركىدىن براقچە و بىر عربە اوتلۇقدىن براقچە و صوغان
 يوکىندن اكى اقچە و سىستانە يوکىندن اكى اقچە و جوز و بادام يوکىندن اكى اقچە
 و شىروغۇن⁴⁰ يوکىندن درت اقچە النور و كلم يوکىندن براقچە و بازار كوتىنە دمۇر
 صاتدوقلرى يىردىن بېچق اقچە النور و بازار كوتىنە زيت ياغىي صاتدوقلرى يىردىن صاتىندن
 براقچە النور

36) قىنا خىتا.

37) بىنير و بىنير.

38) J rukopisu jedina ista reč različito napisana.

و دمود يوکندن اکی اقچه و خارجدن کلوب صاتلان شیره يوکندن درت اقچه
و يرلو میخانجیدن⁴⁰ يوکده اکی اقچه النور
اور تو کبه ستدن بر اقچه و اغريز(؟) صاتلدوقده قرق اندازده بر اقچه النور دخی
اکسک صاتلسه نسنه النماز و اکی موتاب چولدن بر اقچه و بر يوك توپره صاتندن بر
اقچه النور و صغرا دریسنلن بر اقچه و يوك بالغلوب شهردن متاع کتملو اولسه يوکدن
اکی اقچه باج النور و اتمکجیلار فروتندن بر اقچه النور
و دسم عروس اعلاسنلن التمش اقچه و ادنی ستدن⁴¹ قرق اقچه و کافر قیزلردن
اوتوز اقچه و بیوهنک اعلاسنلن اوتوز اقچه و اوسطنلن یکرمی اقچه و ادناسنلن⁴¹
اون پیشر اقچه النور

قانون احتساب

طوز يوکندن کی بازار کونی تکنه ايله صاتلود پیشر و التیشر اقچه النور و باليق
يوکندن سکنر اقچه و کستان يوکندن اونر اقچه و یاغ يوکندن اکیشر اقچه و میوه
يوکندن برد اقچه و کستانه يوکندن بر اقچه و جوز يوکندن بر اقچه و بازار کونی
بز صتاندن اکیشر اقچه و بازار کونی ذیت یاغین صتاندن اکی اقچه و کمسنه نوک
بودجین الیوردکده ییکده یکرمی اقچه و اکسک صاتلدوقارنده قیج درهم اکسک
صاترسه اول مقدار جریمه النور

قانون سر عسسان

و عسس لق دخی هر بر دکاندن برد اقچه و کیجه ايله چازسوده⁴² طوتلان
کمسنه نوک جریمه سنک نصفین سوابشی و نصف اخرین دخی عسس الور

³⁹ . شرلغان، شیرلغان

⁴⁰ . میخانه جیلدن

⁴¹ U rukopisu je niječ nejednako pisana.

⁴² . چارشیده و چارشوده

لواء⁴³ مزبورده⁴⁴ پرمکور اولانلر متصرّف اولدقلارى باشتنەلىلە معاف و مسلم اوlobe كندولو و اوغللارى خواج و اسپىچە و عشر حبوبات و دسم غنم و دسم سايىم و عوارض ويرميمىب مال ميري جمعنده خراجچىلره و امينله معاونت ايذوب و سايىر خدمات ميري واقع اولدقچە كندولو لازم اولان خدمتلارى ادا ايدهلر ديو امر اولنغيين وجه مشروح ازره⁴⁵ دفتر جديده قيد اولندى مادامكە اداء خدمت ايذوب قصودلارى اولييە دفترده قيد اولنوجى ازره معاف و مسلم اوlobe كندولاردن و اوغللارندن دفتره مختلف نسنه طلب اولنمييە و كندولو مرد او ليجاق يورىنيه اوغللارى پرمکور اولان

KANUN-NAMA BOSANSKE LIVE¹⁾

Kila (mjerica)²⁾ koja važi u zaštićenom (gradu) Sarajevu iznosi pedeset oka. Za kiliu pšeničce po petnaest akčii za ječam, proso, raž, heljdu, sočivo i bob (?), za sve podjednako, za svaku kiliu po deset akčii, a za kiliu zobi po pet akčii stavljeno je narha (određene cijene).⁴⁾ U novom defteru (defteri cediid) je zapisano da se drži cijena od sedam akčii za svaku medru⁵⁾ vina — a osam medri čine jedan tovar — i da se odredi narh od dvadeset akčii za svaku kola sijena.

Radi izvršenja cariskih kaznji neka sandžakbegov čovjek⁶⁾ sjedi u Novom Pazaru⁷⁾, neka potrebne kazne izvršuje sa iznajem kadije,

⁴³⁾ Ova odredba o primicurima je pisana od druge ruke nego ostali tekst. Jezičke osobine, odnosno način pisanja, su takođe drugi.

⁴⁴⁾ У рукопису: مزبوره ده.

⁴⁵⁾ اوزره.

¹⁾ Liiva (ar. = zastava) sandžak.

²⁾ Kile (ar.) je mjerica koja je u raznim mjestima u razno vrijeme imala različitu vrijednost izraženu u okama. U Carigradu je iznosila 18—22 oka. Nešto kasnije kanun-nama za Bosanski, Hercegovački i Zvornički sandžak određuje da killa u Sarajevu iznosi .66 oka.

³⁾ Kod ovog prevoda nije sve sigurno. Riječ هلهه je vjerovatno iz našeg jezika. Za riječ فيك u mječnicima stoji da znači neku vrstu dživljeg pasulja, ali i grahovica. Ovdje je prevedeno sa riječju bob. Za riječ مردمك u Zenkerovom mječniku jedino ima objašnjenje sa smisлом namiñnice. Kod njega stoji da stoji da مردمك مردمك i مرچك مرچك imaju isto značenje: соčivo (leutille, Liliuse). Vjerovatno se radi o dvije vrste sočiva. Uporedi ovdje str. 65, nap. 3 i 4.

⁴⁾ Narh (perz.) je cijena za životne namiñnice koju je kadija propisivalo, dnevna cijena (ona se i zove narhi ruzi).

⁵⁾ Hamer je medra (klor njega Modra) prevodio sa »Butte« (putunja). Medre, metre ili medare je mjera za zapreminu i to za tečnosti (uporedi: Kraelitz, Kanunnname, Mitt. zur osm. Gesetzesch. I, 1, 29).

⁶⁾ Bukvallno: neko od strane sandžakbeiga.

⁷⁾ Zašto baš u Novom Pazaru. Vidi str. 29 prim. 23.

pa neka oni sprečavaju da dobar konj, oružje, ratni i borbeni pri-bor budu kupljeni i odu iz islamskih zemalja na stranu nevjernika. Neka prisile nevjernike da ih prodadu, neka im njihov novac dadu, a dobrog konja i ratni pri-bor neka zadrže. Neka se palk čuvaju od toga da prime od njih mito, dadu tajno dozvolu i da ih propuste.

Zatim, timarlije i ljudi od posada tvrđava pri procjeni ušura (desetine) od žetve raje neka ne zakašnjavaju. Ko čini takve novotarije i nepravde, biće smijenjen, ma od kog reda bio.

Radi slanja hrane u dovoljnoj koločinli u pogranične tvrđave neka uzmu konje. Da bi se njihova najammina po običaju isplatila, kolicišnu novcu neka skupe na uobičajeni način od naroda i posada tvrđava, pa neka dadu vlasnicima (konja). Ni od kog neka se ne uzima više novca.

Ako se zapovjedi da se popravi i opravi jedna od tvrđava koje su na granicama, neka se popiše džerahor⁸⁾ iz pokrajine i neka se potjera da gradi tvrđavu, neka se skupe majstori koji su određeni za tvrđavu bosanske provincije⁹⁾ (kao zidari¹⁰⁾) i tesari, a oslobođeni su poreza, pa neka se grade tvrđave uz nadzor¹¹⁾ graditelja koji uživa timar radi građevinske službe u toj zemlji. Kada se završi, novac neka se da iz državne kase. Ni od koga neka se novac ne utjeruje.

Sandžakbegovi ljudi i subaše, kao i amilli¹²⁾ (koji njihovie poslove drže pod zakupom, pošto uzmu po zakonu globe¹³⁾), neka pod nazivom »ekvivalenat za kaznu« (bedeli siyaset) ništa od njih¹⁴⁾ ne uzimaju. Tome slične novotarije su uki minute. Oni koji su zemlji sudije neka spriječe, a neka izvijeste o onima koji ne mogli spriječiti. Ti će biti kažnjeni. A sudije će zasluziti otpust, ako ne izvijeste. Kada izvršuju kazne¹⁵⁾ nad onima koji su zasluzili vješanje, sjećenje rukle, veliko i malo batinjanje,¹⁶⁾ neka ništa od njih ne uzimaju. A od one globe, za koju je u kanun-namij određeno da se nešto uzima, više neka se ne uzima. Ne smije se čuti da kažu: »Oni razbojnici koji su zasluzili vješanje¹⁷⁾ pravili su zatvor i otišli«. Amil ili vojvoda, koji ga je pustio da pobegne, neka nadje razbojnika koga je pustio da pobegne. Ako ga ne nadje, neka umjesto njega bude obiješen.

⁸⁾ Riječ dolazi od جرا cera (perz. skrać. od ar. حِلَافَة) što znači plata i خوردن (od perz. خوردن = jesti). Džerahor je u prvo vrijeme bio plaćenička vojska.

⁹⁾ U tekstu stoji: vilajet.

¹⁰⁾ Meremmetci znači: zidar (koji popravlja (od ar. مَرْمَيْتَ).

¹¹⁾ Bulkvalno: sa znanjem.

¹²⁾ Amili (ar. amil), kao što se vidi i po ovoj kanun-namij, bili su pobični prihoda uz zakup (muikatu). Amil, međutim, nije značio prosti zakupnički nego je vršio uz to i izvesnu upravnu službu.

¹³⁾ Cürm i cerime znači: prestup, ali i globe. U kanun-namama ta riječ se gotovo isključivo uzima u značenju globe.

¹⁴⁾ Bulkvalno: ništa njihovo (misli se na one koji se kažnjavaju).

¹⁵⁾ U tekstu stoji: ukubetlerin ve siyasetlerin. Riječi ukubet i siyaset znače u ovom slučaju isto, kaznu.

¹⁶⁾ Hadd (ar.) je batinjanje iznad osamdeset udaraca, a tazir (ar.) je manje batinjanje, ispod osamdeset udaraca.

¹⁷⁾ Bulkvalno: zasluzni vešala.

Amili te zemlje, ako se proda maslo u vrijednosti sedam i osam akči, uzimali su dvije ili jednu akču. Sada, bilo šta da na pazar dođe i prodaje se, od onoga što kolima i itovarsom dođe uzima se badž.¹⁸⁾ A nešto što ima vrijednost četrdeset akči i proda se, od toga se takođe uzima badž jedna akča. Ali, od nečega što ima vrijednost pet i deset akči neka se ne uzima badž. Novotarija neka se ne obnavlja.

Na nekim mjestima pod imenom poljačina¹⁹⁾ od kuće se uzimalo četiri akče; neka se ne uzima. Po starom zakonu uzima se od kuće dvije akče. Ranije, prema starom defteru (defteri atik), jednu akču od toga je uzimao sandžakbeg, a jednu akču timarlije. Sada su dvije akče koje su zabilježene kao poljačina uvedene za gospodara timara. Od strane sandžakbega neka ne bude mješanja.

Pod imenom desetina (ušur) od sijena na nekim mjestima se od kuće uzima po pet akči, a na nekim mjestima je desetina uvedena, pa se desetina uzima. Neka se ona uzima od zemljista koja su u defteru upisana kao prihod.²⁰⁾ Na onim mjestima na kojima sijeno nije vezano za timar kao prihod ništa neka se ne uzima. Neka ni prema kome ne bude nasilja ni nepravde.

Na nekim mjestima podignuta je crkva gdje iz starog nevjerničkog vremena nije bilo crkve. Na mjestima gdje ni u starom defteru crkva nije zapisana nove crkve su podignute. Neka se naredi da se talkve novopodignute crkve razore, a sa nevjernicima i popovima koji u njima sjede, vrše špijunske poslove i šalju izvještaje u nevjerničke zemlje, neka se strogo postupi i neka se kazne. A na putevima su postavljeni krstiovi. Od sada, kada se omi sruše, neka ne dozvoli da ih naprave. Oni koji ih prave neka budu kažnjeni. U kadiluku kojeg kadije to bude, alko ne sprijeći i ne otkloniti, biće uzrok za njegov otpust.

U varoši koje su podigli pokojni Iskender paša, Firuz beg i Junus paša²¹⁾ radi sigurnosti puta i u varoš Priboj prislijelo je po dvadeset vojnika,²²⁾ pa su načinili ugovor sa bivšim upravnicima na ovaj način: da u svakoj od spomenutih varoši naprave kuće, nastane se i čuvaju ih, i to tako, alko na tim putevima neko nastrada ili izgubi svoje imanje, kojog varoši bude bližu, neka se šteta naplati od čuvara te varoši. Neki spomenuti vojnuci su poumirali, a neki su se preselili u druga mesta. Pošto su sada, da bi se spomenute varoši štitile i čuvalle kao rame, u njima nastanjeni nevjernici imenovani kao derbendžije,²³⁾ na svaku kuću je po trideset akči džizje²⁴⁾ i na dvije

¹⁸⁾ Bac (badž — perz.) carina, talkisa na robu koja se dvozoi ili provozni.

¹⁹⁾ O poljačini vidi: Č. Truhelka, Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni GZM XXVII, 168, a naročito prim. I na istoj strani. Poljačina se plaćala za poljara (deštan).

²⁰⁾ Misli se na prihod upisanu na spahiju, feudalnu imenu.

²¹⁾ Vidi: str. 32, prim. 39 i 40. Junus paša je bio sandžakbeg dva puta: 1512—1513 i 1514—1515 (GZM XXVII 169, Hrv. encikl. III, 149).

²²⁾ O vojnucima vidi moju raspravu u GZM za 1947.

²³⁾ Derbendci ili dervenidci od derbend ili dervend (klanac) i znači čuvara puteva i sprovođenika putničku u visokim planinama. O derbendžijama Gliša Elezović (Južna Srbija br. 28 od 1-VI-1923); vidi takođe spis Aliji Čauša GZM za 1947, 158, 190.

²⁴⁾ Glavarina.

ovce jedna akča ovčarine (âdeti agnâm),²⁵⁾ od svake dvije kuće jedna kila pšenice i jedna kila ječma i od svalkog čovjeka po deset akči ispendže²⁶⁾ zavedeno, pa još da daju porez za bašte, a na zemlji gdje ima vina desetinu od viina i druge sirovnice. Dogod čuvaju i pazne, a ničijem imanju ni životu ne bude štete, spomenute derbiendžije neka budu oslobođene svih divanskih tereta i vanrednih nameta (avarizi divaniye ve tekâlifi örfiye).²⁷⁾

U Bosanskoj liivi po dvije akče koje se uzimaju na hasovima i drugim timarima pod imenom poljačina uzimaju se na Đurđevdan (Hızır İlyas günü).

A dažbine na sijeno od mjesta gdje su zavadene i desetina (ušur) od košnica dospijeva prvog avgusta. Desetina od košnica uzima se takođe od deset košnica jedna košnica. Ako je od deset manje ili više, od svake košnice uzima se jedna i po akču dažbine.²⁸⁾

Dažbina od baštice koja je zavedena po dvije akče uzima se na Mitrordan (Kasum günü). A osim toga, ako bude kupusa, repe, bijelog i crnog lukca, uzima se desetina (ušur).

Mukata²⁹⁾ sa čiftluka su ukinute, pa je zapovijedeno da se daje desetina (ušur) i salarije.³⁰⁾ A oni od raje koje stanuju na tim čiftlicima zapisani su kao raja, i zemlje koje im se nalaze u rukama ostavljenе su u njihovom posjedu,³¹⁾ a prihodi od njih³²⁾ pripalili su³³⁾ gospodaru timara.

Izvješteno je da su neke njive, livade, vinogradi, voćke i mlinovi, koji su na hasovima i ostalim timarima upisani kao haisa,³⁴⁾ ostali takvi ali da su propali i opustjeli, jer nisu imali određene držaoice, pošto ranije pri popisu spomenute provincije nisu dati sa tajnjom, a neki da su padom u posjed spahija i raje prestali biti

²⁵⁾ Adeti agnam se zove još resmi gameim ili koyun resmi.

²⁶⁾ Tineće se ispendže plaćalo po 25 akči. Tu dažbinu su plaćali svi odrasli muškarci hrišćani koji pripadaju raji. Kod muslimanske raje odgovara tome porezu čift resmi, odnosno benzalk i mucenned. Ispendže se plaćalo početkom marta i maja na timarima davala je spahiji. Uporedi: Kraellitz, Kanunname, Mitt. zur osm. Geschichte I, 1, 28 i 44. Naročito je jasno objašnjeno šta je ispendže u kanun-nami koja se zove »Kanunname i cedid el-yevm yumelu bihi« (zbirka kanun-nama br. 1 (stari br. 1054). Orientalnog instituta II, list 118 v. — 119). Ako je musliman imao zemlju upisanu u desetu na hrišćaniju, i on je plaćao ispendže. — Etimologija te riječi nije jasna.

²⁷⁾ Avarizi divaniye ve tekâlifi örfiye su uvedeni kao vanredni tereti za ratne potrebe, pa su posle postali stalne dažbine (uporedi: Hammer, GOR², I, 656; II, 669; Uzuncarsili, Kumuluşundan Osm. teşkilatı, odeljak voynuklar).

²⁸⁾ To znači na svalkih deset košnica se daje jedna, a od onih košnica koje pripostaju pri podjeli na deset plaća se jedna i po akču od svalke košnica.

²⁹⁾ Mukata (mukata'a ar.) znači u ovom slučaju plaćanje otsjekom, razrezom. U deseterima stoji za takvo zemljiste upisano ber vechi maktu i određena suma novca.

³⁰⁾ Salarije ili salarliik (od perz. salar = komandant, zapovjednik, poglavac) dažbina u naturi koja se uzimala zajedno s desetinom od žita. Viđi o salaritiji: C. Truhellka, Hist. podloga agr. pitanja u Bosni, GZM XXVII, 165-166.

³¹⁾ Tasarruf ovde znači »svojstvo« raje na feudalnoj zemlji, njeno gazdinstvo.

³²⁾ Haisillari = njihovi prihodi, prihodi od njih (sc. feudalcu), feudalna renta.

³³⁾ Buksvalno: vezani su.

³⁴⁾ Hassa = termin za zemlje na kojima seljaci nemaju »posjeda«. Odgovara donekle ustanovi terra dominicata, iindominicata u evropskom feudalizmu.

hasa.³⁵⁾ Kako je zapovjeđeno da se dadu sa tajom onima koji traže, izvršena je licitacija između onih koji traže. Kogod je dao više, na njega je upisano. Uzete su od njih tajanske prijatelje i predstave carskoj blagajni, pa su zemljišta na njihove vlasnike uvedena, koji da rade i obrađuju i da daju desetine (ušur), salarije, miliarne i desetine od livada.

Zakon sarajevskog badža (carine)

Od tovara pšenice dvije akče, a od ostalih žita takođe na jedan tovar dvije akče uzima se kao badž. Od tovara soli četiri akče, od tovara lana četiri akče, od tovara pištinča četiri akče, od tovara smokava i suva grožđa četiri akče, a od tovara svježeg grožđa dvije akče se uzima. Od tovara meda četiri akče, a ako se proda maslo, na četrdeset akči uzima se jedna akča badža. Od tovara kne³⁶⁾ i boje po četiri akče, a od tovara sira po dvije akče se uzima.

Od tovara robe koja iz zemlje dolazi uzima se po dvije akče. A od tovara čohie koju muslimani donesu od nevjernika po peti akči, od tovara čohie pak koju nevjernici donesu po trideset akči se uzima.

Od tovara sapuna i druge robe četiri akče, a od tovara muslimanova ulja osam akči se uzima. Od tovara kalaja i ribe uzima se četiri akče. Od soli koja se (kablobom)³⁷⁾ na pazarni dan prodaje uzima se četiri akče. Od onoga ko proda roba dvije akče i ko uzme (roba) dvije akče, a od onoga ko proda konja dvije akče i od onoga ko kupi konja takođe dvije akče se uzima. Od onoga ko proda vola jedna akča i od onoga ko kupi vola jedna akča se uzima. Od vola koga mješar zatkolje uzima se četiri akče. Od prodattih ovaca na dvije ovce jedna akča, a od četiri ovce ili jaagnjeta koje zatkolje upisani³⁸⁾ kaisapin jedna akča se uzima. Od tovara svježeg voća se uzima dvije akče. Od tovara jabukica i mušmula uzima se jedna akča.

Od dvije ovčje pastirme jedna akča i od tovara drva jedna akča, od dva tovara luča jedna akča, od jednih kola direkta jedna akča, od jednih kola sjajna jedna akča, od tovara luka dvije akče, od tovara kesteneta dvije akče, od tovara oraha i badema dvije akče, od tovara suzama četiri akče se uzima. Od tovara kupusa jedna akča, i od mjeseta gdje se na pozarni dan prodaje gvožđe pola akče se uzima. Od mjeseta gdje se prodaje muslimanovo ulje na pozarni dan uzima se od prodavca jedna akča.

Od tovara gvožđa dvije akče, a od tovara vina (koje se spolja donese³⁹⁾) i prodaje četiri akče, i od mjesnog mehandžije na tovar dvije akče se uzima.

³⁵⁾ Bukvalno: izazali su iz hasaluka.

³⁶⁾ Kna (hem) je koren ili prašak od Lavsonia intermis; upotrebljava se za bojenje nokata i koze.

³⁷⁾ Tekne = kabao, korito; ovdje specijalna drvena posuda za so.

³⁸⁾ U mukopisu stoji يازل (yazl), što znači letnji, ali se to može čitati i يازيل (= upisan). U paralelnom tekstu u zbirici kljun-nama br. 1 popisa kanun-nama (stari br. 1054) Turskog arhiva Zem. muzeja (II, list 63 v.) stoji napisano يازل. Prema tome je jasno da se i na ovom mestu treba čitati يازل.

³⁹⁾ Bukvalno: koje spolja dođe.

Od čebeta (pokrivača) jedna akča, a pri prodaji agriza^{39a)} na četrdeset endaza⁴⁰⁾ se jedna akča uzima. Ako se manje prodaje, ništa se ne uzima. Od dva konjska pokrovca jedna akča, a od onoga koji proda tovar torbi jedna akča se uzima. Od volovske kože jedna akča, a ako u tovar uvezana roba treba iz grada da se iznese⁴¹⁾ od tovara se uzima dvije akče badža. Od pekarske peći uzima se po jedna akča.

A mladarina (resmi arus)⁴²⁾ se uzima od bogatih šezdeset, od siromaćnih četrdeset akči, od nevjerničkih djevojaka po trideset akči, a od udovica od bogatih trideset akči, od srednjeg stanja dvadeset akči, a od siromaćnih petnaest akči.

Zakon ihtisaba (tržišne takse)⁴³⁾

Od tovara soli koja se pazarnog dana sa kablom prodaje uzima se po pet i šest akči. Od tovara rišbe po osam akčii, od tovara lana po deset akči, od tovara masla po dvije akči, od tovara voća po jedna akča, od tovara kestena jedna akča, od tovara oraha jedna akča, i od onoga koji pazarnog dana prodaje platno po dvije akči, od onoga koji pazarnog dana prodaje maslinovo ulje dvije akči, kada nekom utjera zajam, na hiljadu akči naplaćuje dvadeset akči, a pri prodaji jeksik (manjkavom) mjerom, koliko je drama manje prodao onoliko se globe uzima.

Zakon zapovjednika noćnih čuvara (seri asesan)⁴⁴⁾

Taksa za noćne čuvarare (aseslik)⁴⁵⁾ takođe svakog mjeseca od svakog dućana po jedna akča (se uzima). Polovinu globe od lica koje bude uhapšeno noću na čaršiji uzima subaša, a drugu polovinu noćni stražar.

^{39a)} Riječ se ne nalazi u rječnicima.

⁴⁰⁾ Endaze mjera za fine tkanine, manja od aršina (12 palaca).

⁴¹⁾ Bulkvalno: ode.

⁴²⁾ Zove se još i resmi arusane ili gerdek değeri — değürü (poslednje u najstarijoj osm. kanun-namii Mehmeda Osvajača — izd. Kraellitz).

⁴³⁾ Ihtisab je zapravo tržišni red, tržna policija, dužnost muhtesib-a koji je kontrolisao od kadije određene dnevne pijačne cijene (narh), mjere i čitavo poslovanje na pijaci. Uporediti: Hammen, Staatsverf, I, 152. Inače pod istim naslovom se u Hammeru i u bosanskoj kanun-namii koju je objavio Č. Truhelka (GZM XXVIII, 452—3, 457) govorii o samom poslovanju na trgu. Kako je u ovom kanun-namii riječ samo o talksam i kaznama kroje je polbirao muhthesib, to je riječ ihtisab gore slobodnije prevedena. To značenje daje i rječnik Sami-beja.

⁴⁴⁾ Ass ili ases (ar.) noćna patroila, noćni stražar. Seri asesan je bio zapovjednik tih patroldžija; običnije se zvao ases başı. — Noćni čuvar se običnije zvao perz. paisban ili paisvan.

⁴⁵⁾ Ta se taksa zvala i asesiye (Hammer, Staatsverf. I, 247).

Pošto je zapovjedeno da oni koji su u spomenutoj livi primičuri⁴⁶⁾ sa svojim baštinaima budu slobodni i oprošteni (od dažbina), da ne daju oni sami i njihovi sinovii ni harač, ni ispendže, ni ušur od žita, ni ovčarinu (resmi gamem) niti ostale poreze ni namete, nego da pomažu skupljačima harača i eminima⁴⁷⁾ pri skupljanju dobra carskog, a kada budu druge carske službe, da njima obavezne službe vriše, to je u novi defter zavedeno na spomenuti način. Dogod vrše službu i nemaju greške, neka budu slobodni i oprošteni (od dažbina) kako je zavedeno u defteru, a od njih i njihovih sinova neka se ništa protivno defteru ne traži. A kada oni umru, neka na njihova mesta njihovi sinovi postanu primičuri.

⁴⁶⁾ Kako je napisano trebalo bi izgovorati premičur. U većini naših srednjevekovnih spomenika takođe se piše tako, O knezovima i primičurima moje rasprave »Nešto o vilaiškim starješinama pod turskom upravom«. (GZM LII) i »O knezovima pod turskom upravom« (Istoriskij časopis I-1948, 132—166), kao i kratki sadržaj referata na Prvom kongresu istoričara.

⁴⁷⁾ Nadzornik na carskim hasovima, odnosno prihodiima.

IV

KANUN-NAMA ZA BOSANSKI, HERCEGOVAČKI I ZVORNIČKI SANDŽAK

IZ 1539 GODINE

Orijentalni institut u Sarajevu — Zbirka kanun-nama br. 1, list
37 v. — 39 v. — 1 muharem 946 (19-V-1539).

Ova kanun-nama je ramije objavljena u Istoriko-pravnom izborniku, sv. 3—4, Sarajevo 1950, 227—240. Prevod ove kanun-name je objavio i Č. Truhelka u svojoj raspravi »Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni« (Glasnik Zemaljskog muzeja XVII-19, 200—202). Truhelkin prevod nije sasvim ispravan.

Ovdje se ova kanun-naima objavljuje na osnovu rukopisa. Kako je prepis kanunname u rukopisu dosta loš, moralo se načiniti neko-liko konjektura. To je jasno označeno u tekstu, pa je objašnjeno i u primjedbama.

بوسنه و هرسك و ازورزیق سنجاق‌لرند واقع اولان قانون بیان ایدر

نفس سراییده اوّل بغدادی و ارپه و مخلوط و غیری^۱ هر نه ایسه که کله^۲ ایله
بیع اولنور [و کله سی]^۳ التمش الشی و قیه در بغدادیک کله سی اون بشر اقچه یه و ارپه تاک
کله سی اون اقچه یه و مخلوطاک^۴ کله سی بشر اقچه یه و شیره تاک کله سی که اسکا
مده درلار [و]^۵ سکزی بر حملدر یلیش اقچه یه و کیاهاک عربه سی یکرمش
اقچه نه تعین اولنور

¹⁾ U rukopisu stojí و غری مخلوط što ne može nikakko biti.

کلمہ

³⁾ Ovo je prijeklo potrebno umetanje da bi se razumio smisao.

و ذكر اولنان سنجاقلرده يساق اولنوب كـپهـنـك و جـبـهـ و قـلـيـجـ و اـتـ و دـمـورـ في الجمله كـهـ دـارـ الحـربـهـ دـوـشـمـانـ اـنـوـكـيلـهـ [استفاده ايـمـكـدنـ]⁵ وـهمـ اـولـنهـ كـمـسـنـهـ التـمـيمـهـ⁶ ايـلـدـهـنـكـ مـحـكـمـ حـقـنـدـنـ كـلـنـوبـ سـيـاسـتـ اـولـنهـ وـ يـوـلـرـدـهـ اوـلـورـ اوـلـزـ كـيـمـسـينـكـ⁷ النـهـ آـلتـ حـربـ⁸ قـومـيهـ لـوـ

وـ سـنـجـاقـ بـكـلـرـىـ وـ صـوـبـاشـىـلـرـىـ وـ اـرـبـابـ تـيـمـارـ وـ حـصـارـ اـدـلـرـ وـ غـيـرـىـ طـائـفـهـ رـعـيـتـلـوـيـنـكـ تـعـيـيـنـ اـولـنـانـ [وجهـ]⁹ اوـزـدـهـ مـحـصـولـلـرـىـنـ تـعـشـيـرـ ايـلـهـ لـوـ وقتـ دـكـلـدـرـ دـيـنـيـهـ لـوـ دـعـاـيـاـهـ مـضـاـيـهـ وـ يـرـمـيـهـ لـزـ دـعـاـيـاـ طـبـ اـيـدـيـجـاـكـ بـرـ ساعـتـ تـأـخـيـرـ ايـمـيـهـ لـزـ ايـدـلـرـ اـيـسـهـ سـبـبـ عـزـلـ اـولـنهـ

وـ اوـجـدـهـ حـصـارـدـهـ ذـخـيـرـهـ لـازـمـ اوـلـيـجـاـقـ¹⁰ خـانـدـنـ خـانـهـ يـهـ بـشـرـ اـقـيـهـ جـمـعـ اـولـنـوبـ وـ يـوـرـهـ لـوـ زـيـادـهـ بـوـ اـقـيـهـ طـبـ اـولـنـيمـيـهـ

وـ سـنـجـاقـ بـكـيـ آـدـمـلـرـىـ وـ صـوـبـاشـىـلـرـىـ وـ عـامـلـرـىـ وـ غـيـرـىـ طـائـفـهـ بـرـ كـمـسـنـكـ قـاـنـونـ اوـزـدـهـ جـرـيـمـهـ سـنـ الدـقـنـ كـثـرـهـ¹¹ سـيـاسـتـ جـرـيـمـهـ دـيـوـ زـيـادـهـ بـرـ نـسـنـ سـنـ المـيـهـ لـوـ بـوـنـكـ كـبـيـ بـدـعـتـلـرـ دـرـعـ اوـلـنـدـىـ وـ دـعـاـيـاـنـكـ چـايـرـلـوـيـنـ اوـتـارـمـيـهـ لـوـ وـ اوـدـونـ وـ يـمـ وـ بـغـدـاـيـ وـ غـيـرـىـ صـالـقـوـنـ¹² ايـدـوـبـ نـسـنـ المـيـهـ لـوـ وـ دـعـاـيـاـنـكـ اوـزـدـنـدـنـ جـمـلـهـ بـدـعـتـلـرـ دـرـعـ اوـلـنـدـىـ دـعـاـيـاـهـ هـيـجـ بـرـ نـسـنـ تـكـلـيـفـ اـتـدرـمـيـهـ لـوـ وـ چـايـرـلـوـيـنـ بـجـدـرـمـكـ¹³ وـ آـتـ بـكـلـتـمـكـيـچـونـ¹⁴ دـعـاـيـاـهـ

⁴) rukopisu je u rukopisu na ovom mjestu napisano bez tačke.

⁵) استـفـادـهـ ايـمـكـدنـ nema, ali je na tom mjestu prepisivač izostavio neki sličan izraz.

⁶) U rukopisu stoji:

⁷) Mislim da je ispravno u rukopisu, da je to genitiv od **كم** sa sufiksom 3 lica. Moglo bi se shvatiti da je prepisivač i tu pogrešio i da treba da stoji **كمـسـنـكـ** što se u starijem pismu može smestiti napisano

⁸) U rukopisu: خـربـ.

⁹) Potrebno umetanje.

¹⁰) U rukopisu: اـولـنـجـاـقـ

¹¹) Pisanje sagir nun-a sa tri tačke je velika rijetkost, ali se u ovom rukopisu sreća.

¹²) صالحـنـ ، صالحـنـ ، صالحـنـ

¹³) بـجـدـرـمـكـ

¹⁴) بـكـلـتـمـكـ ايـچـونـ

مضايقه ويروب ذكر اولنان قانون اوزده مملكت قاضيلوي منع ايده لو منموع اوليانلري
باب اعلايه عرض ايده لو كه حقولندن كلنه شيله **كـه** قاضيلاري يازوب عرض اتميجك
سبب عزل اوشه

و صلب و قطع يد و حد و تعزير اولانلوك عقوباتلوين اتدكلوندن **صـگـره** نسنه لوين
الميه لو و شول نسنه كه قانون نامده¹⁵ تعين اولنمشدر اندن زياده نسنه لوين الميه لو
و شول خرسوز **كـه** صلبه مستحق اوله اقچه سين الوب زنداندن قاچدى و بوزدى
و كسى ديو عند مقبول اولىز ويوده لو قاچوردوکى¹⁶ خرسوز ويوده دن طلب اوشه
بولز ايشه يوينه صلب اوشه

و عامللر بالق و غيري نسنه صاتلداغى وقت يدي سكتز اون اقچهدن ايکى اقچه
طلب ايدلويش¹⁷ انك كې نسنه صاتلداغى وقت قوق اقچهدن بر اقچه الله زياده
نسنه الميه لو منع اوشه

و پوليچنه¹⁸ ديو ايکىش اقچه الله صاحب تيماره تعين اولنمشدر غيري
كمسنئه يه نسنه يوقدر الميه لو

و بعضى يرلوده رسم اوتلق خانه دن خانيه¹⁹ بشر اقچه قيد اولنمشدر و بعضى
يرلوده اوتلق عشرى قيد اولنمشدر عشر الله

و شول يرلوده كه قديم كليسا اولىوب **صـگـره** دن احداث اولىش **كـلـيـسـاـلـىـ**
ييقوب بوزه لو و بـر قاضينك قاضيلعنه منع اتميه سبب عزل اوولد

و دربندلوده و مخوف²⁰ يرارده [دربندجيلو]²¹ كـه دربندلوي حفظ ايلمكىچون
تعين اولنمشدر آينده و دونده لو كـه ماللرين و كندولوين حفظ ايده لو اكـر ضـرـدـ مـتـرـتـبـ

¹⁵ تامـهـدـه Tariiba

¹⁶ قـاـچـورـدـوـغـىـ

¹⁷ ايدـرـلـرـ اـيشـ

¹⁸ پـوـلاـچـنـه Obiličenije je pisanje

¹⁹ خـانـيـه~

اولو دنسه انلر باشلو يله و ماللو يله چكه لر و ذكر اولنان در بندلرده خانه دن خانه يه او نر اقجه اسپنجه و خانه دن خانه يه بود كله بگدای و بود كله آرپه قيد او لىمىشد و باغارى واد ايسه با غلردن عشر شيه و دسم بوستان و خرده و آتلوي ساير دعایا کي قيد او لىمىشد و کياب او لدوغى يوده عشر کياب و ييره لر و بعضى يرلوده او ليو ب اندن هيج نسنه قيد او لىما شدر نسنه الميه لر و جمله تکاليف²² عرفىه دن معاف اولا لر

و لواه بوسنه ده و غيري يرلوده النان اكىشىر اقجه خضر الياس عليه السلام كونده واقع او لود و دسم کياب و دسم کوارده قيد او لنان يرلوده تمام اغستوسك غره سنه واقع او لور و دسم کوارده اون قوان او لدوغى يرده برقوان الله و اون قوان او لدوغى يرده كه سکز و ياخود طقوز اوله²³ اندن قوان باشنه بود بچق اقجه الله زیاده النميه و دسم بوستان اكىشىر اقجه قاسم كونته الله و بونلودن غيري کلم و پياز و هرنه ايسه عشر الله²⁴

و اسپنجه دخى كافر دن يكرومى بشر اقجه الله و بو توردن²⁵ كه او لى دى يكرومى اكىشىر اقجه الله و اركن بو توردن كه بالغ اوله اون اكىشىر اقجه الله و مسلمان و كافر فوت او لاش اول كمسنه كچن سنه نك محصولندن اخذ ايلدىسيه تمام اسپنجه سن و يور زيرا تداخل در جزيه دن افرازدر انك ايله عمل او لنه و اسپنجه وقتى مارت در مارت آينك اكتنجى اوچونجى كونته لازم [اولور]

و چفتلىكلوروك مقاطعه لرى رفع او لنب عشر و سالارى يه قيد او لندى و سالارى دخى يوز دمدد و يوز كله ده اوچ كله در زياده او لنميه و چفتلىكلورنده

²⁰⁾ U mukopisu: معرف

²¹⁾ Potrebno umjetanje radi razumijevanja teksta.

²²⁾ U rukopisu: تکلیف

²³⁾ اولا

²⁴⁾ U tekstu: و بونلودن غيري هر نه ايسه کلم عشر و پياز عشر الله (sto nije sasvim razumljivo. Ja sam gore navedeno saopštio s pozivom na paralelni tekst bosanske ikonun-naime iz 1530 godine gdje stoju: و بونلودن غيري کلم و شلم و سير و پياز واقع او لسه عشر الله (str. 000).

²⁵⁾ پوتور، پوطور

بولنان خیمانه لو²⁶⁾ کیرو کما کان یېلۇنده دعیت قید اوئنپ سپاهی يە بغلەمىشىدر چفتىلك
صاحبى ئىخال ايليمىه زداعت ايدە كىلدكلىرى یېلۇر متصرف اولىوب كىسىنە دخل ايليمىه
و بۇ دعیت كندۇ یېنەن كىتمىش اوله و بۇ اخى كىسىنە انك یېرىنە يازلىش اوسلە
صىكىرە اول دعیت دونوب کیرو یېرىنە كىلىجىك مزبودك یېرىن قاضىلەر اليوېرىھ لە اڭ
طپولىيوب دخى الدىسە افدىلىر شرع اوزىدە خوجىن آلىيويوب گىرو باشتىنە سن
صاحبىنە وېرىھ لە كىسىنە مانع اولىمە
و خاصلارده²⁷⁾ و سايىر یېلۇرده²⁸⁾ اولان دعايايىي كىسىنە دنچىدە اتىمە و اتدرەمىلۇ
و خاّصە²⁹⁾ قید اولىنان باغلىر و تارالە لە³⁰⁾ و چايىلۇر و اشجار مشەرنەك و دكىمنلىك سابقا
ولايت مزبودە يازلىقدە طپو ايلە صاتلىميوب بعضى متصرف اولىنماغىلە³¹⁾ هلاك و خراب
اولىوب و بعضى³²⁾ دخى سپاهى لە تصرفلۇنە اولىنماغىلە خاّصە لقىن چقۇب عرض اولىنداقدە
طپو ايلە طالبە ويرمەك امر اولىنوب بىن الطالبىن ندا اتدرەلىوب ھەر گىيمىك اوزىنە
زيادە ايلە قوار ايدرسە اشكا ويروب و اوزدىنە قید اولىنوب دسم طپوسى خزانە عامرە يە³³⁾
ايصال ايچون آلتوب قید اولىنىشىدر كە حراثت³⁴⁾ و زداعت ايدىوب عشرىن و سلايدىسەن
وېرىھ و دسم آسيابلىرىن دخى وېرىھ لە
و شول آسياب كە آلتى آى مقدارى جارى اولىوب يورۇيە اوئى بش اقچە دسم وېرىھ
و شول آسياب كە تمام اوئى ايکى آى جارى اولىوب يورۇيە ائىن اوتوز اقچە دسم الله

²⁶⁾ U tekstu: خیمانەلار

²⁷⁾ U rukkopisu: حاصلارده

²⁸⁾ U rukkopisu: سايىرلۇرده

²⁹⁾ U rukkopisu: خاّصە

³⁰⁾ نارلار

³¹⁾ U rukkopisu: اولناغىلە, што не може бити.

³²⁾ U rukkopisu: بضرلە

³³⁾ U rukkopisu: آمرە يە

³⁴⁾ U rukkopisu: خراتست (Talko je redovno pisana ta riječ u ovoj zbirci).

و شول آسیابلو که اوچ آی جارى اولوب یودیه طقوز اقچه دسم الله و دسم آسیاب
یکی توه که دکرمنه کلدوکی کبی لازم اولور اول وقت الله

و شول خیمانه لرکه کلوب بر قویهده اوتنوهر قریه مذکوره که ساکندر آنده
دعیت قید اولنامشدرو ب آخر سپاهی ناک دعیتیدر اندن اول ساکن اولدغی قریه صاحبی
دسم دخان التیشر اقچه آلى بیلود فاما بیل تمام اولیجاق آلود اولیجق الیماز³⁵⁾ و اکر
اول کمسنه اول ساکن اولدوغی قریهده اکوب بچرسه سپاهی یه عشرین ویردوکدن
صکره دسم دخان انک کبی کمسنه دن الیمز³⁶⁾

و اکر بر دعیت بر آخر قریهده اکوب بچرسه کندو زراعت یرلرین خالی³⁶⁾ قیوب
اکمسه تنبیه اولنه بعد التنبیه اکرسه ایکی عشر لازم اولور بونین صاحب ارضه و بونین
دعیت قید اولدوغی بیرده ویرد صاحب [دعیت]³⁷⁾ عشر الور صاحب ارض یدیدن
سکزدن الور

و دسم کواره هر کیمک بونده دوررسه عشر و دسم اڭا عاید اولور
و بر برد بش قرنداش و یا زیاده اولسون بوری فوت اولیجاق بیردن حصه سی
طپویه مستحق اولور یرلرومز مشاع³⁸⁾ در دیمک فائده اتمز طپویه مستحقدر
و بر طاغ که اورمانلوق اوله و بر قاچ قویه ناک مایندنه اوله و معین سنورلری
دختی اولورسه اول طاغ قیروب آچدقلنده بالته لرنه بیرده بولشیدیسے آنده سنور قویالر
قره طاغ کمسنه ناک³⁹⁾ دکلدر احیاء موات⁴⁰⁾ ایدنکدر کمسه دخل الیمیه و فیلوری

³⁵⁾ الیماز، آلمان Mjesto

³⁶⁾ U rukopisu: حالی

³⁷⁾ Potrebno umetanje radi razumijevanja teksta.

³⁸⁾ U rukopisu: مشا

³⁹⁾ کمسنه ناک

⁴⁰⁾ U rukopisu: احیاء مات Mislim da treba konstrukcija da glasi kako sam gorje naveeo, a da je u rukopisu (u nekim dokumentima) nastalo pod uticajem mistilke (oživljavanje mrtvih, strašni sud).

ادا ايدر کمستناردن⁴¹⁾ زياده نسنه طلب اتيميه لر فيلوديسن ادا اتدکدن صکور کمسنيه⁴²⁾
 دخل ايلميه و جميع تکالفن معاف اوله لر
 شويله بيله سز علامت شريفه اعتماد قله سز
 تحريرا في اوائل محرم الحرام من شهور سنه ستة واربعين وتسعمائه بمقام⁴³⁾ قسطنطينيه

OBJAŠJAVA ZAKON KOJI VAŽI ZA BOSANSKI, HERCEGOVAČKI I ZVORNIČKI SANDŽAK

U gradu Sarajevu pšenica, ječam, suražica¹⁾ ili bilo što drugo
 što se otprije kilem (mijericom)²⁾ prodaje — a kila toga iznosiš šezdeset i šest oka — određeno je po petnaest akči za kiliu pšenice, deset akči za kiliu ječma, po pet akči za kiliu suražice, a za mjeru³⁾ viňa
 koja se zove medra — a njih osam čine jedan tovar⁴⁾ — po sedam akči, te za kola sijena po dvadeset akči.

Budući da je u spomenutim sandžaciima zabranjeno, neka niko
 ne izvozi vojničke kabanicice,⁵⁾ oklope, sablje, konje, željezo i sve ono
 za šta bi se moglo slutiti da bi se neprijatelj u neprijateljskoj zemlji
 mogao tim poslužiti. Ko to izvozi,⁶⁾ neka se s njim strogo postupi i
 kazni. A na putevima u rukama bilo koga od tih⁷⁾ neka ne ostavljaju
 oružje.

⁴¹⁾ کمستناردن

⁴²⁾ کمسنه به

⁴³⁾ U rukopisu: عام.

¹⁾ Mahlut (ar.) je u XVI vijeku bio imješavina pšenice i raži (vidi turski prevod Feketeova predgovora publikaciji deftera za Ostrogonski sandžak — Beliletem XI, broj 42, 314). Za twarz suražica (kraže se još i napolica) vidli Vukov rječnik.

²⁾ Kile (ar.) je mijerica koja je u ratnim mijestima u razno vrijeme imala različitu težinu u okama. U Carrigradu je kila iznosila 18—22 oke. Po kanunima iz 1530 godine kila (mijerica) u Sarajevu je iznosila 50 oka.

³⁾ U tekstu stoji: ve şirenin kilesi. Mislim da se tu može ne prevesti sa riječju kila (mijerica) nego kao mjera uopšte.

⁴⁾ Medra, metre i medare je mijerica za zapreminu i to za tečnosti (uporedi: Kraelitz, Kanun-name, Mitt, zur osm. Geschichte I, 1, 20). »Medra tili pint je težila 8 oka, a u čabru stajalo je osam plintova« — navodi D. Popović prema defterima za Mađarsku (Glašnik Ist. dr. u N. Sadu I, 45). Ovdje stoji
 što znači teret, tovar.

⁵⁾ كېنەك kepenek = kabаницa. Ovdje će biti vojnička kabаницa.

⁶⁾ اىلدەنەك (što je čudnovato pisano) može se shvatiti dvojako: 1) da dolazi od eyletmek, što bi značilo da hoće da se kaže da onaj koji iznosi ratni prilbor treba da bude kažnjen i 2) da dolazi od riječi eyletmek, što bi značilo da treba da bude kažnjen onaj koji dopusti da se to čini (eyletmek kao faktitiv od eylemek). Ali će prije biti prvo značenje nego za drugo.

Sandžakbezi, subaše, timarlije, tvrđavski ljudi i ostali neka uzimaju ušur (desetinu) od žetve svoje raje prema tome kako je određeno. Neka ne kažu da niže vrijeme i neka raju ne tlače. Kada raja zatraži, neka ne zakašnjavaju ni jedan sat. Ako to čine, baciće uzrok za svrgnuće.

A ako na granici u tvrđavi bude potrebna opskrba, neka se skupii po pet akci od svalke kuće i neka to dadi. Više od toga neka se ne traži ni akča.

A sandžakbegovi ljudi, subaše i amili⁸⁾ ili drugi, pošto prema zakonu uzmu od nekog globu, neka ne uzimaju ništa više od njih pod nazivom »siyaseti cerime« (globa za zločin).⁹⁾ Tome slične novotarije su ukiinute. Neka ne napasaju na raijiniskim livadama. Neka ne uzimaju drvo, jelo, žito i drugo nešto namećući terete. Sve novotarije koje pogadaju raju su ukiinute.¹⁰⁾ Neka ne dopuste da se na raju nešto nameće. Neka zemaljske sudije po spomenutom zakonu spriječe da terete raju prisiljavanjem da kose livade i čuvaju konje. O onima koje nisu mogli spriječiti¹¹⁾ neka izvijestite Visoku Portu da budu kažnjeni. Ali, ako sudije ne napišu i ne izvijestite, baciće uzrok njihovom otpuštanju.

Kada izvrše kaznu nad onima koji su osuđeni na vješanje, sjećenje ruke, veliko i malo batinjanje,¹²⁾ ništa od njih neka ne uzimaju. A od onoga što je u kamun-namii predviđeno, neka ništa više od toga ne uzimaju. Ne može se primiti da uzme novac od razbojnika koji je zasluzio vješanje, pa da se izgovara »Pobjegao je iz zatvora, razbio ga i provalio«. Neka se od vojvode traži razbojnik koga su vojvode pustile da polbjegne. Ako ga ne nađe, neka na njegovo mjesto bude obješen.

Kada se prodala riba ili drugo nešto, amili su tražili dvije akče od sedam, osam do deset akči. Kada se prodaje tako nešto, neka se od četrdeset akči uzme jedna akča.¹³⁾ Više ništa neka se ne uzima. Neka to bude spriječeno.

A pod nazivom »poljačina« neka se uzimaju po dvije akče. Ona je određena gospodaru timara. Drugi ništa tu nemaju, neka ne uzimaju.¹⁴⁾

Na nekim mjestima je zavedeno od kuće po pet akči kao travarima (resmi otkluk), a na nekim mjestima je uveden ušur (desetina) od sijena, (tu) neka se uzme ušur.

⁸⁾ Znači: od tih koji iznose.

⁹⁾ Amili su držali te prihode od globi pod zakupom.

¹⁰⁾ »Siyaseti cerime« je jedan od naziva doppunske takse koju su svojevoljno uvodili oni koji su uzimali globu. Kamun-nama iz 1530 zabranjuje sličnu dopunsku taksu koja se tamo zove »bedeli siyaset«.

¹¹⁾ Slobodnije prevedeno. Doslovno: »Sa raje su sve novotarije ukiinute«.

¹²⁾ Doslovno: »O onima (kojii nisu spriječeni) neka izvijestite«...

¹³⁾ Tazir je, međutim, batinjanje do 80 štapa.

¹⁴⁾ Ovo se odnosi na badž (vidi sličan tekst u kamun-namii iz 1530).

¹⁴⁾ O poljačini (koja se tinače zove »adeti« ili »resmi deštibane«) vidlj odredbu kamun-name iz 1530. U bosanskom sandžaku je poljačina bila redovna taksa od svalke kuće, dok sremske kamun-name pod tim nazivom navode globu za potricu.

A na onim mjestima gdje nije bilo stare crkve kasnije sagradene crkve neka se poruše i razore. Ako kadija u svom kadijalu ne postupi,¹⁵⁾ briće uzrok za njegovu otpuštanje.

A u klancima i na opasnim mjestima derbendžije koji su imenovani za čuvanje klanača neka obezbjeđuju imovinu i ličnosti prolaznih putnika. Ako nastane šteta, omi odgovaraju svojim glavama i imanjem. U spomenutim derbendžima (klancima)¹⁶⁾ zavedeno je po deset akči ispendže od svake kuće, po jedna kila (mjerica) pšenice od kuće i po jedna kila ječma.¹⁷⁾ A ako imaju vinograde, od vinoograda ušur (desetina) od vina, resmi bostan (dažbina od baštne) i sitnija davanja su zavedena kao kod ostale raje. Na mjestu gdje ima sijena, neka daju ušur od sijena, a na nekim mjestima gdje ga nema, od toga nije ništa uvedeno, ništa neka se ne uzima. Neke budu oni oprošteni svih izvanrednih (nešerijatskih) nameta (tekâlifi örfiye).¹⁸⁾

Po dvije akče koje se uzimaju u Bosanskoj livi (sandžaku) i na drugim mjestima dospjevaju na dan Hizr Iljasa (Đurdjevdan)¹⁹⁾ — alejhiselam. A travarima (resmi giyah) i pčelarima (resmi küvare) na mjestima gdje su zapisane dospjevaju baš prvog avgusta.²⁰⁾ Tamo gdje ima deset košnica, uzima se jedna košnica, gdje nema deset košnica, gdje je osam ili devet, tamo se na jednu košnicu uzima po jedna i po akču kao pčelarima. Više neka se ne uzima. A kao resmi bostan (dažbina za vrt) po dvije akče neka se uzima na Mitrovdan (Kasim günü). Osim toga, ako bude kupusa, luka ili drugog, uzima se ušur (desetina).

Kao ispendže, pak, neka se od nevjernika uzima po dvadeset i pet akči. Od poturice koji je oženjen nek se uzme po dvadeset i dvije akče. A od poturice momka koji je punoljetan uzima se dvanaest akči.²¹⁾ Ako bi musliman ili nevjernik umro, ako je on pokupio žetvu od prošle godine, plaća čitav ispendže, jer je to zaostatak; on

¹⁵⁾ Bulkvalno: ne sprijeći.

¹⁶⁾ Ovdje se misli na derbendžiska sela.

¹⁷⁾ U tekstu ove kanun-namne nije spomenuto da su derbendžije plaćali i džiziju (glavarninu). U ranijoj kanun-namni za bosanski samožalj iz 1530 god. (str. 43) stoji da su derbendžije od svake kuće plaćali po 30 akči džizje, na svake dve ovce jednu akču kao ovčarinu, na svake dve kuće po jednu mjericu (kilu) pšenice i jednu mjericu ječma, a svaki čovjek je plaćao 10 akči ispendže i ono što je kasnije ovdje spomenuto.

¹⁸⁾ Iz svih saopštenja izlazi da su derbendžije bile oproštene od dažbine avarizi dijamanti, odnosno tekâlifi örfiye. To im je bila glavna povlastica.

¹⁹⁾ Ovo se odnosi na poljačinu.

²⁰⁾ Po starom kalendaru, jer je turska sunčana godina po julijanskom kalendaru.

²¹⁾ Kanun-name inače jasno dijele ispendže kao dažbini hrišćana (odnosno zimljija) od resmi čifta koji su plaćali muslimani, a što je odgovaralo dažbini ispendže. Ali se još na jednom mjestu (u herc. kanun-namii (str. . .)) vidi da su neoženjeni muslimani plaćali 6 ili 7 akči ispendže. Inače i u toj kanun-namni stoji da ostali muslimani plaćaju resmi čift i da puni resmi čift iznosi 22 akči. Hrišćani su plaćali 25 akči od svake odrasle glave, dok ovdje ispendže poturica iznosi u akšicama isto koliko puni resmi čift, a neoženjene poturice plaćaju 12 akči. Ovih 12 akči u iznosu se poklapa sa resmi bennak sremske kanun-name iz 1588/9 godine, ali se tamo ne određuje po tome da li je musliman oženjen ili neoženjen nego po tome da li ima puni čift ili nema.

se odvaja od džizje (glavarine).²²⁾ Neka se tako postupa. Vrijeme za ispendžje je mart; naplaćuje se²³⁾ drugog ili trećeg dana mjeseca marta.

Mukate sa čiftluka su ukinute, pa je uvjeden ušur (desetina) i salarija.²⁴⁾ A salarija iznosi ma sto snopova tri snopa, i na sto mjeđica (killa) tri mjerice.²⁵⁾ Više neka se ne uzima. A nomadi koji se nalaze na njihovim čiftlucima ponova kao i ranije upisani su na svojim mjestima kao raja i podvrgnuti²⁶⁾ spahiji. Gospodar čiftluka²⁷⁾ neka se ne mijesha. Oni (nomadi) su uživaoci²⁸⁾ zemlje koju obrađuju, pa neka se niklo ne mijesha.

Ako bi neki rajetin sa svoje zemlje otišao, a neko drugi bio na njegovoj zemlji upisan, kada se kasnije taj rajetin opet vrati na svoje mjesto, neka mu kadije povrata njegovo zemljiste. Ako je onaj, pak, uzeo sa tapijom, efendije (kadije) neka po šerijatu naplate njegov trošak i neka mu dadu, a baštinu neka predadu njenom posjedniku.²⁹⁾ Neka niklo to ne sprečava.

Neka niklo ne ugnjetava raju koja je na hasovima i drugim zemljama i neka to ne dopuste. Pošto je izvješteno da su od vino-grada, injiva, livada, voćnjaka i mlinova, koji su ramije pri popisuivanju spomenutoj vilajetu upisani kao halsa i nisu prodati sa tapijom, neki nemajući vlasnike propali i opustjeli, a neki, pak, pošto se nalaze u posjedu spahija da su prestali biti hassa,³⁰⁾ zapovjedeno je da se tapijom dadu onome ko traži. Stoga je zavedeno da se

²²⁾ Ovitim hoće da se kaže: ako je neki rajetin umro između kupljene žetve i vremena za naplate džizije ispendžje, da se ispendžje ne naplaćuje od onoga koji te godine plaća džiziju i drži tu zemlju nego od onoga koji je prošle godine pokupio žetvu, ako je to bio umrli seljak od njegove ostavštine.

²³⁾ Doslovno: postaje potreban.

²⁴⁾ Ova odredba o uklidamju mukata čiftluka nalazi se i u bosanskoj kanun-namii iz 1530 godine.

²⁵⁾ Na ovom mjestu u kanun-namii stoji da se salamija uzima u iznosu od 3%, dok rečenica na kraju, koja se samo može odnositi na ušur i salariju, kaže da se uzima sedmina, odnosno osmina. Ta se razlika ne može tumačiti odredbom Sulejmanove kanun-namii o uzimanju u snopu i sa gomile, jer gornji tekst i pri uzimanju u killama predviđa 3%.

Salarija se nije uzimala tamо gdje je spahija branio svog konja rajinskog zobi i sam je od raje, kada otsjedne (G-lik Zem. muz. III, 215, prim.). Truhelka ima pravo kada tumači salamiju kao descensus u evropskom feudalizmu (G-lik Zem. muz. st. ser. XXVII, 165). Stoga se ne može primiti primjedba Gordlevskog (Государства Сельцукидов М. Азии 95, prim. 5) da niječ salarije ne dolazi od perz. rijeri salara (ریار) nego od turskog konjena sal (صال).

²⁶⁾ Bulkvalno: vezani za.

²⁷⁾ Znači: gospodar bivšeg mukata čiftluka.

²⁸⁾ Mutesarif (mutesarrif) u ovom slučaju je posjednik rajinskog individualnog gazdinstva na feudalnoj zemlji, posjednik kmetske sesije, ili jasnije: posjednik »potopljene baštine«.

²⁹⁾ Znači: ako je onaj koji je uzeo zemlju za vrijeme odsutnosti prvobitnog posjednika dao resmi tapu, kadije treba isto tako da vrate zemlju prvobitnom posjedniku, ali da naplate od prvobitnog posjednika troškove, koje je imao onaj koji je dao resmi tapu, a da isplate onome što je dao taplijsku talksu.

³⁰⁾ Bulkvalno: izašli iz hasaluksa.

između onih koji traže održi licitacija, pa na kome više ostane, onome da se dade i neka se na njega upiše. Neka se od njih uzme resmi tapu (tapujska pristojba) radi slanja carskoj blagajni, a oni neka ih obrađuju i kultivišu i neka daju ušur i salariju, a takođe neka daju dažbine od mlinova (resmi asiyab).³¹⁾

Onaj mlin koji šest mjeseci vremena radi,³²⁾ neka daje petnaest akči kao dažbinu, a onaj mlin koji čitavih dvanaest mjeseci radi, od toga se uzima trideset akči kao dažbina, a od onih mlinova koji rade tri mjeseca neka se devet akči uzme kao dažbina. A mlinarina (resmi asiyab) dospjeva čim novo žito počne dolaziti u mlin, u to vrijeme neka se uzima.

A oni nomadi koji dođu i nastane se u jednom selu, a u spomenutom selu gdje stanuju nisu upisani kao raja nego su raja drugog spahije, gospodar toga sela u kome stanuju može od njih uzeti po šest akči kao dimninu (resmi duhan). Samo, kad se navrši godina, može uzeti. Ako nije navršena, ne može uzeti. A ako taj koji se nastanio u sellu sije i kosi, pošto dade spahiji ušur (desetinu), od takvog ne može uzeti dimninu.

Ako neki rajetin u drugom nekom selu sije i kosi, a sopstveno obradivo zemljište ostavi pusto i ne sije, neka bude opomenut. Ako poslije opomene posije, potrebno je (da dade) dva ušura: jedan daje gospodaru zemlje (sahibi arz), a drugi na mjestu gdje je zapisan kao raja. Gospodar raje uzima ušur (desetinu), a gospodar zemlje uzima sedminu odnosno osminu.³³⁾

Od pčelarine (resmi küvâre) na čijem zemljištu stoji (košnica) ušur i dažbina tome pripada.

Ako na nekoj zemlji ima pet ili više braće, pa jedan od njih umre, njegov dio zemlje podliježe tapiji.³⁴⁾ Ne koristi reći: »Naša je zemlja izmješana«, oma potpada pod tapiju.

A jedna planina koja je šumovita, pa se nalazi između nekoliko sela, a ona šta više imaju određene granice, pri krčenju planine na mjestu gdje su se sjeckire srele tamo se stavlja granica.³⁵⁾ Gora nije ničija. Ona je onog ko oživi pusto mjesto. Niko neka se u to ne mijesha. On plaća filuriju. Neka ni od koga ništa više ne traže. Pošto plati svoju filuriju,³⁶⁾ neka se ne čini pritisak ni prema kome. Neka budu oslobođeni svih nameta (tekâlif).

Tako da znate. Vjerujte časnom znaku.

Pisano početkom mjeseca časnog muharema godine devetsto četrdeset i šeste u prestonici Carigradu.

³¹⁾ Ova odredba je prenijeta iz bosanske kanun-nâme, odnosno defter-a iz 1530 godine, gdje je ovo jasnije izloženo.

³²⁾ Bulkvalno: kreće i oktreće.

³³⁾ Znači da gospodar zemlje uzima ušur i salariju. Ovo se ne slaže sa naprijed navedenom odredbom o salariji (vidi: prim. 25).

³⁴⁾ »Tapuya, müstehik« (bulkvalno: zaslужan tapije) je tehnički termin za rajhinsku zemlju kada se mora prilikom prenosa platiti tapijska pristojba (resmi tapu). Ona se nije plaćala samo pri nasljedstvu u direktnoj muškoj liniji (sa oca na sina).

³⁵⁾ Znači: stavlju se nove granice između sela tamo gdje su se prilikom iskrčivanja sreli.

³⁶⁾ Ovdje se radi o čiftlicima (odnosno baštinama) slobodnim od spahija, koje su davale samo filuriju.

V

KANUNNAMA BOSANSKOG SANDŽAKA

IZ 948/1542 GODINE

Ova četvrta poznata kanunnama Bosanskog sandžaka kodifikovana je prilikom popisa toga sandžaka koji je preduzet u prvoj dekadi rebia I 947 = 6 — 15 VII 1540, a završen u drugoj dekadi zu'l-hidže 948 = 28 III — 6 IV 1542 godine. Ona je zavedena u opširnom defteru (Defter-i mufassal-i liva-i Bosna) o tome popisu. Na početku toga deftera (l. 1v—3v) nalazi se uvod u defter, na arapskom jeziku a zatim slijedi ova kanunnama. U uvodu deftera ima nekoliko rečenica koje pomažu razumijevanju same kanunnane. Poslije dove popisivač kaže da se, on, kad je dobio carski nalog da izvrši popis Bosanskog vilajeta, trudio da »oživi šeriatske poreze i običajne pristojbe« i da na staru raju upiše harač i pristojbe onako kako je kod nje uobičajeno, a u skladu sa starim carskim defterom; da je ukinuo džizju (glavarinu) i pristojbe sa reda nevjernika koji se zovu vlsi i umjesto džizje i resmova oporezovao ih globalno filurijom vodeći računa o različitim prilikama među njima prema starom običaju koji je važio u vremenima ranijih sultana, a u skladu sa užvišenim carskim nalogom. U uvodu se dalje izlaže šta je sve uneseno u taj detaljni popis, a zatim se ističe da je kao emin pripisnik fungirao zaim Mustafa, a kao pisar Bajezit, mulazim Visoke porte te datum početka i svršetka popisivanja.

Original u Arhivu Pretečjedništva vlade u Istanbulu. Tapu defter Bosanskog sandžaka br. 211, l. 3 v — 8, pismo neshi.

Izdanje: Omer L. Barkan, n. d. str. 401 (na osnovu originala turskom latinicom i to samo posljednje odredbe o čiflucima).

Prevod: H. Šabanović, Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz godine 948/1541. Prilozi I, 1950 str. 166—167 (na osnovu Barkanovog izdanja).

قانون نامه لواء بوسنہ

محروسہ، سراییدہ واقع اولان کیل الی و قیدر و بغاٹ کله سنہ^۱ اون بشر اچھے و ارض و ارزن و جودار و هملدنہ و مرجھک و فیک و مردمک جملہ سنک علی السوی هر بر کله سنہ^۱ او ز اچھے و علفک کله سی بیشتر اچھیہ نخ قوئلمشدر۔

و شیرہ نک هر مدرہ سی کے سکزی بر حمل اولور یدیشہ اچھے قیمت دوتاوب و کیاھک هر عربہ سنہ یکرمی اچھے^۲ نخ تمین اولنوب دفتر جدیدہ قید او نمشدرا و سیاست پادشاهی اجری ایچون سنجاقبکی جانبندن بر کسہ نفس یکی بازارده او تورب قاضی معرفتیله لازم کلن سیاستی ایدب و دیار اسلامدن کافر جانبہ ایو آت و سلاح و الات حرب و قتال الوب کٹکدن منع ایده لر صادر ب اچھے سن کافر لہ ویرب ایو آتی و الات حرbi الیقویه لر اتمآ رشون الوب مخفی دستور ویرب کوندرمکدن حذر ایده لر و زعمآ و ارباب تیار و اهالی حصادر عیتلرنک حاصللر ن تعشیر ایتکدہ تأخیر ایتمیدلر بونک کے بدعثار و ظلم ایدن هرنہ طایفادن ایسہ عزل اولاً ظلم و اوج حصادر لنه کفایت مقدار [ای] ذخیرہ التمک ایچون بار کیر الوب عادت او زرہ اجرتلرنہ و فآ ایده جاک مقدار [ای] اچھے خلقدن و حصادر انلارندن اولی کلان اسلوب او زرہ جمع ایدوب و صاحبلرنہ ویرہ لر کسہ دن زیادہ اچھے النمیہ و او جاردہ اولان حصادر لدن برعی تعمیر و ترمیم بیور لسہ ملکتندن جوہ خود یا زوب حصادر یا پمغہ سوریلب بوسنہ ولاینک قلعہ لرنہ معافیت او زرہ مرتخی و نجارتیں اولان اوستادر بجمع اولوب و اول دیارده معاردن خذ مخون^۳ تیمار تصرف ایدب معابر معرفتیله قلعہ لر یا پلوب تمام اولوب اچھے بکلکدن ویرہ لر کسہ دن اچھے^۲ الیہ لر و کسہ نیہ اچھے^۲ صالحہ لر و سنجاقبکارک ادمیری و سوباشیری و ایشلرین مقاطعیہ دو تان عامللری قانون او زرہ جریلرین الدقدن صکرہ بدل سیاست دیو نسلنری الیہ لر بونک امثال بدعثار رفع او نمشدرا ملکتنه قاضی او نسلر منع ایدوب منع اولیانلری عرض ایدہ لر حقارندن کانہ شویلکے قاضیلر عرض ایتمیہ لر مستحق عزل اولار

^۱ کله سنہ = اچھے M. ^۲ بوسنہ = خدمت ایچون.

و صلبه و قطع يده و حده و تعزيره مستحق اولنار عقوباتهن و سياستان ايادوب
نسنه لرن الميلر

و شول چریکه قانون نامده نه آنالجنی تعین اوئىمىشىر زىادە ئىمە
و شول خرسوزلۇكھە صلبە مستحقدە زىندانى بوزدى كىتدى دىيد، كلىرى مسموع اولىز
قاچوردان عامل و يا ويودە فاچوردىنى خرسوزى بوللار⁴ بولزارسە يىزەنە صلب اولنە لە⁵
و اول دىياردە هو نىسنه كم بازازە⁵ كلوب صاتلۇر عربە ايلە و يوكالە كىلەنەن باج النور
و شول نىسنه كم قىتى قرق اچقە² اولا صاتلا اندى داخى بر اچقە² باج النور والا بش و اوئن
اچقە⁶ نىسندەن باج الميەل و بىدعت احداث اوئىمە
و لوآء مېزبوردە پولاصەنە ديو قانون قدىم خانەن خانىيە اكىشىر اچقە بولاصەنە النور
صاحب تىمارە قىد اوئىمىشىر حضر الياس كوننەنە النور
و اوئىلەن عشر دىو بعض يىلەدە خانەن خانىيە بىش اچقە النور و بعض يىدە عشر قىد
اوئىمىشىر عشر النور دفتردە حاصل قىد اولان يىلەنەن الله شول يىلەدە كىم اوئىلەن تىمارە حاصل
بىلەنمش دكىلەر نىسنه الميالار كسىنە ظلم و حيف اوئىمە
و عشر كىيە و عشر كوارە ماه اغستوس غر سىنە واقع اوپور
و عشر كوارە دخى اوئن قوانان بىر قوان آنور و ياخود قوان الناسە اچقە² طلب اوئىسى
هر قوانان بىر بېچىق اچقە رسم النور
و رسم بۆستان كە اكىشىر اچقە² در قاسم كوننەنە النور و كلام و شلغەم و سير و پياز
واقع اوئىسى عشر النور
و بعض يىلەدە قدىم كافر زمانىندن كايىسالار اوپور⁷ صىكىرە جىدىد كايىسالار احداث
اوئىرمىش اونكىيە⁸ جىدىد احداث اوئنان كايىسالار يقىدىر يىلوب و بېچىنە اوپور تەجىسىن
احوال ايدىوب دىار كفارە خبر ايدن كفرەنڭ و پاپاسلىوڭ مەسىكەم حەتلەنەن كەنە
ساستىلار اوئانە

^{۴)} بولالر، بولهلى = ^{۵)} بازاره M. ^{۶)} اقچەلق =

⁷⁾ Treba اولیوب . Uporedi odgovarajuću odredbu u prvoj kanunnamici ovoga sandžaka.

$$^8) = \text{کسی}$$

و يولارده حاچار وضع اولنىش هدم اولنوب من بعد ايىدرميه لر و ايىدئلر سياست اولنە و قىغى قاضىنىڭ قاضىلغىنده اولوب منع و دفع اتىيە عزلە سبب اولە و مرحوم اسكتندر پاشا و فيروزبىك و يونس پاشا امن طريق ايمچون احداث ايىدكارى واروشلارده حفظ و حراسەت اولناق ايمچون اوزرلارندە ساكن اولان كفره دفتر عتىقىدە درېندىجى تعىين اولنىش سايىر درېندىجىلار عادى اوزرە دسومنلىرىن و عشرلىرىن ادا ايىدرلاردى حاليا ذكر اولان واروشلارده ساكن اولان طايىھە كفره افلاق اولوب سايىر افلاقلار كېيى فلورى رسومى وضع اولنوب و قدىعىن درېندىجى اولدۇقلارى اجلدن درېند خدمتىن ادنار خدمتلىرى مقابىله سىنە جىيىع عوارض ديوانىدىن و تكاليف عريفى دن و سايىر بىكلەر خدمتىن معاف و مسلم اوللار ديو دفتر جىديدە ثېت اولندييار

قانون باج سرای

بغداي يوكتىن اكى اقچە و سايىر ترکەدن دخى يوك باشىنە اكى اقچە باج النور و طوز يوكتىن درت اقچە و كتان يوكتىن درت اقچە و پىرنىچى يوكتىن درت اقچە و انجىز و قورۇ اوزم يوكتىن درت اقچە و تازە اوزم يوكتىن درت اقچە النور و بال يوكتىن درت اقچە و سادە ياغ صاتلسە قرق اقچە باج النور و خنا و بويه⁹⁾ يوكتىن در در اقچە و بىزىر يوكتىن اكى اقچە النور و اىچىج ايلدن كان متاع يوكتىن اكى اقچە النور و كفاردىن مسلمانىلار كوردىكى چوقە يوكتىن بش اقچە و كافر كوردىكى چوقە يوكتىن اوتوز اقچە النور صابون و غير متاع يوكتىن درت اقچە و زيت ياغ يوكتىن سكز اقچە النور و قلاىي و باليق يوكتىن درت اقچە النور و تكىنە ايلە بازار كونى صاتلان طوزىن درت اقچە النور و اسىر صتانىن اكى اقچە و الاندىن اكى اقچە و آت صتانىن اكى اقچە و الاندىن دخى اكى اقچە النور و صغر صتانىن براقچە و صغر الاندىن براقچە النور و قصاب بوغزلىدۇغى صغردىن درت اقچە النور و صاتلان قيونە براقچە و يازلو قصاب بوغزلىدۇغى قيونىن دىرىدىن براقچە النور و ياش يېش يوكتىن اكى اقچە و اخاط و طاغ يېشى يوكتىن براقچە النور و اكى قيون باسترمەسىنىن براقچە و چىرىنه ناك اكى يوكتىن براقچە و بىر عربە دركىن براقچە و بىر عربە

⁹⁾ U orig. stoji بوب što je svakako pogrešno mjesto بويه како стоји u prethodnoj kanunnami za isti sandžak.

او تلوقدن بر اقچه و صوغان يوکندن اکي اقچه و کستانه يوکندن اکي اقچه و جوز و بادم
 يوکندن اکي اقچه و شیروغن يوکندن درت اقچه النور و کلم يوکندن بر اقچه و بازار کوننده
 دهور صاتدقلىرى يردن بچق اقچه النور و بازار کوننده زيت ياغى صاتدقلىرى يردن صتاندن
 بر اقچه النور و دمور يوکندن اکي اقچه و خارجدىن کلوب صاتلان شىره يوکندن درت اقچه
 ويپلو مېخانىخىدين يوکىدە اکي اقچه النور و اورتۇ كېسندن بر اقچه و اغىزى صاتلدوقده قرق
 اندازىدە بر اقچه النور دخى اكسك صاتلسە نسنه آنمماز و اکي موتاب چولىدىن بر اقچه و بر
 يوك توپىرە صاتتدن بر اقچه و صغىر درسندن بر اقچه ويپلوك باغانوب شهردىن متاع كتملاو
 اولسە يوکندن اکي اقچه النور و اتكىجىيل فرونندن بر اقچه النور
 و دسم عروس اعلا سندن ايش اقچه و ادەپى سندن قرق اقچه و كافر قىزلوندن اوتوز
 اقچه و بىوه ئاك اعلا سندن اوتوز اقچه و او سطىندن يكىرمى اقچه و ادانا سندن اون بىش
 اقچە النور.

قانون احتساب

طوز يوکندن، كى بازار كون تىكىنە ايلە صاتلۇر بىش اقچە النور و باليق يوکندن سكىزز
 اقچە و كتان يوکندن او ز اقچە و ياغ يوکندن اكىشىر اقچە و مىوه يوکندن بر اقچە
 و کستانه يوکندن بر اقچە و جوز يوکندن بر اقچە و بازار كون بىز صتاندن اكىشىر اقچە
 و پازار كون زيت ياغىن صتاندن يوکندن اکي اقچە
 و كىسنەنوك بورجىن اليدىركە يىكىدە يكىرمى اقچە
 و اكسك صاتدوقلۇندە قىچ درهم اكسك صاترسە اول مقدار اقچە جىريە آنور.

قانون سر عسسان

و عسس لق دخى هر آيدە هر بر دكاندن بر اقچە و كىجە ايلە چارشودە طوتلان
 كىسنەنوك جىريە سىك نصفين سوباشى و نصف آخرىن دخى عسس الور

لوا مزبورده واقع او لان چفتلىكلىرى قديم الایام دن مقاطعە ادا ايدە کلوب سكىرە
 مرحوم ناظر عوض مقاصلە لىرين رفع ادوب عشر و سالارىيە بىليوب حاليا فرمان ھمايون
 ايلە لوا مزبورده مجىدا كتابت او لىندىقدە چفتلىكجىيل سەددە سعادتە کلوب يېلىمىز اڭىز اىام

قیش و یاغورلو یرلار اولوب چفتلکلرمزدہ واقع اولان مخصوصاً لاتی سپاهیلار کلوب وقتنه تعشیر اقمه مکله بعض خرمنده و بعض ترلاده قاره قیش دوتوب حاصللرمزه ضرر کالی اولور دیو چینتلکلرینه مقاطعه طلب و رجا اندکلرنده اسکی دفتردن زیاده ایله قبول ادنله جمله چفتلکلرینک یالق حاصلی حساب اولنوب بروجہ نقد یازلنق امر اولنوب حکم همایون وارد اولمغین فرمان همایون موجبنجه دفتر عتیدن زیاده ایله قبول ادنله بروجہ نقد تعیین ادوب رضالریله دفتر جدیده ثبت اولنوب والرینه اول وجهه تسلکلر ویرلدی کی سال

بسال تعیین اولنان حاصللرین صاحب تیاره بروجہ نقد ادا ایده لر

و چفتلکلرده رعايا دن ساکن و متکن اولنلر دعيت قید اولنوب الارنه بولنان یرلر تصرفلرنده ابقا اولنوب حاصللری صاحب تیاره بغلنمشد

و یکی فتح اولان یرلرده خارج از دفتر بلا رسوم اولان مزرعه لر او زرلریده ساکن و متکن بولنان رعايا فلوريه قید اولنوب و دعيتن خالي و خارج از دفتر بلا رسوم اولان یرلر برسم چفتلک طالبلره طپو ایله ویرلدوکده زین الطالبين ندا ایتدلوب دفتر تسليم اولندوغی تاریخه کلنجه هر کیم زیاده ایتدی ایسے انوک او زرلرینه مقرر اولنوب و طپولری و دفعاته واقع اولان زیاده لری خزانه، عامره ایصالی ایچون النوب اول وجهه الارینه تذکرہ لر ویرلشدیر یرلر و مزرعه لر صاحبلری او زرلرینه قید اولندي

و ذکر اولنان یرلرک اکثری دارالحریه متصل مخفف یرلرده واقع اولمغین کمالیله ذراعت و حراثت اولنر ہر چفتلکه صاحبلری رضاسیله تحمل او لدوغنه کوره بروجہ نقد بدلت عشر برد مقدار نسنه تعین و تقدير او لمشدر کمالیله ذراعت و حراثت¹⁰⁾ اولندقده عادت و قانون او زرده عشرلرین و سالاریه لرین ورسم اسیابلرین و عشر چا یرلرین ادا ادھلر

¹⁰⁾ U orig. stoji pogrešno حراست

KANUNNAMA BOSANSKOG SANDŽAKA

Kejl koji važi u zaštićenom Sarajevu iznosi pedeset oka.

Određena je cijena kili pšenice po petnaest akči, a ječmu, prosu, raži, heljdi,¹⁾ leći,²⁾ grahulji³⁾ i grahorici,⁴⁾ svemu tome podjednako svakoj pojedinoj kili po deset akči. A kili zobi, po pet akči.

U novom defteru zavedeno je da se drži cijena svakom vedru⁵⁾ vina, a osam vedri sačinjavaju jedan tovar — po sedam akči i da je određena cijena svakim pojedinim kolima sijena po dvadeset akči.

Neka u Novom Pazaru radi izvršavanja carskih kazni (s i y a s e t) sjedi jedno lice od strane sandžakbega i neka ono u sporazumu s kadijom izvršuje potrebne kazne; i neka oni sprečavaju da se iz islamske zemlje uzme i u strane nevjernika izvezé dobar konj, ratno i borbeno oruđe. Neka prisile [nevjerjence] da im to prodaju i neka im plate što vrijedi, a dobra konja i ratno oruđe neka zadrže. Samo neka se čuvaju toga da ih šalju i da im izdaju dozvolu potajno primivši mito.

Neka zajmi, timarnici i čuvari gradova ne odlažu pobiranje desetine od prihoda svoje raje. Onaj koji uvodi takve novotarije i vrši takvo nasilje, neka se svrgne bez obzira kome god redu pripada.

Neka se uzmu konji za dostavljanje dovoljnog kontingenta hrane (zahira) u pogranične gradove i neka se od naroda i od gradskе posade (h i s a r e r e n) na ubičajeni način sakupi tolika svota novca, koja je po običaju dovoljna za njihovu najamninu (ü c r e t), i neka se da njihovim vlasnicima. Neka se ni od koga ne uzima više novaca. Ako se naredi da se popravi i opravi neka od ograničnih tvrđava, neka se popisu čerahori po pokrajini i neka se dotjeraju da prave tvrđavu; neka se sakupe majstori (u s t a d) koji su putem oslobođenja [od izvanrednih poreza] imenovani meremetčijama i nedžarima gradova Bosanskog vilajeta i neka se gradovi grade pod nadzorom (m a ' r i f e t) neimara koji uživa timar za neimarsku službu u toj zemlji. Kad se posao završi, neka se novac da iz državne blagajne (beğlik), a neka se novac ni od koga ne uzima i neka se ni od koga ne utjeruje.

Pošto sandžakbegovi ljudi i njegove subaše kao i amaldari (' a m i l), koji drže njegove prihode pod zakup (m u k a t a ' a), na platne njegove (sandžakbegove) globe (c ü r m), po zakonu, neka više ništa ne uzimaju pod imenom otkupa od tjelesnog kažnjavanja

¹⁾ U orig. stoji h e l d i n e. Tako i u drugim kanunnama a i u putopisu Evlije Čelebije.

²⁾ U orig. m e r c ü m e k = leća i nije sinonim sa m e r d ü m e k.

³⁾ U orig. f i g ili f i k (فیک), a objašnjava se u raznim rečenicama različito. To je divlja biljka koja raste i kod nas, a zove se grahulja; lat. ranije Orobos niger, a sada Lathyrus.

⁴⁾ U orig. m e r d ü m e k ili m ü r d e m e g; To je grahorica, grah-poljak obuhvaćen u plodorednu kulturu koje se siju u Popovu Polju u Hercegovini i Dalmaciji; lat. Lathyrus sativus.

⁵⁾ U orig. stoji m e d r e; ja sam tu riječ preveo sa v e d r o, jer mislim da su istog porijekla i značenja.

(b e d e l - i s i y a s e t). Takve novotarije su dokinute; neka to spriječe oni koji su kadije u pokrajini. One koji ne poslušaju, neka prijave da se kazne kako treba. A ako to kadije ne prijave, zaslužuju da budu svrgnuti.

Oni koji su zasluzili vješanje, otsijecanje ruke, teže šibanje (h a d d) ili lakše šibanje (t a z i r), neka se te kazne (u k u b e t i s i y a s e t) izvrše, a neka im ništa ne uzimaju [u novcu].

A za one krivice (c ü r m), za koje je u kanunnami određeno koliko će se uzimati, neka se ne uzima više.

A za one kradljivce, koji su zasluzili vješanje, ne važi [izgovor odgovornih], koji bi rekli: »Provalio je tamnicu i pobegao«. Neka amaldar ili vojvoda pronađe kradljivca kome je dopustio da pobegne. Ako ga ne pronađu, neka oni mjesto njega budu obješeni.

U toj pokrajini sve što se donosi na trg i prodaje, trošarina (b a c) se uzima na ono, što se doveze kolima i što se doneše tovarom.

[Isto] tako uzeće se jedna akča trošarine (b a c) ako se proda nešto u vrijednosti od četrdeset akči. Inače, neka se ne uzima trošarina na ono čemu je vrijednost pet do deset akči i neka se ne uvode novotarije.

Na ono što se u spomenutoj livi zove poljačina uzima se po starom kanunu s kuće na kuću po dvije akče poljačine (p o l a ç i n a). Ona je upisana [kao prihod] posjednika timara. Naplaćuje se na Đurđevdan (H i z i r I l y a s).

U nekim mjestima uzima se na ime desetine na travarinu (o t l u k ö s r ü) s kuće na kuću po pet akči a u nekim mjestima upisana je desetina na travarinu pa se uzima desetina. [Od sada] neka se [taj porez] uzima [samo] u onim mjestima u kojima je to u defteru upisano kao prihod, a neka ništa ne uzimaju u onim mjestima u kojima travarina (o t l u k) nije upisana kao prihod timara. Neka se nikom ne čini nasilje i nepravda.

Desetina na sijeno (ö s r - ü g i y a h) i desetina na košnice (ösr-ü küvare) plaća se prvog avgusta.

[Na ime] desetine na košnice uzima se jedna košnica od deset košnica. Ili, ako se ne uzimaju košnice [nego] se traži novac (akče), onda se uzima jedna i po akča pristojbe na svaku košnicu.

A pristojba na vrt (r e s m i b o s t a n) iznosi po dvije akče, a naplaćuje se na Mitrovdan (K a s i m g ü n ü). Ako ima kupusa, repe, bijelog i crvenog luka onda se na to uzima desetina.

U nekim mjestima nisu postojale crkve od starog nevjerničkog vremena pa su poslije podignute nove crkve. Neka se takove nanovo podignite crkve dadu porušiti; a oni nevjernici i popovi koji, boraveći u njima, uhode stanje i dojavljaju u nevjerničke zemlje neka se kazne strogo i neka se kazne teškim tjelesnim kaznama (s i y a s e t).

Neka se poruše krstovi koji su postavljeni na putevima i neka se ne dopušta da ih ubuduće postavljaju. A oni koji to urade neka se kazne teškim tjelesnim kaznama. A onaj kadija u čijem se kadi-luku to dogodi pa ne zabrani i ne sprijeći, to će biti razlog da bude svrgnut.

Nevjernici koji stanuju u varošima kioje su radi obezbjedenja putevā osnovali pokojni Skender-paša, Firuz-beg i Junus-paša imenovani su u starom defteru derbendžijama da te varoši čuvaju i štite. Oni su plaćali svoje pristojbe i desetine po običaju ostalih derbendžija. Red nevjernika koji sada stanuju u spomenutim varošima postali su vlasti pa su oporezovani pristojbom filurija kao i ostali vlasti. A kako su oni od starine bili derbendžije, neka oni koji vrše derbendžinsku službu, u naknadu za svoju službu, budu oprošteni i oslobođeni od svih divanskih nameta, običajnih tereta i ostalih službi državi. Tako je zavedeno u novom defteru.

ZAKON O SARAJEVSKOM BADŽU

Na tovar pšenice uzimaju se dvije akče tržne takse (bac), a od ostalog žita isto tako po dvije akče na jedan tovar. Na tovar soli uzimaju se četiri akče; na tovar lana, četiri akče; na tovar pirinča, četiri akče; na tovar smokava i suhog grožđa, četiri akče; a na tovar svježeg grožđa, dvije akče; na tovar meda, četiri akče. A ako se proda mladog masla u vrijednosti od četrdeset akči uzima se [jedna akčaj] baca. Na tovar kne i boje uzimaju se po četiri akče, a na tovar sira, po dvije akče. Na tovar robe koja se donese iz unutrašnjosti uzimaju se po dvije akče. A na tovar čohe koju donesu muslimani iz nemuslimanske zemlje uzima se pet akči, a na tovar čohe koju donesu nemuslimani, po trideset akči. Na tovar sapuna i druge robe uzimaju se četiri akče, a na tovar maslinova ulja, osam akči. Na tovar kalaja i ribe uzimaju se četiri akče. Na so koja se prodaje pazarnim danom teknetom uzimaju se četiri akče. Na roba (sužnja) [uzimaju se] dvije akče od onoga ko ga proda, a dvije akče od onoga ko ga kupi. Na jahaćeg konja uzimaju se dvije akče od onoga ko ga proda, a isto tako dvije akče od onoga ko kupi konja. Na goveče uzima se jedna akča od onoga ko proda goveče a [jedna akčaj] od onoga ko kupi goveče. Na goveče koga zakolje mesar uzimaju se četiri akče. Na prodato ovce [naplaćuje se] po jedna akča, a na ovce ili jagnjad koje zakolje profesionalni kasapin uzima se po jedna akča na četiri ovce ili četvero jagnjadi. Na tovar svježeg voća uzimaju se dvije akče. Na tovar divljeg voća uzima se jedna akča. Na dvije ovčije pastrme [uzima se] jedna akča; na dva tovara luča, jedna akča; na kola direka jedna akča; na kola sijena, jedna akča; na tovar crvenog luka, dvije akče; na tovar kestena, dvije akče; na tovar oraha i badema, dvije akče; na tovar suzama, četiri akče; na tovar kupusa uzima se jedna akča. A za mjesto na kome se pazarnim danom prodaje gvožđe [naplaćuje se] pola akče. Za mjesto na kome se pazarnim danom prodaje maslinovo ulje uzima se od prodavaoca jedna akča. Na tovar gvožđa uzimaju se dvije akče. A na tovar vina koje se donese s vana i proda, četiri akče, a od mjesnog krčmara (m e y h a n c i), po dvije akče na tovar. Na čebe za pokrivanje uzima se jedna akča. A kad se prodaje skupocjeno platno onda se na četrdeset endaza uzima jedna akča. A ako se proda manje ne uzima se ništa. Na dva konjska pokrovca uzima se jedna akča; a za tovar torbi (»tobra«) uzima se od prodavaoca jedna akča. Za govedu kožu, jedna akča. A kad treba da se roba izveze iz grada spakovana u

tovar, onda se na jedan tovar uzimaju dvije akče. Od jedne pekarske peći uzima se po jedna akča.

Na ime mladarine (resmi arus) uzima se od bogatih šesdeset, od siromašnih četrdeset akči. Od nemuslimanskih djevojaka, trideset akči; od bogatih udovica, trideset akči; od onih srednjeg imovnog stanja, dvadeset akči, a od siromašnih, petnaest akči.

ZAKON O IHTISABU

Na tovar soli koja se prodaje pazarnim danom teknetom uzima se po pet akči. Na tovar ribe, po osam akči; na tovar lana, po deset akči; na tovar masla po dvije akče; na tovar voća po jednu akču; na tovar kestena, jedna akča; na tovar oraha, jedna akča. Od onoga koji prodaje platno pazarnim danom, po dvije akče; od onoga koji prodaje vlastito maslinovo ulje pazarnim danom, po dvije akče na tovar.

Kad se za koga brzo utjera njegovo potraživanje iz duga, daje na hiljadu, dvadeset akči.

A kad se prodaje manjkavom mjerom, uzima se onoliko akči globe koliko je grama manje prodato.

ZAKON O ZAPOVJEDNIKU NOĆNIH ČUVARA

Noćni čuvar, pasvandžija (ases) uzima svakog mjeseca po jednu akču na svaki dućan za svoju službu (aseslik). Polovinu globe od lica koja se uhvate noću u čaršiji uzima subaša, a drugu polovinu noćni čuvar.

Čifluci koji se nalaze u spomenutoj livi plaćali su od starine otsjekom (mukata). Kasnije je pokojni inspektor (nazir) Ivaz ukinuo plaćanje otsjekom, a zaveo desetinu i salariju. Sada, kada je po carskom nalogu (ferman) ponovno popisivana spomenuta liva, došli su na sretnu Portu zakupnici čifluka (çiftlikçi) i kazali:

»Naši krajevi su većim dijelom godine hladni i kišoviti predjeli, a spahije ne dolaze da na vrijeme pokaže desetinu od prihoda koje imaju na našim čiflucima pa stoga na neka gumna i na neke njive padne snijeg i mráz pa nastane opća šteta našim proizvodima.«

Zatim su zatražili i zamolili da na svoje čifluke plaćaju otsjekom (mukata). Budući da je došao carski hukum (zapovijed) kojim je naređeno da se onima koji pristaju da drže čifluke, plaćajući više nego što je zavedeno u starom defteru, obračunaju godišnji prihod svih njihovih čifluka i upiše plaćanje u novcu, to je u smislu carskog fermana onima koji pristaju da drže čifluke plaćajući više nego što je u starom defteru, određeno plaćanje u novcu i to je s njihovim pristankom zavedeno u novi defter. U tome smislu su im date potvrde (temessük) (o pritežavanju čifluka) s tim da iz godine u godinu plaćaju u novcu vlasnicima timara određeni dio svojih prihoda.

Raja koja je nastanjena na čiflucima upisana je kao raja, a zemlje, koje se nalaze u njenim rukama, ostavljene su u njenom posjedu (tesarruf). Njihovi dohodci upisani su vlasnicima timara.

A na raju koja je nastanjena i naseljena na mezrama novoosvojenih krajeva koje (mezre) nisu upisane u defter niti su opterećene pristojbama, — upisana je filurija.

A one zemlje koje su puste, bez raje i koje nisu upisane u defter (»koje su izvan deftera«) i koje nisu opterećene pristojbama kad se daju interesentima tapijom uz resm-i čiftlik, daće se na licitaciju među interesentima. I kad dođe vrijeme predavanja deftera, potvrdiće se onome, ko bude dotle najviše nudio, a uzeće se njihova [resm-i] tapu i [iznos resm-i čiftlika] više puta vršene licitacije da se dostavi carskoj blagajni. Na taj su način date u njihove ruke tezkere, a zemlje i mezre upisane su na njihove vlasnike (sahib).

Budući da se većina spomenutih zemalja nalazi na opasnim mjestima, koja graniče s neprijateljskim teritorijem, — one se ne mogu obradivati i ziratiti kako treba pa je određeno da kao naknadu za desetinu (bedel-i öşür) [plaćaju] na svaki čifluk neki iznos u novcu uz pristanak njegova vlasnika i prema podnosivosti zemljista. A kad se mognu kako treba ziratiti i obradivati, neka onda plaćaju njihovu desetinu i salariju i taksu na mlinove i desetinu na livade po običaju i prema kanunu.

VI

BOSANSKA KANUN-NAMA

iz 1565 godine

Ova se kanun-nama nalazi u Orijentalnom institutu u rukopisu broj 1 (II, list 60v — 64v). Ona je sastavni dio novog opširnog deftera (defter-i cedid-i mufassal) za Bosanski sandžak,^{a)} koji je sastavljen pod rukovodstvom Bešareta sina Abdusselamova.

Prema jednoj carskoj zapovijestii Bešaret je s popisom u Bosni otpočeo već 1563. godine.^{b)} On je početkom ove godine piodnio izvještaj centralnoj vladji o stanju i o nekim problemima u vezi s tim popisom, za koja je tražilo upuštitvija. U spomenutoj zapovijestii iznijeta su ta pitanja i na svakio pojedino dat odgovor i objašnjenje. Pri izradi deftera Bešaret se je držao tih direkktiva, a u skladu s tim izrađena je i naša kanun-nama, kroja je pisana komicem 1565 godine. A to znači da je popis Bosanskog sandžaka trajao tri godine.

Kanun-nama sadrži propise o raznim dačama i o odnosu raje prema spahiji, zatim zakon i carini — trošarini — u Sarajevu (Kanun-i bac-i Saray) i zakon o prenosu i ustupanju zemlje uz tapijsku pristojbu (Kanun-i tapu).^{c)} U ovoj kanun-nami važan je i podatak o ukinutim čiflucima.^{d)}

Ova je kanun-nama prvi put objavljena 1948 godine u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

a) Zato se u kanun-namai pod naslovom »drugi način« i »druga vrsta« daju objašnjenja, kako su pojedine odredibe sprovedene kroz defter.

b) Ova carska zapovijest postoji u navedenom rukopisu br. 1 (II, list 52v—54v), a izdata je u Istanbulu početkom ševela 970 god. (između 24. maja i 2. juna 1563). Nedim Filipović objavio je ovu carsku zapovijest u turskom tekstu i prevodu u Glasniku Zemaljskog muzeja od 1950 godine (sv. III—IV. strana 285—294).

c) Pravlo na zemljuiza oca davalno se sinu i to bez ikakve pristojbine. Ako dotični nije imao sina, gospodar zemlje (sahib-i arz) davao je istu uz odgovarajuću pristojbu (tapu) kome je htio. To se vidi iz decizije Kemalpaša zade, jednog od najistaknutijih turskih pravnika u prvoj polovini XVI vijek. Prema našoj kanun-nami pravlo na zemljuiza sinu imao je brat, ali uz tapijsku pristojbu. I to počakujući da je ovaj zakon tiz doba Sulejmana Zakkon-davca, jer je 1568 godine ova prednost data kćerki.

d) Iza kanun-name u spomenutom rukopisu br. 1 od lista 64v—82r dolaze propisi opštih kanun-nama iz XVI i XVII vijeka, pisani istom rukom. A na kraju je stavljeno datum: mjeseca rebiul-evela 1099 godine (između 5. januara i 3. februara 1688). Od propisa kroji se odnose išključivo na područje tadašnje Bosne, nalazi se jedan propis o carini u Novoj varoši (da mještani ne plaćaju carine na namirnice i drugo što donesu za potrebe svojih kuća) i jedan podatak za vlahe i drugu raju u nahiji Novosel (kroji plaćaju filluriju) da svakog domaćinstvo ima da dade mjesto šeriatskih dača i običajnih pristojbi po 100 akčki fillurijiske pristojbe i to polovinu na Durdevdan, a drugu polovinu na Mitrovidan). Ovdje je kao datum stavljena 1037 godina (koja počinje 12. septembra 1627. i traje do 30. avgusta 1628).

الحمد لله الذى جعل بساط الارض لتسكن اهالى القراء و البلاد و خلق التلال و الجبال و المزارع و المراعي لاجل انتعاش الدواب و سائر العباد و صلى الله على سيد الانبياء و المؤرسين و الاقطب و الاوتاد و على آله و اصحابه و اولاده الامجاد.

اما بعد فهذه دفتر جديد مفصل اللواء بوسنه حماماها الله عن الافات و الائفاء قد كتب بأمر و الى عباد الله حامي بلاد الله سلطان البرين و خاقان البحرين خادم الحرميين الشريفين ظل الله في الخاققين السلطان بن السلطان سليمان خان بن سلطان سليمان خان نصره الله بانور الفتوح الى غاية الدهود و الازمان بامانة اضعف عباد الله العلام بشارت بن عبد السلام الزعيم وبكتابه انحف خليفة رب الاحد مصطفى بن احمد كاتب الدفاتر الخاقاني وسلم الى باب العالى في اواخر جمادى الاولى من شهود سنة ثلث و سبعين و تسعين و تسعمائة من الهجرة النبوية.

قانون نامة سرای بوسنه

دفتر عتیقدہ محروسہ سراییده واقع اولان کیل التمش درت و قیه اولوب ویشغراد و بروڈ و قوباش قاضیقلوینک کیلہلری و نرخلری دفتر عتیقدہ اکه مخالف عرض اوئندقدہ ذکر اوئلان قاضیقلوینک جمله سنک کیلہلری و نرخلری براو اویق و بندای و مرجمک نرخلری دفتر عتیقدہ ایکیشور اقچه و مخلوط و علفک برد اقچه زیاده اویق فرمان اوئنسمین ذکر اوئلان قاضیقلووده کیل التمش و قیه¹⁾ اویق اووزه دفتر جدیده قید اوئندی و بندای و مرجمک هربور کله سنہ یکرمی ایکیشور اقچه و مخلوطک کله سنہ اون اوچر اقچه و علفک کله سنہ یدیشور اقچه نوخ قونیلوب شره نک دفتر عتیق موجبنجه هر مدره سنہ یکیشور اقچه قیمت قبولمنشد.

¹⁾ У наšem trukopisu, br. 1 stoji »alltmış alkç« (60 alkç). Međutim po samom smislu se može začitati, da na tom mjestu treba da budje »alltmış vulkiye« (tj. 60 olka), jer se govorio o težini kejla.

وجه دیکر: سابقاً یکی بازار قضاسینه واقع اولان کیل قرق درت و قیه اولوب بغاایک کله سنه اون بشر اقچه و مخلوطک کله سنه اوثر اقچه و علفک کله سنه بشر اقچه نوخ و شره نک مدره سنه یدیش اقچه قیمت قولنمشدر زیاده متجممل اولمغین دفتر عتیق موجودنجه بر قرار سابق وجه مشروح اوزده قید اولندی.

وجه دیکر: لواز مزبورده² مسلم اوژدینه یازلش باشته دن دسم چفت یکرمی ایکی اقچه و نیم چفتدن اون بر اقچه دسم النور. و قدیمین معتمداری تغییر اولنمیوب دسم بنک یکرمی ایکی اقچه و دسم مجرد اون ایکی اقچه النور. بنک هیچ یور اولیان و یا نیم چفتدن اقل یور اولان اولیه دیولو. مجرد عاقل و بالغ گمسنیه دیولو که با ایسی [یانده اولوب]³ کسبه و گاره قادر اوله باباسی یانده اولوب کسبه و گاره قادر اولیان مجرد دن دسم النور و بو دسم مادرت اولنده النور.

وجه آخر: دفترده ذمی اوژدینه یازلش باشته دن یکرمی بش اقچه اسپنچه النور. و ذمیلرک اولی و کار و کسبه قادر حدبلوغینه یتمش اوغللنندن دخی عادت قدیمه اوژده یکرمی بش اقچه اسپنچه النور. بعض دریند قریه لوده ذمیلرک مجرد لرنندن اسپنچه الندوغی محلنده قریه لرنده تصریح اولنمشدرا.

وجه آخر: دفترده مسلم اوژدینه یازلش باشته⁴ ذمی الدقدہ یکرمی ایکی اقچه دسم چفت [اویرد] ذمی اوژدینه یازلش باشته مسلم الذقدہ یکرمی بش اقچه اسپنچه النور. بوستان و گستان کنویر و یونجه و سیرو و بیاز و کلینیدن شرع شریف مقتضاسی اوژده فقط عشر قید اولنمشدرا غلات اسلوبی⁵ اوژده سالاریه النمیه همان عشر الله.

²⁾ U rukopisu »mezbūre«, a mjesto zahtijeva lolkativ »mezbūrida«, kao što je gore stavljenno. Ostim toga na svim mjestima u rukopisu dolazi »livai mezbūre« mjesto »livai mezbūr«.

³⁾ Ova idopuna teksta izvršena je prema drugim kanun-namalima. Vidi obrazloženje kod prevoda.

⁴⁾ U rukopisima se često nađavati na ovaj stari način pisanja imenica u afiksativu.

⁵⁾ Ova se amapska mijec piše i u ituriskom (اسلوب), a u našem rukopisu stoji (اولوب) i to bez posessivnog sufiksa.

عشر کواره: اون قواندن بو قوان النور قوان النمیوب اقچه طلب اوئنسه هر قواندن بر بچق اقچه دسم النور. شرهنگ مدره سنه يديش اقچه قيمت قولنوب بعض مسلم او زرنېه دونم يازيلان باغلوك هر دونمنه دفتر عتيق موجبنجه يديش اقچه دسم تقدير اوئنسىدر. تخمين ايله تعين اوئنان دونمند باغ زياده اولىيچق اول زياده اولان باغل مقدارى قدر دسم دونم النور. سابقاً لواء مزبورده بعض قريهلر تعشير اوئندقه يديده و سكزده ير بعض چفتلک و مزرعه لرده فقط عشر النوريمش . بو دفعه كلياً قرا و مزارع و چفتلکلرده عشر و سالاريه قيد اوئنسىدر سكزده ير الله كے قرق كييله دن بش كييله اوئور. من بعد يديده ير و اوئنه ير النميه.

قانون مرفوع شدن چفتلکها: شول قريه و مزرعه لر كه بعض كمسنه لر جرئي متنله دفتر عتيقده چفتلک قيد اوئنمغله دعايانك بعض كندو بالته لو يله او دمان قروب احيا ييلدكلىرى يرلردن و بعض يكومى او تو زيلدن بلکە ابا عن جد متصرف اولدقلرى يرلردن درتده ير قسم الله كلدوكى عوض اوئنوب انك كېي علتيله چفتلک قيد اولان قوا و مزارع بو دفترده كما كان قريه و مزرعه يازيلوب دعايانك وجه مشروح او زرده اون ييلدن زياده متصرف اولدقلرى يرلو المونده ابا اوئنوب متصرف اولدقلرى يرلو او زرلئى يارلىق يبورلئين وجه مشروح سابق او زرده دفتر جديده قيد اوئندى . سابقاً چفتلک صاحبى اوئنلار اصلاً متصرفلىرى يوغىكىن مجرد دفاتر قديمىدە علتيله چفتلک قيد اوئندوغىن و تغلبى بى وجه درتده ير قسم الله كلدكلىرى تمسك ايدنوب دعايانىي يرلردن قلدومق ايچون اوئرلئين ياقوب يقىيالىر دعايانك متصرف الدقلرى يرلوبىن بى وجه الميلار. دفتر عتيقده بى دسم اولان چفتلک و زمين لر صاحبلىنىڭ اقرار و اعترافلىلە [و] صاحبلىرى موجود اولينان چفتلک [و] زمینلر دعايانك معتمدىلى و اهل وقوف خيرلولىله نمقدار چفتلک [و] زمين اولدوغى معلوم اوئنوب يرلە مقدارىنە كوره مسلم او زرنه يازيلان يرلە امو ايله دسم تقدير اوئنسىدر. ظن و تخمين ايله دسم يرلە مقدارىن اقل تقدير اوئنميق واقع اولدىسە تقدير اوئنان چفت و نيم چفتدىن زياده نمقدار متصرف ايىدلرسە خارج

دعيت كبي اول زياده اولان يرك دخى قانون او زره رسمي التورد. بعض محللده باشتنه نك دبع و سدس حصه سيدر ديو يازلش چفتلک و زميشه چفت و نيم چفت يازلدوغى في الحقيقه يرك مقدارينه حمل اولنوب باشتنه نك دبع و سدس حصه سى الدوغى احتمال و يوليه.

نوع دىكىر: جزىيە و اسپىچە ستر ايچون دفتر عتىقىدە بو كىدريلوب بى دسم چفتلک يازلش خراج كىدار باشتنه لوك متىحمل اولنلىرى حالا تفريق اولنوب كما كان باشتنه يازلش فرمان شريف ايله دسم چفتلرى حساب اولنمىشىد. سابقا باشتنه دن ايريلوب باشقە باشقە يازلش تلا و چايرو و بالغلىك زمانى مرود ايتىكىله باشتنە دن ايلدوغى معلوم اولماغانىن بو كىدرىسى ممكىن اولىلوب و بو كىدريلوب چفتلک يازلش حصه جزو باشتنه لو كە اوچى و دردى بى باشتنه اولىق متىحمل دكىلدر اول دخى تفريق اولنوب باشقە باشقە باشتنه يازلەتە متىحمل اولماغانىن دفتر عتىق موجبىجە نقل اولنوب تحمللىرىنە كۈرە دىمىلىرى تقدىر اولنمىشىد. جزىيەلى خصوصى⁶⁾ عادل قاضيلو تفتىش و تفقدلىرىنە حوالە قىلمىشىد. سرجە، قریب و خارجىن زراعت اولنان خالى قرييە و مزرعەلەر كىسىنە زراعته دغېت ايتىميوپ مزرعە خالى و معطل قىلماغانىچون دسم چفت و دسم دونم تقدىر اولنماسلىد⁷⁾ هىبان عشر و سالارىيە التە و دسم دونم النميه. حين تحريرده مىسانلىر تصرفندە بولنان كفره باشتنه لرىنىك يىكىمى بىر اقچە اسپىچە سندن اوچرا اقچە سى عفو بىورلىپ يىكىمى ايكىشىر اقچە دسم چفت يازلىشىد من بعد اوچرا اقچە زيادە النميه. و سابقا اهل غرض سوزىلە يازلش بى نام و بى نشان باشتنه لو كە اول دياوردە بىر دفع بىورلىوب دفتردىن اخراج اولنمىق بىورلىشىد. شويلىك كە بىر ديو دعايا كىتم ايدلوب متصرف اولدوغى باشتنه سن يازدەملىق واقع اولدىسيه حماية اخراج اولنماسلىد. دفترده باشتنه يازلماق جزىيەسى النىماڭە سىب اولماز. اول دعيت باشتنه نك جزىيە سن تمام ادا ايدلوب و يىكىمى [ايكى] اقچە دسم چفت و بىر دكتىرو ايچون تكرار دسم بناك و يرمىز.

⁶⁾ U rukkopisu napisano, a, tneiba (خصوصى).

⁷⁾ U rukkopisu je napisano (أولنايقدر).

خارج قریه دن چفتلک و یزدوتن ذمیلر چفت و نیم چفت یازلوب تصرف اید کلری
 بیرک مقداری قدر دونم رسمی یازلشد. طپراق سپاهیلری یوردنی الدقلرندن صکره
 بکا یازلشد دیو خارج قالق قصدنه بعضی گندو و بعضی با اسی اسمن تبدیل ایدوب و
 بعض گندویی فوت اولش دیویرین او غلی او زنه و بعض دخی او غلی یازلشد دیو خلاف
 تقریب ایله بیرینه بی وجه اخر اسم یازدرلو ایمش سپاهی ایله آدارینه اختلاف دوشوب
 کلی شکوا یه منجر اولدوغی معلوم اولوب کمال جد و اهتمام حرف اولنمشد. علتی و
 بورینه یادم و تقویتلر ایله یازلچ واقع اولدیسه انک گبی بیرینه او غلن یازدورب گندو
 خارج قلن دعیتک یوردنی⁸⁾ او غلنند النوب گندو بنانک دسمن سپاهی المق ویرینه بی
 وجه اخراسم یازدورب سپاهیه یورکیمک او زنه یازلش ایسه دسمن اندن طلب ایله
 دیمسی دخی مقبول اولیوب بیری گندو تصرف ایدیچک سپاهی [یوردمن اندن الیر]⁹⁾ .
 اکر دعیت تصرف ایدکی ییوک دسمن سپاهی یه ویرمک و دعیت او غلری و قونداشلوی.
 و اقربالری که اخره دعیت قید اولنمیوب حین تحریرده رغایا کتم ایدوب یازدوراماش.
 اوله لرو یاسهوا غفلت وجهیله متrox و غیر مکتوب قالاش اولسه بونردن سپاهی دسم
 دعیت و سائر حقوق شرعیه و عرفیه المق نظام و انتظامه موافق ملاحظه اولنوب قید اولندی .

وجه اخر: بر سپاهینک اون ییلدن زیاده طپراگنده متیکن اولوب وجه مشروح
 او زده خارج قلان دعايانک دسوملری ضبطنه سپاهیلره موقفی و عامل و ولایت حاکملری
 مانع اولیه لرو. و بر دعیت بیرین صاتمق ایله دسمتندن معاف اولز سپاهیسنه دسوم دعیت تمام
 ادا اید. صاتدوغی یوک دسمی الوب تصرف ایدندن النود. بر کمسنه گندو سفرده
 اولالغله موجود اولیوب یاحجی حاضر اولماق ایله یولوی اسکی صاحبلری او زرلرینه
 [و دعايا]¹⁰⁾ تقریب ایله اخر کمسنه او زنه یازلش اولسه مجرد دفتر تمسک دوتلوب شرع
 شریفه مخالف کمسنه نانک بیری دفتر موجبجه او زنه یازیلانه حکم اولنمیوب شرع

⁸⁾ U mukopisu napisano (بر)، a jer misliim da treba (بر).

⁹⁾ Ovdje je tekst dopunjeno prema prethodnoj rečenici.

¹⁰⁾ Ovo je dodato prema tkanum-namii za Kliških sanidžak.

شريف مقتضاسي اوذره قوي تمسكى اولوب حين تحريرده يره تصرفى اولانه حكم اولنه .

نوع اخر: و دفتر عتىقده بىر چفتلىك و نيم چفتلىك يزدە بش و اون حصه دار قيد اولنلوك هر برى فرادى فرادى تحريره حاضر اولميوپ و تفصيلا انلوك خبرىن ويرد كىسىنه اولامغىن حالا بىر نفوي يازيلوب باقىلىرى شركا ايله قيد اوئىمىشدر. اسى ذكر اوئىمىيان حصه دارلره سن دفترده يازىلش دكلسن دىيپ يوينه شريكلرى و سپاهىلىرى دخل ايتىميه لر. بو مقوله چفتلىك و زمپىن ده مقيد اولان دعايانا باشتىنده مرقوم اولان دعايانا مقوله سندىندر. اون يىيلدن زىاده تىكىنى اخر قرييده اولىيوب سپاهى و سپاهى زاده و امىز ايله معاف و مسلمن اولايىچق تصرف اتدىكلرى ييرك حقوق شرعىيە و دسوم عوفىيە سن ويرد كلرنىن صىكوه سايىر دعايانا كى اوغللىينىڭ بناك و مجد دسمى طپراق سپاهىلىرنە و يوردو. بعض چفتلىكىدە منسوخ قرا و مزادعده متمىكىن اولان دعايانىڭ اللرنىدە اولان يىرلوي جزوی اولوب تمام بىر چفته وفا ايدەجاك قىدىرلوي اولامغىن اكترى اطراف و قرا و اخر سندىدە يىردو توب زندكاني ايدىلر اكا بناه هر بىر اسىك تحتىنده چفت و نيم چفت و بناك اشارقى ممكىن اولىيوب دفتر عتىق موجبىجە بعد الاسامي حاصل تىقىنده رسم چفت و بناك و مجد قيد اوئىمىشلر .

بىر دعىتكى يىرى بىر دعىته دخى انتقال ايدىكىدە بتون چفتىدىن دسم چفت يىكى دىكى اقچە و نيم چفتىدىن اون بىر اقچە دسم النور. نيم چفتىدىن اقل جزوی يىيردىن اىكى دونمە بىر اقچە دسم النور. دفترده مجد يازىلش دعىت اولى اولىيچق يىكى اقچە بناك دسمن ويرد. حين تحريرده تصرىفدا¹¹⁾ بىر چفتلىك يىر اولوب يوين كتم ايدوب مجد يازىلش اولىسە متصرف اولدۇغى يىردىن يىكى يىكى اقچە دسم چفت ويرد تىكراڭ مجد دسمن ويرمز. اولى [واركىن] اوغللىرى اولدۇسە بناك و مجد دسمن ويردلىر. فوت اولدۇدە انك يىرى على السوېيە اوغللىرنە منتقل اولىدۇ. اوغللىرى دفتر جىدىدە يازىلش اولىيچق بىالرندە منتقل اولان يىرى بىاپر تصرف ايدىب يىر دسمن بىاپر ويرد كلرنىن

¹¹⁾ U rukopisu pogrešno stavljeno (ضرفدن).

ماعدا کندو دسملىرين دخى ويردلو. بو يازلش اوغلى قالودسه باباسى ييرينه كچوب انجق
بر دسم چفت ويرد و نيم چفتىن اقل يير اولىيچق اوغلى اولى اولسە اكىنلو بناك مقولە
سندن اولوب همان كندو بناك دسمن ويرد ارجىكن ايسە مجرد دسمن ويرد يير ايچون
تىكرا دسم ويرمزلو.⁽¹²⁾

وجه آخر: هيچ ييرى اولىيپ بناك و مجرد يازلش دعىت فوت اولىقدە دسملىرى
رفع اولنور، انخروا لايته كىتدىكلۇنە دسملىرى بابالوندن و اقربالوندن طلب اولىزى
عوتدت ايذوب كىزو كلىجىك سپاهى كىدشىتە دسملىرين بى قصود الور. بابالوندن ايومىلىيپ
بابالويىلە متىكىن اولان بناك و مجرد اتالارينه تابادر دسملىرين اتاسى سپاهىسى الور.⁽¹³⁾

رسم عروسانە: عروسانە ايلە پولاچنە تمام [و] سربىست اولىيان تىمىدارلوك نصف
بادھواسى سپاهىلەر حاصل يازىلوب بادھوانك نصف اخري مىز لوايە حاصل يازىشدەر.
سنجاق صواباشىلىرى سپاهىيە يازىلان بادھوانك نصفنە دخل ايتىمەلەر. و دسم عروسانە
سپاهىنەك بىكىر قزلوندىن التمش اقچە و طول عودتىن اوتوز اقچە و شەرلۇ و دعايانڭ
بىكىر قزلوندىن اوتوز اقچە و طول عودتىن اون بش اقچە النور. كفرەنەك بىكىر و
بىيەلەندىن دخى كىدالىك اعلاسندن اوتوز و ادنى سندن اون بش اقچە دسم النور.

وجه آخر: لواه مزبۇرە دشتىبانى دىو ھو دخان خانە سندن بىيلە ئىكىشىر
اقچە پولاچنە النور.

وجه آخر: بلا مانع تمام يىيل يوردىن دكىرمىندن اوتوز اقچە و اللى اى يوردىن
دكىرمىندىن اون بش اقچە دسم النور. دفتردە نيم سالدە يازىلان دكىرمن بلا مانع تمام
يىيل يورىيچىك اوتوز اقچە النور. معمول دفتردە دسمى يازلش دكىرمن خواب اولىقدە
رسمن اوچاق صاحبىنىن سپاهى الور. خواب يازىلان دكىرمن معىمۇر اولىيچق دسمن
طپراق سپاهىسى الور. موقفىجي و عامل دخل ايتىزى. نھو صوه اوزىنەدە اولان دكىرمنلارك

⁽¹²⁾ U mukopisu napisano (ويرملر).

⁽¹³⁾ U mukopisu stavljeno (resim alır), a niječ »resim« je suvišnai. Zbog toga je gore nisam ni stavilo.

رسنی دفتر عتیقه اللیش اقچه قید اولنوب متحمل اولغین تعییر اولنیوب بر قراد سابق ینه اللیش اقچه قید اولندي.

لواه مزبورده خاصه اولان یولو زمان سابقه امر ايله صاتلوب صاحبلى اویل یولوك حقوق شرعیه و رسوم عرفیه سن صاحب تیماره ادا ایدىكىن صاحبلىندن بى وجه النوب سپاهى يه حکم اولنورمش من بعد صاحبلىندن النمیه.

وجه آخر: بى سپاهىنىڭ دعىتى يازلىدۇغى يىرده متمىكىن اولىيوب خارج قويىدە و اخى لواھ ساكن اولسە ساكن اولىدۇغى قويىدە يازلىش اولييچق ذراعىي يوغىسىه طپراق سپاهىسىنە همان الى اقچە دخان دسمن ويىرد. زراعتى اولييچق عشرىن صاحب ادضه ويىرۇب ماعدا رسوم دعىتى كندو سپاهىسىنە ويىرد طپراڭندە ساڭىندى ديو سپاهى دخل ايشىز. لكن اون يىيلدىن¹⁴ زىادە متمىكىن و متوطن اوlobe يازلىش اولييچق جملە حقوق دسومين طپراق سپاهىسى الود قدىمى سپاهىسىنە دسم ويىرمىز ايکى جانبىدە باشتىنە يه يازلىش ايسە دخى.

بر دعىت سپاهىيە وهم فيلورىلو يىره يازلىسە اون يىيلدىن زىادە فيلورىلو يىرده متمىكىن اوlobe يازلىش اولسە سپاهىسىنە دسم دعىت ويىرمىز اون يىيلدىن زىادە متمىكىن اولىيوب يازلىش اولييچق فيلورىلو يولوك جادت افلاقييە اوزىزه مىرىي يه دسم فيلورىسن تمام ادە فيلورىلور دوتوم ديو سپاهىسىنە دسم دعىت ويىرمىكىدە تىلل و تراغ ايلمېيە.

وجه آخر: بى قويىدە باشتىنەدە مقيد اولان دعىت ینە اول قويىدە بناك دخى يازلىش اولسە مىكىد اولور بناك دسمن ويىرمىز مىكىكە كندو دفتر عتیقه دعىت اوlobe صىكىرە اخىك باشتىنە سن المغىلە باشتىنە يه دخى يازلىش اوله دسم چفت و دسم بناك دخى ويىره.

وجه آخر: بى دعىت ايکى قويىدە يازلىسە حين تغىيردە اون يىيل متمىكىن اوlobe يازلىدۇغى قويىدە مقدار قىلنور قدىمى سپاهىسىنە دسم ويىرمىز تىكىن اعتبار اولنور

¹⁴ Urukopisus (بىل).

قدیم اعتبار او ننمز. خارج قریه ده یزدوتیق سپیله یازلش او لسه تصرف ایدو کی یوک حقوق شرعیه و دسم عرفیه سن صاحب ارضه ویروب دسوم دعیتی کندو سپاهیسنه ویرد. باشته دخی بو قریه ده سهوا ایکی یزده یازنسه دعايا ینتنه مشهور و متعارف اولان اسیمه مقيید اولان باشته مقبولدر. تقویر یازلیوب نامعلوم اولان باشته دن دسم طلب او ننمیه. بو باشته ایکی قریه ده یازلسه طپراق سپاهیسنه حکم او لنه. دفتر عتیقه ده یو دکمن حصه اولوب بو قاج سپاهیه یازلوریمش حالیا هر دکمن طپرانده یازلش در. سهوا یو دکمن ایکی قریه ده یازلش اولودسه دسمن طپراق سپاهیسی الود.

وجه اخر: قدیمن او تلاق ایچون قورینو کلان [و] دسم او تلاق الله کلمش یولدن هر سوریدن¹⁵⁾ بود قیون النور: و بو تیمار او راضیسته یایلاق او لوب خارجدن قیون کلوب او تندن وصویندن اتفاع ایدوب قشلسه اعلا سوریدن یو قیون که بهاسی یکرمی اقچه و او سط سوریدن یو قیون که بهاسی اون بش اقچه وادنی سوریدن یو قیون که بهاسی اون اقچه دسم یایلاق النور. دفترده اول قریه ده دسم قشلاق یازلشد [دیو] مخالفت او ننمیه.

نوع دیکر: دعايا عشرلرین اقرب بازاره التمک قانون قدیمدر. بازاردن مواد غله صاتیلور بازاردر که انده قلیل وکثیر غله صاتلمق جایز اوله. سپاهیلره بو تکلیف او نماز دعاایه [مخصوصاً] انلر عشرلرین و سالاریه لرین همان کوی ابارینه ایلدہ لر و دعايا سپاهیلره کفايت مقداری¹⁶⁾ انبار یا پویومک قانون قدیمدر.

وجه دیکر: قوری صاحبیاری¹⁷⁾ قدیمن یا پانگی و او دونی ایچون قورینه کلان قوریلر کیاکان تصرف ایدلو. دفترده قوری یازلامشد دیو سپاهیسی دخل ایتمز.

¹⁵⁾ U rukopisu je na ovom mjestu napisano nepotpuno (سوردن), dok je na drugom mjestu ispravno napisano (سوریدن).

¹⁶⁾ Iza ove riječi u rukopisu стоји (مخصوصاً), što je na ovom mjestu nepotrebno. Po mom mišljenju to je ispisano u gornjoj rečenici tiza riječi (رعاييه), te sam je tu i dodao u zagradili.

¹⁷⁾ U rukopisu »koru sahiblerik napisano je iza »koruna gelen«, a tu ne odgovara nego na početku trećenice, kao što sam gore stavio.

قانون باج سرای¹⁸⁾

بغداي يو كنندن ايکي اقچه و ساير تركه دن دخى يوك باشنند ايکي اقچه باج النور. و طوز يو كنندن درت اقچه و پرنج [و] كتان يو كنندن دردر اقچه و انغير يو كنندن و قورو اوزم يو كنندن دردر اقچه و تازه اوزم يو كنندن ايکي اقچه النور. و بال يو كنندن درت اقچه و ساده ياغ صاتلسه قرق اقچه [دن بو اقچه]¹⁹⁾ باج النور. و حنا يو كنندن دردر²⁰⁾ اقچه و بزد يو كنندن ايکي اقچه النور. و ايج اليلن كلان متاع يو كنندن ايکي اقچه النور. و ڪفاردن مسلمانلر كتوردىكى چوقه يو كنندن اوتوز اقچه النور. و صابون و غيرى متاع يو كنندن درت اقچه و زيت ياغى يو كنندن سگز اقچه النور. و قلائى و بالق يو كنندن درت اقچه النور. تكىنه ايله بازار كونى صاتلان طوزدن درت اقچه النور. و اسir صستاندن ايکي اقچه و ات صستاندن ايکي اقچه و الاندن ايکي اقچه النور²¹⁾. و صغر صستاندن بو اقچه النور²²⁾. و قصاب بوغزلىوغى صغردن درت اقچه و صاتيلان قيوندن²³⁾ بزد اقچه و يازيلو قصاب بوغزلىوغى قيوندن و قوزىدن دردندن بو اقچه النور. و ياش يمش يو كنندن ايکي اقچه و اخلاط و طاغ يمشى يو كنندن بو اقچه النور. و ايکي قيون باسردمه سندن بو اقچه و چىرهنىڭ ايکي يو كنندن بو اقچه [و] بو عربه اوتلوغدن بو اقچه و صوغان يو كنندن ايکي اقچه و كستانه يو كنندن ايکي اقچه و شىروغن يو كنندن درت اقچه النور. و جوز و بادم يو كنندن ايکي اقچه و ڪلم يو كنندن بو اقچه و بازاد كونته دمود صاتدقلىرى ييردن بېق اقچه النور. و بازاد كونته زيت ياغ صاتدقلىرى ييردن صستاندن بو اقچه النور. و دمود يو كنندن ايکي اقچه و

¹⁸⁾ Ovaj dio o carinii u Sarajevo napisan je i na margini jednog rukopisa, kojii se nalazi u Orjenitallnom institutu pod brojem 33, list 49—49v. Razlike su meznatne, kao sto ce se vidjeti iz daljih napomena.

¹⁹⁾ Tekst je dopunjen prema drugim kanun-namama.

²⁰⁾ U rukopisu br. 33 (درت).

²¹⁾ U navedenom rukopisu nema teksta o carinii na konje.

²²⁾ Iza ovoga treballo bi didjali. Vidi objasnenje kod prevoda.

²³⁾ Prema drugim kanun-namama treballo bi (ايک قيوندن).

خارجدن کلوب صاتلان شیره یوکندن درت اقچه ویرلور²⁴⁾ میخانه جیدن یوکده ایکی اقچه النور و اود توکبه سندن برو اقچه و اکر بز صاتلسه فرق اندازه دن برو اقچه النور و دخی اسکسک صاتلسه نسه النمز. و ایکی موتاب²⁵⁾ جولدن برو²⁶⁾ اقچه و برو یوک طویره دن صتائدن برو اقچه و صغیر دریسنده برو اقچه و یوک بغلیوب شهدن متاع کتملو اولسه یوکدن ایکی اقچه النور. و اتمکجیلر فروتندن برو اقچه النور.

قانون احتساب

طوز یوکندن که بازار کونی تکنه ایله صاتلور بشر اقچه النور. و بالق یوکندن سکردر اقچه النور. و کتان یوکندن اوفر اقچه النور. و یاغ یوکندن ایکشتر اقچه و میوه یوکندن برو²⁷⁾ اقچه و بازار کونی بز صتائدن ایکشتر اقچه و بازار کونی زیت یاغی صتائدن یوکندن ایکی اقچه و کمسنه ناک بودجن الیویرد کده بیکدن یکرمی اقچه و اسکسک صاتدقارنده قاج درهم اسکسک صتارسه اول مقدار اقچه جریمه النور.

قانون سر عسسان

و عسیلق دخی هر ایده هر بر دکاندن برو اقچه و کیجه ایله چارشوده دوتلان کمسنه جریمه سنک نصفن²⁸⁾ صواباشی و نصفن دخی عسس الور.

قانون طپو

دعیتدن و اباب تیمادن و غیریدن یو تصرف ایدرکن برو کمسنه فوت اولوب و یاخود غیبیت منقطعه ایله غائب اولسه اوغللری قلورو سه تصرف لونده اولان یرلو طپویه مستحق اوفر. اوغللرینه انتقال ایدوب زداعت ایدوب عشرين و دسونم ویردلر. اوغللری

²⁴⁾ Ova je miječ u rukopisu 33 izostavljena.

²⁵⁾ U rukopisu napisano (موتاب).

²⁶⁾ Ova riječ u rukopisu br. 33 nije jasno napisana, ali izgleda kao ایکی a ne kao (بر).

²⁷⁾ U istom rukopisu napisano (بر).

²⁸⁾ U našem rukopisu (نصف), a treba (نصفن).

اولیوب بابا بور قرانداشلری قلسه طپویه مستحق اولاد. بى غرض مسلمانلار اول يرگ طپوسن وجه کوردکلری اوزده بابا بور قرانداشلری طپوسن ویرد. وجه کوردکلری طپویه قرانداشلری راضی اولیوب فراغت ایلسه سپاهیسی کیمەدیلرسه طپویه ویرد و سایر اقرباپا اجنبی حکمندەد سپاهی ھر کیمەدیلرسه ویرد. اولاد ذکورى و بابا بور قرنداش قالمایق سپاهی کیمەدیلرسه طپویه ویرمك قانون قدیمەد.

وفات ایدن کمسنەنک اولاد ذکورى و بابا بور قرنداش قلمادوغى يرده شول يو كە متوفانك بالته سيله اچلوب تلا و ياخود چايرو اولوب عرق جيبي ايله امكى و اقچەسى خرج اولنوب اچلىش اولسە اول يرلوي و چايرولى قزلوي اولوب طالبه اولسە لور قزلوينه ويرلەك فرمان اولنمىشدەر. لكن قزلوي دخى قرنداش كې بى غرض مسلمانلار تقدىر ايتدىكلرى طپویي سپاهى يە ويرلە. مادامكەن قزلوي اول اصل يرلە طالبه اولوب بى غرض مسلمانلار تقدىر ايلدکلرى طپویه ويرلە لور اخوه ويرلەيوب انلە ويرلە.

و زراعت اولنوب عشر و دسم ويرليود يرلوكە دعايا و غيويلر متصرفلور سپاهىسى معروفتى يوغىكىن کمسنە يە صاتىق وھبە ايتىك دخى حسب القانون جايىز دكىلدە. اكى ایلسە لور سپاهىسى فسخ ايتىكە قادردر ييپ كىرو اسکى صاحبى اوزىزندە قلور. لكن فراغت ايلدك ديو التدن الوب دخى طپویه ويرمك جايىز دكىلد مكىركە اسکى صاحبى طيب خاطرلە²⁹⁾ يردن فراغت ايلىيە.

نوع دىكىر: و اوج يىيل على التوالى خالى وبطال قلوب سودلىن يرلوي سپاهىسى طپو ايله ويرمك قانون قدىمەد. واىكى قويه ادراسىدە معين و ممتاز سند اولیوب يرلوي مشاع تصرف اتسلى ولايت كتب اولىقدە ھر دعيتك ممحولى كە زراعت ايدە كلىمىشەر صاحب تىمارە حاصل [قىد] اولنمىشدەر دعيتلۇ دعيتن تاشىرىپ ايدە³⁰⁾ و بير

²⁹⁾ U mukopisu je napisano u mnogim (خاطرلە), tako za to nema potnebe. Biće da je prepisivač pogriješio.

³⁰⁾ U rukopisu je napisano (رمىلۇ), a mislim da treba (رمىلۇ). Ovdje se želi istaknuti, da u ovom slučaju spahija uziima desetiňu isamo od svoje maje. Sličan propis imamo na jednom mjestu kod Alija Čauša (Glasnik Zemaljskog muzeja za 1947 godinu, strana 177), gdje se veli: «...spahijice tih sella uzeće desetiňu od svoje raje».

طپویه مستحق اولوب سپاهیسی دعیدن طپو المیوب طپو ویرسه بعد زمان یوینه اخرا
سپاهی کلوب النده طپونامه کی یوقدر دیو طلب ایتسه نسنه النز. کافرک مسلمان
اوغلی ویا بابا بر مسلمان قرنداشی و یاخود خلافجه مسلمانک کافو اوغلی و بابا بر کافو
قرنداشی [قالسه اوغلی بلاطپو و قرنداشی] بی غرض مسلمانلرک تقدیر ایلدوسکی
طپو ایله مستحق اولور.

Hvala bogu koji je učinio površinu zemlje podesnom za stamovanje žitelja sela i gradova i koji je stvorio brežuljke i planine, njive i pašnjake za opstanak životinja i ostalih stvorova. Da bog blagoslov pravaka vijesnika i poslanika, vodiča i velikana, njegovu porodicu, njegove drugove i slavne potomke.

Poslije toga, ovo je novi opširni registar¹⁾ za sandžak Bosnu, da je bog sačuvia od nesreća i njevolja. Napisan je po zapovijesti upravitelja božjih robova, zaštitnika božjih zemalja, sultana dvaju kontinenata,²⁾ cara dvaju mora,³⁾ služe dvaju časnih svetišta,⁴⁾ sjene božje na istoku i na zapadu, sultana sina sultanova Sulejmama Hana sina sultana Selima Hana — neka ga bog pomogne s najsjanijim pobjedama do kraja svijeta i vijekia — a pod rukovodstvom Zaima Bešareta sina Abdüsselamova, najslabijeg roba sveznajucog boga, i pismom pisara carskih deftera Mustafe sina Ahmedova, najnemocnijeg haliife jedinog boga. A predan je Visokoj Porti krajem džumadel-ula devet sto sedamdeset i treće godine od Poslanikove Hidžre.⁵⁾

SARAJEVSKA KANUN-NAMA

Kada je izloženo da u starom defteru (defter-i atik) kejl (»keyl« ili »kile«) što se upotrebjava u budno čuvanom Sarajevu iznosi 64 oke, a da se kile i cijene u kadilucima Višegrad, Brod i Kobaš u starom defteru ne podudaraju s time, naređeno je da kile i cijene svih spomenutih kadiluka budu jednake i da cijene pšenice i sočiva budu po dvije akče više nego što je u starom defteru, a miješanog i zobi po jednu akču, te je u novi defter (»defter-i cedid«) zavedeno da u navedenim kadilucima kejl budu 60 oka. A za svaku kilu pšenice i sočiva stavljena je cijena po 22 akče, za kilu miješanog po 13 akči, a za kilu zobi po 7 akči. Siri je stavljena vrijednost prema starom defteru za svaku medru po 7 akči.

¹⁾ Za »defter-i mufassal« (opširni defter) Ajmi Ali veli, da je u njemu zapisana raja svakog sela, njena desetina i novčane pristojbine kao i pojedini zemaljski proizvodi.

²⁾ Misli se na evropski i azijski dio tačkanje Osmanske imperije.

³⁾ Crno i Sredozemno more.

⁴⁾ Dva časna svetišta jesu Kaaba sa svojim dvođeštem (Al Mesgid al-Haram) i džamija u Mediini (Mesgid al-Nebij).

⁵⁾ Džumadel-ul-a p 37 godine po Hidžri počinje 24 novembra, a završava se 23 decembra 1565 godine.

D r u g i n a č i n — Prije je kejl koji je važio u kadiluku Novi Pazar iznosiо 44 oke, te je bila stavljena cijena za kilu pšenice po 15 akči, za kilu miješanog po 10 akči, za kilu zobi po 5 akči, a vrijednost za jednu medru šine po 7 akči. Pošto ne može podnijeti više, to je prema starom defteru zavedeno po prijašnjem zaključku na obrazloženi način.

D r u g i n a č i n — U spomenutom sandžaku od baštine upisane na muslimana uzima se pristojba na čifluk (resm-i çift) 22 akče, a od pola čifluka (nim çift) 11 akči pristojbe. Ne mijenjajući ono što je kod njih uobičajeno od starina, uzima se pristojba bennak (resm-i bennak) 22 akče, a pristojba mudžerred (resm-i mücerred) 12 akči. Bennak kažu onom oženjenom, koji nema nikako zemlje ili koji ima zemlje manje od pola čifluka. Mudžerred vele pametnom i odraślom čovjeku, koji je kod oca i koji je sposoban za privređivanje i zaradu.⁶⁾ Od mudžerreda koji je kod oca, a nije sposoban za privređivanje i zaradu, ne uzima se pristojba. Ova se pristojba uzima početkom marta.

D r u g i n a č i n — Od baštine koja je u defteru upisana na nemuslimana (»zimmî« — štićenik) uzima se 25 akči ispendže (ispence). I od oženjenih sinova nemuslimana koji su sposobni za zaradu i privređivanje i koji su postali punoljetni uzima se po starom običaju 25 akči ispendže. U nekim derbenitskim selima od nemuslimana mudžerreda ne uzima se ispendže, što je na odgovarajućem mjestu kod njihovih sela izričito spomenuto.

D r u g i n a č i n — Kada nemusliman uzme baštinu koja je u defteru upisana na muslimana, daće »resm-i çift« 22 akče, a kada musliman uzme baštinu koja je upisana na nemuslimana, uzeće se 25 akči ispendže.

Od boštana, lama, konoplja, djeteliine, bijelog i crnog luka i od kupusa zavedena je samo desetina, kao što iziskuje časni šeriat. Neka se ne uzima salarija kao kod žitarica, neka se uzima samo desetina.

D e s e t i n a o d k o š n i c a (öşr-ü küvâre) — Od deset košnica uzima se jedna košnica. Ako se ne uzme košnica, nego se bude tražio novac, uzeće se od svake košnice jedna i po akča pristojbe. Od vinograda koji su na nekiе muslimane upisani po dunumu, određena je prema starom defteru pristojba po 7 akči za svaki dunum. Ako vinograd ima više dunuma nego što je otpriklike određeno, uzeće se pristojba po dununu (resm-i dönüm), koliko bude iznosio taj veći vinograd.

Prije, kada se u spomenutom sandžaku u nekim selima kupila desetina, uzimalo se od sedam i od osam jedan, a u nekim čiflucima i njivama samo desetina. Ovaj put u svim selima, njivama i

⁶⁾ Ovdje je bilo potrebno dopuniti turski tekst, kao što je to navedeno u napomeni 7. Prema tekstu u rukopisu prevod bi bilo: »Mudžerred vele odraślom i pametnom čovjeku, čiji je otac sposoban za privređivanje i zaradu«. Međutim ovdje je cilj istaknuti oporezivanje punoljetnog muškarca, koji je u zajednici s ocem, a sposoban je za samostalnu zaradu.

čiflucima zavedena je desetiina i salarija. Treba da se uzme osmina, što čini od 40 kila pet kila. Ubuđuće neka se ne uzima ni sedmina niti desetiina.⁷⁾

Z a k o n o u k i n u t i m č i f l u c i m a — Izviješteno je da se od nekih zemalja, koje je raja ozivjela iskrčivši šumu svojim sjekirama, i od nekih zemalja, koje oni uživaju 20, 30 godina, šta više s koljeno na koljeno, uzima četvrti dio zato, što su to ona sela i njive, koja su uz neznačnu obavezu nekih osoba zavedena u starom defteru kao čifluk. Stoga je naređeno, da se sela i njive što su s takvom pogreškom zavedeni kao čifluk, upisu u novi defter kao sela i njive kao što su i bili, a da se zemlje koje raja posjeduje na opisani način više od deset godina ostave u njihovim rukama i da se zemlje koje posjeduju upisu na njih, te su u novi defter zavedene na gore obratloženi način.

Oni koji su prije bili gospodari čifluka (çiftlik sahibi), da bi odstranili raju s njihovih zemalja, neka ne pale i ne ruše njihove kuće i neka bez ikakve podloge ne oduzimaju zemlje, koje raja posjeduje, pozivajući se — i pored toga što uopšte nisu imali pravo posjedovanja — samio na to što su u starom defteru bile pogrešno zavedene kao čifluk i što su oni bez ikakve podloge nasilno uzimali četvrti dio.

Za čifluke i površine koje su u starom defteru bez pristojbi saznalo se koliki su čifluci i površine po potvrđi i priznanju njihovih gospodara, a za čifluke i površine čiji gospodari nisu bili po izjavama pouzdane raje i vještaka, te je po naređenju za zemlje upisane na nemuslimane određena pristojba prema veličini zemlje. Ako se bude dogodilo da je priблиžnom procjenom određena manja pristojba, nego što iznosi zemlja, kolikko budu posjedovali više od procijenjenog čifluka i pola čifluka, uzeće se po zakonu pristojba i za taj višak zemlje, kao od raje koja je izostavljena (koja nije unesena u defter).

⁷⁾ U rukopisu broj 1 (III, list 181v) imamo jednu fetvu o salariji, koja glasi:

»Pratijašnje su spahiye uzimale od Zejdova čifluka desetinu, deseti snop. Ako sađamiji spahiya bude rekao: »Ja će uzeti osmi snop«, da li po šeriatu može uzeti osmi snop? A ako može, može li tražiti da se ovriše, tako je Zejd vojniški.«

Odgovor: Salarija odgovarala hrami. Ako spahiya hrani svoja konja rajinskom zobi, a i sam bude jeo rajinska jela, ne može se uzeti salarija, protivno je zakonu. A iako od raje ne uzima ništa, nego želi uzeti salariju, može uzeti osmi snop, ali će spahiya sam da ovriše. Raja ne treba da ovriše, nije obavezna. Kad bude uzeo u snopu, smatra se da je uzepta desetiina od slame. Nema desetine od slame. — Hajiruddin, muftija u Sarajevu.«

Nadalje u istom rukopisu (III, list 70v) govori se o desetini i salariji i ističe, da se od prinosa pšenice, ječma, zobi i različitih užima desetina i salarija (»öfür ile salarya«) i to od osam killa jedna killa, a od svakog mudda (mjera za žito od 20 killa) 2,5 killa.

Slično je i u kanun-nami Sulejmana Zalkonića iz prvih godina njezove vladavine. Ostim tega tu je navedeno, da se od nauta, sočiva, bobla, pamuka i lana ne uzima salarija, nego samo desetiina. — H. Hadžibegić, Kanun-nama sultana Sulejmana Zalkonića, Glasnik Zemaljskog muzeja, za 1949—50 godinu.

To što je »čift« i »nim čift« upisan na čifluku i površini, koji su na nekim mjestima upisani navodno kao četvrtina i šestina baštine, ima se stvarno odnositi na količinu zemlje. Neka se ne smatra da je to četvrtina i šestina baštine.

D r u g a v r s t a — Od baština koje potпадaju pod harač, a koje su u starom defteru spojene radi prikrivanja džizje (cizye) i ispendže (ispence) i upisane kao čifluk bez pristojbe (bi resim čiftlik), sada su odvojene one koje mogu podnijeti, te su upisane kao baštine, kao što su i bile. A njihove pristojbe »resm-i čift« računate su prema časnoj zapovijesti. Pošto je prošlo dosta vremena, otkako su njive, livade i vinogradi koji su prije izdvojeni iz baštine i upisani zasebno, te se ne zna da su izdvojeni iz baštine, to ih je niemoćiće bilo spađati. A i male djelomične baštine koje su spojene i upisane kao čifluk, a od kojih ni tri ni četiri ne mogu biti jedna baština, pošto se opet one ne mogu raštačiti i zavestiti kao zasebne baštine, prenesene su u novi defter prema starom defteru, a pristojbe su im određene prema njihovoj podnošljivosti. Pitamje njihovih džizji prepričeno je kontroli i ispitivanju pravednih sudija.

Pošto niko ne želi da sije pusta sella i njive koje su blizu granice i koje se siju sa strane (tj. koje obrađuju zemljoradnici iz drugih sela), da te njive ne bi ostale puste i neobrađene, to nije određena za njih pristojba »resm-i čift« niti »resm-i dönüm«. Neka se od njih uzme samo desetina i salarija, a neka se ne uzima »resm-i dönüm«.

Kod kršćanskih baština, koje su prilikom popisa bile u posjedu muslimana, od 25 akči ispendže oproštenje su po 3 akče, te je upisana pristojba »resm-i čift« po 22 akče. Neka se ubuduće ne uzima višak od 3 akče.

Baštine koje su bez imena i znaka, koje se u tim zemljama nazivaju »bede«, a koje su prije po triječima zlonamjernih Ijudi bile upisane, ukinute su, te je maredenio da se iz deftera izbace. Ali ako se je dogodilo, da raja — s izgovorom da je »bede« — krije svoju baštinu i neće da je upiše, ona u svrhu zaštite nije brisana. Neupisivanje baštine u defter ne može biti razlog, da se džizja od nje ne naplati. Ta će raja u potpunosti platiti džizju za tu baštinu i daće dvadeset [i dvije] akče pristojbe »resm-i čift«. Za se neće ponovo davati pristojbu »resm-i benmak«.

Kod nemuslimana (zimmî) koji drže čifluk i zemlju izvan sela upisan je »čift« i »nim čift« i prema količini zemlje koju drže upisana je pristojba po dununmu (dönüm resmi).

Pod izgovorom »pošto su spahije te zemlje (»toprak spahilleri«) uzeli na nju jednu pristojbu, na me je upisana«, a u namjeri da ostamu izvan (deftera), neki su mijenjali svoje a neki očeve ime, a neki su prikazujući sebe umrlim upisivali svoju zemlju na svoga sina, a neki su opet suprotno izjavili da mu je sin upisan, mjesto njega bez ikakva načina upisivali drugo ime. Saznalo se je da je između spahije i njih nastajao spor i da je to dovodilo do mnogih pritužbi, pa je tome posvećena puna ozbiljnost i pažnja.

Ako je to upisivanje nastalo njihovim uzrokom i njihovim međusobnim pomaganjem i zalaganjem, nije se moglo usvojiti da se

pristođba raijetina, koji je mjesto sebe upisao svoga sina, a sam ostao izvan (deftera), uzme od njegovog sina, a da spahija uzma njegovu pristođbu »bennak«, kao ni to da on mjesto sebe bez ikakva načina upiše drugo ime, a da kaže spahiji »na koga je zemlja upisana, od njega traži njenu pristođbu«. Ako on sam bude zemlju držao, spahija će od njega uzeti pristođbu na zemlju. Ako je raja priličkom popisa zatajila i nije upisala, da je raijetin davao spahiji pristođbu na zemlju koju je držao, a raijinski sinovi, braća i rođaci nisu biti upisani kao raja drugom, ili je to nehotimično iz zaobravi izostavljen i nije upisan, smatramo je da odgovara redu i potreku te je zapisano, da spahija od ovih uzima raijinske pristođbe i ostale šeriatske i običajne daće.

D r u g i n a č i n — U pogledu prikupljanja pristođbi od raje, koja je preko deset godina nastanjena na zemlji jednog spahije, a koja je na opisani način izostavljena, neka ne privje smetnju spahijama poreznici (mevkûfcu), amaldari (âmil) i vilajetske kadije (vilajet hâkimleri).

Prodajom zemlje raja se ne oslobođa svoje pristođbe, nego u potpunosti ima da daje raijinske pristođbe svome spahiji. Pristođba od prodanog zemljišta naplaćuje se od onoga, koji ju je uzeo i koji je posjeduje.

Ako neko bude na putu i ne bude prisutan, ali mu dokazna isprava ne bude pri ruci, te njegove zemlje budu upisane na stare posjedničke ili na izjavu raje na drugog čovjeka, neka se suprotno šeriatu — držeći se samo deftera — ne dosudiće ničija zemlja prema defteru onom, na koga je upisana, nego neka se dosudi, kako to časni šeriat iziskuje, onom klijentiima jak dokaz i klijenti je tu zemlju posjedovao priličkom popisa.

D r u g a v r s t a — Ukoliko od pet deset suvlasnika (şüreka), koji su u starom defteru upisani na zemlji jednog čifluka ili pola čifluka, nije svaki bio prisutan popisu, a nije bilo nikog ko bi za njih opširno dao obavještenje, to je samo jedan upisan, a ostali su zavedeni kao suvlasnici. Onim suvlasnicima čije ime nije spomenuto neka se njihovi suvlasnici i spahije ne mijesaju u njihovu zemlju govoreći »ti u defteru nisi upisan«.

Raja klijenja je upisana na ovalvom čifluku i zemljištu je kao raja koja je zavedena na baštini. Ako preko deset godina ne budu nastanjeni u drugom selu, a nisu spahije niti spahiska djeca (sipahi zade), niti su na osnovu naredbe oprošteni i oslobođeni, onda, pošto na zemlju koju posjeduju dadu šeriatske daće (hukûk-i şer'iye) i običajne pristođbe (rusûm-i örfiye), oni će svojim zemljišnim spahijama dati za svoje stinove pristođbu »bennak« i »mûcerred«, kao i ostala raja.

Pošto su na nekom čifluku nezнатне zemlje u mukama raje, koja je nastanjena u brisanim selima i njivama, te pošto oni nemaju zemlje koliko odgovara jednom potpunom čifluku, to većina njih drži zemlju u okolini u selima i na drugom području, te se tako prehranjuje. Zato nije bilo moguće naznačiti ispod svakog imena »çift«, »nim çift« i »bennak«, nego je prema starom defteru poslije imena ispod prihoda upisana pristođba »çift«, »nim çift« i »bennak«.

Kada zemlja jednog rajetina pripadne drugom rajetinu, uzima se na ime pristojbe »resm-i çift« 22 akče, a od pola čifluka 11 akči. Od nešto zemlje manje od pola čifluka uzima se na dva dunuma jedna akčka pristojbe. Ako rajetin upisan u defteru kao »micerred« bude oženjen, daće na ime pristojbe »benmak« 22 akče. Ako prilikom popisa bude u njegovu posjedu zemlje kolik jedan čiflik, ali on bude svoju zemlju zatajio, te bude upisan kao »micerred«, on će na zemlju koju drži dati 22 akče na ime pristojbe »resm-i çift«, a neće ponovo davati pristojbu »micerred«. Ako bude imao sinova oženjenih [i neoženjenih], oni će dati pristojbu »benmak« odnosno »micerred«.

Kada rajetin umre, njegova zemlja prelazi na njegove sinove podjednako. Ako njegovi sinovi budu upisani u novom defteru, a zemlju koja im je pripala od oca budu zajednički uživali, porez toga što će zajedno dati za nju pristojbu, daće i svoje pristojbe. Ako iza njega bude ostao upisan jedan sin, on će doći na mjesto oca i daće samo jednu pristojbu »resm-i çift«. A ako bude imao zemlje manje od pola čifluka, a sin mu bude oženjen, ubrojaje se u one koji su »ekinlü benmak« (oženjen koji ima nešto malo zemlje) i daće samo svoju pristojbu »benmak«. Ako bude neoženjen, daće pristojbu »micerred«, za zemlju neće ponovo dati pristojbu.

D r u g i n a č i n — Kada umre rajetin koji nema nikako zemlje, te je upisan kao »benmak« i »micerred«, ulidaju se njegove pristojbe. Kada raja ode u drugi vilajet, njihove se pristojbe neće tražiti od njihovih očeva i rodbine. Kada se povrte i dolu na trag, spahijske će uzeti bez manjka sve prošle pristojbe. »Bennak« (oženjeni) i »icerred« (neoženjeni) koji nisu odvojeni od svojih očeva vezani su za njihove očeve. Spahijska njihova oca uzeće njihove pristojbe.

M l a ð a r i n a (resm-i arûsane) — Mlađarina i poljačina potpuno, a kod timara koji nisu slobodni polovina badihave (badihava⁸) upisana je spahiji kao prihod, a druga polovina upisana je samdžakbegu kao prihod.⁹⁾ Neka se sandžakbegove subaše ne mijesaju u polovinu badihave koja je upisana na spahiju. Na ime mlađarine od spahiskih djevojaka uzima se 60 akči, a od udovica 30 akči, a od građanskih i rajinskih djevojaka 30 akči, a od udovica 15 akči. A od kršćanskih djevojaka i udovica uzima se talkodjer pristojba, od boljih 30 akči, a od onih slabijeg imovnog stanja 15 akči.

D r u g i n a č i n — U spomenutom samdžaku uzima se kao »deştban« od svakog domaćinstva po dvije akče poljačine.¹⁰⁾

⁸⁾ U pristojbe zvane »badihava« spada hlađarina (resm-i arûs), novčane kazne (»cûrm-ü öinayet«), prenosna pristojba (»çiftilik tapusa«), pristojba na zemljište pod kućom (»ev yeri tapusu«) i dîmarina (»tütüm resmi« ili »dütün resmi« ili »resm-i duhan«).

⁹⁾ O slobodnim timarima vidi napomenu 79 kod mog prevoda navedene kanun-nâme sultana Sulejmana na strani 320—321.

¹⁰⁾ Prema rječniku Jugoslavenske akademije poljariina je isto što li poljačina. Kod nas u Istočnoj Bosni upotrebljava se poljak i poljačina, a u zapadnoj Bosni poljar i poljamina. U turskom tekstu ove Bosanske kanun-nâme stoji naš izraz poljačina (»polâcina«).

D r u g i n a č i n — Od mlinu koji bez smetnje radi cijelu godinu uzima se 30 akči pristojbe, a od mlinu koji radi šest mjeseci 15 akči. Ako mlin koji je u defteru upisan na pola godine bude bez smetnje radio cijelu godinu, uzeće se 30 akči. Kada se poruši mlin, kojeg je pristojba zapisana u važećem defteru, spahija će za njeg uzeti pristojbu od vlasnika odžalka. Kada se popravi mlin, koji je upisan da je u ruševnom stanju, porez na njega uzeće zemljišni spahija (toprak sipahisi). Poreznik i amaldar ne mogu se mijesati. Pristojba od mlinova na rijeci Savi zavedena je u starom registru po 50 akči, te pošto može podnijeti, nije izmijenjena nego je opet po pređašnjem zaključku upisana po 50 akči.

U spomenutom sandžaku u prošlo vrijeme prodavanje su po naređenju hassa zemlje (hassa olan yerler), te iako su njihovi posjednici davali timarniku šeriatske daće (hukûk-i şer'iye) i običajne pristojbe (rusûm-i örfîye) na te zemlje, oduzimane su od njihovih posjednika bez ikakve podloge i dosudičvane spahiji. Neka se ubuduće ne oduzimaju od njihovih posjednika.

D r u g i n a č i n — Ako raja jednog spahije ne bude nastanjena na zemlji gdje je upisana, nego bude stanovala izvan sela i u drugom sandžaku, a ne bude upisana u selu u kojem stanuje i ne bude imala zemljoradnje daće zemljišnom spahiji (toprak sipahisi) samo šest akči dimnine (duhan resmi).¹¹⁾ Ako bude imala zemljoradnje, desetinu od nje daće gospodaru zemlje (sahib-i arz), a ostale rajinske pristojbe (rusûm-i raiyet) daće svom spahiji. Ali ako bude nastanjena preko deset godina i bude upisana, onda će sve poreze i pristojbe naplaćivati spahija te zemlje (toprak sipahisi). Svom starom spahiji neće davati pristojbi, pa makar bila upisana na baštini na dvije strane.

Ako jedan rajetin bude upisan i kod spahije i na filurijskoj zemlji, a bude nastanjen na filurijskoj zemlji više od deset godina i upisan, neće davati rajinske pristojbe svom spahiji. Ako ne bude više od deset godina nastanjen, a bude upisan, onda za filurijske zemlje neka po vlaškom običaju (âdeti eflakiye) dade državnoj kasi filurijsku pristojbu u potpunosti. S motivacijom »ja držim filurijsku zemlju« neka se ne izvlači od davanja rajinske pristojbe svome spahiji i neka se ne protivi.

D r u g i n a č i n — Ako rajetin koji je upisan u jednom selu na baštini, bude u tom selu ponovo upisan kao »bennak«, to će znatići da je dva puta upisan, te neće dati pristojbu »bennak«. Ali ako on bude kao raja u starom defteru, a kasnije zbog toga što je uzeo baštinu drugog, bude upisan i na baštini, onda neka dade »resm-i Çift« i resm-i bennak».

D r u g i n a č i n — Ako jedan od raje bude upisan u dva sela, utvrdiće se u onom selu, u kojem je prilikom popisa bio nastanjen deset godina i gdje je upisan. Neće davati pristojbi svome starom spahiju. U obzir se uzima nastanjenost, a staro se ne računa. Ako bude

¹¹⁾ Uporedi s kanun-namom za sandžake Bosnu, Hercegovinu i Zvornik. Str.... Opšti propisi o tome nalaze se u rukopisu br. 1 (I, list 69 ff-75v).

zapisan izvan sela zato što drži zemlju, šeriatske daće i običajne pristojbe za zemlju koju posjeduje davače gospodaru zemlje (sahib-i arz), a rajinske pristojbe davaće svom spahiji.

Ako baština bude u jednom selu pogrešno zapisana na dva mesta, uvažice se baština kjoja je upisana pod imenom koje je poznato i uobičajeno među rajom. Nekia se napiše izvještaj i neka se ne traži pristojba od nepoznate baštine. Ako jedna baština bude upisana u dva sela, neka se dosudi spahiji te zemlje (toprak sipahisi).

U starom registru (defter-i atik) jedan se mlin uzimao dio po dio i upisivao na nekoliko spahija. Sada je svaki mlin upisan na svom području. Ako jedan mlin bude nehotimično upisan u dva sela, pristojbu na njega uzeće zemljisti spahija (toprak sipahisi).

D r u g i n a č i n — Od zemalja koje se od stariina čuvaju za ispašu i na koja se je uzimala travarina (resm-i otlak), uzeće se od svakog stada po jedna ovca. Ako na jednoj timarskoj zemlji bude ljetna ispaša (yaylak), te budu ovce dolazile iz vana i koristile se njenom travom i vodom i budu zimovale, uzeće se pristojba na tu ispašu (resm-i yaylak), od najboljeg stada jedna ovca čija je vrijednost 20 akči, a od srednjeg stada jedna ovca čija je vrijednost 15 akči, a od slabog stada jedna ovca čija je vrijednost 10 akči. Neka se ne protivi time što u registru nije u tom selu upisana pristojba za zimovalište (resm-i kışlak).

D r u g a v r s t a — Stari je zakon, da raja donosi svoju desetinu na najbliži pazar. Od pazara se misli pazar na kojem se prodaje žito, tj. da je na njemu dozvoljeno prodavanje žita na malo i na veliko. Ovo se ne traži od spahija, nego to spada isključivo raji. Oni treba da donesu svoju desetinu i salariju u hambar sela. Stari je zakon da raja pravi spahijama hambar koliki je dovoljan.

D r u g i n a č i n — Gajeve, kjoji se od stariina čuvaju radi lišća i drva, koristiće kao i dosada posjednici tih gajeva. Pod izgovorom da u defteru nije upisan gaj, njihov se spahija ne može mijesati.

Zakon o carini u Sarajevu

Od tovara pšenične uzimaju se 2 akče carine, a i od ostalog žita 2 akče od tovara. Od tovara soli uzimaju se 4 akče, od tovara pištinča i lana po 4 akče, od tovara smokava i od tovara suhog grožđa po 4 akče, a od tovara svježeg grožđa 2 akče. Od tovara meda uzimaju se 4 akče carine; a ako se prodaje čisto maslo, od 40 akči jedna akčica. Od tovara trgovачke robe, kjoja dolazi iz unutrašnjosti, uzimaju se 2 akče. Od tovara čohe, kjoju budu domijeli muslimani iz kršćanske (strane) zemlje, uzima se 5 akči; a od tovara čohe kjoju bude donio kršćanin (stranac) 30 akči. Od tovara sapuna i druge robe uzimaju se 4 akče, a od tovara muslimanovog ulja 8 akči. Od tovara kalaja i riba uzimaju se 4 akče. Od soli kjoja se pažarnim danom prodaje čabrom (tekne) uzimaju se 4 akče. Od onog koji proda zarobljenika uzimaju se 2 akče i od kupca 2 akče; a od onog kjoji proda konja 2 akče i od kupca 2 akče. Od onog kjoji proda goveče uzima se 1 akča.¹²⁾ Od govečeta kjoje zakolje mesar uzimaju se 4 akče, od

¹²⁾ Ovdje je izostavljeno »ve alamdan bir akče« (i od kupca jedna akča).

prodane ovce (bravčeta) po 1 akča,¹³⁾ od ovača i jagnjadi kioje zakolje registrovani mesar od svakog četvero 1 akča. Od tovara svježeg voća uzimaju se 2 akče. Od tovara divljalka i mušmula uzima se 1 akča. Od dvije bravije pastrme uzima se 1 akča, od dva tovara luča 1 akča, od jednih kola greda (direk) 1 akča, od jednih kola sijena 1 akča, od tovara crnog luka 2 akče, od tovara krestena 2 akče, od tovara sezamovog ulja 4 akče. Od tovara oraha i badema uzimaju se 2 akče, od tovara kupusa 1 akča. Za mjesto na komie se pazarnim danom prodaje željezo uzima se pola akče. Od mjesata na komie pazarnim danom prodaju maslinovo ulje uzima se od prodavača 1 akča. Od tovara željeza uzimaju se 2 akče, od tovara šire (vina) što dolazi iz vana i što se prodaje 4 akče, od mjesnog kričmara od tovara 2 akče. Od čebeta za polkrivanje uzima se 1 akčica, a ako se prodaje tkanina (bez)^{13a)} od 40 endazeta 1 akča, a ako se prodaje manje, ne uzima se ništa. Od dva polknovca od kojizije dlanke uzima se 1 akča, od jednog tovara torbi od prodavaoca jedna akčica, od govede kože 1 akča. A ako se povežu tovari i trigovačka roba treba da ide izvan grada, od tovaria 2 akče. Od pekiarske peći uzima se 1 akča.¹⁴⁾

Zakon o tržnom nadzorništvu

Od tovara soli što se pazarnim danom prodaje čabrom uzima se po 5 akči. Od tovara riba uzima se po 8 akčii. Od tovara lana uzima se po 10 akčii. Od tovara masla uzimaju se 2 akče, od tovara voća po 1 akča; od onog koji je pazarnim danom prodaje tkaninu (bez) po 2 akče, od onog koji je pazarnim danom prodaje maslinovo ulje od tovara 2 akče. A kada se omogući da neko naplati svoj dug, na hiljadu akči uzima se 20 akči. Kada neko manjkavio prodaje, za kolikio drama manje proda, toliko se akči uzima za kaznu.

Zakon o zapovjedniku noćnih čuvara

Za noćno čuvanje uzima se također svakog mjeseca od svakog dućana po 1 akči. Polovinu kažne od onog koji se u čaršiji noću uhvati uzima zapovjednik (subaši), a polovinu noćni čuvar.

Zakon o tapiji (Kanun-i tapu)

Ako neko od raje i od posjednika timara i od drugih posjedujući zemlju umre ili nestane tako da je s njim svaka veza prekinuta, a ostanu mu sinovi, zemlje koje su im u posjedu neće potpasti pod tapiju, preći će na sinove, te će ih oni obrađivati i davati na njih desetinu i novčane pristojbine. Ako ne budu imali sinova, nego

¹³⁾ U Bosanskoj kanun-namii od 1530 godine stoji od dva brava. Str.... U našoj kanun-namii biće da je prepisivač izostavio riječ »iki« (dva).

^{13a)} U tekstu bosanske kanun-name od 1530 god. na ovom mjestu je napisano اگر ز, a u ovoj kanun-nami أکر ب. Možda je prepisivač ovdje izostavio jednu tačku te je mjesto »igriz« napisao »eğer bez«. Uporedi s napomenom 50 kod Hercegovačke kanun-name.

¹⁴⁾ Kod srebrešićkog baidža, kojii je objavio Skarić, navodi se carina samo od nekih gome navedenih antičkala, ali je višina te carinice kod njega veća, jer je iz kasnijeg vremena. Tako od tovara soli, pčinča, i meda uzimalo se u Srebrenici po 6 akči (mjesto 4), od tovara ulja 12 akči (mjesto 8), od tovara grožđa 6 akči (mjesto 2 akče).

iza njih budu ostala braća po ocu,¹⁵⁾ potpašće pod tapiju. Kako nepristrani muslimani procijene tapijsku pristojbu (tapiju) za tu zemlju, tako će njihova braća po ocu za nju dati tapijsku pristojbu. Ako braća (po ocu) ne pristanu na tapijsku pristojbu, koju su oni odredili, i odustanu, spahija će je dati pod tapiju kome hoće. Ostala se njihova rodbina smatra kao strana lica. Spahija će dati kome hoće. Ako ne bude ostalo muške djece i braće po ocu, stari je zakon, da spahija dade kome hoće pod tapiju.¹⁶⁾

Na onoj zemlji, na kojoj ižat umrlog nije ostalo muške djece i braće po ocu, mjesto koje je umrli sam iskrčio, te je postalo njiva ili livada, ako je sa znojem njegova čela uložen trud i novac, naređeno je, da se ta mjeseta i livade dadu njegovim kćerima, ako bude imao kćeri i one budu tražile. Ali njegove kćeri — kao i brat — treba da dadu tapijsku pristojbu, koju odrede nepristrani muslimani. Sve dok njegove kćeri budu tražile te zemlje i budu davale tapijsku pristojbu, koju odrede nepristrani muslimani, drugom neka se ne daje, neka dadu njima.

One zemlje koje se obrađuju i na koje se daje desetina i pristojba, a koje uživa raja i drugi, nije po zakonu dozvoljeno da se bez znanja spahija nekom prodaju ili poklonie. Ako učine, spahija može to poništiti. Zemlja će ostati na starom posjedniku. Ali pod izgovorom »prodao si«, oduzeti im i dati drugom uz tapijsku pristojbu nije dozvoljeno, osim ako stari posjednik dragovoljno odustane od zemlje.¹⁷⁾

D r u g a v r s t a — Stari je zakon, da zemlje koje su tri godine uzastopice ostale pustite i zapuštenie i neuzoranje njihov spahija dade pod tapiju.¹⁸⁾

Ako između dva sela nema određene i označene granice, te zemlje budu zajednički posjedovali, upisan je prilikom popisa kao prihod spahiji od prinosa što je svaki rajetin običavao sijati, on će ubirati desetučinu svoje raje.

Ako jedna zemlja potpadne pod tapiju, te njen spahija ne uzevši od raje tapijsku pristojbu dade tapiju, a poslije nekog vremena dođe na njegovo mjesto drugi spahija i s motivacijom »nemaš tapije« bude tražio (tapijsku pristojbu), neće se moći ništa uzeti.¹⁹⁾

Ako iza kršćanina (ostane)²⁰⁾ sin musliman ili brat po ocu musliman ili obratno iza muslimana sin kršćanin ili brat po ocu kršćanin imaće pravo na zemlju (sin bez tapijske pristojbe, a brat²¹⁾ uz tapijsku pristojbu, koju odrede nepristrani muslimani).

¹⁵⁾ Ovdje se misli na pravu braću (tj. i po ocu i po majci) i na braću po ocu. Braći po majci nije dano pravo da mogu uzeti zemlju uz tapijsku pristojbu.

¹⁶⁾ Početkom zuljakaletia 975 godine (počinje 28 aprilla 1568) dano je kćerima pravo da može iža oca dobiti zemlju uz odgovarajuću tapijsku pristojbu, ako ne bude iža sebe ostavio sinova. To znači, da je gornji zakon izvinjenje prije toga. I u zapovijesti upućenoj Bešaretu od 1563 godine data su ista uputstva.

¹⁷⁾ Slično je uputstvo dano Bešaretu u navedenoj zapovijestil.

¹⁸⁾ Isto je i u zapovijesti Bešaretu.

¹⁹⁾ Tačkav je propis i u navedenoj zapovijestil.

²⁰⁾ U našem rukopisu tekst je manjkav, te je dopunjjen prema tekstu kanun-namne za Kilijski sandžak.

²¹⁾ U zapovijesti Bešaretu se veli, da brat nemusliman može dobiti uz prenosnu pristojbu zemlju iža brata muslimana, ako ovaj ne ostavio sina.

VII

KANUN-NAMA ZVORNIČKOG SANDŽAKA

IZ 1548 GODINE

Pri pripremi Zvorničke kanun-name bile su na raspoloženju tri njene redakcije iz različitog vremena. Tore su 1) rukopis Zvorničke kanun-name koja se nalazi u opširnom defteru Zvorničkog sandžaka iz 1548 godine (Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri br. 260, 1. 2 v.—5 v.), 2) rukopis Zvorničke kanun-name u opširnom defteru toga sandžaka iz 1604 godine (Başvekâlet Arşivi br. 743, 1. 1 v.—9 v.) i 3) jedna izdata kanuň-nama (N. Filipović, Jedna kanun-nama Zvorničkog sandžaka, Glasnik Zem. muz. nova ser. sv. III (1948), 223—234). Izdata kanun-nama je ustvari dio Zvorničke kanun-namе. To je dio koji ima naslov «Kanun-i liva-i Izvornik». Prepis toga poglavljia nalazi se u kodeksu br. 41 u Orijentalnom institutu u Sarajevo (1. 119—120), a potiče iz nekog opširnog deftera Zvorničkog sandžaka, pisanog, po svoj prilici, u vremenu između pisanja dvije pomenute kanun-name. To pokazuju njegove ortografske odlike.

Između tekstova pomenutih dviju kompletnih kanun-nama Zvorničkog sandžaka, kao i izdatog fragmenta, nema međusobnih bitnih razlika. Jedine materijalne razlike između dviju kompletnih kanun-nama toga sandžaka odnose se na vrijednost novca. Stoga je pri izdanju Zvorničke kanun-name postupljeno tako što je za osnovu uzeta kanun-nama iz 1548 godine, a sve razlike između nje i kanun-nama iz 1604 godine kao i izdate kanun-name unesene su u bilješke ispod teksta. Osim spomenutih razlika u vrijednosti akče, te razlike su uglavnom ortografske prirode. Ali ima i izvjesnih tekstuelnih razlika, jer je rukopis kanun-name iz 1604 godine prilično aljkavo pisan. U tekstu kanun-nama koja je uzeta za osnovu izvršene su ispravke očevidnih jezičkih grešaka i propusta.

قانون معادن سربنیچه^۱ و ساس

هر قیو کرک یو یوزدن دیک اشغا صالحش اولسون که اکا شاینه^۲ و پراوی پرواج^۳ دلر و کرک لغم طریقیله طاغ التنه سوریش اولسون که اکا اشته^۴ درلر التمش

^۱ سربنیچه III

^۲ II bez vokalizacije

^۳ پراوی II bez vokalizacije

^۴ II bez vokalizacije

دریت⁵ حصه اعتبار اولنور سکر حصه سنه اون سیمیج⁶ درلو⁷ اون الی حصه سنه شیته⁸ دخی⁹ درلو هر¹⁰ کشی قیچو حصه سنه متصرف ایسه اسکا کوره یاردم دیو هر هفتهده پینک¹¹ و درلو حصه سنه کوره¹² بریره جمع ایدب بو یوردن¹³ ویرلور¹⁴ و یاخود هر کشی حصه سنه کوره قچنجی هفتنه نوتی دوشرسه اسکا کوره یاردم و درلو¹⁵ صکره هر اکی¹⁶ آیده قاضی و امین و کاتب و عامل و شفار معرفتلیله حاصل اولان جوهه تقسیم اولنوب هر کشی حصه سن آلوب¹⁷ و اتروغی واریسه¹⁸ و اتروغنه¹⁹ ویور²⁰ و اوژرنیه بازیلور²¹ و اتروغی یوغسه²² کندو اوژرنه²³ یازیلور²⁴ چرخه²⁵ الوب کدب²⁶ جمله معدن قیولاری جوهه لاری تقسیمی تمام اولدقدن صکره²⁷ ینه قاضی و امین و کاتب و عامل معرفتلیله روشت²⁸ ایدلر روشت²⁹ اولدلر که اودون و کمود ایله برو³⁰ چچ³¹ ایدلوب اوژرنه³² جوهه قیوب ینه³³ اوستنه اودون و کمود قویوب اندن جوهه قیوب³⁴

دورت II⁵

⁶) II bez volkallizacije

⁷) III miječ درلو ispuštena

⁸) II bez volkallizacije

⁹) II miječ دخی ispuštena

¹⁰) III miječ هر ispuštena

¹¹) III bez volkallizacije

¹²) III ūza izostavljeno کوره bez svih dialektričkih znakova; takvih slučajeva u tekstu III imata veliki broj, no oni se većinom u kontekstu mogu lako shvatiti. Mi u bilješkama naznačavamo samio tona mjesta kada krajnjih nestavljanja dialektičkih znakova ostavljaju mogućnost pogrešnog čitanja.

بریره II¹⁸

ورلور II¹⁴

ویرریل II¹⁵

ایکی III¹⁶

الوب II¹⁷

وارسه II¹⁸

اتروغنه II¹⁹

ورر II²⁰

بازیلوب II²¹

یوغسے III²²

اوژرنه II²²

بازیلوب III²⁴

²⁵) II, حری bez dialektričkih tačaka

اولدقدنکره III²⁷

کدب II ispuštena miječ²⁶

²⁸) II bez volkallizacije

²⁸) II bez volkallizacije

²⁹) II bez volkallizacije

³⁰) II izostavljena miječ بر

³⁰) II چچ

اوژرنیه II³²

³³) III izostavljena miječ ینه

³⁴) II ūza miječ قویوب اندن جوهه قیوب: کمور stoji::

قات قات قبه و ضعنده اولود و اودتاسن بوش قويوب³⁵ و تمام اولقدنه اوستن محكم قالك بالچق ايله صوايوب اندن صكره³⁶ ايچنه اود براغوب يقادلر بر³⁷ نچه³⁸ كونلو يانسه كركدر اطر افندن اودى كسلد كجه جوهرين الودلو و سرينيج³⁹ و ساس معدنلرنه حاصل اولان جوهولوه سايير معادنه مخالف ستشيش⁴⁰ درلو بر خار⁴¹ يابس خوده قوم شكلنده معدنلرده حاصل اولود طبراغي هر ايکي قبل جوهره بور قبل الحاق ايدب⁴² ويكمى سكز قبل صافى جوهره بر كمشلک ديو اعتبار اولنور روشت⁴³ اولوب ياندقده ستشيش⁴⁴ ايله مخلوط⁴⁵ اولوب يكمى سكز قبل فرق سكز قبل اولوب يكمى درت⁴⁶ قبله بر هيهچه⁴⁷ ديو⁴⁸ بر صندق او ليچوبيه قويادلر ايکي هيهچه سندن⁴⁹ حاصل اولان قورشون پاره لرن⁵⁰ بر⁵¹ اوجاق ايدب⁵² بر⁵³ كمش حاصل اولود و روشت كناندن آلان⁵⁴ جوهردن جوهونه كورده بعضدن⁵⁵ بيك⁵⁶ درهم كميش⁵⁷ و بعضدن بيك بيش⁵⁸ يوز درهم كميش حاصل اولود اكنجي⁵⁹ كميش⁶⁰ اكى⁶¹ يوز درهم زياده و اوجنجي كوميش⁶² انلن زياده⁶³ چقوب اندن صكره⁶⁴ اولان⁶⁵ كوميشلر⁶⁶ دشتهسي بوار كلور

³⁵) قيوب II	اندن صكره II ³⁸
³⁷) III izostavljena miječ بر	نچه II ³⁸
³⁹) سر بر نچه II	⁴⁰) II bez volkallizacije
⁴¹) خايره II	⁴²) II الدوب
⁴³) II bez volkallizacije	⁴⁴) II bez volkallizacije
⁴⁵) مخلوط III	⁴⁶) دورت
⁴⁷) III bez volkallizacije	⁴⁸) III ديوپ
⁴⁸) II bez volkallizacije	⁵⁰) III پاره لرن
⁵¹) II izostavljena miječ بر	⁵²) II ايذوب
⁵³) III izostavljena miječ بر	⁵⁴) II آلان
⁵⁵) بعضدن III	⁵⁶) II بيك
⁵⁷) III izostavljena miječ كميش	⁵⁸) II بش
⁵⁹) II, bez dilakirittiičkih znakova, اينكنجي	كميش II ⁶²
⁶⁰) كمش II	ايکي II ⁶¹
⁶³) زидеه II	اندن صكره II ⁶⁴
⁶⁵) IIiza miječti ponovljenio اولان	صكره اولان diotofonija
كميشلر II	⁶⁶)

جوهوكه اي و دوشت اوله قرق سکز قبل حسابندن درت ييش⁶⁷ کومشلکدە⁶⁸ نصف کومشلک فضلە کلور واوجاقدن⁶⁹ چقان کوميش قاضى و امين و كاتب و شفار معرفتلىيە چقوپ وزن اولنوب روشت دفترنە⁷⁰ قيد اولنوب و در گيسە مهولنور صىكىرە روشتىلدەن گميشلر تمام چقدىلن صىكىرە⁷¹ قالخانەيە⁷² ايلدب قالخانەدە⁷³ خالص اولوود هرنە قلودسە⁷⁴ دېشتهسى⁷⁵ التىنه⁷⁶ حرق الناد يازوب و بعده ضربخانەدە⁷⁷ قاضى و امين و كاتب معرفتلىيە وزن اولنوب صاحب عياره تسليم اولنور⁷⁸ صاحب عيار⁷⁹ دخى اقچە اشلىپ⁸⁰ ينه وزن ايله صاحبىنه درهمنىن⁸¹ اوچر⁸² اقچە اوزىزه تسليم ايلدب⁸³ اوچر⁸⁴ اقچە اوزىزه دىلن اقچەدن معدن امىنە ميرى اىچون عشر دلور⁸⁵ ويوز⁸⁶ اون بش درهمىدە دسم⁸⁷ قالخانە⁸⁸ ديو بور⁸⁹ اقچە دلور ماباقىسى⁹⁰ صاحبىنىڭ اولوود و ضربخانەيە⁹¹ تسليم اولنان گميشلەن كىرىمى درت يوز يكىمى⁹² اقچە اوزىزه كسىلور⁹³ يوز يكىمى⁹⁴ اقچەسى دسم ضربخانە⁹⁵ اولنوب ضربخانە امىنە ميرى اىچون ضبط ايدر و هر⁹⁶ نوبتلەن

⁶⁷ بش II	⁶⁸ كمشلکدە II
⁶⁹ اوچاقدن II	⁷⁰ دفترنە II
⁷¹ چقدىن نصىكىرە II	⁷² قالخانەيە I; قالخانەde II isto
⁷³ خالص اولوود; قالخانەde I	⁷⁴ قالورسە II
⁷⁵ رىشمەسى II	⁷⁶ التە II
⁷⁷ ضربخانەدە II	⁷⁸ اولنوب II
⁷⁸ عيارە II	⁷⁹ دىلور II bez volkalicacije
⁸¹ درهمن II	⁸² التى II
⁸³ اويدب III	⁸⁴ التى شر II
⁸⁵ وييلور II	
⁸⁶ دو دو ويوز II stoji, bez dialekriticckog znaka	
⁸⁷ رىمىز stoji, bez dialekriticckih znakova II mjesto	
⁸⁸ بىرىز II; قالخانە I	⁸⁹ بىرىز II
⁹⁰ ما باقىسى II	⁹¹ ضربخانە يە II
⁹² سکز يوز قرق stoji درت يوز يكىمى	⁹³ كسىلور II
⁹⁴ ايكى يوز قرق stoji, bez dialektr. znakova II mjesto	
⁹⁵ اولنوب ضربخانە izostavljenو ضربخانە	
⁹⁶ بىز هىز III mjesto stoji	

یوز درهم که درت یوز یکرمی⁹⁷⁾ اقچه اولود چاشنی آنوب⁹⁸⁾ تابنوب باشنه مهرنوب حفظ اولنور صکره خزانه⁹⁹⁾ عامره یه اقچه¹⁰⁰⁾ او سال اولندقده اول چاشنیلر¹⁰¹⁾ قاج¹⁰²⁾ و قطمه چاشنی¹⁰³⁾ ایسه باشنه ارسال اولنور و شویلکه نوبت چقدقده یوز درهم کمیشدن درت یوز یکرمی بر¹⁰⁴⁾ اقچه¹⁰⁵⁾ کلسه¹⁰⁶⁾ و¹⁰⁷⁾ یاخود درت یوز اون طقوز¹⁰⁸⁾ اقچه کلسه مقبولدر¹⁰⁹⁾ زیاده اولودسه و یاخود کسر ایدرسه مقبول دکلدر و یوز درهم اقچه قال اولنسه طقسان سکر¹¹⁰⁾ و طقسان طقوز درهم قالسه غایت ایله اعلا اقچه در شویلکه طقسان بیش¹¹¹⁾ و طقسان الی قلورسه¹¹²⁾ اقچه کم کمیشدن اشنیمش اولود و معدن خدمتنده¹¹³⁾ اولان اشجیاوه¹¹⁴⁾ هر قسمتنده معدن صاحب ایله حسابلری¹¹⁵⁾ کور یوب هر هفتند¹¹⁶⁾ الدقلری یاردم اقچه سی¹¹⁷⁾ حساب اولنوب اکر جوهر او زنه¹¹⁸⁾ قول اولنمش ایسه قول ایلیان دسلاری خوتمان¹¹⁹⁾ اولان کمسنه ایله صاحب معدن اولان هر نیجه¹²⁰⁾ قول ایلدیلوسه قول او زده زیاده سی کلورسه جوهر صاحبندن اشجیاو الودلر اکر و دمکه¹²¹⁾ عناد ایدرسه قاضی و امین اولانلو آلی و ره لر¹²²⁾ اکر هر هفتند¹²³⁾ الدقلری یاردم اقچه سنه

⁹⁷⁾ سکر یوز فرق stoji درت یوز یکرمی II mjesto

⁹⁸⁾ الوب II

⁹⁹⁾ خزانه II

¹⁰⁰⁾ اقچه II

¹⁰¹⁾ چاشنیلر II

¹⁰²⁾ قاج II

¹⁰³⁾ چاشنی II

¹⁰⁴⁾ سکر یوز فرق ایکی stojii درت یوز یکرمی بر

¹⁰⁵⁾ اقچه II

¹⁰⁶⁾ کلسه stoji اکله II mjesto

¹⁰⁷⁾ و izostavljien

¹⁰⁸⁾ سکر یوز او توز سکر stoji درت یوز اون طقوز

¹⁰⁹⁾ مقبول در II

¹¹⁰⁾ و izostavljien II

¹¹¹⁾ بش II

¹¹²⁾ قلورسه II

¹¹³⁾ خزمته II

¹¹⁴⁾ اسیلره

¹¹⁵⁾ له حسابلری dolazi suvišno

¹¹⁶⁾ هفتنده I mjesto tispravnog ; II isto هفتنده

¹¹⁷⁾ افسی II

¹¹⁸⁾ او زره نه II

¹¹⁹⁾ II bez volkalicacije

¹²⁰⁾ نیچه II

¹²¹⁾ ویرمکه II

¹²²⁾ الی ویره لر II

¹²³⁾ هفتنده I mjesto ; هفتنده II

¹²⁴⁾ کسه II ایلدوگه II

کفایت اید جوهر خاصان ایلمدیارسه ينه تکوارد قول ایدلوسه اول کسر¹²⁴⁾ ایلدوکن¹²⁵⁾
 ایلروده¹²⁶⁾ ادا اتمک او زرده قلور¹²⁷⁾ اشجى تقصیرات ایلمدیسته بوخضوصده اقچه¹²⁸⁾ ایچون
 جس او نمز تدریج ایله ادا ایلیه¹²⁹⁾ دیو دخصت وزلود و قیو صاحبلى اشجیلره و دلکرى
 یاغى و تیمورى¹³⁰⁾ و درېي و ساير مەماتى او ندە¹³¹⁾ او ن اکیدن زیادىيە و درلوسە حاسکم
 الوقت¹³²⁾ او لانلو منع ایلیه لوتاکە اشجیلە مضائقە كودمیلەر و قیو صاحبلى قیولرین¹³³⁾
 خالى¹³⁴⁾ قومىھلەر¹³⁵⁾ خالى¹³⁶⁾ قودقلارندە كندوسە تنبیه او لوب و ندا اتدریلە¹³⁷⁾ مقید¹³⁸⁾
 او لز ایسه¹³⁹⁾ خارجىن طالب او لانلە¹⁴⁰⁾ و دلک¹⁴¹⁾ قانوندە مکركە طقوزلمە و در¹⁴²⁾
 قدىمىي¹⁴³⁾ ملک لغم ملکىتىن چقىز مکركە ایچى بوز يلوب و اغزى قیانوب¹⁴⁴⁾ اغزى
 او لىدىخى قیو او زىنلن يوك ایله باركىر گچماڭ¹⁴⁵⁾ قابىل او لا او ل وقت¹⁴⁶⁾ هر گىيم¹⁴⁷⁾
 ديلرسە¹⁴⁸⁾ قانون معادن او زرده ايشلەپ¹⁴⁹⁾ ملکى او لود و بىر قیو خالى قالوب خارجىن غېريلو
 قانون او زرده او زىۋىي ایلسلىساڭى صاحبلىنىن حصەسى او لان حاضر كلسە حصە سن¹⁵⁰⁾
 طلب ایلسە حصەسى ضلىع او لز او ج هفتە يىكى¹⁵¹⁾ مکركە عندر شىرعىسى او لوب بىيد
 يىدە بولنوب خېر المغە مەمكىن او لىمسە خېر¹⁵²⁾ وارب¹⁵³⁾ كامىك مقدارى زمان مقبولدر¹⁵⁴⁾

¹²⁶⁾ ایلروده II¹²⁷⁾ قالور II¹²⁸⁾ اقبە II¹²⁹⁾ ایله II¹³⁰⁾ دمورى II¹³¹⁾ اوون II¹³²⁾ حاسکم لوقت II¹³³⁾ قبولرن II¹³⁴⁾ حالى II¹³⁵⁾ قومىھلەر II¹³⁶⁾ حالى II¹³⁷⁾ اندە II bez dialkr. znaika¹³⁸⁾ مقید II¹³⁸⁾ او لز سە II¹⁴⁰⁾ او لانلە III¹⁴¹⁾ ويرملک III¹⁴²⁾ وربر II¹⁴³⁾ يىي stoji قدىمى stoji¹⁴⁴⁾ قبانوب II¹⁴⁴⁾ كىچىمك III¹⁴⁶⁾ او لوقت II¹⁴⁷⁾ كم III¹⁴⁸⁾ ديلرسە II¹⁴⁸⁾ ايشلەوب II¹⁵⁰⁾ حصە سىن II¹⁵¹⁾ هفتە يىدە كن II ; هفتە دكىن I mijestو¹⁵²⁾ II mijestو¹⁵²⁾ بىر خېر bez dialkr. znaika¹⁵³⁾ واربوب II¹⁵⁴⁾ مقبولدر II

و بر قیوتك حاصلی ¹⁵⁵⁾ بخوجه ¹⁵⁶⁾ و فا اتمد کي ¹⁵⁷⁾ زمانده صاحبته اشله ديو تکلیف اولنمه
اکا بدل حاصل و ده جك ¹⁵⁸⁾ پر تعیین اولنوب آخر ¹⁵⁹⁾ قیو اشلدیله ¹⁶⁰⁾ و معدنه فایده لنان
وساکن اولانبو حالارنه ¹⁶¹⁾ و قدرتلرنه ¹⁶²⁾ ڪوره معدنه حصه دتوب ¹⁶³⁾ پاون ¹⁶⁴⁾ اتمك

قانون قدیم در:

قانون لواء مزبوره ¹⁶⁵⁾

فرمان شریف عالی شان موجنبه لواء ¹⁶⁶⁾ ازو دنیقده ¹⁶⁷⁾ بو دفعه دفتر جدید خاقانیه ¹⁶⁸⁾
قید اولنان رعایانک تصر فلننده ¹⁶⁹⁾ اولان یولو دن و باشتنه لودن و چفتلک ¹⁷⁰⁾ تصرف
ایلنلودن ¹⁷¹⁾ و باشتنه و یولو زداعت ایلن ارباب تیماردن و غیریدن عشر و سالاریه ¹⁷²⁾
و دمک ¹⁷³⁾ او ذره قید اولنوب و ولایت مزبوره ده قیدیدن دفتر خاقانیده ¹⁷⁴⁾ یازیلان ¹⁷⁵⁾ حمل
درت کیل او لووب و کیلی ¹⁷⁶⁾ و سبط حاللو ¹⁷⁷⁾ بغداد ایله وزن اولنوب ¹⁷⁸⁾ هر کیله سی او توز
اوچر ¹⁷⁹⁾ و قیه ¹⁸⁰⁾ عثمانی او لووب وضع اولنان حمل یوز او توذ ایسکی ¹⁸¹⁾ و قیه ¹⁸²⁾ او لووب

حاصل III

خرجه II

قیدوکي III

ویره جك II

آخر II

اشلدیله III

حالرینه III

قدرتلرنه II

لوون II

; پادن I mjeisto aogrešno پاون

قانون لواء ایزورنیقه که دفتر مزبوره II; مزبور I mjesto glasi:

مفصلدن اخراج او لشندر dalkle sa naznakom odalkle je prepisam

ایزورنیقه III

لواء II

تصرفلننده III

; تصرفلننده III

حاقانیه III

; حاقانیه I

ایلنلودن II

چفتلک III

سالاریه III

; سالاریه II

ویرمک III

; ویرمک II

حاقانیده III

; حاقانیده I

یزیلا II

اوچ ¹⁷⁵⁾ II

حاللو II

اوچ III

او لووب II

اوچ ¹⁷⁹⁾ III

وقیه III

; وقیه II

وقیه III

; وقیه II

لواه¹⁸³ مزبورده ده¹⁸⁴ جمیع قصباتده و قراده و بازاد کاهله رده وجه¹⁸⁵ مشروح او ذره عمل او ب لنو دفتر جدید خاقانیه¹⁸⁶ دخی¹⁸⁷ ایلجه قید او لندی شویلکه قصباتده و بازاد کاهله رده و قریده¹⁸⁸ آلب صاتانلر¹⁸⁹ زاید و ناقص کیل احداث ایدرلو سه عمل او لئمیه و کفره نک دوئنلن جزیه و باشته لوندن خراج دخی¹⁹⁰ قدرتلرنه¹⁹¹ کوره وضع و تقدیر او لنوب و جمع¹⁹² و تحصیل¹⁹³ او لنوب دفتری و اقچه سی خزانه عامره یه تسليم او لنوب و کفره نک دربند خدمتنده او لئردن غیری هر نفرلن¹⁹⁴ و قدیمی گافر باشته سن¹⁹⁵ تصرف¹⁹⁶ ایدنلردن که خواجه قید او لئمشدیر یکرمی بیشر¹⁹⁷ اقچه اسپنجه و هر خانه¹⁹⁸ دخاندن اکیشور¹⁹⁹ اقچه رسم هیمه و اسکیشور²⁰⁰ اقچه رسم پولاچنه²⁰¹ و اکیشور²⁰² اقچه عشر بستان و میوه او لان یرده اکیشور²⁰³ اقچه عشر میوه²⁰⁴ و اکیشور²⁰⁵ اقچه عشر کتاندن²⁰⁶ تقدیر او لنوب و او تلق او لان یرلدہ عشر کیاہ الله او تلق او لمیان یرلدہ نسنه طلب او لئمیه و عشر عسل دخی²⁰⁷ او ن قواندن بر قوان آنوب²⁰⁸ او ندن اسک او لدقده قوان باشنه برد بحق²⁰⁹ اقچه النور²¹⁰ و تمام بیل اشليان دکرمندن او تزد اقچه و اسک²¹¹

لواه III ; لواه II¹⁸³

مزبورده III ; مزبورده II¹⁸⁴

وچه II¹⁸⁵

داخی III¹⁸⁷

صاتانلر III¹⁸⁹

قدرتلرینه III ; قدرتلرینه II¹⁹¹

او لئم او زرہ دفتری او لنوب دفتری و اقچه سی dolazi mjesto¹⁹⁸ تحصیل¹⁹³ جمع¹⁹²¹⁹⁰

باشتنه سین II ; bez tačke na ف¹⁹⁴

تصرف III¹⁹⁶

دانه III ; خانه III¹⁹⁸

ایکی شر III ; ایکی شر II²⁰⁰

ایکی شر III ; ایکی شر II²⁰²

مشرومیوه II²⁰⁴

دانه III ; bez prvog diakr. znaka²⁰⁶

النور II²⁰⁸

آلنور III²¹⁰

حاقانیه II ; حاقانیه I¹⁸⁶

قراده III ; قریده II ; قراده II¹⁸⁸

دانه III¹⁹⁰

ایکی شر III ; bez idrugoig diakr. značka¹⁹²

باشتنه سین II¹⁹⁵

بشر III ; بشر II¹⁹⁷

ایکی شر III ; bez prvoig diakr. značka²⁰¹

ایکی شر II ; آکش II²⁰³

ایکی شر III²⁰⁵

دانه III ; bez prvog diakr. znaka²⁰⁷

بوچن III²⁰⁹

السک II²¹¹

اشلياندن اون بش اقچه و كبه دولا بندن اون بش اقچه النور²¹² و عشر قيد اولناردن هر
نه او لورسه موسمنده عشن²¹³ الار و رسم قيد اولناردن موسمنده²¹⁴ رسمن²¹⁵ الار²¹⁶
و رسم پولاچنه خضر²¹⁷ الياس كونته و رسم آسياب يكى²¹⁸ غله دكرمنه كلدكده
النور²¹⁹ و عشر عسل آغستوس او لنده²²⁰ النور²²¹ و او زرته ساكن او ليوب خارجدن
تصرف²²² او لنان باشته لردن عشر و سالارييه و عشر كياه النوب²²³ و ميوهسي واريسه
ميوه سندن عشر النوب²²⁴ ساير دسوم خردوات طلب اولنيمه و بعض قراده رعيت²²⁵
مسلمانلر ساكن او لووب قديمدن هر مزوج مسلمانلر يكيرمي اكىشر²²⁶ اقچه و بالع
اولان مجرددن²²⁷ او ن اكىشر²²⁸ اقچه و مسلمان تصرف²²⁹ ايدب²³⁰ خواجه وضع او لنيمان
مسلم باشته سندن يكىمى اكىشر²³¹ اقچه رسم چفت ديو دفتر عتيق سلطانيده مقيد
او لووب ينه بر قرار سابق مقدر²³² او لووب قيد او لندى و دربند حفظ ايدين²³³ دربند چيان²³⁴
دعا ياسنه داخى²³⁵ جزيه وضع او لnob و دربند چيان عادتى او زده هر خانهدن اكىشر²³⁶
كيل بغدادى و اكىشر²³⁷ كيل اپه و مزوج اولان كافردن او ن اكىشر²³⁸ اقچه اسپىنجه
و بش اقچه رسم كياه و با글رى او لان دربند قريه لوندن باغ تصرف²³⁹ ايدين خانهدن

²¹² آلنور III²¹³ عشرین III ; عشرین II²¹⁴ موسمده II²¹⁵ رسم III²¹⁶ الار III²¹⁷ حضر II²¹⁸ يكى I ; يكى II ; يكى III²¹⁹ آلنور III²²⁰ او لنده III ; او لنده II²²¹ آلنور III²²² تصرف II²²³ آلنوب III²²⁴ آلنوب III ; آلنوب II²²⁵ رعيت III ; رعيت II²²⁶ يكى ايكى شر III²²⁷ مجرددن II /bez dlijalkriitichnog znaka²²⁸ او ن ايكى شر III²²⁹ تصرف III²²⁹ ايدب III²³⁰ يكى ايكى شر III²³² مقدار II²³¹ ايدب II²³⁴ دربند چيان I svaigdije mjesto ; دربند چيان II svaigdije ; دربند چيان III svaigdije²³⁵ دخى II²³⁶ ايكى شر III²³⁷ ايكى شر III²³⁸ او ن ايكى شر III²³⁹ تصرف III

اکیش²⁴⁰ مدره شیوه که درت مدره شی یو حمل اعتبار او لند و دسم عروشاتی²⁴¹ و دسم
خزداوی سایر ولایته اولان دربند چیان عادتی او زده اعتبار او لند و دنم عروشاتی²⁴² و قانون قدیم
او زده عواوض دیوانیه دن²⁴³ و تکالیف عرفیه دن معافلدر²⁴⁴ و ولایت مزبورده اولان
دربند قریه لوینک هر قریه سی آهالیسته حفظ و حراست ایلدوکی دربند و کوپری یارلوی
تعیین او لند دفتر سلطانیده²⁴⁵ محلنده²⁴⁶ قید او لند و اللنه²⁴⁷ مفصل²⁴⁸ تذکره
و رشن در²⁴⁹ حفظ ایلدکلری دربند حدودنده تلف نفس و یاخود کلوب²⁵⁰ عبور ایلن
کمسنلرک²⁵¹ اسبابه ضرر او لورسه ضررنه²⁵² متکفل او لمشلردر و قریه لو سنورلردن²⁵³ و
دربند حفظ او لنان یرلردن خارج اولو طاغلر و او دمانلر او لوب اکثر زمانده حرامیلر کلوب
قراد ایدب²⁵⁴ اندن شهرلرده و قریده²⁵⁵ متمکن او لانلرک²⁵⁶ کجه²⁵⁷ ایله او لرین
بصوب²⁵⁸ و یوللری²⁵⁹ قطع ایدب²⁶⁰ نیجه²⁶¹ نفوسک تلفنه و دعا یانک اسبابی غارتنه سبب
او لوب خصوص مزبورک دفعی ایچون او ل اصل مخاطره²⁶² یرلری حفظ ایدب²⁶³ و دایما²⁶⁴
دولاشوب دفع اتمک ایچون²⁶⁵ ولایت²⁶⁶ مزبورده سابقا امو شریفله مرتلوس وضع
او لند عادت دربند چیان دسومی او زده خدمت ایدب²⁶⁷ بو دفعه لازم و مهم²⁶⁸ او لدقیری

او لند شر III (240)	عروسانی III; عروسانی II (241)	ایکی شر III (242)
دیوانیه دن III (243)	دیوانیه دن III (244)	III tizostarviljenio (244)
سلطانی ده III (245)		محلنده III (246)
اللنه III (247)		مفصل II (248)
ویرلشلردر III (249)	یاخود کلوب III (250)	یاخود کلوب izdlaivač ispravijo u (250)
کمسنلرک III (251)		ضررینه III (252)
سنورلردن III (253)		ایدوب III; ایدوب II (254)
قراده I mijesto; قراده II; قریده III (255)		او لانلرده II (256)
کیجه I bez pravoig diakr. znaka (257)		با صوب III; با صوب II (258)
یوللری II (259)		ایدوب III (260)
نیجه III; نیجه II (261)		محاطه II (262)
ایدوب III (263)		داننا III (264)
اتمکیچون II (265)		ولایق I stoji (266)
ایدوب III (267)		هم III (268)

پايه²⁶⁹⁾ سرير اعلايه عرض او لندقده دفتر جديد²⁷⁰⁾ خاقانيه²⁷¹⁾ خدمتلري او زره مقر ر²⁷²⁾ قيد²⁷³⁾ او لسمق فرمان او توب و اثاره معاونت ايچون يكروم²⁷⁴⁾ بش نفر اتلو مرتلوساري تعين او توب و لوا²⁷⁵⁾ مزبورود²⁷⁶⁾ سنجاجي بـ²⁷⁷⁾ بـ²⁷⁸⁾ بودين²⁷⁹⁾ جانبلينه سفر امر²⁸⁰⁾ او لندقده اتلو مرتلوساري²⁸¹⁾ سفره بله²⁸²⁾ اشوب خدمتلري مقابله سنه عشرلري و خراج و اسپنجه لري و عواذض ديوانيه لوي النميب خدمت ايذرلو يمش²⁸³⁾ ينه خدمتلري او زره امر شريف ايله²⁸⁴⁾ دفتر جديد خاقانيه²⁸⁵⁾ قيد او لندى و ولايت مزبوره افلاق طائيفه سندن²⁸⁶⁾ خراجه قيد او لسمش²⁸⁷⁾ رعایا او لغین قدیمن پـ²⁸⁸⁾ مـ²⁸⁹⁾ کـ²⁹⁰⁾ تـ²⁹¹⁾ اـ²⁹²⁾ لـ²⁹³⁾ بـ²⁹⁴⁾ مـ²⁹⁵⁾ کـ²⁹⁶⁾ خـ²⁹⁷⁾ اـ²⁹⁸⁾ اـ²⁹⁹⁾ مـ³⁰⁰⁾ طـ³⁰¹⁾ مـ³⁰²⁾ مـ³⁰³⁾ مـ³⁰⁴⁾ مـ³⁰⁵⁾ مـ³⁰⁶⁾ مـ³⁰⁷⁾ مـ³⁰⁸⁾ مـ³⁰⁹⁾ مـ³¹⁰⁾ مـ³¹¹⁾ مـ³¹²⁾ مـ³¹³⁾ مـ³¹⁴⁾ مـ³¹⁵⁾ مـ³¹⁶⁾ مـ³¹⁷⁾ مـ³¹⁸⁾ مـ³¹⁹⁾ مـ³²⁰⁾ مـ³²¹⁾ مـ³²²⁾ مـ³²³⁾ مـ³²⁴⁾ مـ³²⁵⁾ مـ³²⁶⁾ مـ³²⁷⁾ مـ³²⁸⁾ مـ³²⁹⁾ مـ³³⁰⁾ مـ³³¹⁾ مـ³³²⁾ مـ³³³⁾ مـ³³⁴⁾ مـ³³⁵⁾ مـ³³⁶⁾ مـ³³⁷⁾ مـ³³⁸⁾ مـ³³⁹⁾ مـ³⁴⁰⁾ مـ³⁴¹⁾ مـ³⁴²⁾ مـ³⁴³⁾ مـ³⁴⁴⁾ مـ³⁴⁵⁾ مـ³⁴⁶⁾ مـ³⁴⁷⁾ مـ³⁴⁸⁾ مـ³⁴⁹⁾ مـ³⁵⁰⁾ مـ³⁵¹⁾ مـ³⁵²⁾ مـ³⁵³⁾ مـ³⁵⁴⁾ مـ³⁵⁵⁾ مـ³⁵⁶⁾ مـ³⁵⁷⁾ مـ³⁵⁸⁾ مـ³⁵⁹⁾ مـ³⁶⁰⁾ مـ³⁶¹⁾ مـ³⁶²⁾ مـ³⁶³⁾ مـ³⁶⁴⁾ مـ³⁶⁵⁾ مـ³⁶⁶⁾ مـ³⁶⁷⁾ مـ³⁶⁸⁾ مـ³⁶⁹⁾ مـ³⁷⁰⁾ مـ³⁷¹⁾ مـ³⁷²⁾ مـ³⁷³⁾ مـ³⁷⁴⁾ مـ³⁷⁵⁾ مـ³⁷⁶⁾ مـ³⁷⁷⁾ مـ³⁷⁸⁾ مـ³⁷⁹⁾ مـ³⁸⁰⁾ مـ³⁸¹⁾ مـ³⁸²⁾ مـ³⁸³⁾ مـ³⁸⁴⁾ مـ³⁸⁵⁾ مـ³⁸⁶⁾ مـ³⁸⁷⁾ مـ³⁸⁸⁾ مـ³⁸⁹⁾ مـ³⁹⁰⁾ مـ³⁹¹⁾ مـ³⁹²⁾ مـ³⁹³⁾ مـ³⁹⁴⁾ مـ³⁹⁵⁾ مـ³⁹⁶⁾ مـ³⁹⁷⁾ مـ³⁹⁸⁾ مـ³⁹⁹⁾ مـ⁴⁰⁰⁾ مـ⁴⁰¹⁾ مـ⁴⁰²⁾ مـ⁴⁰³⁾ مـ⁴⁰⁴⁾ مـ⁴⁰⁵⁾ مـ⁴⁰⁶⁾ مـ⁴⁰⁷⁾ مـ⁴⁰⁸⁾ مـ⁴⁰⁹⁾ مـ⁴¹⁰⁾ مـ⁴¹¹⁾ مـ⁴¹²⁾ مـ⁴¹³⁾ مـ⁴¹⁴⁾ مـ⁴¹⁵⁾ مـ⁴¹⁶⁾ مـ⁴¹⁷⁾ مـ⁴¹⁸⁾ مـ⁴¹⁹⁾ مـ⁴²⁰⁾ مـ⁴²¹⁾ مـ⁴²²⁾ مـ⁴²³⁾ مـ⁴²⁴⁾ مـ⁴²⁵⁾ مـ⁴²⁶⁾ مـ⁴²⁷⁾ مـ⁴²⁸⁾ مـ⁴²⁹⁾ مـ⁴³⁰⁾ مـ⁴³¹⁾ مـ⁴³²⁾ مـ⁴³³⁾ مـ⁴³⁴⁾ مـ⁴³⁵⁾ مـ⁴³⁶⁾ مـ⁴³⁷⁾ مـ⁴³⁸⁾ مـ⁴³⁹⁾ مـ⁴⁴⁰⁾ مـ⁴⁴¹⁾ مـ⁴⁴²⁾ مـ⁴⁴³⁾ مـ⁴⁴⁴⁾ مـ⁴⁴⁵⁾ مـ⁴⁴⁶⁾ مـ⁴⁴⁷⁾ مـ⁴⁴⁸⁾ مـ⁴⁴⁹⁾ مـ⁴⁵⁰⁾ مـ⁴⁵¹⁾ مـ⁴⁵²⁾ مـ⁴⁵³⁾ مـ⁴⁵⁴⁾ مـ⁴⁵⁵⁾ مـ⁴⁵⁶⁾ مـ⁴⁵⁷⁾ مـ⁴⁵⁸⁾ مـ⁴⁵⁹⁾ مـ⁴⁶⁰⁾ مـ⁴⁶¹⁾ مـ⁴⁶²⁾ مـ⁴⁶³⁾ مـ⁴⁶⁴⁾ مـ⁴⁶⁵⁾ مـ⁴⁶⁶⁾ مـ⁴⁶⁷⁾ مـ⁴⁶⁸⁾ مـ⁴⁶⁹⁾ مـ⁴⁷⁰⁾ مـ⁴⁷¹⁾ مـ⁴⁷²⁾ مـ⁴⁷³⁾ مـ⁴⁷⁴⁾ مـ⁴⁷⁵⁾ مـ⁴⁷⁶⁾ مـ⁴⁷⁷⁾ مـ⁴⁷⁸⁾ مـ⁴⁷⁹⁾ مـ⁴⁸⁰⁾ مـ⁴⁸¹⁾ مـ⁴⁸²⁾ مـ⁴⁸³⁾ مـ⁴⁸⁴⁾ مـ⁴⁸⁵⁾ مـ⁴⁸⁶⁾ مـ⁴⁸⁷⁾ مـ⁴⁸⁸⁾ مـ⁴⁸⁹⁾ مـ⁴⁹⁰⁾ مـ⁴⁹¹⁾ مـ⁴⁹²⁾ مـ⁴⁹³⁾ مـ⁴⁹⁴⁾ مـ⁴⁹⁵⁾ مـ⁴⁹⁶⁾ مـ⁴⁹⁷⁾ مـ⁴⁹⁸⁾ مـ⁴⁹⁹⁾ مـ⁵⁰⁰⁾ مـ⁵⁰¹⁾ مـ⁵⁰²⁾ مـ⁵⁰³⁾ مـ⁵⁰⁴⁾ مـ⁵⁰⁵⁾ مـ⁵⁰⁶⁾ مـ⁵⁰⁷⁾ مـ⁵⁰⁸⁾ مـ⁵⁰⁹⁾ مـ⁵¹⁰⁾ مـ⁵¹¹⁾ مـ⁵¹²⁾ مـ⁵¹³⁾ مـ⁵¹⁴⁾ مـ⁵¹⁵⁾ مـ⁵¹⁶⁾ مـ⁵¹⁷⁾ مـ⁵¹⁸⁾ مـ⁵¹⁹⁾ مـ⁵²⁰⁾ مـ⁵²¹⁾ مـ⁵²²⁾ مـ⁵²³⁾ مـ⁵²⁴⁾ مـ⁵²⁵⁾ مـ⁵²⁶⁾ مـ⁵²⁷⁾ مـ⁵²⁸⁾ مـ⁵²⁹⁾ مـ⁵³⁰⁾ مـ⁵³¹⁾ مـ⁵³²⁾ مـ⁵³³⁾ مـ⁵³⁴⁾ مـ⁵³⁵⁾ مـ⁵³⁶⁾ مـ⁵³⁷⁾ مـ⁵³⁸⁾ مـ⁵³⁹⁾ مـ⁵⁴⁰⁾ مـ⁵⁴¹⁾ مـ⁵⁴²⁾ مـ⁵⁴³⁾ مـ⁵⁴⁴⁾ مـ⁵⁴⁵⁾ مـ⁵⁴⁶⁾ مـ⁵⁴⁷⁾ مـ⁵⁴⁸⁾ مـ⁵⁴⁹⁾ مـ⁵⁵⁰⁾ مـ⁵⁵¹⁾ مـ⁵⁵²⁾ مـ⁵⁵³⁾ مـ⁵⁵⁴⁾ مـ⁵⁵⁵⁾ مـ⁵⁵⁶⁾ مـ⁵⁵⁷⁾ مـ⁵⁵⁸⁾ مـ⁵⁵⁹⁾ مـ⁵⁶⁰⁾ مـ⁵⁶¹⁾ مـ⁵⁶²⁾ مـ⁵⁶³⁾ مـ⁵⁶⁴⁾ مـ⁵⁶⁵⁾ مـ⁵⁶⁶⁾ مـ⁵⁶⁷⁾ مـ⁵⁶⁸⁾ مـ⁵⁶⁹⁾ مـ⁵⁷⁰⁾ مـ⁵⁷¹⁾ مـ⁵⁷²⁾ مـ⁵⁷³⁾ مـ⁵⁷⁴⁾ مـ⁵⁷⁵⁾ مـ⁵⁷⁶⁾ مـ⁵⁷⁷⁾ مـ⁵⁷⁸⁾ مـ⁵⁷⁹⁾ مـ⁵⁸⁰⁾ مـ⁵⁸¹⁾ مـ⁵⁸²⁾ مـ⁵⁸³⁾ مـ⁵⁸⁴⁾ مـ⁵⁸⁵⁾ مـ⁵⁸⁶⁾ مـ⁵⁸⁷⁾ مـ⁵⁸⁸⁾ مـ⁵⁸⁹⁾ مـ⁵⁹⁰⁾ مـ⁵⁹¹⁾ مـ⁵⁹²⁾ مـ⁵⁹³⁾ مـ⁵⁹⁴⁾ مـ⁵⁹⁵⁾ مـ⁵⁹⁶⁾ مـ⁵⁹⁷⁾ مـ⁵⁹⁸⁾ مـ⁵⁹⁹⁾ مـ⁶⁰⁰⁾ مـ⁶⁰¹⁾ مـ⁶⁰²⁾ مـ⁶⁰³⁾ مـ⁶⁰⁴⁾ مـ⁶⁰⁵⁾ مـ⁶⁰⁶⁾ مـ⁶⁰⁷⁾ مـ⁶⁰⁸⁾ مـ⁶⁰⁹⁾ مـ⁶¹⁰⁾ مـ⁶¹¹⁾ مـ⁶¹²⁾ مـ⁶¹³⁾ مـ⁶¹⁴⁾ مـ⁶¹⁵⁾ مـ⁶¹⁶⁾ مـ⁶¹⁷⁾ مـ⁶¹⁸⁾ مـ⁶¹⁹⁾ مـ⁶²⁰⁾ مـ⁶²¹⁾ مـ⁶²²⁾ مـ⁶²³⁾ مـ⁶²⁴⁾ مـ⁶²⁵⁾ مـ⁶²⁶⁾ مـ⁶²⁷⁾ مـ⁶²⁸⁾ مـ⁶²⁹⁾ مـ⁶³⁰⁾ مـ⁶³¹⁾ مـ⁶³²⁾ مـ⁶³³⁾ مـ⁶³⁴⁾ مـ⁶³⁵⁾ مـ⁶³⁶⁾ مـ⁶³⁷⁾ مـ⁶³⁸⁾ مـ⁶³⁹⁾ مـ⁶⁴⁰⁾ مـ⁶⁴¹⁾ مـ⁶⁴²⁾ مـ⁶⁴³⁾ مـ⁶⁴⁴⁾ مـ⁶⁴⁵⁾ مـ⁶⁴⁶⁾ مـ⁶⁴⁷⁾ مـ⁶⁴⁸⁾ مـ⁶⁴⁹⁾ مـ⁶⁵⁰⁾ مـ⁶⁵¹⁾ مـ⁶⁵²⁾ مـ⁶⁵³⁾ مـ⁶⁵⁴⁾ مـ⁶⁵⁵⁾ مـ⁶⁵⁶⁾ مـ⁶⁵⁷⁾ مـ⁶⁵⁸⁾ مـ⁶⁵⁹⁾ مـ⁶⁶⁰⁾ مـ⁶⁶¹⁾ مـ⁶⁶²⁾ مـ⁶⁶³⁾ مـ⁶⁶⁴⁾ مـ⁶⁶⁵⁾ مـ⁶⁶⁶⁾ مـ⁶⁶⁷⁾ مـ⁶⁶⁸⁾ مـ⁶⁶⁹⁾ مـ⁶⁷⁰⁾ مـ⁶⁷¹⁾ مـ⁶⁷²⁾ مـ⁶⁷³⁾ مـ⁶⁷⁴⁾ مـ⁶⁷⁵⁾ مـ⁶⁷⁶⁾ مـ⁶⁷⁷⁾ مـ⁶⁷⁸⁾ مـ⁶⁷⁹⁾ مـ⁶⁸⁰⁾ مـ⁶⁸¹⁾ مـ⁶⁸²⁾ مـ⁶⁸³⁾ مـ⁶⁸⁴⁾ مـ⁶⁸⁵⁾ مـ⁶⁸⁶⁾ مـ⁶⁸⁷⁾ مـ⁶⁸⁸⁾ مـ⁶⁸⁹⁾ مـ⁶⁹⁰⁾ مـ⁶⁹¹⁾ مـ⁶⁹²⁾ مـ⁶⁹³⁾ مـ⁶⁹⁴⁾ مـ⁶⁹⁵⁾ مـ⁶⁹⁶⁾ مـ⁶⁹⁷⁾ مـ⁶⁹⁸⁾ مـ⁶⁹⁹⁾ مـ⁷⁰⁰⁾ مـ⁷⁰¹⁾ مـ⁷⁰²⁾ مـ⁷⁰³⁾ مـ⁷⁰⁴⁾ مـ⁷⁰⁵⁾ مـ⁷⁰⁶⁾ مـ⁷⁰⁷⁾ مـ⁷⁰⁸⁾ مـ⁷⁰⁹⁾ مـ⁷¹⁰⁾ مـ⁷¹¹⁾ مـ⁷¹²⁾ مـ⁷¹³⁾ مـ⁷¹⁴⁾ مـ⁷¹⁵⁾ مـ⁷¹⁶⁾ مـ⁷¹⁷⁾ مـ⁷¹⁸⁾ مـ⁷¹⁹⁾ مـ⁷²⁰⁾ مـ⁷²¹⁾ مـ⁷²²⁾ مـ⁷²³⁾ مـ⁷²⁴⁾ مـ⁷²⁵⁾ مـ⁷²⁶⁾ مـ⁷²⁷⁾ مـ⁷²⁸⁾ مـ⁷²⁹⁾ مـ⁷³⁰⁾ مـ⁷³¹⁾ مـ⁷³²⁾ مـ⁷³³⁾ مـ⁷³⁴⁾ مـ⁷³⁵⁾ مـ⁷³⁶⁾ مـ⁷³⁷⁾ مـ⁷³⁸⁾ مـ⁷³⁹⁾ مـ⁷⁴⁰⁾ مـ⁷⁴¹⁾ مـ⁷⁴²⁾ مـ⁷⁴³⁾ مـ⁷⁴⁴⁾ مـ⁷⁴⁵⁾ مـ⁷⁴⁶⁾ مـ⁷⁴⁷⁾ مـ⁷⁴⁸⁾ مـ⁷⁴⁹⁾ مـ⁷⁵⁰⁾ مـ⁷⁵¹⁾ مـ⁷⁵²⁾ مـ⁷⁵³⁾ مـ⁷⁵⁴⁾ مـ⁷⁵⁵⁾ مـ⁷⁵⁶⁾ مـ⁷⁵⁷⁾ مـ⁷⁵⁸⁾ مـ⁷⁵⁹⁾ مـ⁷⁶⁰⁾ مـ⁷⁶¹⁾ مـ⁷⁶²⁾ مـ⁷⁶³⁾ مـ⁷⁶⁴⁾ مـ⁷⁶⁵⁾ مـ⁷⁶⁶⁾ مـ⁷⁶⁷⁾ مـ⁷⁶⁸⁾ مـ⁷⁶⁹⁾ مـ⁷⁷⁰⁾ مـ⁷⁷¹⁾ مـ⁷⁷²⁾ مـ⁷⁷³⁾ مـ⁷⁷⁴⁾ مـ⁷⁷⁵⁾ مـ⁷⁷⁶⁾ مـ⁷⁷⁷⁾ مـ⁷⁷⁸⁾ مـ⁷⁷⁹⁾ مـ⁷⁸⁰⁾ مـ⁷⁸¹⁾ مـ⁷⁸²⁾ مـ⁷⁸³⁾ مـ⁷⁸⁴⁾ مـ⁷⁸⁵⁾ مـ⁷⁸⁶⁾ مـ⁷⁸⁷⁾ مـ⁷⁸⁸⁾ مـ⁷⁸⁹⁾ مـ⁷⁹⁰⁾ مـ⁷⁹¹⁾ مـ⁷⁹²⁾ مـ⁷⁹³⁾ مـ⁷⁹⁴⁾ مـ⁷⁹⁵⁾ مـ⁷⁹⁶⁾ مـ⁷⁹⁷⁾ مـ⁷⁹⁸⁾ مـ⁷⁹⁹⁾ مـ⁸⁰⁰⁾ مـ⁸⁰¹⁾ مـ⁸⁰²⁾ مـ⁸⁰³⁾ مـ⁸⁰⁴⁾ مـ⁸⁰⁵⁾ مـ⁸⁰⁶⁾ مـ⁸⁰⁷⁾ مـ⁸⁰⁸⁾ مـ⁸⁰⁹⁾ مـ⁸¹⁰⁾ مـ⁸¹¹⁾ مـ⁸¹²⁾ مـ⁸¹³⁾ مـ⁸¹⁴⁾ مـ⁸¹⁵⁾ مـ⁸¹⁶⁾ مـ⁸¹⁷⁾ مـ⁸¹⁸⁾ مـ⁸¹⁹⁾ مـ⁸²⁰⁾ مـ⁸²¹⁾ مـ⁸²²⁾ مـ⁸²³⁾ مـ⁸²⁴⁾ مـ⁸²⁵⁾ مـ⁸²⁶⁾ مـ⁸²⁷⁾ مـ⁸²⁸⁾ مـ⁸²⁹⁾ مـ⁸³⁰⁾ مـ⁸³¹⁾ مـ⁸³²⁾ مـ⁸³³⁾ مـ⁸³⁴⁾ مـ⁸³⁵⁾ مـ⁸³⁶⁾ مـ⁸³⁷⁾ مـ⁸³⁸⁾ مـ⁸³⁹⁾ مـ⁸⁴⁰⁾ مـ⁸⁴¹⁾ مـ⁸⁴²⁾ مـ⁸⁴³⁾ مـ⁸⁴⁴⁾ مـ⁸⁴⁵⁾ مـ⁸⁴⁶⁾ مـ⁸⁴⁷⁾ مـ⁸⁴⁸⁾ مـ⁸⁴⁹⁾ مـ⁸⁵⁰⁾ مـ⁸⁵¹⁾ مـ⁸⁵²⁾ مـ⁸⁵³⁾ مـ⁸⁵⁴⁾ مـ⁸⁵⁵⁾ مـ⁸⁵⁶⁾ مـ⁸⁵⁷⁾ مـ⁸⁵⁸⁾ مـ⁸⁵⁹⁾ مـ⁸⁶⁰⁾ مـ⁸⁶¹⁾ مـ⁸⁶²⁾ مـ⁸⁶³⁾ مـ⁸⁶⁴⁾ مـ⁸⁶⁵⁾ مـ⁸⁶⁶⁾ مـ⁸⁶⁷⁾ مـ⁸⁶⁸⁾ مـ⁸⁶⁹⁾ مـ⁸⁷⁰⁾ مـ⁸⁷¹⁾ مـ⁸⁷²⁾ مـ⁸⁷³⁾ مـ⁸⁷⁴⁾ مـ⁸⁷⁵⁾ مـ⁸⁷⁶⁾ مـ⁸⁷⁷⁾ مـ⁸⁷⁸⁾ مـ⁸⁷⁹⁾ مـ⁸⁸⁰⁾ مـ⁸⁸¹⁾ مـ⁸⁸²⁾ مـ⁸⁸³⁾ مـ⁸⁸⁴⁾ مـ⁸⁸⁵⁾ مـ⁸⁸⁶⁾ مـ⁸⁸⁷⁾ مـ⁸⁸⁸⁾ مـ⁸⁸⁹⁾ مـ⁸⁹⁰⁾ مـ⁸⁹¹⁾ مـ⁸⁹²⁾ مـ⁸⁹³⁾ مـ⁸⁹⁴⁾ مـ⁸⁹⁵⁾ مـ⁸⁹⁶⁾ مـ⁸⁹⁷⁾ مـ⁸⁹⁸⁾ مـ⁸⁹⁹⁾ مـ⁹⁰⁰⁾ مـ⁹⁰¹⁾ مـ⁹⁰²⁾ مـ⁹⁰³⁾ مـ⁹⁰⁴⁾ مـ⁹⁰⁵⁾ مـ⁹⁰⁶⁾ مـ⁹⁰⁷⁾ مـ⁹⁰⁸⁾ مـ⁹⁰⁹⁾ مـ⁹¹⁰⁾ مـ⁹¹¹⁾ مـ⁹¹²⁾ مـ⁹¹³⁾ مـ⁹¹⁴⁾ مـ⁹¹⁵⁾ مـ⁹¹⁶⁾ مـ⁹¹⁷⁾ مـ⁹¹⁸⁾ مـ⁹¹⁹⁾ مـ⁹²⁰⁾ مـ⁹²¹⁾ مـ⁹²²⁾ مـ⁹²³⁾ مـ⁹²⁴⁾ مـ⁹²⁵⁾ مـ⁹²⁶⁾ مـ⁹²⁷⁾ مـ⁹²⁸⁾ مـ⁹²⁹⁾ مـ⁹³⁰⁾ مـ⁹³¹⁾ مـ⁹³²⁾ مـ⁹³³⁾ مـ⁹³⁴⁾ مـ⁹³⁵⁾ مـ⁹³⁶⁾ مـ⁹³⁷⁾ مـ⁹³⁸⁾ مـ⁹³⁹⁾ مـ⁹⁴⁰⁾ مـ⁹⁴¹⁾ مـ⁹⁴²⁾ مـ⁹⁴³⁾ مـ⁹⁴⁴⁾ مـ⁹⁴⁵⁾ مـ⁹⁴⁶⁾ مـ⁹⁴⁷⁾ مـ⁹⁴⁸⁾ مـ⁹⁴⁹⁾ مـ⁹⁵⁰⁾ مـ⁹⁵¹⁾ مـ⁹⁵²⁾ مـ⁹⁵³⁾ مـ⁹⁵⁴⁾ مـ⁹⁵⁵⁾ مـ⁹⁵⁶⁾ مـ⁹⁵⁷⁾ مـ⁹⁵⁸⁾ مـ⁹⁵⁹⁾ مـ⁹⁶⁰⁾ مـ⁹⁶¹⁾ مـ⁹⁶²⁾ مـ⁹⁶³⁾ مـ⁹⁶⁴⁾ مـ⁹⁶⁵⁾ مـ⁹⁶⁶⁾ مـ⁹⁶⁷⁾ مـ⁹⁶⁸⁾ مـ⁹⁶⁹⁾ مـ⁹⁷⁰⁾ مـ⁹⁷¹⁾ مـ⁹⁷²⁾ مـ⁹⁷³⁾ مـ⁹⁷⁴⁾ مـ⁹⁷⁵⁾ مـ⁹⁷⁶⁾ مـ⁹⁷⁷⁾ مـ⁹⁷⁸⁾ مـ⁹⁷⁹⁾ مـ⁹⁸⁰⁾ مـ⁹⁸¹⁾ مـ⁹⁸²⁾ مـ⁹⁸³⁾ مـ⁹⁸⁴⁾ مـ⁹⁸⁵⁾ مـ⁹⁸⁶⁾ مـ⁹⁸⁷⁾ مـ⁹⁸⁸⁾ مـ⁹⁸⁹⁾ مـ⁹⁹⁰⁾ مـ⁹⁹¹⁾ مـ⁹⁹²⁾ مـ⁹⁹³⁾ مـ⁹⁹⁴⁾ مـ⁹⁹⁵⁾ مـ⁹⁹⁶⁾ مـ⁹⁹⁷⁾ مـ⁹⁹⁸⁾ مـ⁹⁹⁹⁾ مـ⁹⁹⁹⁾

²⁶⁹⁾ III; II izostavljena riječ (270) II izostavljena riječ

²⁷¹⁾ I stoji (272) II

²⁷³⁾ II ispuštena riječ (274) III يکرمی

²⁷⁵⁾ II; III; II mjesto (276) I mjesto

²⁷⁷⁾ I mjesto; II; سنجاجی بـکـنه

²⁷⁸⁾ IIiza riječi (279) II riječ اـمـ

²⁸⁰⁾ II pogresno (281) II بـلـه

²⁸²⁾ III اـیـش

²⁸³⁾ III; II حـاقـانـیـه

²⁸⁴⁾ II اوـلـمـشـدر

²⁸⁵⁾ II طـائـفـهـسـنـدـن

²⁸⁶⁾ II قـولـقـارـه

²⁸⁷⁾ III خـراـجـه

²⁸⁸⁾ (izdavač smatrao da izraz »harac« treba uzeti kao dio konstrukcije sa izrazom »hususunda«. Ali izraz »haraca« može ostati, jer se može vezati sa izrazom »muavenet«.

²⁸⁹⁾ II; III; II اـیدـوب

²⁹⁰⁾ III طـائـفـهـسـنـدـن

²⁹¹⁾ II دـخـی

²⁹²⁾ III پـرـمـکـورـلـه

²⁹³⁾ III izdavač smatrao da izraz »harac« treba uzeti kao dio konstrukcije sa izrazom »hususunda«. Ali izraz »haraca« može ostati, jer se može vezati sa izrazom »muavenet«.

²⁹⁴⁾ II قـولـقـارـه

²⁹⁵⁾ II اـیدـوب

²⁹⁶⁾ III طـائـفـهـسـنـدـن

مقابله سنه خراجلري و باشته لري مخصوصاً عشري و سالاريه سى²⁹⁷ و دسموي النميوپ²⁹⁸ كندولو متصرف²⁹⁹ اولوب و عوارض ديوانيه دن³⁰⁰ و تكاليف عريفه دن³⁰¹ معافل او لوب و اوغل لري³⁰² و كندولري ايله بله³⁰³ ساكن اولان قونداشرى داخى³⁰⁴ كندولنه³⁰⁵ تابع او لوب فوت او لان پره مڪورك او غلى³⁰⁶ باباسى يرنه³⁰⁷ پره مڪور او لا ديو³⁰⁸ الملونه او لان احڪام شريفه ده مقيد³⁰⁹ او لوب طائفه³¹⁰ مزبوره بر قوار سابق مال ميرييە³¹¹ كفالت ايله³¹² پره مڪور او لق لازم و مهم³¹³ او لدوغى³¹⁴ حاليا پايە³¹⁵ سريو اعلايه عوض او لندقده مقرر³¹⁶ او لنميق³¹⁷ امر او لمنغين حڪم شريف جديد ايچون الملونه³¹⁸ مفصل تذكرة وريلوب³¹⁹ دفتر جديد خاقانيه³²⁰ قيد او لندى³²¹ و كنز او لانلوك حاللونه³²² كوره تصرفلارند³²³ او لان³²⁴ تيمارلوي ينه توجيه او لوب و بيك اقجه لق³²⁵ تيماردن زياده يه متصرف³²⁶ او لانلوب دين³²⁷ جانبلنه³²⁸ سنجاغى بكارى³²⁹ سفر ايلد كده بالذات³³⁰

النابوب III ; النوب III (سالاريه سى II)²⁹⁷

ديوانيه دن III (متصرف III)²⁹⁸

اوغللري III ; اوغللري II (عريفه دن III)²⁹⁹

بله II izostavljeno ; III izostavljeno³⁰⁰

يرينه III (اوغل II)³⁰¹ كندولرينه III (دخى II)³⁰²

او لان بو³⁰³ ، او لان بو³⁰⁴ stoji , bez zadrinjeg diaalkr. znakka³⁰⁵

مقيد II (طائفه III ; طائفه II)³⁰⁶

ميريه I (bez drugog diaalkr. znakka)³⁰⁷

ايلر III (ايلر III)³⁰⁸

او لدوغى³⁰⁹ او لدوغى³¹⁰ stojii siitno napisano³¹¹

پايە II (پايە III)³¹² مقرر II³¹³

الرينه III ; الرينه II (او لق II)³¹⁴

وريلوب III ; وريلوب II (bez prvog diaalkr. znakka)³¹⁵

او لمشدى II (حاقانيه II ; حاقانيه I)³¹⁶

حالرينه III (حاللنه II)³¹⁷

اولا II (اقجه لق III ; اقجه لق II)³¹⁸

متصرف III (وبوسه بودين diodarto)³¹⁹

جانبلرينه III³²⁰

سنجاغى بكارى III ; سنجاغى بكارى II³²¹

بالذات III ; بالذات II³²²

سفره اشوب و بیک اقچه لقدن³³¹ اکسلک اولانلرک³³² ییارا بدلوی³³³ اشمک اوزده قانونلوي.
 اولغین بى قرار سابق قيد اولندي و لوا^{اء}³³⁴ مزبوره ده³³⁵ خاصه³³⁶ همایون امينلری و
 مباشرلوي و ميرلوا جانبىن³³⁷ خاصلر ضبط ايدن آدملىرى³³⁸ و بعض ارباب تيمار دعايانك
 عشرلرین و سالار يەلويں دمد ايله الميوب و شيره لرين مدره ايله اوچچميوب بى قريده³³⁹
 غایت اعلا تولادن بى قاج³⁴⁰ حاصللۇ³⁴¹ دمد الوب اندن چاشنى طوب³⁴² عشرلرین کسم
 اتمىك تكليف ايدب³⁴³ قبول اتميانلرک غلاتن³⁴⁴ و شيره سەن موسىمندە تعثير اتميوب
 قيش زماته آلى قومق³⁴⁵ ايله بالضرورى³⁴⁶ زياده اوزده کسم ايدب³⁴⁷ و غله لرين در انبار
 اتميوب³⁴⁸ و شيره لرين دعا^{ياء}³⁴⁹ اوزدئىه قويوب نوخ دوزىن³⁵⁰ زياده يە تكليف
 ايدوپ³⁵¹ قبول اتميانلرى اقرب بازاره³⁵² كتودتيمىوب اىكى اوچ كونلак مسافه³⁵³ بعيد
 بازارلره كتودتىك مضائقه سندن دعا^{ياء}³⁵⁴ فوق الحد³⁵⁵ ضرورت چكوب بلکه نچەلر^{اء}³⁵⁶
 بو سېيدن كرييتن³⁵⁷ اولدقلرىنه³⁵⁸ اطھار تظلم³⁵⁹ اتكىكىن اكر خاصلر³⁶⁰ امينلر يىدر³⁶¹ و
 اكر ميرلوا خاصلرین³⁶² ضبط ايدن سوباشىلر يىدر³⁶³ و زعما و ارباب تيمادر دعايانك³⁶⁴

بداللى II	³³¹ اولنلرک III	³³² اقچه لقدن III	³³³ اقچه لقدن II
مزبوره ده III	³³⁴ مزبوره ده II	³³⁵ مزبوره ده I	³³⁶ الواء II
خاصه ^ء III	³³⁷ جانبىن II	³³⁸ izdaavač dispnaryilo u	³³⁹ حاصه II
آدملىرى II	³⁴⁰ رعا ^{ياء} II	³⁴¹ خاصل III	³⁴² طوب II
فرىده III	³⁴³ قريده II	³⁴⁴ قاج III	³⁴⁵ فوق الحد III
ايدوپ III	³⁴⁶ ايدوب III	³⁴⁷ اوزدئىه II	³⁴⁸ ايدوب II
غلاتن III	³⁴⁹ غلاتن III	³⁵⁰ دوزىن III	³⁵¹ روزى دن III
بالضرورى III	³⁵² بازاره II	³⁵³ بازاره II	³⁵⁴ رعا ^{ياء} II
آلى قومق III	³⁵⁵ ايدب III	³⁵⁶ نچەلر II	³⁵⁷ نچەلر III
آلى قومق II	³⁵⁸ ايدب II	³⁵⁸ ايدب II	³⁵⁹ اولدقلرىنى II
ايدوپ III	³⁶⁰ اميدلر II	³⁶¹ اميدلر II	³⁶² خاصللۇ II
رعا ^{ياء} II	³⁶³ سوباشىلر يىدر II	³⁶⁴ رعايانك II	³⁶⁴ رعايانك II
آيدب II	³⁶⁵ مسافه II	³⁶⁶ نجەلرک III	³⁶⁷ اولدقلرىنى III
مسافه II	³⁶⁷ كرييتن II	³⁶⁸ حاصل II	³⁶⁸ اميدلر دىر II
فوق الحد III	³⁶⁹ تظلم II	³⁶⁹ نجەلرک III	³⁷⁰ خاصللۇ III
كرىيتدىر II	³⁷¹ اميدلارى دىر III	³⁷¹ اميدلارى دىر III	³⁷² سوباشىلر دىر III
آيدب II	³⁷³ رعايانك II	³⁷³ رعايانك II	³⁷⁴ رعايانك II

عشرلرین و سالار یه لرین³⁶⁵ موسمنده اعلادن و ادنادن³⁶⁶ حاللو³⁶⁷ حانجه دمد ايله تعشير
ايدب³⁶⁸ و غلاتن³⁶⁹ در اباد و شيره لرین در فوچی اتدورب³⁷⁰ نوخ روزيدن³⁷¹ زياده يه
دعایا³⁷² او زرنه³⁷³ تحميل اتدرميووب³⁷⁴ قانون قدیم³⁷⁵ سلطانی موجبنجه غلاتن اقرب
بازاره³⁷⁶ ايلدب³⁷⁷ و شيره لونده³⁷⁸ موسمنده عادت قدیمه او زره منوپولیه اتدرب³⁷⁹
منوپولیدن³⁸⁰ باقی قلان شيره لرین کمه³⁸¹ دلرسه³⁸² بيع ايدب³⁸³ دعايانه تکلیف
ايدب³⁸⁴ او زرلنه³⁸⁵ صالحالله³⁸⁶ قضاط سجلاتلنه³⁸⁷ قید اتدرميووب³⁸⁸ و يو خصوص
ایچون دفتر جدید سلطانیه قید او نیما سن دعايان الحاج اتماکین³⁸⁹ بيان واقع قید او لندی و
لواه³⁹⁰ مزبوره ده³⁹¹ سربونیج³⁹² و ساس معدنلرنه خاص او لان قریه لوك³⁹³ دعايانی
معدن خدمتنده او لغین و مملحة³⁹⁴ چوب خاصلری³⁹⁵ دعايانی مصالحه لوه خدمت³⁹⁶
اتماکین³⁹⁷ عوادض دیوانیه و تکالیف³⁹⁸ عرفیه دن³⁹⁹ قدیمین معافلدر⁴⁰⁰ و مملحة⁴⁰¹

سالاریه لرین ³⁶⁵	III ; سالاریه لرک II	ادن دن ³⁶⁶ III
حاللو ³⁶⁷	II	ايدوب ³⁶⁸ III ; ايدوب ³⁶⁹ II
غلاتن ³⁷⁰	III	ايدوب ³⁷¹ II
روزیدن ³⁷²	III	اعیا ³⁷³ I bez dilakni znaka
او زرنه ³⁷⁴	III ; او زرنه ³⁷⁵ II	اتدرميووب ³⁷⁶ III
قدیمی ³⁷⁷	II	بازاره ³⁷⁸ II
ایلتب ³⁷⁹	III	شیره لرین ³⁸⁰ III ; شیره لرین ³⁸¹ II ; شیره لردن ده ³⁸² I
اتدورب ³⁸³	III ; ايدرب ³⁸⁴ II	منوپولیدن ³⁸⁵ II
کمه ³⁸⁶	III	دبلایسه ³⁸⁷ III ; دبلایسه ³⁸⁸ II
ایدوب ³⁸⁹	III	ایدوب ³⁹⁰ III
او زرلنه ³⁹¹	III ; او زرلنه ³⁹² II	سجلاتلرنه ³⁹³ III
اتدوریاوب ³⁹⁴	III	سجلاتلرنه ³⁹⁵ II
لواه ³⁹⁶	II	اتمکین ³⁹⁷ III ; اتمکین ³⁹⁸ II
مزبوره ده ³⁹⁹	I mjesto	مزبوره ده ⁴⁰⁰ II ; مزبوره ده ⁴⁰¹ I
سربرنیج ⁴⁰²	III ; سربونیج ⁴⁰³ II	قریهلر ⁴⁰⁴ III
رغایا ⁴⁰⁵	III	مملحه ⁴⁰⁶ III ; مملحه ⁴⁰⁷ II
خاصلری ⁴⁰⁸	II	خرمت ⁴⁰⁹ II
اتگین ⁴¹⁰	III ; اتگین ⁴¹¹ II	تکلیف ⁴¹² II
عرفیدن ⁴¹³	III	معافلدر ⁴¹⁴ III
مملحه ⁴¹⁵	III ; مملحه ⁴¹⁶ II	مملحه ⁴¹⁷ III

چوب خاصلرى⁴⁰¹ دعا ياسى يازده و قىشىدە عربە ايلە او دون طاشىيوب زياذه موئقلىرى او لىعين دفتر عتىق⁴⁰² سلطانىدە⁴⁰³ غلاڭتنىن⁴⁰⁴ عشر او نونه بىر آنوب⁴⁰⁵ سالارىيە⁴⁰⁶ ئاشمىيە⁴⁰⁷ دىيو مقيىد او لوپ فى الواقع عهده لوندە خصوص مزبورە خدمتلرى و كىلى⁴⁰⁸ زحتملىرى مشاهىدە او نوب⁴⁰⁹ بىر قواراد سابق دفتر جدييد خاقانىيە⁴¹⁰ قىيد او لىنى دى و مىلحة⁴¹¹ چوب احوالى و قانونى مجلننە⁴¹² قىيد او لىنىش در⁴¹³ و معدن مماتايچون⁴¹⁴ كىورجىلر⁴¹⁵ كىمود ياقد قلى او جاقا قلدن⁴¹⁶ هو كىيمك حدۇندىن واقع او لورسە او جاقا قدن⁴¹⁷ ايكىش⁴¹⁸ اقچە دېشم او جاق و دىمك⁴¹⁹ قانون قدىم او لوپ بۇ دفعە دەنى⁴²⁰ دفتر جدىيە خاقانىيە⁴²¹ او ل اسلوب⁴²² او زىدە قىيد او لىنى دعا ياسى⁴²³ تابع دكلىد او جاق يقد قلى⁴²⁴ يولوا كىر خاصە⁴²⁵ هىبايون و اكىر ادراك تىمار كويلىرىد حدو دننە واقع او لان او جاق صاحب ارضه تابع دىر⁴²⁶ و جوم⁴²⁷ جناتىك نصفى سنجاق بىكىنە و نصفى صاحب تىمارە او لىق او زىدە دفتر سلطانىيە قىيد او لىنىش در⁴²⁹ سنجاق يكلىرى سوباشىلىرى⁴³⁰ قدىملىن تىعىن⁴³¹ او لان جوم⁴³² جناتىي الدقىدە معروف قاضى ايلە⁴³³ آلوپ⁴³⁴ دفتر سلطانىدە⁴³⁵ تىعىن او لىندىغى⁴³⁶ او زىدە نصفى

⁴⁰¹⁾ حاصلرى II⁴⁰²⁾ عتىق III ispuistema mijec⁴⁰³⁾ سلطانىدە III⁴⁰⁴⁾ غلاڭتنىن III⁴⁰⁵⁾ التوب II⁴⁰⁶⁾ سالارىيە III⁴⁰⁶⁾ آلتىايە III⁴⁰⁷⁾ كىلى II⁴⁰⁷⁾ او لوپ II⁴⁰⁸⁾ خاقانىيە II ; حاقانىيە I⁴⁰⁸⁾ مىلحة دە III ; مىلحة دە II⁴⁰⁹⁾ داخى III ; داخى II⁴⁰⁹⁾ او لىمىشدە III⁴¹⁰⁾ سەھاتايچون III⁴¹⁰⁾ كىورجىلر III ; كورجىلر II⁴¹¹⁾ او جاقلردىن II⁴¹¹⁾ او جاقدن II⁴¹²⁾ ايكىش III⁴¹²⁾ ويرمك III⁴¹³⁾ داخى III ; داخى II⁴¹³⁾ خاقانىيە III ; خاقانىيە II ; حاقانىيە I⁴¹⁴⁾ او سلوب II⁴¹⁴⁾ رعا ياسى III⁴¹⁵⁾ ياكىد قلى III⁴¹⁵⁾ خاصە دە III ; خاصە دە II⁴¹⁶⁾ تابع دىر II⁴¹⁶⁾ و جرم iza mijeci III ; جودم III⁴¹⁷⁾ سلطانىدە III ; سلطانىدە II⁴¹⁷⁾ او لىمىشدە II i III⁴¹⁸⁾ سوباشىلىرى III⁴¹⁸⁾ ئىزىزىزىڭ ئىلاڭىز ئىزاكىز ئىزاكىز⁴¹⁹⁾ و جرم stoji III iza mijeci III⁴¹⁹⁾ قاضىلە II⁴²⁰⁾ الوب II i III⁴²⁰⁾ سلطانىدە III⁴²¹⁾ او لىندىغى II i III

سنحاق بکی ایچون⁴³⁷ الا⁴³⁸ و نصف آخرين سپاهی سی⁴³⁹ الا⁴⁴⁰ تکرار دعايدن طلب⁴⁴¹
اولنميه⁴⁴² و سياست لازم اولناره⁴⁴³ قانون سلطانی⁴⁴⁴ او زده سياست⁴⁴⁵ اتدريلوب⁴⁴⁶
بدل سياست نسنه النميه و جريميه لازم اولاندردن⁴⁴⁷ هم جريميه التوب و هم سياست
النميه⁴⁴⁸

قانون طپو

رعيتدن⁴⁴⁹ و ارباب تيماردن و غيريدين يور تصرف⁴⁵⁰ ايذرکن بو کمسنه فوت
اولسه و ياخود غييت منقطعه ايله غایب اولسه اوغللري⁴⁵¹ قالودسه تصرفلونده اولان يولو
طپويه مستيق اوبل اوغللري⁴⁵² انتقال ايدب عشرين و رسمونين⁴⁵³ و دردل⁴⁵⁴ اوغللري
اوليلوب قونداشی قلسه طپويه⁴⁵⁵ مستحق اوولد بي غرض کمسنه لر⁴⁵⁶ اول يورك طپوسن
وجه کوردکلري او زده قونداشلري طپوسن و در وجه کوردکلري طپويه قونداشی راضي
الميوب فراغت ايلسه صاحب ارضي کيمه ديلرسه⁴⁵⁷ طپويه و در و ساير اقرياسی اجنبی
حکمنده در سپاهسي هر کيمه ديلرسه و در] وجه⁴⁵⁸ مشرح او زده وفات اين
کمسنه نك⁴⁵⁹ اولاد ذکوري و قونداشی قلميچاق صاحب ارض کيمه ديلرسه طپويه
و يرمك قانون قدیمder لـکن سننه سبع و خمسين و تسعمائده⁴⁶⁰ پایه⁴⁶¹ سرير اعلايه

سنحاق بکچون⁴³⁷

اله⁴³⁸ II i III

طلب⁴⁴¹ III اله⁴⁴⁰ سپاهی سی⁴³⁹

III izostavljenia miječ

اولنميه⁴⁴² III ; ali je izdavač imajući u ruci samo taj primjerak, prirodno, stavio mjesto toga النميه

اولنر⁴⁴³ II

سلطان⁴⁴⁴ II

سياست⁴⁴⁵ II

اتدريلوب⁴⁴⁶ III ; ايذريلوب⁴⁴⁷ II

اولندردن⁴⁴⁸ III

اولنميه⁴⁴² III ; اولنميه⁴⁴³

رعيتدن⁴⁴⁹ II

تصرف⁴⁵⁰ II

اوغللري⁴⁵¹ II

اوغللري⁴⁵² II

رسمون⁴⁵³ III

ويرلر⁴⁵⁴ II

طپويه⁴⁵⁵ II

کمسلر⁴⁵⁶ II

درلسه⁴⁵⁷ II

وجه⁴⁵⁸ II

کمسنه نك⁴⁵⁹ II

تسعمائده⁴⁶⁰ I i II

پایه⁴⁶¹ II

عرض اولنوب⁴⁶²⁾ وفات ایدن کمسنه نک⁴⁶³⁾ اولاد ذکوری و قونداشی قلمدوغی یرده شول
یو که متوفی نک⁴⁶⁴⁾ بالته سیله اچیلوب⁴⁶⁵⁾ تولا و یاخود چایرو اولب⁴⁶⁶⁾ و⁴⁶⁷⁾ بالجمله
اقچه سی خرج اولنوب آچلمنش او لا او ل یرلری و چایلری قزلری⁴⁶⁸⁾ اولب⁴⁶⁹⁾ طالب
اولسلر قزلرینه ویرلیمک امر اولندی لکن قزلری دخی⁴⁷⁰⁾ قونداشی یوی⁴⁷¹⁾ کبی⁴⁷²⁾ بی
عرض کمسنلر⁴⁷³⁾ تقدیر اتد کلری⁴⁷⁴⁾ طپویی⁴⁷⁵⁾ صاحب ارضه ویره لر مادامکی⁴⁷⁶⁾ قزلری
اول اصل یولره و چایلوه طالب اولب⁴⁷⁷⁾ بی غرض کمسنلر⁴⁷⁸⁾ تقدیر اتد کلری⁴⁷⁹⁾
طپویی⁴⁸⁰⁾ ویره لر اخره ویرلیوب انله ویریله صح⁴⁸¹⁾ [و زراعت اولنوب عشر ویرلیود
یولر که دعا⁴⁸²⁾ و غیریلو متصر فلر در صاحب ارض اولان سپاهسی⁴⁸³⁾ رضاسی یوغکن
کمسنه يه⁴⁸⁴⁾ صاتمق و هبه اتمک دخی بحسب القانون جایز دکلدر اکر ایلسه لر⁴⁸⁵⁾
سپاهسی⁴⁸⁶⁾ فسخ⁴⁸⁷⁾ اتمکه قادردر کرو اسکی صاحبی او زرنده قلود اما سن فراغت
ایلدک دیو الند الوب آخره طپویه ودمک⁴⁸⁸⁾ داخی⁴⁸⁹⁾ جایز دکلدر مکرکه اسکی صاحب
طیب⁴⁹⁰⁾ خاطر ایله یردن فراغت ایله و بعض دعا⁴⁹¹⁾ نصر فنده اولان یرلودن⁴⁹¹⁾ بر مقدارین

اولنقده ⁴⁶²⁾	کمسنه نک II ⁴⁶³⁾
متوفی نک II ⁴⁶⁴⁾	آچلوب II ⁴⁶⁵⁾
اولوب II ⁴⁶⁶⁾	و ⁴⁶⁷⁾ II izostavljenو
داخی I ⁴⁶⁸⁾ , قزلری bez diakir. znakova	اولوب ⁴⁶⁹⁾ II izostavljenو
داخی II ⁴⁷⁰⁾	یری ⁴⁷¹⁾ II izostavljenو
اول ییره dolazi ⁴⁷²⁾ کبی ⁴⁷³⁾	کمسنلر II ⁴⁷⁸⁾ مداری طپوی ⁴⁷⁵⁾ stavljeno
ایتد کلری II ⁴⁷⁴⁾	اولوب II ⁴⁷⁷⁾
مادامکه II ⁴⁷⁶⁾	ایند کلری II ⁴⁷⁹⁾
کمسنلر II ⁴⁷⁸⁾	
طپوی II ⁴⁸⁰⁾	
⁴⁸¹⁾ I tekst dat između crtica dat je na margini; taj tekst je u II unesen u osnovni tekst.	
دعا ⁴⁸²⁾ II	سپاهسی II ⁴⁸³⁾
کمسنه يه II ⁴⁸⁴⁾	ایسلر II ⁴⁸⁵⁾
سپاهسی II ⁴⁸⁶⁾	فسخ ⁴⁸⁷⁾ II
ویرمک II ⁴⁸⁸⁾	دخی II ⁴⁸⁹⁾
طیب II izostavljenو ⁴⁹⁰⁾	یرلودن II izostavljenو ⁴⁹¹⁾

ضرورتندن رهن طریقیله⁴⁹² آخرد⁴⁹³ و دروب⁴⁹⁴ بر قاج⁴⁹⁵ اقچه سن السا صکره دعیت
اقچه سن و ردکده رهن قولانه⁴⁹⁶ تزاغ اندولیس⁴⁹⁷ صاحبته⁴⁹⁸ یری آلی ویریله و خواجه
و درسم ویرد⁴⁹⁹ باشته لر داخی⁵⁰⁰ پاره ننمک⁵⁰¹ قانون دکل در اصله تابعد⁵⁰² مکرکه
مستقل باشته اولغه قابل اولوب و قانون و ولایت امینتنه مستقل قید اولنمش اولا و فوت
اولان دعیتك اوغلی صغیر قلوب زداعته قادر اولسسه قادر اولنجه سپاهیسی آخره و دملک
قانوندر⁵⁰³ اما⁵⁰⁴ اوغلی قادر اولدوغی کبی ینه آلور⁵⁰⁵ و عندرسز بلا مانع بو یوکه اوچ بیل
علی التوالی⁵⁰⁶ خالی⁵⁰⁷ و بطال قاسه سپاهیسی اولان کمسنه⁵⁰⁸ طالبه طپاوایله و نیومک
قانون قدیمک خواجه کنار باشته لر دخی وجه مشروح اوژده عمل اولنود و سپاهی به
خ⁵⁰⁹ بیل⁵¹⁰ خاصه⁵¹¹ اوژده دفترده قید اولنمش اولسسه هر⁵¹² سپاهی زمانده
نجه⁵¹³ دلوسه⁵¹⁴ تصرف اید طپویه و یوسه ینه کلان سپاهی مختاردر دیرسه قبول اید
دارسه⁵¹⁵ رد⁵¹⁶ اید و ایکی قویه اراسنده معین و ممتاز سند اولیوب یرلوین مشاع
تصوف⁵¹⁷ اتسلو ولایت کتب اولندقده هر دعیتك⁵¹⁸ محصولی که زداعت ایده کلمش در
صاحب تیمارنه حاصل⁵¹⁹ قید اولنمش در⁵²⁰ دعیتلو⁵²¹ دعیتن⁵²² تعشیر اید و بو یو طپویه

طریقله III⁴⁹²آخره II⁴⁹³ویروب II⁴⁹⁴قچ⁴⁹⁵قولانه II⁴⁹⁶ایندولیه II⁴⁹⁷دختی II⁴⁹⁸ورر III⁴⁹⁹تابع در II⁵⁰⁰پاره ملک II⁵⁰¹اما II⁵⁰²قانوندر II⁵⁰³عل التوالی II⁵⁰⁴الور III⁵⁰⁵کمسنه II⁵⁰⁶حالي II⁵⁰⁷بر II⁵⁰⁸خاصه II⁵⁰⁹بر II⁵⁰⁹حاصه لاق II⁵¹⁰دیرسه II⁵¹¹، نیجه II⁵¹² bez diairk. tačakaرد II⁵¹²صرف II⁵¹³رعیتك II⁵¹⁴حاصل II⁵¹⁵اولنمشدر II⁵¹⁵رعیتلو II⁵¹⁶رعیتن⁵¹⁷رعیتن⁵¹⁸

مستحق اولوب سپاهیسی دعیتن⁵²³⁾ طپو المیوب طپوسنر ویرسه⁵²⁴⁾ صکره⁵²⁵⁾ بعد زمان
یزنه آخر⁵²⁶⁾ سپاهی کلوب الکده طپو نامک⁵²⁷⁾ یوقدر دیو طپو طلب ایلسه⁵²⁸⁾ نسنه
آلمیز⁵²⁹⁾ و یو خصوصنده مسلمان و کافر برا برد کافر ک مسلمان اوغلی و یا مسلمان
قرنداشی قلسه⁵³⁰⁾ و یاخود خلافنجه مسلمانک کافر اوغلی و قرنداشی قالسه⁵³¹⁾ اوغلی بلا
طپو و قرنداشی طپو ایله مستحق اولود .
تم

قانون باج

معدن سربونیج⁵³²⁾ و ساس بازارلوند غیری ولايت اوزونیق⁵³³⁾ واقع اولان
بازار کاهلرده بغدادی و اون و سایر توکه یوکندن و تازه اوژوم⁵³⁴⁾ و تازه یمش و صوغان
و کستانه و جوز و بادم و دمود یوکندن و ایچ الاردن کتوردکلری اسباب یوکندن اکیشر
اقچه باج آلنور⁵³⁵⁾ و طوز و کتان و بونج و قرو اوژوم⁵³⁶⁾ و انجیر⁵³⁷⁾ و بال و حنا و بویه
و صابون و ساده یاغ و قرو بالق و قلای یوکندن دردر اقچه باج آلنور و ذرت یاغی یوکندن
سکنر⁵³⁸⁾ اقچه⁵³⁹⁾ و بازاره طوز کتوردوب بازار کونی تکنه ایله طوز صاتان دردر اقچه
وردر⁵⁴⁰⁾ اکر یوک باجنی وردیسه تکنه ایله صاتدوخندن برداقچه وردر⁵⁴¹⁾ و اسیر صاتاندن⁵⁴²⁾
ایکی اقچه و اسیر صاتون الاندن ایکی اقچه و آت الاندن ایکی اقچه و صاتاندن ایکی
اقچه و صغر صاتاندن بر اقچه⁵⁴³⁾ و آلاندن⁵⁴⁴⁾ بر اقچه آلنور و قصاب⁵⁴⁵⁾ بوجزلدونی

⁵²³⁾ رعیدن I, bez tačke na munju

ور II⁵²⁴⁾

⁵²⁵⁾ II izostavljenco صکره

آخر II⁵²⁶⁾

⁵²⁷⁾ I mjesto; طپونامک II ; طاپونامک

اتسه II⁵²⁸⁾

⁵²⁸⁾ II, bez dialkr. znaikova

قالسه II⁵³⁰⁾

⁵²⁹⁾ II فاسا

سربر نیجه II⁵³²⁾

⁵³⁰⁾ II اوژونیقد

اوژم II⁵³⁴⁾

⁵³¹⁾ II التور

اوژم II⁵³⁶⁾

⁵³²⁾ II izostavljena riječ انجیر

سکز II⁵³⁸⁾

⁵³³⁾ II اقچه

ورر II⁵⁴⁰⁾ mijesto

⁵³⁴⁾ III ورر د

صاتان II⁵⁴²⁾

⁵⁴⁸⁾ II Iza toga pisar zabunom stavio tekst koji je već prošao, pa ga je precartao. To je ovaj tekst:

خدمت اتسکین عوارض دیوانه و تکالیف عرفیدن قدیمین معافر در و مسلحه چوب خاصری یازده و

⁵⁴⁴⁾ II الاندن

قصاب II⁵⁴⁵⁾

صغurdن درت اقچه و صاتلان قيوندن ايکي قيونده بر اقچه و يازيلو قصاب بوغزلدوغى
قيونك و قوزوناك دردندن بر اقچه رسم قناره و قصاب بازاده باجي ويرلىشدن⁵⁴⁶ صاتون
الدوغى قيوندن و قوزيدن رسم قناره ويرز⁵⁴⁷ باج ويرمز اما خارجلن⁵⁴⁸ كتورسه هم باج
ويورد هم رسم قناره⁵⁴⁹ وردو ايکي قيون باسترمەستندن بر اقچه وچرهناك⁵⁵⁰ ايکي يوكندن
بر اقچه و كلم يوكندن بر اقچه و بازاد كونى بازاد يوزنده دكاندن طشه زيت ياغين⁵⁵¹
صتانلردن⁵⁵² بور اقچه آلنور⁵⁵³ و خارجدن كلوب صاتلان شيره يوكندن درت اقچه ويرلو
ميغانه جيدين يوكده ايکي⁵⁵⁴ و او رتو⁵⁵⁵ كبه سندن بر اقچه واغر ييز صاتدقده فرق اندازده
بر اقچه و اكى⁵⁵⁶ موتاب جلدн بر اقچه و بر صغر در يسندن بر اقچه ويوك باغليوب بازاددن
كتملو اولسە يوكده ايکي اقچه و اتمكجىلو فونتندن⁵⁵⁷ بور اقچه و رسم عروساتى اعلاسندن
التمش اقچه او سلطندن فرق اقچه و ادنى سندن او توز اقچه و كافر قيزلوندن⁵⁵⁸ او توز اقچه
و بيهوناك⁵⁵⁹ اعلاسندن او توز و او سلطندن يكومى اقچه و ادنى سندن اون بش اقچه التود .

معدن سر بونىچ⁵⁶⁰ و ساس بازادلرندە قدىمدە جارى اولان

قانون⁵⁶¹ باج بور⁵⁶²

صابون⁵⁶³ و ساده ياغ و بال و قورو بالق⁵⁶⁴ و طوز و انجير و قورو⁵⁶⁵ او نم و پينز
يوكندن⁵⁶⁶ آلتشر⁵⁶⁷ اقچه⁵⁶⁸ و زيت ياغندن يوكده اون اكى⁵⁶⁹ اقچه آلنور⁵⁷⁰ و معدن جى

ورلىشدن II	وردر II ⁵⁴⁷
خارن II	قناره II ⁵⁴⁸
چرنىك II	ياغن II ⁵⁵¹
صتانلردن II	النور II ⁵⁵³
اقچه ايكى iza dodato	اوردو II ⁵⁵⁵
ايكى II	فرونتدن I ⁵⁵⁷
قرلىزدن II	پيهونىك II ⁵⁵⁹
سر بونىچه II	قانون II izostavljeni riječ ⁵⁶¹
بودن II	صابون II ⁵⁶³
بالق II	قورو II izostavljeni riječ ⁵⁶⁵
يوكندن II	الشر II ⁵⁶⁷
ايكى II	النور II iza dodato ⁵⁶⁸

خارجه واروب⁵⁷¹⁾ معدن مهماتيچون كتوردكلىري ياغدن و دردين و اورغاندن و باركيردن
و دمود آلاتندن⁵⁷²⁾ نسنه ويزلز اما بازارجي بازاره كتوردكلىندن قانون او زده باج آلنور⁵⁷³⁾
و معدنجى سكندو نفسى ايچون واروب⁵⁷⁴⁾ خارجدن صاتون آلدوغى⁵⁷⁵⁾ بعديدن و اوندن
و شيرهدن باج ويرمز مكركه تجارت ايليوپ بيع اتمكه كتوردله او اول وقت سايلر⁵⁷⁶⁾
حڪمنده در و آت⁵⁷⁷⁾ الاندن آلتى⁵⁷⁸⁾ اقچه و آت صاتاندن آلتى⁵⁷⁹⁾ اقچه و او رتو⁵⁸⁰⁾
كبه سندن اكى⁵⁸¹⁾ اقچه و اغويز كبه يكرومى اندازده بر اقچه و يوك ايله⁵⁸²⁾ كلميوب
يوكلدن اكسك اولان خودواتده و يومردهده و تاوقدنه و ميهده عشر آلورل⁵⁸³⁾ و ايکى
يوكل چرهدن⁵⁸⁴⁾ بر اقچه و چولك يوكىندن بر اقچه و ايچ ايلدن كلان اسبابدن اكىش اقچه
و بعديين و اوندن يوكده ايکى اقچه و اشبو ذكر اولنان اسبابى خارجدن⁵⁸⁵⁾ كلمش
كيمىسنە صاتون آلوب⁵⁸⁶⁾ بازاردن چقىملو⁵⁸⁷⁾ او لسا⁵⁸⁸⁾ اذنوسي باج ديو تىكارد بور⁵⁸⁹⁾
باج دخى آلنور⁵⁹⁰⁾ .⁵⁹¹⁾

تمت⁵⁹²⁾⁵⁷¹⁾ وارب III⁵⁷²⁾ الاندن II⁵⁷³⁾ الور II⁵⁷⁴⁾ وارب II⁵⁷⁵⁾ الدوغى II⁵⁷⁶⁾ سايلر II⁵⁷⁷⁾ ات II⁵⁷⁸⁾ آلتى II⁵⁷⁹⁾ آلتى III⁵⁸⁰⁾ ارتو II⁵⁸¹⁾ ايک II⁵⁸²⁾ يوكله II⁵⁸³⁾ الورل II⁵⁸⁴⁾ چيرهدن II⁵⁸⁵⁾ حارجدن III⁵⁸⁶⁾ صاتون II⁵⁸⁷⁾ الوب II⁵⁸⁸⁾ جقىملو II⁵⁸⁹⁾ او لسا III⁵⁸⁹⁾ بر II⁵⁹⁰⁾ النو II⁵⁹⁰⁾ تم II

KANUN RUDNIKA SREBRENICE I SASA

Svaki rov, bilo da je usmjeren s površine zemlje vertikalno prema dolje, a tada se zove šajibna¹⁾ i pravi pravac²⁾, bilo da bude kao podzemni hodnik podveden pod brdo, a tada se naziva lištuna,³⁾ smatra se kao 64 dijela. Za osam njegovih dijelova kaže se osmica,⁴⁾ a za šesnaest njegovih dijelova kaže se pak šihta.⁵⁾ Prema tome koliko posjeduje dijelova od njega, svako daje svalke sedmice kao ispmoć »pomoć«.⁶⁾ Nju prema svome dijelu skupi na jedno mjesto i ona se daje s jednog mjesta, ili svakoj daje i pomoć prema tome u koju mu (po redu) sedmicu bude pala smjena prema njegovu dijelu. Zatim se u svaka dva mjeseca sa znanjem kadije, emina,⁷⁾ pisara, amila⁸⁾ i šafara⁹⁾ dijeli rudača koja se dobije. Svako uzme svoj dio i akko ima svoja vatrogoga¹⁰⁾ daje ga vatrogu, te se na njega piše. Ako nema svoga vatrogoga, onda se piše na njega lično. Pošto je uzmu na čekrik i ona ode i završi se podjela rudače svih rudničkih rovova oni prave rošt¹¹⁾ opet uz znanje kadije, emina, pisara i amila. Rošt je to kada se od drva i drvenog uglja napravi gomila, na nju se stavi rudača, a onda se na nju stavi drvo i drveni ugalj, pa se iza toga stavi rudača i to u slojevima bude uređeno kao kupola. Njenu sredinu ostavljaju praznom, a kada bude dovršena, njenu površinu čvrsto premažu glijom. Poslije toga u nju stave vatrnu i zapale. Potrebno je da gori nekoliko dana. Ukoliko se vatra presijeca sa stranom, njenu rudu uzimaju. Rudu koja se dobije u rudnicima Srebrenici i Sasu zovu, suprotno ostalim rudnicima, sitniš.¹²⁾ Jedan tvrdi suhi kamen dlobiva se u obliku sitnog pijeska u rudnicima. Na svaku 2 kabla rude dodaje se

¹⁾ Ovu riječ čitaju VI. Skarić i F. Spahe »šajbina«, dok je Anhegger čita »šajibna«. O tome što je označavao izraz »šajibna« vidjeti Skarić, Staro rudarsko pravo i tehniku u Srbiji i Bosni, pos. tuzd. Srpske Kralje. ak., knj. CXXVII, str. 106.

²⁾ Za »pravi pravac« vidjeti pom. Skarićevo djelo, str. 66 i 102 i F. Spahe, Turski rudarski zalkoni, Gl. Zem. muz., knj. XXV, str. 166.

³⁾ Ovaj izraz ne pojavljuje ni kod F. Spahe i ni kod VI. Skarića. Vjerojatno on potiče od Lichtstollen (vidjeti kod Skarića, sp. dj., str. 107, štolna, štoma i značenje tога izraza), pa je moguće da je pravio čitanje: lištoma.

⁴⁾ Za izraz »osmica«, kod Skarića i »osmilica«, vidjeti pom. Skarićevo djelo, str. 66 i 100, kod Spahe str. 178.

⁵⁾ Za izraz »šihta« vidjeti kod Skarića, sp. dj., str. 49, 101 i 107.

⁶⁾ Kod Skarića pomoć = plaća, nadnlica rudarskih radnika.

⁷⁾ Službena ličnost od povjerenja koja nadzire rad u rudniku i brine se za interes države.

⁸⁾ Zajupnih državnih prihoda u rudniku.

⁹⁾ »Dva su državna činonosnika bila kojici su se zvali šafarima, jedan je bio postavljen da nadzirava rad u rudniku, a zvao se žolski safar, drugi je nadgledao rad posluge u kolu i zvao se turski šarh-šafar; i varkovske družine imale su svoje šafare, svakog po jednog, koji se zvao i šarbar; on je svršavao i neke poslove u rudniku i izvan njega, n. pr. domosio je u rudnik radnicima hranu«, VI. Skarić, pom. djelo, str. 107, također str. 37.

¹⁰⁾ Kod Skarića: Vatrog, vatrug, član jedne družine koja se organizovala da zajedničkim kapitalom i zajednički kopom i nedi rudu, koju, istučenu i opriamu, kupuje od varkova: njemački Waltworchte-, pom. djelo, str. 95

¹¹⁾ Prženje rude

¹²⁾ »Sitniš, pijesak, koji se vadí iz pravaca, gdje se kopat ruda, pa se mliješa sa rudom na rošnjaku, jer se bez njega rude ne može pržiti«, Skarić sp. dj., str. 103.

po jedan kabao zemlje. 28 kablova čiste rude smatra se jednom partijom srebra (gümüslük). Kada se urošti i izgori miješa se sa sitnišom, pa od 28 kablova postane 48 kablova. To na 24 kabla stavljuju kao jednu hiču¹³⁾ u jednu mjeru-sanduk. Od komadâ olova koji se dobiju od njegove dvije hiče prave jedan odžak i (tako) se dobije 1 srebro. Od rude koja se uzme sa ruba rošta, već prema rudi, dobije se od neke 1000 dirhema srebra, a od neke 1500 dirhema srebrna. Drugo srebro od nje izlazi više 200 dirhema, a treće srebro od nje (još)*više od toga. Poslije toga dolaze zajedno rišta¹⁴⁾ od tih srebara. Kod rude koja se dobro orošti računajući 48 kablova u 4—5 (partija) srebra dolazi pola (partije) srebra kao višak. Srebro koje izlazi iz odžaka (peći) izlazi sa znanjem kadije, emina, pisara i šafara, mjeri se, bilježi u defter za rošt, i stavlja u kesu pod pečatom. Poslije, pošto izidu srebra u potpunoosti iz roštâ, dopremaju se u kalhanu¹⁵⁾ i u kalhanu prečiste. Sve što ostane, pod njegovu rištu napiše se »žežemo na vatri«, a poslije sa znanjem kadije, emina i pisara izmjeri se i pred se ispitivaču novca. A ispitivač novca izradi alkče, izmjeri ih i pred ih njihovu vlasniku 3 akče¹⁶⁾ na dirhem. Od novca koji se daje 3 akče¹⁶⁾ po dirhemu daje se eminu rudnika desetina (öşür). Na 115 dirhema daje se kao pristojba za kalhanu (resmi kalhanę) po 1 akču. Ostatak pripada svome vlasniku. Svakih 100 dirhema srebra koje se pred u kovnicu sijeku se u 420 akči.¹⁷⁾ Od toga 120 akči¹⁸⁾ je pristojba za kovnicu (resmi darbhane) i njih uzima emin kovnice za državu. Od svalke smjene uzima se 100 dirhema, što čini 420 akči,¹⁹⁾ kao proba, izmjeri se, posebno zapečati i čuva. Poslije, kad se Carskoj blagajni šalje novac, te se probe, koliko god proba bilo, posebno odašilju. Ako se, kada izide smjena, od 100 dirhema srebra dobije 421 akču,²⁰⁾ ili se dobije 419 akči,²¹⁾ to se prihvata. Ako bude više, ili bude manje, to se ne prihvata. Ako se pretopi 100 dirhema akči, i ostane 98 ili (tj. ili) 99 dirhema, to su sasvim dobre alkče. Ako ostane 95 ili (tj. ili) 96 (dirhema), izlazi da su te alkče napravljene od slabog srebra. Pri svalkoj diobi isređuju se radniciima koji su u službi u rudniku njihovih računi sa posjednicima rudnika. Obračuna se novac za ispomoć koji oni svalke sedmice uzimaju. Ako su napravili ugovor prema rudači te ako dođe do viška prema onome

¹³⁾ Hiča, kod Skarića »jedan poveći kvantum roštovane rude — oko 3 konjska tovaria — koji se, dio po dio, meće u peć i u njoj se topi, dok se ne pogasi; i mjesto u kolu, gdje ruda stoji, zove se hiča; njemački Hütze«, — spom. dj. str. 105.

¹⁴⁾ Rišta kod Skarića: »plikko srebro, koje još nije žeženo«, pom. dj. str. 103.

¹⁵⁾ »Kalhana, načinčita čistilja, u kojoj se srebro manovo čistilo i od najmanjih tudiš primjesa, nanočito od olova; turška niječ koja znači prostoriju, gdje se srebro kalli, tj. žežek«, — Ol. Skarić, pom. dj. str. 98.

¹⁶⁾ U II 6 akči.

¹⁷⁾ U II 840 akči.

¹⁸⁾ U II 240 akči.

¹⁹⁾ U II 840 akči.

²⁰⁾ U II 842 akči.

²¹⁾ U II 838 akči.

što je ugovorenog, kako god su ugovorili njihov starješina hutman²²⁾ koji je sklapao ugovor i posjednik rudnika, radnici će, ako dođe do viška rudače prema onom što je ugovorenog, uzeti ga od gospodara rudače. Ako se bude odupirao da ga dade, neka oni koji su kadija i emin omoguće im da ga uzmu. Ako nisu proizveli rudače koja odgovara novcu za ispoljiti koji svalke sedmice primaju, a opet ponovo naprave ugovor, oistaje da ubuduće madočnade ono što nedostaje. Ako radnik nije zanemarivao poštao, ne može se u ovoj stvari zahtviti zbog novca, dozvoljava se da ga on postepeno isplati. Ako posjednici rova budu davali mazivo, željezo, kokoš i ostalu opskrbu, koju daju radnicima, uz više od 2% (kamata), neka to spriječe oni koji tada budu zapovjedali, tako da radnici ne dođu u težak položaj. Posjednici rovova neka ne napuštaju svoje rovove, neka budu upozoreni i neka se nameđi da se to oglaši. Ako ne budu držali do toga, zakon je da se dadu onima koji budu svana tražili. Ali ako bi to bio rov od starine u privatnoj svojini koji daje devetinu, takač rov ne prestaje biti privatna svojina, osim ako bi se iznutra ruinirao, otvor mu se zatrpan i iznad rudničke jame, gdje je njegov otvor, mogao bi da pređe teretni konj sa tovarom. Tada kogod bude htio može ga po zakonu o rudnicima staviti u rad i on postaje njegova privatna svojina. Ako neka jama ostane napuštena i svana dođu drugi i naprave uzbog,²³⁾ a od njenih starih posjednika pojavi se (u roku) do tri sedmice (neko) ko tu ima svoj dio i zatraži svoj dio, dio mu ne propada. Ali ako on ima pravno vrijedno opravdanje, nađe se u daleku mjestu, te ne bude moguće da bude obavješten (za to vrijeme) uzima se u obzir vrijeme potrebno da vijest krene i spriječe do njega. Kad prihod od jedne rudarske jame ne pokriva trošak, neka mu se ne nameće da (u njoj) radi, nego neka mu se odredi mjesto koje će dattit ekvivalent prihoda, neka se pusti da radi u drugoj jami. Stari je zakon da oni koji imaju koristi u rudniku i koji tu stanuju drže u rudniku dio prema svome stanju i prema svojoj imovini i naprave paun.²¹⁾

Kanun pomenute live

Prema uzvišenom časnom fermanu zavedeno je da se u Zvorničkoj liivi daje desetina i salarija od zemaljja i baština koje se nalaze u posjedu raje ovaj put ubilježene u novi carski defter, od onih koji posjeduju čiftlikie, od timarnika koji obrađuju baštine i zemlje i drugih. U pomenutom vilajetu tovar koji se od starine upisuje u carskom defteru iznosi 4 kile (mjerice). Kila se mjeri pšenicom srednje kakvoće. Svalka takva kila iznosi po 33 osmanske oke, te tovar koji se određuje čini 132 oke. U pomenutoj livi po svim grado-

²²⁾ Kod Skarića: »Hutman, družinski činovnik, koji nadzire rad u rudniku; bio je ujedno i varak u družini, a, činili se, i njen predsjednik; njega biraju varkovii; u neključnom sporovima on je i sudija; podložan je urbareru; novi jeg vremena bila su u Kreševu 2 hutmana: veliki nad više rudnika, a mali u jednom rudniku; njemački Hüttenmann«, — pom. dj., str. 106.

²³⁾ »Traženje mude i prvi poslovi oko ispitivanja rudnih žica«, — Skarić, pom. dj., str. 104.

²⁴⁾ »Paun, šurf koji se kopat dotle, dok se ne nađe rudna žica; njemački Bau«, — Skarić, pom. dj., str. 101.

viima, selima i tržištima postupa se na pomenuti način. Tako je uneseno i u novi carski defter, te ako u gradovima, tržištima i selima kupci i prodavci budu uvodili veće ili manje kile, neka se to ne praktikuje. Neka se na glave nevjernika stavi i odredi džizija, a i harač od njihovih baština, prema njihovim mogućnostima, neka se to skupi i pobere, a defter i novac od toga neka se predajtu carskoj blagajni. Neka se, izuzev one koji su u derbendskoj službi, od svakog nevjernika i od onih koji posjeduju staru nevjerničku baštinu koja je upisana na harač odredi po 25 akči i ispendiže, a od svakog krućnog ognjišta po 2 akče pristojbe na drvo za gorivo, po 2 akče pristojbe poljačine, po 2 akče desetine od bašte (bostan), na mjestu gdje ima voća po 2 akče desetine od voća, i po 2 akče desetine od lana. Neka se na mjestima gdje ima travnjaka uzme destina od trave, a na mjestima gdje nema travnjaka neka se ne traži ništa. Također se kao desetina od meda uzima 1 košnica na 10 košnica, a kad ih je manje od 10, na košnicu se uzima po $1\frac{1}{2}$ akča. Od mlini koji radi preko cijele godine uzima se po 30 akči, od onoga koji radi manje 15 akči, a od valjalice za čebeta 15 akči. A od svega onoga na što je ubilježena desetina, ma šta to bilo, neka se u odgovarajuće vrijeme uzme desetina, a od onoga na što je upisana pristojba neka se u odgovarajuće vrijeme uzme pristojba. Pristojba poljačina uzima se na dan Hizr-II'jas, pristojba na drvo za gorivo na Božić, pristojba na mlin kad novo žito dođe u mlin, a desetina od meda u početku avgustia. Od baština na kojima nema stanovnika, već su pritežavane svana, neka se uzima desetina i salarija i desetina od trave, a ako ima voća neka se od voća uzima desetina, pa neka se ne traže ostale sitnije pristojbe. U nekim selima stanuju muslimani raja. U starom carskom defteru ubilježeno je od starine od svakog oženjenog muslimana po 22 akče, od odraslog neoženjenog lica po 12 akči, a od muslimanske baštine koju posjeduje musliman, a na koju nije stavljen harač, po 22 akče kao rešmi čift (pristojba na čift). I sada je ostavljen kao ranije i to je zavedeno. Džizija je ustanovljena i na derbendžisku raju koja čuva derbend (tjesnac).

Po derbendžiskom običaju uračunati su (kod njih) od svake kuće po 2 kile pšenice i po 2 kile ječma, po 12 akči i ispendiže od oženjenog nevjernika, po 2 akče travariine, a od sela koja imaju vino-grade od kuće koja posjeduje vinograd po 2 medre vina — a 4 medre vina smatraju se tovarom —, te mlađarinu i sitnije pristojbe prema derbendžiskom običaju u ostalim vilajetima. Po starom zakonu oni su oslobođeni od divanskih nameta i izvanrednih tereta. Stanovništvo svakog sela od derbendžinskih sela u pomenutom vilajetu određena su mjesta gdje ono čuva i nadzire derbend i mostove. To je u carskom defteru zabilježeno na odgovarajućem mjestu, a njima je u ruke data opširna tezkera. Ako u granicama derbenda koji čuvaju neko nastrada ili bude štete licima koja dolaze i prolaze, oni su odgovorni za nastalu štetu. Izvan granica sela i mjesta gdje se čuva derbend ima velikih bregova i šuma. Pomajviše vremena dolaze razbojnici, borave tamо i odatle noću napadaju kuće onih koji su nastanjeni u gradovima i selima. Koliko su ubili ljudi i opljačkali stvari od raje! Da bi se to suzbilo, ranije su u pomenutom vilajetu

časnom zapovješću uspostavljeni martolosi da čuvaju takva opasna mjesta i da ih stalno obilaze i brane. Oni služe plaćajući pristojbe po derbendžiskom obučaju. Ovaj put, kad je izloženo podnožju visokog prijestolja da su oni potrebni i važni, naređeno je da se, potvrđeni u svojim službama, uvedu u novi carski defter. Da bi im pomagali, određeno je između njih 25 martolosa konjanika. Kad bi sandžak-begu pomenute live bio naređen vojni pohod u pravcu Budima,²⁵⁾ išli bi s njime na konjima u vojni pohod martolosi-konjanici. Oni su služili, a da im, u naknadu za njihovu službu, nisu uzimani desetina, harač, ispendže i divanski nameti. Ponovo su časnom zapovješću upisani u novi carski defter u svojim službama. Pošto ima raje iz vlaškog reda pomenutog vilajeta koja je ubilježena na harač, to, kako od starine imaju premićure i knezove, premićuri pomažu da se prikupi harač i uvedene pristojbe i ovčariina od raje koja staniće u njihovom selu i postali su odgovorni za štetu pričinjenu tome dobru. U svakoj nahiji ima knez. I knezovi su odgovorni za premićure u svojoj nahiji i pomažu eminima i (carskim) slugama u pogledu harača, ovčarine i nameta. Od premićura se, u naknadu za njihovu službu, ne uzima harača niti desetina, salarije i pristojbe od njihovih baština. Sami ih uživaju i oslobođeni su od divanskih nameta i izvanrednih tereta. Njima su podloženi sinovi, a i braća im koja žive zajedno sa njima. U časnim odredbama koje imaju u svojim rukama zavedeno je da sin (umrlog) premićura postaje premićur namjestio svog oca. Pošto je, kada je sad izloženo podnožju visokog prijestolja da je potrebno i važno da pomenuti, uz odgovornost za carsko dobro kao i ramije, budu premićuri, naređeno da budu potvrđeni, to im je, radi nove časne odredbe, data u ruke opširna težkera, i to je ubilježeno u novi defter. Onima kojih su knezovi pionovo se dodijeljuju njihovi timari koji su im u posjedu prema njihovom stanju. Pošto je za njih zakon da oni kojih uživaju timar veći od 1000 akči idu lično na konju u vojni pohod kad im sandžak-bezi prave vojni pohod prema Budimu,²⁶⁾ a da za one koji imaju manje od 100 akči idu na konju vrijedni zamjenici, to je ubilježeno po staroj odluci. Kako se (raja) potužila na to da u pomenutoj živim emini i mubaširji carskih hasova i ljudi mirlije koji u njegovo ime drže hasove i neki timarnici ne uzimaju od raje desetinu i salariju snopom, a višio joj ne mijere medrom, nego da u jednom selu uzimaju od vrlo dobre njive nekoliko rodnih snopova i da to drže kao uzorak, te nameću uzimanje desetine razrezom, a da od žita i vina onih koji to ne prime ne uzimaju desetinu na vrijeme, već da odgađajući to do zimskog vremena nužno uzimaju veći razrez, da ne stavljaju svoje žito u ambar, a da vino ostavljaju na raji i da ih (žito i vino) nameću uz veću (cijenu) od dnevne cijene, a ne daju onima koji na to ne pristaju da ih nose na najbljiži trg, već ih tjeraju da ih nose na trgove udaljene 3—4 dana, te da raja uslijed tih teškoća preko mijere zlopati i da čak mnogi zblög togia bježe, to je naređeno da se uvede u kadiske sidžile da bilo emini carskih hasova, bilo subaše kojih drže hasove mirlije i zeimi i timarnici od raje na vrijeme uzimaju desetine i salarije u snopu od

²⁵⁾ U II; i Bosni.

²⁶⁾ U II: i Bosni.

najbolje i najslabije (njive) prema pravome stanju, da svoje žito dadu sasuti u ambar, a vino u burad, a da ih ne nameću raji uz veću od dnevne cijene, da po starom carskom zakonu tjeraju svoje žito na najbljiži trg, da stavljamu na svoje vino po starom običaju na vrijeme monopoli, da svoje iza monopola preostalo vino kome hoće prodaju, a da ga raji ne nameću i da joj ga ne naturaju. Kako je raja za ovu stvar uporno tražila da bude ubilježena u novi carski defter, data izjava je ubilježena. Budući da je raja sela koja su hais rudnicima srebreničkom i saskom u rudničkoj službi, a raja hasova Solane na pruće služi slanicama, od starine je oslobođena od divanjskih nameta i izvanrednih itereta. Kako (raja) hasova Solane na pruće i ljeti i zimi prevoze kolima drva i timaju mnogo životnih troškova, zavedeno je u starom defteru da se od njihova žita uzima kao desetina deseti dio, a da se salarija ne uzima. I doista, pošto je očevidna njihova služba u pomenutom poslu koji im je povjeren i cjelokupni njihov trud, to je po starom načinu zabilježeno u novi carski defter. A status i zakon Solane na pruće zavedeni su na odgovarajućem mjestu. Stari je zakon da se od odžaka, u kojima ugljari pale ugali za potrebe rudnika, daje po odžaku, ma u čijim se granicama on nalazio, po 2 akče prostojbe na odžak, i to je ovaj put po tom načinu zavedeno. On (odžak) nije vezan uz raju. Bilo da su mjesta gdje pale odžak carski hais, bilo da su timarnička sela, odžak koji se nalazi u njihovim granicama pripada gospodaru zemlje. Zavedeno je u carski defter da polovica novčane kazne ide sandžak-begu, a polovica gospodaru timara. Kada subaše sandžak,begova uzimaju od starine određenu novčanu kaznu, neka je uzimaju sa znanjem kadije i neka, kako je određeno u carskom defteru, polovicu od nje uzmu za sandžak-bega, a drugu polovicu neka uzme dottični spahijsa. Neka se ponovo ne uzima od raje. Neka se naredi da se po carskom zakonu izvrši kazna nad onima koje treba kažniti i neka se ništia ne uzima kao ekvivalent za kaznu. Neka se od onih koje treba globiti uzme globa, a neka se istovremeno tjelesno ne kažnjava.

Kanun o tapiji

Ako nekio od raje, posjednika timara ili drugih, posjedujući zemlju, umre ili bez glasa nestane, a iz njega ostanu sinovi, zemlje koje su u njihovom posjedu ne potpadaju pod tapiju, nego one prelaze na njihove sinove i oni će ih obrađivati i davati na njih desetinu i pristoje. Ako ne imadnu sinova, a iz njih ostamu braća, potpače pod tapiju. Kako nepristrani ljudi procjene tapiju za tu zemlju, tako će njihova braća dati tapiju za nju. Ako im braća ne pristanu na tapiju kako su oni (tj. nepristrani ljudi) procjenili, nego se odreknu, gospodar zemlje daće je kome hoće uz tapiju. Ostali njihovi rođaci smatraju se kao strana lica. Spahijsa će je dati kome god hoće. Kada iz nekoga koje na izloženi način umro ne ostane muške djece i brat, stari je zakon da je gospodar zemlje dade uz tapiju kome hoće. Ali, kada je to 957 godine (počinje 20. I. 1550, a završava se 8. I. 1551) izloženo podnožju uzvišenog prijestolja, naređeno je da na zemlji na kojoj iiza nekoga nije ostalo muške djece i brat, a to bude ona zemlja koju je umrli iskrčio svojom sjekiricom, te je pretvio-

rena u njive ili livade, a (pri tom je) je uložen sav njegov novac i ona bude iskrčena, da se, ako bude imao kćeri i one zatraže te zemlje i livade, dadu njegovim kćerima. Ali, neka i njegove kćeri, kao i brat mu, dadu gospodaru zemlje tapiju koju odrede nepristrani muslimani. Sve dok njegove kćeri budu tražile takve zemlje i dadu tapiju koju odrede nepristrani muslimani, neka se dadu drugom, nego neka budu date njima. Po zakonu nije dozvoljeno da se zemlje koje su obrađivane i sa kojih se daje desetina, a koje raja i drugi posjeduju, bez pristanka spahijskoj je gospodar zemlje ikom prodaju i polkline. Ako se to učini, spahijsko može da to ponisti i zemlja opet ostaje na svom starom posjedniku. Ali nije dozvoljeno da mu je, uz izjavu: »Ti si je se odrekao«, oduzme i da je da drugome uz tapiju, osim ako njen stari posjednik dragovoljno odustane od zemlje. Ako raja uslijed nužde dade drugome putem zaloga jedan dio od zemalja koje su u njenom posjedu i od njega primi nešto novca, neka se poslaje, kada mu rajeljtin vrati njegov novac, ne dozvoli onome kod koga je ona založena da izaziva spor, nego neka se starom posjedniku preda njegova zemlja. Nije zakon da se i baštine koje daju harač i prisjedbe raspoređavaju, nego one podležu ranijem stanju, osim ako (jedan njihov dio) može da bude samostalna baština i bude kao samostalan upisan kod vilajetsko emiina (povjerenika). Ako iza umrolog rajetina ostane maleen sin i ne mogne da obrađuje zemlju, zakon je da je njegov spahijsko dade drugom dok on (za to) ne bude sposoban. Ali čim njegov sin bude (za to) sposoban, odmah je doliva. Ako jedna zemlja bez opravdanja i bez smetnje ostane uzastopce tri godine pušta i zapuštena, stari je zakon da je lice koje je njen spahijsko dade uz tapiju onome ko je zatraži. I sa baštinsama koje daju harač postupa se na tajneseni način. Ako hassa zemlja bude u defteru ubilježena spahijsko kao haissa, svaki spahijsko u svoje vrijeme raspolaže njome onako kakvo hoće. Ako je dade pod tapiju, spahijsko klojci dođe na njegovo mjesto može da biri: ako hoće, može da to prihvati, ako hoće može da to odbije. Ako između dva sela nema određene i jasne granice, a oni (raja) zajednički uživaju svoje zemlje, prihod svakog rajetina koji je (te zemlje) obrađivao, upisan je, kad je villajet popisivan, kao prihod njegovom gospodaru timara. On polbiće desetinu od svoje raje. Ako neka zemlja potpadne pod tapiju, a njen spahijsko ne uzme tapiju od rajetina, nego je da bez tapije, te ako docnije poslije nekog vremena dođe mjesto njega drugi spahijsko i, uz izjavu: »Ti u tuci nemais tapiju«, zatraži tapijsku prisjedbu, ništa ne može uzeti. U pogledu zemlje musliman i nevjernik su ravноправni. Ako iza nevjernika ostane sin musliman ili brat musliman, obrnuti, iza muslimana ostane sin nevjernik i (t.j. ili) brat (nevjernik), sin ima pravo (na zemlju) bez tapije, a brat uz tapiju.

Kanun o badžu

U trgovištima koja se nalaze u Zvorničkom vilajetu (sandžaku), osim trgova rudnika Srebrenice i Sasa, uzima se po 2 akče badža od tovara pšenice, brašna i ostalog žita, od tovara svježeg grožđa, svježeg voća, crvenog luka, kestenja, oraha, badema i željeza (kao) i od tovara robe koju donesu fiz unutrašnjosti zemlje. Od tovara soli, lana,

pirinča, suhog grožđa, smokava, meda, kine, boje, sapuna, čistog masla, suhe rišbe i kalaja uzima se 4 akče badža. Od tovara maslinova ulja (uzima se) po 8 akči. Onaj ko donese so na trg i pazarnim danom prodaje so čabrom daje po 4 akče. Ako je dao tovarski badž, daje od onoga što prodaje čabrom (tj. soli) po jednu akču. Od onoga kio prodja zarobljenika uzima se 2 akče, a od onoga kio kupi zarobljenika 2 akče; od onoga ko kupi konja 2 akče, a od onoga ko ga proda 2 akče; od onoga ko proda goveče 1 akča, a od onoga ko ga kupi 1 akča. Mesar daje od govečeta koje zalkolje 4 akče, od prodatih ovaca 1 akču na dvije ovce, a registrovani mesar daje na četiri ovce i jagnjetu koje zalkolje jednu akču klaničke pristojbine. Mesar daje klaničku pristojbu za ovce i jačnjajd koje kupi, a za koje je dat badž na trgu, a ne daje badž. Ali ako ih dotjera svana, daje i badž, a daje klaničku pristojbu. Od dvije ovčije sušenice uzima se 1 akča, od dva tovara luči 1 akča, od tovara kupusa 1 akča, a od onih koji pazarnim danom prodaju na trgu izvan dućana maslinovo ulje 1 akča. Od tovara vina koje dođe svana i prodaje se uzima se 4 akče, od mjesnog krčmara na tovar 2 akče, a od čebeta za pokrivanje 2 akče. Kad se proda agriz (uzima se) 1 akča na 40 aršina, od dva pokrova od krostrijeti 1 akča, a od jedne goveđe krože 1 akča. (Od robe) koja se poveže u tovar kad treba da ide sa trga (uzima se) 2 akče na tovar. Od peći pekara (uzima se) po 1 akča. Kao mlađarina uzima se od dobrostojeće (žene) 60 akči, od one osrednjeg stanja 40 akči, a od slabo stojeće 30 akči. Od nevjerničkih djevojaka 40 akči, od dobro stojeće udovice 30 akči, od one osrednjeg stanja 20 akči, a od slabo stojeće 15 akči.

Kanun o badžu koji se od starine primjenjuje u trgovima Srebrenice i Sasa jestе slijedeći:

Od tovara sapuna, čistog masla, meda, suhe rišbe, soli, smokava, suhog grožđa i siira uzima se po 6 akči, a od maslinova ulja na tovar 12 akči. Od maziva, krože, komopca, terebrtnog konja i željeznih alatki koje rudari, otušavši navam, dopreme za potrebe rudnika, ništa se ne uzima. Rudar daje badž za pšenicu, brašno i vino koje, otušavši navam, kupi za sebe lično. Ali ako trguje i donese ih da ih proda, tada se tretira kao i ostali. Od onoga ko uzme konja (uzima se) 6 akči, od onoga ko proda konja 6 akči, a od čebeta za pokrivanje 2 akče, od agriz čebeta na 20 aršinal 1 akča. Na sitne stvari koje ne dođu tovarom, nego kojih je manje od tovarom i od jaja, kolkošiju i voća uzima se desetina (öşür). Od tovara grničarije 1 akča, od robe koja dođe iz unutrašnjosti zemlje po 2 akče, od pšenice i brašna na tovar 2 akče. Ako pomenutu robu uzme neko ko je došao svana i bude trebalo da je iznese iz trga, također se opet uzima po jedan badž kao badž za njen iznos.

VIII

ZAKON O CARINI SREBRENICE

Nedatirani prepis ovog zakona nalazi se u kodeksu kanun-nama br. 1 Orientalnog instituta u Sarajevu (II, 1. 44 i 44 v.), a saopšten ranije u prevodu VI. Skarića (Staro rudarsko pravo i tehnika u Srbiji i Bosni. Beograd 1939, 90—91). Ovaj zakon koji, po svemu izgleda, potiče iz XVI vijeka kompletira poglavlje Zvorničke kanun-name o carini Srebrenice i Sasa. On je opširniji i tekstuelno se razlikuje od tog poglavlja. Ali odredbe koje se u njima podudaraju materijalno se međusobno ne razlikuju. Oba ta teksta doprinose rasvjetljavanju pitanja o posebnom tretmanu rudničkih centara u vrijeme Turaka, pa i u pogledu carine.

Prvi kanun Kanun-name zvorničkog sandžaka, zakon o rudnicima Srebrenici i Sasu, uz dosad kod nas i na strani objavljene osnovne izvore i objašnjenja o rudarstvu, rudarskoj proizvodnji i zakonskim odredbama o toj djelatnosti za vrijeme turske vladavine u našim zemljama, pretstavlja novo, istina kraće, izvorno obavještenje o proizvodnji srebra u jednom značajnom rudarskom reviru u Bosni, objašnjava u grubim crtama proces proizvodnje srebra kovanja akči, ističe neke organizaciono-društvene momente toga procesa i tumači neke rudarske tehničke termine.

Drugo poglavlje ove kanun-name, zakon Zvorničke live, odgovara tekstu izdate kanun-name. Slijedeća dva poglavlja ove kanun-name, zakon o tapiji i zakon i badžu, kao i prvo poglavlje, zakon o rudnicima Srebrenice i Sasu, sada se prvi put objavljaju.

نفس سربرنيچه باج سیاهن^{۱)} بیان ایدر

صاتلملق ایچون بازاره کلن حبوباتدن هر یوکدن ایکی اقچه و بریوک طوزدن الی اقچه
و بریوک بالدن و یاغدن التیشر اقچه و بریوک زیت یاغدن اون ایکی اقچه و بریوک
پنیردن الی اقچه و بال مومی یوکندن الی اقچه و بریوک پرنجلدن الی اقچه و اکی قیونه

¹⁾ U originalu стоји سیاهی، što po našem mišljenju, pogrešno i treba i gramatički i logički, da stoji.

بر اقچه و درت قوزیدن بر اقچه و قوزی قرقيلوب قيونه قاتلقدن صکره ايکيسندن بر اقچه و بر صغوند ايکي اقچه و بر صغور ديسندن ايکي اقچه و درت قيون ديسندن بر اقچه و بر يوك قيون و صغور دريسندن التي اقچه و دمود اصلنдин چليق دموددن نسنه النماز اشنمش دمود آلتندن کلسه بر يوکدن التي اقچه و معادن مصالحچون کلان کولتكدن و چيادن و واريدن و چيراق ياغندن نسنه النماز و بر يوك چوقهدن ايکي اقچه و بازارده صاتيلان چوقهدن اشونه بر اقچه و بر كبه:كден ايکي اقچه و بر ديكلمش چوقه صاتisse ايکي اقچه و بر چفت چوقه صاتisse بر اقچه و يوکيله کلان کتان بزندن بر يوکدن يکومي درت اقچه و يوکدن اكسوك اوسله صاتوليچك اون اقچهدن بر اقچه و هكبه ايله کليچك التي اقچه و کتان يوکندن التي اقچه و بر طوناق بواليو كбедن که اسکا صوقنه ديرلو قفتالق اوسله درت اقچه و آق صوقنه يوکندن يکومي ايکي اقچه و قصابرده بوغازلنان قيوندن دردندن بر اقچه و بر صغون بوغازلنسه بر اقچه و ديل کنزوك ايمش و بر قاردن ياغدن اوں بش اقچه لق اوسله بر اقچه و يکومي [اوسله] ايکي اقچه و معدود بالقدن و يمرده و صوغان و سرمسياق و کلم و شلغم و قوز و في الجمله بونلوك امثالی وادر عشر اوئند و درت طاش طوردن بر اقچه و بازاد يرنده سركه صاتيلادن هفتهد بر اقچه و تختهدن عشر النور و بر چفت اوکوز اخاج ياپو کتورسه بر اقچه باج النه و شهردن چقاتلدن دني كذلك شهره کلدوکي کبي ينه باج النور و نفس سربونيچه لو باغارلنن و بعچه لرندن عشر النور همان اوئنده يمك و ايچمك ايچون اليقودقلري نسنهدن و شيره لدن باج النمييه امه صاتيلاندن النور قانون خاقاني بودکه ذكر اوئندى.

O CARINI MJESTA SREBRENICE¹⁾

Od žiltarica koje dolaze na trg (uzima se) na svaki tovar 2 akče. Od tovara soli 6 akči. Od tovara meda i masla po 6 akči. Od tovara maslinovo ulja 12 akči. Od tovara slira 6 kči. Od tovara vojska 6 akči.

¹⁾ Ovaj zaikom o carini Strebrenice objavio je Vladiislav Skarić u svom, već spomenutom, radu »Staro mudamsko pravo i tehnika u Srbiji i Bosni«, str. 90—91, u srpsko-hrvatskom prevodu pod naslovom: »O spaljiskom badžu u mjestu Strebrenici«, jer nije ispravio pogrešno سپاهی u سپاهی

Od tovara piurića 6 akči. Na dvije ovce 1 akča. Od 4 jagnjeta 1 akča. Pošto se jagnje ostrije i priključi ovci od njih dvoje 1 akča. Od jednog govečeta 2 akče, Od jedne goveđe krože 2 akče. Od 4 ovčje krože 1 akča. Od tovara ovčje i goveđe krože 6 akči. Od čeltika (dobi-venog) iz željeza ne uzima se ništa. Ako dođe (neka količina) izrađenih željeznih oruđa, (uzima se) od tovara 6 akči. Od trnokopja, mo-tilka, varji i loja za svjetiljke koji dođu za poslove ruidnika ne uzima se ništa. Od tovara čohe 2 akče. Od čohe koja se prodaje na trgu na aršin 1 akča. Od kabanice 2 akče. Ako se prodaje jedna širvena čoha, 2 akče, a ako se prodaju dvije čohe, 1 akča. Od lanenog platna, koje dođe tovarom, od jednog tovara 24 akče. Ako bude manje od tovara, kad se prodaje, od 10 akči 1 akča. Kada dođe bisagama, (uzima se) 6 akči. Od tovara lana 6 akči. Od jednog (komada) grubog bojenog vunenjaka za odijela, koji se zove sukno, ako je (dovoljno) za 2 kaftana (ogrtača), 4 akče. Od tovara bijelog sukna 22 akče. Od ovaca zaklanih kod mesara (uzima se) na četiri od njih 1 akča. Ako se zaškolje goveće, 1 akča. A jezik pripada knezu. Od jednog mijeha masla, ako bude vrijedilo 15 akči, 1 akča, a ako (bude) vrijedilo 20 akči, 2 akče. Od neštore i jaja, crvenog lukca, bijelog lukca, kupusa, repe, oraha i od svega što je slično ovome, uzima se desetina (öşür). Od četiri kamenja soli 1 akča. Od (mesta) gdje se prodaje na pazarištu sirče sedmično jedna akča. Od onog ko pravi, hljeb pa se on na trgu kod njega prodaje, sedmično 1 akča. Od daisaka uzima se desetina (öşür). Ako par volova doveze drvenu građu, neka se uzme 1 akča carine. I od onih koji izlaze iz grada uzima se carina isto tako kao i od onih koji dolaze u grad. Od vinograda i bašta Srebreničana uzima se desetina. Od namirnica (nesne) i od vina koje nabave da bi ih samo u svojim kućama jedli i pili neka se ne uzima carina. Ali se uzima od onog što se prodaje. To je carski zakon, koji je (gore) iznesen.

IX

KANUN-NAMA KLIŠKOG SANDŽAKA

IZ 1574 GODINE

Ova kanun-nama nalazi se u opširnom popisnom defteru Kliškog sandžaka iz 1574 godine (Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, № 533).

Kanun-nama Kliškog sandžaka iz 1574 godine prestavlja, koliko se danas zna, prvu poznatu i jedinu sačuvanu kanun-namu toga sandžaka. Upoređena sa Bosanskom kanun-namom iz 1565 godine, ona pokazuje da su mnoge odredbe te kanun-name, negdje tekstuelno, negdje uz skraćivanja i modifikacije, prenesene u nju. Malo je mesta u toj kanun-nami kojih nema u Bosanskoj kanun-nami iz 1565 godine. Stoga je međusobno poređenje ovih dviju kanun-nama omogućilo izdavačima da neka pogrešno napisana, defektna mesta u tekstu originala isprave i upotpune, te da i prevod što više približe onome smislu koji proizlazi iz ispravnog teksta toga originala.

قانون نامه لواه کایسِن

دفتر عتیقده لواه کایسیده واقع اولان کیل التمش درت و قیه اولوب دفتر عتیقده بغدادیه
بشر اچه و مخلوطه^{۱)} یدیش و علفک اکیشر اچه زیاده اولق فمان اوئنمغین بغدادیک هر بر
کیله سنه یکرمی بشر اچه و مخلوطک^{۲)} کیله سنه^{۳)} یکرمیش اچه و علفک کیله سنه^{۴)} اوز
اچه نزخ^{۵)} قونلوب شیره نک دفتر عتیق موجنجه هر مدره سنه یدیش اچه قیمت قولمشدر.
لواه مزبوره^{۶)} ده مسلم اوزرنه یازلش باشته دن رسم جفت یکرم ایکی اچه رسم النور
و قدیدن معتمدلری تغییر اوئنیوب دسم بتالک یکرمی ایکی اچه و رسم مجرّد اون ایکی اچه

^{۱)} u originalu مخلوطه

^{۲)} u originalu مخلوطک

^{۳)} u originalu کیله سنه

^{۴)} u originalu کیله سنه

^{۵)} u originalu نزخ

^{۶)} Treballo bi مزبوره

النور بتاك هبيج يري اوليان ويا نيم جفتدين اقل يري اولان⁷ او ليه ديرلر مجرّد عاقل بالغ
كمسينه ديرلر که باباسي ياننده کسبه و کاره قادر اولا باباسي ياننده اولوب کسبه و کاره
 قادر اوليان مجرّدن رسم النمز و بو رسم مارت اوّلنده النور دققده ذمی⁸ او زرینه یازلش
 باشته دن یکرم بش اچه اسپنجه النور و ذميـلرک اولي و کار کسبه قادر حدّ بلوغيته یتمش
 او غلـلرندن دخـي عادت قدـيه اوزـره یـکرم بش اـچـه اـسـپـنـجـهـ النـورـ .

دقترده مسلم اوزرنه يازلش باشتنه ذمي الدقدره يکرمي ايکي اچه رسم جفت ذمي اوزرنه يازلش باشتنه مسلم الدقدره يکرمي بش اچه اسپنجه النور بوستان و کستان و کندير او یونجه و سير و پياز و کامدن شرع شريف مقتضاسي اوزره فقط عشر قيد او نمشدر غلات اولسلوي اوزره سلاريه النيه همان عشر النه عشر کواره اون قواندن بر قوان النور قوان النميو ب اچه طلب او نسه هر قواندن اکيشر اچه رسم النور شيره نك مدره سنه يديشري اچه قيمت قونلوب بعض مسلم اوزرنه دونم يازيلان بالغارك هر دونغنه دفتر عتiq موجنجبه يديشري اچه رسم تقدير او نمشدر تخمين⁽⁹⁾ ايله تعين اولان دونغدن باع زياده او ليحاق اول زياده اولان بالغك مقداري قدر رسم دونم النور سابقا لواه مزبره ده⁽¹⁰⁾ بعض قوريه لر تعشير او لندقدره يديده و سکزده بر بعض چنلک و مزرعه لرده فقط عشر النور عيش بو دفعه کليا قرا و مزارع و⁽¹¹⁾ چفتکلرده عشر و سالاريه قيد او نمشدر سکزده بر الله که فرق کيلده بش قيله اولور من بعد يديده بر او نده بر النيه

رعاياند بعض رسمارین کتم ایچون دفتردن خارج¹² قلمق قصدنه بعض کندو و بعض
باباسی اسمن تبدیل ایدوب و بعضی کندویی فوت اوش در دیویرین اوغلی اوزدینه و بعضی
داخی اوغلی قالمشدر دیو خلاف تغیر ایله ییزنه بی وجه آخر¹³ اسم یازدردرل ایش سپاهی ایله
ارالنه اختلاف¹⁴ دشوب کلی شکوایه منجر اولدوغی معلم اولوب کمال جد و اهتمام
حرف اوئنمشدر علتاری و بربرنه ياردم و تقویتلریاه يازلتق واقع اولدیسە انڭ کېيىنه اوغلن

۷) u originalu اولا

⁸⁾ u originalu نمی

⁹⁾ u originalu تھمن

¹⁰⁾ Treballo bī مزبورده

¹¹⁾ To je u ispušteno u originalu

¹²⁾ u originalu حارج

¹³⁾ U originalu \bar{A}

¹⁴⁾ U originally اختلف

يازدورب کندو خارج⁽¹⁵⁾ قلن رعيت بر^(15a) رسمي اوغلنдин النوب ڪندودن بناك رسمن سپاهي المق ويرينه بي وجه آخر⁽¹⁶⁾ اسم يازدورب سپاهيه يير كمك او زونه يازنش ايسه رسمن اندن طلب ايله ديمسي دخى⁽¹⁷⁾ مقبول اوليوب ييري کندو تصرف ايوجلک سپاهي^(17a) اڪر رعيت تصرف اندو کي ييرك رسمن سپاهيه ويرمك و رعيت اوغلاري و قرنداشاري و اقرباليكه آخره رعيت قيد او لنيوب حين تحريرده رعايا کتم ادوب يازدرماماش اولاده و يا سهوا غفلت وجهله متروك و غير مكتوب قالمش اولسه بوناردن سپاهي رسن رعيت و ساير حقوق شرعیه و عرفیه المق نظام و انتظامه موافق ملاحظه او لنوب قيد او لندي دفتره يازلنق و يازلاماق صاحب ارضه ضرر ويرمز رعيت او غلي رعيتدر و رعيت قرنداشي دخی رعيتدر رسوم رعيتاري النور و بعضی قويه رعايا سي تصرفانده اولان ييرلين جفتلك يازدرمکله يرلم جفتلك او لشدر ديو رسوم رعيتندن خلاص⁽¹⁸⁾ اولمازلر کيرو کما كان مزوج يکرمي اكي و مجرد اون اكي اقيه رسن بناك ديو صاحب ارضه وير بر سپاهنه اون يلدن زياده طپاغنده متمنڪن او لوب وجه مشروح او زرده خارج⁽¹⁹⁾ قلان رعايانك رسوملي ضبطنه سپاهيله موقوفي و عامل و ولایت حاكماري مانع او ليمه لر و بر رعيت يرين صائق ايله رسمن معاف او لز سپاهيسنه رسوم رعيت تمام ادا ادر صاتدغى ييرك رسمي الوب تصرف ايدينن النور بو کسنے کندو سفرده او لاغله موجود اوليوب يه حجي حاجي حاضر او لامق ايله ييرلي اسکي صاحباري او زرلينه و يا رعايا تقريري ايله آخر کسنے او زرنه يزلىش اولسه مجرد دفتر تسلك طوتاوب شريعت شريفه مختلف⁽²⁰⁾ کسنتك يري دفتر موجبنجه او زرنه يازيلانه حکم او لنيوب شرع شريف مقتضاسي او زرده قوي تسكى او لوب حين تحريرده ييره تصرفي او لانه حکم او انهه و دفتر عيقده بو جفتلك و نيم جفتلك يerde بش و اون حصه دار قيد او لان لرک هر بري فرد افرادي^(20a) تحريره حاضر اوليوب و تفصيلا انلرک خبرن وير کسنے او لامгин حالا بر نفري

¹⁵⁾ U originalnu حارج

^{15a)} Mislim da treba da stoji بر

¹⁶⁾ U originalnu آخر

¹⁷⁾ U originalnu دخى

^{17a)} Tekst iiza nijeeči سپاهي nepotpun. Viđjeti upotpunu teksta kod Hamida Hadžibegića, Bosanska kanun-nama iz 1565 godine, str. . Ta upotpuna glasi: Ta je upotpuna interpolirana u našem prevodu.

¹⁸⁾ U originalnu حلاص

¹⁹⁾ U originalnu حارج

²⁰⁾ U originalnu مختلف

^{20a)} Pogrešno, treba فرادا فرادا ili فردا فردا

یازیلوب باقیلری شرکا ایله قید اولغىشدر اسى ذکر اولىتىان حصەدارلەسن دفتردە يازىلش دكولىن ديويرىنە شرييكلرىي و سپاهىلرىي دخل اتىالاز بۇ مقولە جفتىڭ و زمین ده مقىيد اولان رعايا باشتىنە دە مر قوم اولان رعايا مقولە سىندىندر اون يىيلنت زىادە تىكىنى آخى²¹ فريده ده اولىيوب سپاهى زادە و امر ایله معاف و مسلم اولما يېچى تصرف اتىدكلىرى يېڭى حقوق شرعىيە و رسوم عرفىيەن ويردىكارىندن صىكىرە ساير رعايا كېي اوغلارىنىڭ بناك و مجرد رسمي طپراق سپاهىلرنە ويرلار.

بعضىي جفتىكىن منسوخ²² قرا و مزارع دە متىكىن اولان رعايانىڭ اللىنى دە اولان يېلىرىي جزوئىي اولوب ئام بر جفته وفا ايدەجىڭ قىدر يېلىرىي او ماغىن اكتۈرىي اطراف قرا و اخر سۇورىدە يىد طوب زىندكاني ايدىلرلا آكا بناه هر بر اسمك تختىنە جفت و نىم جفت و بناك اشارتى تىكىن اولىيوب دفتر عتىق موجىنجە بعد الاسامي حاصل تختىنە رسم جفت و بناك و مجرد قيد اولغىشدر.

بر دعيىتكىرىي بر دعيىته داخى²³ انتقال اتىقدە بتون جفتىن دسم جفت يكرم ايكي اچە و نىم جختىن اون بر اچە رسم النور نىم جختىن اقل جزوئىي يەدن اىكىي دونغە بر اچە رسم النور دفتردە مجرد يازىلش رعيت اولى او ليخاق يكرمى ايكىي اچە بناك رسمىن ويرد خىن تحرىر دە تصرفىنە بر جفتىكى يۇ اولوب يېرىن كەم ادوب مجرد يازىش اولسە متصرف اولدۇنى يەدن يكرمى ايكىي اچە رسم جفت وير تكرار مجرد رسمن ويرمىز اولى و رىكىن اوغلارلىي او لورسە بناك و مجرد رسمن وير فوت اولدۇنى دەنلىقىنە ئىلىلىكلىرىنە متنقل او لور اوغلارلىي دفتر جىديدە يازىلش او ليخاق با بالارنى دەنلىقىنە ئىلىلىكلىرىنە متنقل يىر رسمن برابر ويردىكارنى دەنلىقىنە ما عادا كندو رسملىرىن دخى ويرلار بر يازىلماش او غلى قالورسە باباسى يېرىنە كچوب انجىقى بر دسم جفت وير نىم جفت و نىم جختىن اقل يىد او ليخاق او غلى اولى او لا اكتىلۇ بناك مقولە سىندىن اولوب همان كندو بناك رسمن ويرد اركن ايسە مجرد رسمن وير يىد ايمچون تكرار رسم وير مزلار.

ھىچ يېلىرىي اولىيوب بناك و مجرد يازىلش رعيت فوت اولدۇنى دەنلىقىنە رفع اولنور آخى²⁴ ولايەتى كەتكلىرىنە دسم لرى با بالارنى دەنلىقىنە و اقىبالرنى دەنلىقىنە طلب اولغىز عودت ايدوب كىرو كەليجىڭ

²¹) آخر U originaliu

منسوخ U originaliu

²²) داخى U originaliu

آخر U originaliu

سپاهی کذشته رسمارین بی قصور الولو ببالردن ایرلیوب ببالریله ممکن اولان بـاک و
محـرـد اـتـالـرـه تـابـع در رـسـمـارـین اـتـاسـی سـپـاهـیـی الـورـهـ

رسم عروسـانـه اـیـله پـوـلاـجـهـ قـام و سـرـبـستـ اوـلـیـانـ عـارـلـرـکـ نـصـفـ بـادـ هـوـاسـیـ سـپـاهـیـلـرـهـ
حـاـصـلـ یـازـیـلـوـبـ بـادـ هـوـانـکـ نـصـفـ اـخـرـیـ مـیـرـلـوـایـهـ خـاصـ²⁵ یـازـلـشـدـرـ سـنـجـاقـ صـوـبـاشـیـلـرـیـ سـپـاهـیـهـ
یـازـیـلـانـ بـادـ هـوـانـکـ نـصـفـنـهـ دـخـلـ اـتـیـهـ لـوـ وـ رـسـمـ عـرـوـسـانـهـ سـپـاهـنـکـ بـکـرـ قـزـنـدـنـ التـشـ اـقـھـهـ وـ طـوـلـ
عـوـرـتـنـدـنـ اوـتـوـزـ اـقـھـهـ وـ شـہـرـلـوـ وـ رـعـایـاـنـکـ بـکـرـ قـوـلـنـدـنـ اوـتـوـزـ اـقـھـهـ وـ طـوـلـ عـوـرـتـنـدـنـ اوـنـ بشـ
اـقـھـهـ النـوـرـ کـفـوـهـنـکـ بـکـرـ وـ بـیـوـهـ لـرـنـدـنـ دـخـیـ²⁶ کـذـلـکـ اـعـلـاـسـنـدـنـ اوـتـوـزـ وـ اـدـنـیـ سـنـدـنـ
اوـنـ بشـ اـقـھـهـ رـسـمـ النـوـرـ

لوـاءـ مـزـبـوـرـهـ²⁷ دـشـتـبـانـیـ دـیـوـهـ دـخـانـ²⁸ خـانـ²⁹ سـتـنـدـنـ یـیـلـدـهـ اـکـیـشـ
اـقـھـهـ بـوـلاـجـهـ³⁰ النـوـرـ.

بـلـ مـانـعـ قـامـ یـیـلـ یـوـرـینـ دـکـمـنـدـنـ اوـتـوـزـ اـقـھـهـ وـ الـتـ اـیـ یـوـرـینـ دـکـمـنـدـنـ اوـنـ بشـ اـقـھـهـ
رسـمـ النـوـرـ دـقـرـدـهـ نـیـمـ سـالـهـ یـازـیـلـانـ دـکـمـنـ بلاـ مـانـعـ قـامـ یـیـلـ یـوـرـیـجـیـکـ اوـتـوـزـ اـقـھـهـ النـوـرـ مـعـمـولـ
دـقـرـدـهـ رـسـحـیـ یـازـلـشـ دـکـمـنـ خـارـبـ³¹ اوـلـدـقـدـهـ رسـمـنـ اوـجـاـقـ صـاحـبـنـدـنـ سـپـاهـیـیـ الـورـ خـارـبـ³²
یـازـلـشـ دـکـمـنـ مـعـمـورـ اوـلـیـجـاـقـ رسـمـنـ طـپـراـقـ سـپـاهـیـیـیـ الـورـ موـوـغـیـ وـ عـاـمـلـ دـخـلـ³³ اـتـرـ
وـلـاـیـتـ تـحـرـیرـ اوـلـنـدـقـدـنـ صـکـرـهـ حـادـثـ اوـلـانـ دـکـمـنـ دـسـمـنـ دـاخـیـ سـپـاهـیـ النـوـرـ.

برـ سـپـاهـنـکـ رـعـیـتـیـ یـازـلـدـغـیـ یـرـدـهـ مـمـکـنـ اوـلـیـلـوـ خـارـجـ³⁴ قـرـیـهـ دـهـ وـ آـخـرـ³⁵ لوـادـهـ³⁶
سـاـکـنـ اوـلـسـهـ سـاـکـنـ اوـلـدـغـیـ³⁷ قـرـیـهـ دـهـ یـازـلـشـ اوـلـمـاـجـبـقـ زـرـاعـتـیـ یـوـغـیـسـهـ طـپـراـقـ سـپـاهـیـسـهـ
هـمـانـ الـتـ اـقـھـهـ دـخـانـ³⁸ رسـمـنـ وـیـرـ زـرـاعـتـیـ اوـلـیـجـقـ عـشـرـینـ صـاحـبـ اـرـضـهـ وـیـرـوـبـ ماـ عـداـ
رسـمـنـ رـعـیـتـیـ کـنـدوـ سـپـاهـیـسـهـ وـیـرـ طـپـراـمـدـهـ سـاـکـنـدـرـ دـیـوـ سـپـاهـیـ دـخـلـ اـتـرـ لـکـنـ اوـنـ یـیـلـدـنـ

²⁵) U originaliu حـاـصـ

²⁶) U originaliu دـھـیـ

²⁷) Treballo bi مـزـبـوـرـدـهـ

²⁸) U originaliu دـخـانـ

²⁹) U originaliu خـانـ

³⁰) Treballo bi پـوـلاـجـهـ

³¹) U originaliu خـارـبـ

³²) U originaliu حـرـابـ

³³) U originaliu دـحـلـ

³⁴) U originaliu خـارـجـ

³⁵) U originaliu آـخـرـ

³⁶) U originaliu لوـادـهـ

³⁷) U originaliu اوـلـدـغـیـ

³⁸) U originaliu دـخـانـ

زیاد ممکن و متواتر اولوب یازلش اولیحاق جمله حقوق و رسوم طپراق سپاهیسی الور
قدیمی سپاهسته رسم ویرمز ایکی جانبده باشته باشد یا یازلش ایسه داخی .

بر رعیت سپاهیه [و] هم فلوریلو ییره یازلسه اون یلدن زیاده فلوریلو یرده ممکن
اولوب یازلش ایسه سپاهسته رسم رعیت ویرمز اون یلدن زیاده ممکن اولیوب یازلش
اولیحاق فلوریلو یزلرک عادت اولادیه اوزره میری یه رسم فلوریسن تمام ادا اده فلوریلو ییر
طوتوم دیو سپاهسته رسم رعیت ویرمکده تعلل و تراع ایلمیه .
بر قریه ده باشته ده مقید اولان رعیت ینه اول قریه ده بناك داخی یازلش اولسه مکرر ده
اولور بناك رسمي ویرمز مکرر که کندو دفتر عتیقه ده مقید رعیت اولوب صکره اخرك
باشته سن المیله باشته دخی ^{۳۹)} یازلش اولا رسم جفت و رسم بناك دخی ویره .

بر رعیت ایکی قریه ده یازلسه حین تحریرده اون ییل ممکن اولوب یازلداغی قریه ده
مقرر قلندر قدیمی سپاهسته رسم ویرمز ممکن اعتبار اولنور قدم اعتبار اوئنر خارج ^{۴۰)} قریه ده
دخی یید دزتغ سبیله یازلش ایسه تصرف اتدوکی یرک حقوق شرعیه و رسوم عرفیه سن
صاحب ارضه ویروب رسوم رعیتی کندو سپاهسته ویره .

بر باشته دخی بر قریه ده سهوا ایکی یرده یازلسه رعايا بینته مشهور و متعارف اولان
اسمله مقید اولان باشته مقبولدر تقریر یازلوب نامعلوم اولان باشته دن رسم طلب اوئیله
بر باشته ایکی قریه ده یازلسه طپراق سپاهی سنه حکم اولنه دفتر عتیقه ده بر دکمن حصه
حصه اولوب بر قاج سپاهی یه یازلیوریش حالیا هر دکمن طپراگنده یازلشدر سهوا بر دکمن
ایکی قریه ده یازلش اولورسه رسمن سپاهی سی الور .
قدیمدن اوتلامق ایچون قورینوکلان [و] رسم اوتلاق آلونی کلمش یزلدن هر
سورودن بر قیون النور .

و بر تمار اراضینده ^{۴۱)} یا یالاق ^{۴۲)} اولوب خارجدن ^{۴۳)} قیون کلوب اوتنند و صویندن
انتفاع ادوب قشیله اعلا سوریدن بر قیون کی بهاسی یکرمی اقچه و اوسط سوریدن بر قیون

^{۳۹)} U originaliu دخی

^{۴۰)} U originaliu حارج

^{۴۱)} U originaliu اراضنده

^{۴۲)} U originaliu یا یالاو

^{۴۳)} U originaliu خارجدن

کی بھاسی اون بش اقچه و ادنی سو ریدن بر قیون کی بھاسی اون اقچه رسم یا ملاق النور
دقترده اول قریب ده رسم قشلاق یازلما مشددر دیو مخالفت او تیمه .

رعایا عشرلرین اقرب بازاره التک قانون قدیم در بازاردن مراد غله صاتلور بازاردرکی انه
قلیل و کثیر غله صاتلمق جایز اولا سپاهیلره بو تکلیف او نیز اما عشرلرین و سالارلرین
همان کوی ابانارنه ایلدەر و رعایا سپاهیلرن کفایت قدیم انبار یا پو ویرمک قانون قدیم در .
قدیمین یا پراغی واودونی ایچون قورینوکلان قوری صاحبیاری قوریلر کما کان تصرف
ادرلر دقترده قوری یازلما مشددر دیو سپاهی دخل ^{۴۴} انتز .

بغای یوکندن ایکی اقچه و سایر ترکه دن دخی ^{۴۵} یوک باشنه ایکی اقچه باج النور و
توز یوکندن درت اقچه و کنان یوکندن درت اقچه و انخیز و اوزم یوکندن درت اقچه و برنج
یوکندن درت اقچه و تازه اوزم یوکندن ایکی اقچه النور و بال یوکندن درت اقچه و ساده ^{۴۶}
باغ صاتلسه قرق اقچه ده بر اقچه النور و ایچ ایلدن کلان متاع یوکندن ایکی اقچه النور و
کفاردن مسلمانلر کوردکی جوچه یوکندن بش اقچه و کافرلر کوردکی جوچه یوکندن اتوز
اقچه النور و صابون و غیری متاع یوکندن درت اقچه و زیت یاغی یوکندن سکن اقچه النور و
قلای و بالق یوکندن درت اقچه النور و تکنه ایله بازار کونی صاتلان توزدن درت اقچه النور
و اسیر صاتاندن ایکی اقچه و آلاندن ایکی اقچه و آت صاتاندن ایکی [اقچه] و آلاندن
دخی ^{۴۷} ایکی اقچه النور و صغیر صاتاندن بر اقچه و آلاندن بر اقچه النور و قصاب بوغزلدغی
صوغزیدن درت اقچه النور و صاتلان قیونه برد اقچه و یازیلو قصاب بوغزلدغی ^{۴۸} قیوندن و
قوزیدن دوردن دن بر اقچه النور و یاش یعش یوکندن ایکی اقچه و اخلاط ^{۴۹} و طاغ یعنی
یوکندن بر اقچه النور و ایکی قیون باسترمہ سندن بر اقچه و چیره نک ایکی یوکندن بر اقچه
و بر عربه درکدن بر اقچه و بر عربه او تلوقدن بر اقچه و صوغان یوکندن ایکی اقچه و کستانه
یوکندن ایکی اقچه و شیروغن یوکندن درت اقچه النور و جوز و بادم یوکندن ایکی اقچه
و کلام یوکندن بر اقچه و بازار کوننده دمور صاتدقلری یردن بچق النور و بازار کوننده زیت

^{۴۴}) U originaliu دحل

^{۴۵}a) U originaliu صاده

^{۴۷}) U originaliu بوغزلدغی

^{۴۵}) U originaliu دھی

^{۴۶}) U originaliu دھی

^{۴۸}) U originaliu احلاط

ياغي صاتدقاري يردن صتاندن بر اقجه النور و دمور يوکندن ايکي اقجه و خارجدن⁴⁹ کلوب
صاتلان شيره يوکندن درت اقجه و يرلو میخانجiden⁵⁰ يوکندن ايکي اقجه التر و اورتى
کبه سندن بر اقجه و اکيز صاتلدقده قرق اندازده بر اقجه النور داخى⁵¹ اكسك صاتلسه
نسنه النماز و ايکي مويتاب چولدن بر اقجه و ير يوك توره صتاندن بر اقجه و صغىر دريسندن
بر اقجه و يوك بغلوب شهردن متاع كتملو اولسە يوکندن ايکي اقجه النور و اتكىجيلىر
فرونىندن بر اقجه النور

توز يوکندن کي بازار کونى تكىنه ايله صاتلور بشر اقجه النور و بالق يوکندن سىكىزد
اقجه النور وكتان يوکندن اوز اقجه النور⁵² و ياغ يوکندن ايکىشىر اقجه و ميوه يوکندن بور
اقجه و بازار کون⁵³ بز صاتاندن اكشىر اقجه و بازار کون⁵⁴ زيت ياغي صاتاندن يوکندن ايکي اقجه
و كمسنه ناك بورجىن اليويردىكده يىكده يكرمى اقجه و اكسك صاتدقارنده قاج درهم اكشك
صتارسە اول مقدار اقجه جرييە النور .

وعسىلىق داخى⁵⁵ نصف^{55a} صوباشى و نصف داخى⁵⁶ عسس الور .

رعيتند وارباب تماردن وغيرىدن ير تصرف ايدركن بر كمسنه فوت اولوب و ياخود⁵⁷
غييت منقطعه ايله غايب اولسە اوغللىرى قلورسە تصرفاننده اولان ييرلر طپويه مستحق اولن
اوغللىينه انتقال ادوب زراعت ادوب عشرىن ورسومن ويردلر اوغللىرى اولىيوب بابا بر
قرنداشلىرى قالسە طپويه مستحق اوورىي غرض مسلمانلار اول يرلک طپوسن وجه كوردىكلى
اوزرە بابا بر قرنداشلىرى طپوسن وير وجه كوردىكلىرى طپويه قرنداشلىرى راضى اولىيوب فراشت
ايلسە سپاهىسي كيمه دلرسە طپويه وير و سايىر اقرباسى اجنبى حكمىنده در سپاهى هر كيمه
دلرسە وير اولاد ذكرى و بابا بر قرنداشىي قالمايحق سپاهى كيمه دلرسە طپويه ويرمك قانون
قىيىدر وفات ايدن كمسنه ناك اولاد ذكرى و بابا بر قرنداشىي قالماذىغى يرده شول ير كە متوفانڭ
باتىھىسىلە اچلوب تارلا و ياخود⁵⁸ جاير اولوب عرق جىينى [ايلە] امهىكى و اقچەسى خرج⁵⁹

⁴⁹) U originalnu حارجدن

⁵⁰) U originalnu میخانجiden

⁵¹) U originalnu داخى

⁵²) U originalnu النوره

⁵³) Mjesto کونى

⁵⁴) Mjesto كونى

⁵⁵) U originalnu داخى

^{55a}) Treballo نصف

⁵⁶) U originalnu داخى

⁵⁷) U originalnu ياخود

⁵⁸) U originalnu ياخود

⁵⁹) U originalnu حرج

اولنوب اچلمنش اولسنه اول یزلىري و جايىلرىي قىزلىري اولوب طالبه اولسلر قىزىئە ويرلىك فرمان اوڭشىدر لەن قىزلىري داخى⁶⁰⁾ قىنداشىي كېي بى غرض⁶¹⁾ مسلمانلار تقدىر اىلدكلىرى طپوي سپاهىئە ويره لە مادامكە قىزلىري اول اصل يىزلىره طالبه اولوب بى غرض⁶²⁾ مسلمانلار تقدىر اىلدكلىرى طپوى ويره لە آخره ورلىوب انلەه ويرلە وزراعت اولنوب عشر و رسم ويرلىلور يىزلىكە رعايا و غايىلەر متصرّفلاردىن سپاهىسي معرفتى يوغىنلىكىنىيە صاققى و هېبە ائڭى و رەن ايلمك و عارىيە تصرف اتدرمك داخى⁶³⁾ بىحسب القانون جايىز دكادر اكى ايلسلر سپاهىسي فسخ⁶⁴⁾ اقىكە قادردر يېكىرو اسکىي صاحبى⁶⁵⁾ اوزىزىنە قلۇر لەن فراجت اىلدك ديو الندن الوب داخى طپويه ويرملك جايىز دكادر مكىركە اسکىي صاحبى طيب خاطر⁶⁶⁾ لە يىدن فراجت ايليمە و اوچ يىيل على التوالى خالىي⁶⁷⁾ و بطال سورلىيان يېزلىري سپاهىسي طپو ايلە ويرمك قانون قدىمىدر.

و ايکى قرييە اراسىنده معىن و ممتاز سنور اولىيوب يېزلىي مشاع تصرف اتسلىر ولايت كتب اولنۇقدە هەر رعىتىك مەھصولىي كى زراعت ايدە كەلمىشىر صاحب تىارە حاصل قىد اوڭشىدر رعىتىلۇ رعىتىن تەشير ايدە و بېرىر طپويه مىستىق اولوب سپاهىسى رعىتىن طپو الىيوب طپوسز ويرسە بعد⁶⁸⁾ زمان يېزىنە اخى⁶⁹⁾ سپاهى كاوب اكىدە طپونامك⁷⁰⁾ يوقىر ديو طلب اتسە نىسەنە ئىياز.

كافىرك مسلمان اوغلى و يا بابا بر مسلمان قىنداشىي و ياخود خلافچە⁷¹⁾ مسلمانلەنڭ كافر اوغلى و يا بابا بر كافر قىنداشىي قىلسە اوغلى بلا طپو و قىنداشىي بى غرض مسلمانلار تقدىر اىلدىكى طپو ايلە مستىجى اولو.

ولواء مزبورە دە⁷²⁾ قلۇریه قىد اولنان رعايانىڭ قلۇريلرىي ايکى دفعەدە ادا اوڭىنچى رعايايە اتفع و مناسب اولماغانىن نصفي روز خضر⁷³⁾ الياسىدە و نصف⁷⁴⁾ اخىرى سەنە مزبورە دە⁷⁵⁾ واقع

⁶⁰⁾ U originaliu داخى

عرض⁶¹⁾ U originaliu

عرض⁶²⁾ U originaliu

داخى⁶³⁾ U originaliu

فسح⁶⁴⁾ U originaliu

صالحي⁶⁵⁾ U originaliu

حاطر⁶⁶⁾ U originaliu

حال⁶⁷⁾ U originaliu

بعده⁶⁸⁾ U originaliu

آخر⁶⁹⁾ U originaliu

طپونامك⁷⁰⁾ Mjesto bii

خلافچە⁷¹⁾ U originaliu

مزبورە دە⁷²⁾ Treballo bi

حضر⁷³⁾ U originaliu

نصفي⁷⁴⁾ U originaliu

مزبورە دە⁷⁵⁾ Mjesto

اولان قاسم کوننده ادا او لئق او زره دفتر جدیده قید اولندي و ذکر اولان ايکي کونك
ما بیننده امرایه تبدیل و تغییر واقع اولروسه يوم القسط حسابي او زره حقارین طلب ایله‌لر·
جري ذلك و حرر في اوائل شهر حرم العرام من شهور سنة اثنى و ثمانين و تسعه
من الهجرة النبوية

KANUN-NAMA KLIŠKOG SANDŽAKA

U starom defteru mjerica koja je u upotrebi u Kljiškom sandžaku iznosi 64 oke. Kako je u starom defteru naređeno da pšemica poiskupi za po 5 alkči, mješanac za po 7 alkči, a zob za po 2 alkče, stavljena je ltržna cijena na svačku mjericu pšeince po 25 alkči, na mjericu mješanica po 20 alkči, a na mjericu zobi po 10 alkči. Po starom defteru na svačku medru viina stavljena je vrijednost od po 7 alkči.

U pomenuutom sandžaku uzima se 22 alkče kao pristojiba na čift (resmi čift) od baštine koja je upisana na muslimana. A od starijine, bez promjene u uobičajenom daljanju, uzima se 22 alkče kao pristojiba na (resmi beninak), a 12 alkči kao pristojiba na neoženjenog (resmi mücerred). Benniakom se naziva oženjenio lice koje nemá nikakve zemlje ili ima zemlje manje od pola čifta (nim čift). Mudžerred (neoženjen) se kaže za pametno i odraslo lice koje je (živeći) kod svog oca sposobno da zarađuje i privređuje. Pristojiba se ne uzima od mudžerreda koji je kod svoga oca, a nije sposoban za zaradu i privređivanje. Ova se pristojiba uzima u početku marta. Od baštine koja je u defteru upisana na nevjernika (zimmi) uzima se 25 alkči ispendže. I od punoljetnih sinova nevjernika, koji su oženjeni i sposobni za zaradu i privređivanje, po istatom običaju uzima se 25 alkči ispendže.

Kada nevjernik uzme baštinu zapisanu u defteru na muslimane uzima se 22 akče pristojbe na čift, a 25 akči ispendže kada musliman uzme baštinu upisanu na nevjernika. Od bašte, lana, konoplje, bijelog i crvenog ĥuka i kupusa uvedena je shodno uzvišenom šeriatu samo desetiina (ösür). Nekoliko se ne uzima salarija kao kod žitarica, već neka se uzima samo desetiina. Kao desetiina od košnicu uzima se od 10 košnica jedna košnica. Ako se ne uzme košnica, nego se za traži novac, od svačke košnice uzima se pristojiba od po dvije alkče. Na medru viina stavljena je vrijednost od po 7 alkči. Na svački dunum viinoigrada koji su po dunumima upisani na male muslimane određeno je, shodno starom defteru, po 7 alkči pristojbe. Kada je viinoigrad veći nego što je otprikljike u dunumima određeno, uzima se toliko pristojbe po dunumu (resmi dönüm) kolikso iznosi taj viinoigrad sa viškom. Ranije, kada bi se u spomenutom sandžaku u nekim selima kupila desetiina, uzimala se jedna sedmini i jedna osmina, a u nekim čiflucima i mezrama samo desetiina. Ovaj put je u svim selima, mezramama i čiflucima zavedena desetiina i salarija. Nekoliko se uzme jedna osmina, a to je na 40 mjerica 5 mjerica. Otsada neka se ne uzima sedmina i desetiina.

Neki od raje, u namjeri da bi ostali van deftera kako bi priskrili svoje pristojbe, mijenjali su poneki svoje, a poneki ime svoga oca, neki su upisivali svoju zemlju na svoga sina priskazujući se umrliim, a neki su opet uz lažnu izjavu da im je sin u životu bezrazložno upisivali mjesto njega drugo ime. Sažnalo se da je između njih i spahija došlo do sporova i da je to dovelo do ozbiljnih pritužbi, pa je ovome poklonjena puna ozbiljinost i pažnja. Ako se dogodilo da su upisani uz te njihove izgovore i međusobnu pomoć i potpomaganje, ne može se primiti da se jedna pristojbja od ovakvog rajetina koji je mjesto sebe svoga sina zapisao, a sam ostao vam (deftera) uzme od njegova sina, a da spahija od njega uzme pristojbju bennaka (resmi bennak), i da onaj koji je bezrazložno mjesto sebe upisao drugo ime kaže spahiji: »Na koga je upisana zemlja, od njega traži pristojbu«, nego čim on sam posjeduje zemlju, spahija (će od njega uzeti pristojbu na zemlju). Ako u vrijeme popisa raja prikrije da rajetin daje spahiji pristojbu na zemlju koju posjeduje i (prešuti) rajetinske sinnove, braću i rođake koji nisu drugom upisani kao raja, i ne upiše ih, ili to iz nepažnje bude omaškom izostavljenio i ostane njeupisan, smatralo se da je shodno redu i poretku da spahija od ovih uzme rajetinsku pristojbju (resmi reyyet) i ostale šeriatske i uzakonjene običajne daće, i to je ubilježeno. Ne ide na štetu gospodara zemlje da li je neko upisan ili nije upisan u defter. Rajetinski sin je rajetin, a i rajetinski brat je rajetin, od njih se uzima rajetinska pristojbja. A neka seoska raja ne može se oslobođiti rajetinskih pristojbi tiime što upiše kao čifluk zemlje koje su u njenom posjedu sa izjavom: »Moje su zemlje postale čifluk«. Opet kao i prije oženjeni daje gospodaru zemlje 22 (alkiče), a neoženjeni 12 alkči kao resmi bennak. Neka mjevkufčije, amilli i vilajetske kadije ne prave ismetnje spahijama da pobiju pristojbe od raje koja je više od deset godina nastanjena na zemlji jednog spahije, a koja je na izneseni način ostala van (deftera). Jedan rajetin se ne oslobođa pristojbe prodajom svoje zemlje, nego u potpunosti plaća rajetinske pristojbe svom spahiji. Pristojbja od zemlje koju je on prodao uzima se od onoga koji ju je uzeo i koji je posjeduje. Ako neko bude na putu i ne bude licno prisutan, ili njegove zemlje, uslijed toga što nema pri sebi ispravu, biudu upisane na svoga starog posjednika ili, na osnovu iškaza raje, na neko drugo lice, neka se ne smatra samio defter kao dokaz i neka se ničija zemlja suprotno uzvišenom šeriatu ne dosuđuje onome na koja je po defteru zapisana, nego se shodno uzvišenom šeriatu dosudi onom ko ima jač dokaz i ko je zemlju posjedovao u vrijeme popisa.

Pošto od onih koji su u starom defteru na zemlji od jednog čifluka ili pola čifluka upisani kao 5—10 sudiomika nije svaki pojedinačno prisustvovao popisu, a nije bilo nikog ko bi o njima dao opširno obavještenje, to je sada (samio) jedan od njih zapisan, a ostali su uneseni sa »svulajsnicci«. Onim sudiomicima čije ime nije spomenuto neka se njihov svulajsnički i njihov spahija ne mijesaju u njihovu zemlju sa izjavom: »Ti nisi upisan u defteru«. Raja koja je upisana na ovakvom čifluku i zemljiju istovrsna je sa rajom koja je upisana na baštinu. Kada nisu više od 10 godina nastanjeni u dru-

gomi selu, a nisu spahiye, spahiska djeca niti oni koji su na osnovu naredbe oprošteni i oslobođeni (davanja), pošto dadu na zemlju koju posjeduju šeriatske dažbine i običajne pristojbe, daju svojim zemljilišnim spahijama, kao i ostala raja, za svoje sinove pristojbu na bennaka i na neoženjenog (bennak ve mücerred resmi). Kako su na nekim čiflucima zemlje koje su u mukama raje nastanjene u dokumentim selima i mezrama neznačne i kako ona nema zemlje kolikio je dovoljno za jedan potpun čift, većinom ona drži zemlju u okolnim selima i na drugom području i (tako) se izdržava. Prema tome, nije bilo moguće ispod svakog imena naznačiti »čift«, »nim čift« (pola čifta) i »bennak«, nego je po starom defteru poslije imenâ ispod prihoda zavedena pristojba »čift«, »bennak« i »mücerred«. Kada zemlja jednog rajetina pređe opet nekom rajetinu, od cijelog čifta uzima se kao pristojba čift 22 akče, a od pola čifta 11 akči pristojbe. Od neznatnije zemlje koja je manja od pola čifta uzima se na 2 dumanu 1 akču pristojbe. Kada se rajetin koji je u defteru upisan kao neoženjen, oženi, daje 22 akče pristojbe nabennaka (bennak resmi). Ako u vrijeme popisa u njegovom posjedu bude zemlja (veličine) jednog čifluka, a on je prikrije i bude upisan kao neoženjen, daće na zemlju koju posjeduje 22 akče pristojbe na čift, a neće ponovo dati pristojbu na neoženjenog. Ako bude imao oženjenih i neženjenih sinova, davaće pristojbu na bennaka i na neženjenog. Kada on umre, njegova zemlja podjednako prelazi na njegove sinove. Kada njegovi sinovi budu upisani u novi defter, oni zajedno posjeduju zemlju koja im je prešla od oca i, porед toga što zajednički daju pristojbu na zemlju, daju i svoje lične pristojbe. Ako iza njega ostane jedan njegov neupisan sin, on zauzima mjesto svoga oca i daje samo jednu pristojbu na čift. Kada zemlja iznosi pola čifta i manje od pola čifta, ako mu sin bude oežnjen, on je ekinli bennak (bennak sa nešto zemlje) i daje samo svoju ličnu pristojbu na bennaka; ako je neoženjen, daje pristojbu na neoženjenog, a (u slučaju) ne daju ponovo pristojbu za zemlju.

Kada umre raja koja nema nikakve zemlje, a upisana je kao bennak i mücerred (neoženjen), njeni se pristojbe uklidaju. Kada ona ode u drugi vilajet, ne mogu se zahtjevati njene pristojbe od njenih očeva i njenih rođaka. Kada se ona povrati i dode nazad, spahija uzima bez zaostatka od nje prošle pristojbe. Bennak i mücerred koji se nisu odvojili od svoga oca, nego stamuju sa svojim ocem, podelžni su svome ocu i njihove pristojbe uzima spahija njihova oca. Kao prihod spahijama zapisane su cijele mladarija i poljačina, i pola baduhave sa timara koji nisu oslobođeni, a druga polovina baduhave upisana je kao has mirlli (upravniku sandžaka). Neka se sandžačke subaše ne upliču u polovinu baduhave koja je upisana spahiji. Od spahijne kćeri-djevice uzima se kao mladarinu 60 akči od njegove udovice 30 akči, od kćeri-djevičica gradića u raje 30 akči, a od njihovih udovica 15 akči; i od djevojaka i udovica hrišćana isto tako se uzima od bogatijih 30 akči, a od siromašnijih 15 akči pristojbe.

U pomenutoj liji uzima se godišnje od svakog ognjišta po 2 akče poljačine kao »deštbanii«.

Od mlinia koji bez smetnje radi preko cijele godine uzima se 30 akči pristojibe, a od mlinia koji radi 6 mjeseci 15 akči. Kada mlin kioji je u defteru upisan kao polugodišnji, bez smetnje radi preko cijele godine uzima se 30 akči. Kada se pomeri mlin od koga je pristojba ubilježena u defteru kioji je u važnosti, pristojbu na njega uzima spahija od posjednika odžaka (mlinina). Kada se popravi mlin kioji je zapisan kao ruševan, pristojbu na njega uzima njegov zemljinski spahija, a mevkufči i amil se u to ne mijesaju. Spahija uzima i pristojbu na mlin kioji podignut poslije popisa vilajeta.

Ako rajetin jednog spahijske ne bude nastanjen na zemlji na koju je zapisan, nego bude stanovaao izvan sela i u drugoj livi, a ne bude zapisan u selu u kojem stane i ne obrađuje zemlju, davaće svom zemljiskom spahiji samo 6 akči dimarine; kada bude obrađivao zemlju, davaće od nje desetinu gospodaru zemlje, a ostale rajinske pristojbe davaće svome spahiji. Spahija se neće uplitati uz izjavu: »On stane na mojoj zemlji«. Ali kada bude nastanjen preko deset godina i bude (tu) upisan, onda sve njegove dažbine i pristojbe uzima njegov zemljinski spahija; svom starom spahiji ne daje pristojbu, pa makar bio na dvije strane upisan na baštini.

Ako jedan rajetin bude upisan spahiljui a i na filurijskoj zemlji, te ako bude na filurijskoj zemlji nastanjen preko deset godina i (tu) upisan, on neće svome spahiji davati rajinskiju pristojbu; kada ne bude (tu) nastanjen preko deset godina, a bude (tu) upisan, neka po vilaškom običaju u potpunosti daje filurijsku pristojbu na filuriske zemlje, a neka ne iznosi kao razlog: »Ja držim filurijsku zemlju« i neka se ne protivi da daje svome spahiji rajinskiju pristojbu.

Ako rajetin kioji je u jednom selu upisan na baštini bude u tom istom selu upisan i kao bennak, on je »pionovljen« i ne daje pristojbu na bennaku. Ali ako bude upisan kao rajetin u starom defteru, a poslije uzme baštunu drugog (lica) i bude i na baštini zapisan, neka daje pristojbu na čifti pristojbu na bennaku.

Ako jedan rajetin bude upisan u dva sela, u vrijeme popisa biće potvrđen (tj. upisan) u onom selu u kiojem je nastanjen deset godina i gdje je upisan, i neće svome starom spahiji davati pristojbu. U obzir se uzima nastanjenost, a ramije stanje ne uzima se u obzir. Ako bude zapisan i izvan sela zašto tamio drži zemlju, davaće gospodaru zemlje na zemlju kiju posjeduje šeriatske dažbine i običajne pristojbe, a rajinskiju pristojbu davaće svoje spahiji.

Ako i jedna baština bude omalaškom zapisana na dva mjesta u jednom selu, biće prihvaćena ona baština kioja je zapisana pod imenom kioje je među rajom čuveno i poznato. Neka se napiše izvještaj i neka se ne zahtijeva pristojba za nepoznatu baštunu. Ako neka baština bude upisana u dva sela, neka bude dosuđena područnom spahiju. U starom defteru jedan mlin je dijeljen u posjedovine dijelove i upisivan na nekoliko spahija. Sada je svaki mlin zapisan na svom području. Ako jedan mlin bude omalaškom zapisan u dva sela, pristojbu na njega uzima područni spahija. Od zemalja koje se od stareme čuvaju za ispašu i na kioje je uzimanja pristojba na ispašu, uzima se od svakog stada po jedna ovca.

Ako na jednoj timarskoj zemlji bude ljetnje planinske ispašte, te ako budu svana dolazile ovce, koristile se njegovom travom i vodom i tu zimovale, uzeće se kao pristojba za ljetnju ispašu od najboljeg stada jedna ovca čija je vrijednost 20 akči, od osrednjeg stada jedna ovca, čija je vrijednost 15 akči, a od slabog stada jedna ovca, čija je vrijednost 10 akči. Neka ne bude protivljjenja stoga što u starom defteru nije ubilježena pristojba za zimovalište.

Stari je zakon da raja nosi svoju desetinu na najbliži bazar. Pod bazarom se raizumiće bazar (trg) na kome se prodaje žito, a tu je dozvoljena prodaja žita namalo i navelikio. Ovo se ne može nametnuti spahijama, oni neka svoju desetinu i salairiju nose samo do seoskiog ambarra. Stari je zakon da raja napravi svojim spahijama ambar dovoljne veličine.

Gospodari zaborana koji se od starijine čuvaju radi lišća i drva od njih posjedovaće kao i ranije svoje zaborane.

Od tovara pšenice uzima se 2 akče, a i od ostalog žita na tovar 2 akče. Od tovara soli uzima se 4 akče, od tovara lana 4 akče, od tovara smokava i (suhog) grožđa 4 akče, od tovara plitinča 4 akče, a od tovara svježeg grožđa 2 akče. Od tovara mesta uzima se 4 akče, a ako se prodaje čisto maslo na 40 akči 1 akča. Od tovara robe koja dolazi iz unutrašnjosti (zemlje) uzima se 2 akče. Od tovara čohe koju iz hrišćanskih zemalja donesu muslimani uzima se 5 akči, a od tovara čohe koju domesu hrišćani 30 akči. Od tovara sapuna i druge robe uzima se 4 akče, a od tovara maslinovog ulja 8 akči. Od tovara kallaja i neke uzima se 4 akče. Od soli koja se pazarnim danom prodaje čabrom uzima se 4 akče. Od onoga ko proda zarobljenika uzima se 2 akče, a i od onoga ko ga kupi 2 akče, a od onoga ko proda konja 2 (akče), a i od onoga ko ga kupi 2 akče. Od onog ko proda goveče uzima se 1 akča, a i od onoga ko ga kupi 1 akča. Na goveče koje mesar zakolje uzima se 4 akče. Na prodanu ovicu uzima se po 1 akča, a od ovaca i jagnjadi koje zakolje registrirani mesar na četvoro od njih 1 akča. Od tovara svježeg voća uzima se 2 akče, a od tovara divljih krušaka i mušmula 1 akča. Od dvije ovčje sušenice uzima se 1 akča, od dva tovara luči 1 akča, od jednih kola direka 1 akča, od jednih kola sijena 1 akča, od tovara crvenog luka 2 akče, od tovara kestena 2 akče, a od tovara sezamova ulja 4 akče. Od tovara oraha i badema uzima se 2 akče, a od tovara kupusa 1 akča. Za mjesto gdje se pazarnim danom prodaje željezo uzima se pola akče. Za mjesto gdje se pazarnim danom prodaje maslinovo ulje uzima se od prodavca 1 akča. Od tovara željeza uzima se 2 akče, od tovara vina koje dode svana i prodaje se 4 akče, a od mjesnog krčmara od tovara (vina) 2 akče. Od cébeta za pokrivače uzima se 1 akča, a kada se prodaje bez, na 40 aršina 1 akča; (no) ako se prodaje manje ništa se ne uzima. Od dva pokrovca od kostreti uzima se 1 akča, od onoga ko prodaje tovar torbi 1 akča, od goveđe kože 1 akča, a ako se roba poveže u tovar i treba da ide iz grada, uzima se od tovara 2 akče. Od peći pekarâ uzima se 1 akča.

Od tovara soli koja se pazarnim danom prodaje čabrom uzima se po 5 akči. Od tovara neke uzima se po 8 akči. Od tovara lana uzima se po 10 akči. Od tovara masla uzima se po 2 akče, od tovara voća

po 1 akča, od onog ko pazarnim danom prodaje bez po 2 akče, od onoga ko pazarnim danom prodaje maslinovo ulje na tovar 2 akče. Kada se nekiom omogući naplata duga užitma se na 1000 akči 20 akčci. Kad neko prodaje uz manjak, za koliko draima manje proda, toliko se akči uzme globe.

I od (pristojbe za noćno stražarenje uzima polovinu slušaša, (drugu) pak polovinu uzima noćni stražar.

Ako neko od raje, posjednika timara i drugih, posjedujući zemlju, umre ili bez glasa nestane, a iza njega ostanu sinovi, zemlje koje su u njihovu posjedu ne potpadaju pod tapiju, nego one prelaze na njegove sinove i oni će ih obrađivati i davati na njih desetinu i pristojbe. Ako ne imadnu sinova, a iza njih ostanu braća po ocu, potpašće pod tapiju. Kako nepristrani ljudi procijene tapiju za tu zemlju tako će njihova braća po ocu dati tapiju za nju. Ako im braća po ocu ne pristanu na tapiju kako su oni (tj. nepristrani ljudi) procjenili, nego se odreknu, njen spahija daće je kome hoće uz tapiju. Ostali njihovi rođaci smatraju se kao strana lica. Spahija će je dati kome god hoće. Kada iza njih ne ostanu muška djeca i brat po ocu, stari je zakon da je spahija dade uz tapiju kome hoće. Na zemlji na kojoj iz umrloga nije ostalo muške djece i brat po ocu, a to je ona zemlja koju je umrli svojom sjekiricom iskrčilo, te je pretvorena u njive ili livade, — naređeno je, ako je u to uložen trud sa »znojem lica njegova« i njegov novac i ta je zemlja iskrčena, a on imadne kćeri i one zatraže te zemlje i livade, da se one dadu njegovim kćerima. Ali neka i njegove kćeri, kao i brat mu, dadu spahiji tapiju koju odrede nepristrani muslimani. Sve dok njegove kćeri budu tražile takve zemlje i dadu tapiju koju odrede nepristrani muslimani, neka se ne dadu drugom, nego neka budu date njima. Po zakonu nije dozvoljeno da se obrađivanje zemlje, na koje se daje desetina i pristojba, a koje raja i drugi posjeduju, bez spahijina znanja ikom prodaju, poklonje, založe a i dadu u naruč. Ako se to učini, spahija može da to poništi i zemlja opet ostaje na svom starom posjedniku. Ali nije dozvoljeno da mu je, uz izjavu: »Ti si je se odrekao«, oduzme i da je da (drugome) uz tapiju, osim ako njen stari posjednik dragovoljno odustane od zemlje.

Stari je zakon da zemlje koje su uzaistopce tri godine ostale puste i zapuštene i neorane njihov spahija dâ (drugome) uz tapiju.

Ako između dva sela nema određenje i jasne granice, a oni zajednički uživaju zemlje, prinos svakog rajetina koji je (te zemlje) obrađivao upisan je, kad je vilajet popisivan, kao prihod gospodaru timara. Onaj kome raja pripada ubire desetinu od svoje raje. Ako neka zemlja potpadne pod tapiju, a njen spahija ne uzme tapiju od rajetina, nego je da bez tapije, te ako poslije nekog vremena dođe mjesto njega drugi spahija i, uz izjavu: »Ti nemaš u ruci tapiju«, zatraži (tapisku pristojbu), ništa ne može uzeti.

Ako iza hrišćanina ostane sin musliman ili brat po ocu musliman, ili, obrnuto, iza muslimana sin hrišćanin ili brat po ocu hrišćanin, sin mu ima pravo (na zemlju) bez tapije, a brat uz tapiju koju budu odredili nepristrani muslimani.

Kako je u spomenutoj livi najkomisnije i napogodnije za raju da se filurije raje koja je upisana na filuriju plate u dva puta, to je ubilježeno u novi defter da se polovica od njih plati na Đurđev dan, a druga polovica na Dmitrov-dan u toj istoj godini. Ako bi se u vremenu između dva pomenuta dana desilo da se upravnici (sandžaka) zamjene i promjene, neka se njihove dažbine traže prema danu utvrđenog darvanja.

Ovo je izvršeno i napisano je u prvoj dekadi mjeseca časnog muharrema godine devetstotinaosamdeseti druge od Hidžre profetove (23 aprila do 2 maja 1574 godine).

X

KANUN-NAMA ZA HERCEGOVAČKI SANDŽAK IZ 1637—38 GODINE

Tekst ove kanun-name je utvrđen na osnovu pet prepisa. Od tih dva se nalaze u Orijentalnom institutu i to u rukopisima broj 1 (III, list 139r — 140v) i broj 66 (list 2r — 2v). Dva prepisa nalaze se u Orijentalnoj zbirci Jugoslavenske akademije u Zagrebu u rukopisima broj 970 (list 16v — 17r) i broj 1619 (list 9v — 10r). Osim toga kod mene se nalazi i jedan stolački prepis, koji sam dobio od Nedimija Filipovića. U svim tim prepisima stavljjen je naslov »K a n u n - n a m e - i l i v a - i H e r s e k« (Kanun-nama za Hercegovački sandžak). Jedino u rukopisu br. 1619 стоји »Kanún-name-i der liwa-i Bosna ve Hersek« (Kanun-nama za sandžak Bosnu i Hercegovinu).

Kod obrade ove kanun-name vršio sam upoređenja i s bosanskim kanun-namom iz iste godine, koja je istog sadržaja, a nalazi se u Orijentalnom institutu u rukopisu broj 38 (list 22r — 23v) u jednoj kompilaciji više raznih kanun-nama. To je u Glasniku Žemaljskog muzeja za 1916 godinu objavio Dr. Č. Truhelka pod naslovom »Stari turski agrarni zakonik za Bosnu«. Turski tekst koji se odnosi na navedenu bosansku kanun-namu nalazi se na strani 445, a prevod na strani 466—467.

Hercegovačku kanun-namu iz rukopisa broj 1 (stari broj 1054) objavio je 1934 godine u Glasniku Zemaljskog muzeja Vladimir Skarić. Paralelno s njom domio je i tekst spomenute bosanske kanun-name. Pošto su ove kanum-name skoro identične, to je Skarić stavio naslov »Turski agrarni zakonići za sandžake Bosnu i Hercegovinu od godine 1047«. Njemu nisu bili poznati ostali prepisi hercegovačke kanun-name.

Po mnom mišljenju od navedenih prepisa hercegovačke kanun-name najstariji je a ujedno i najtačniji u rukopisu broj 66. U tom rukopisu iza hercegovačke kanun-name dolaze razni formulari iz sudske prakse, na kraju čega je kao datum završetka pisania tog rukopisa stavljeno 7 rebiullevvela 1057 (12 aprila 1647) godine, a to znači nakon deset godina od vremena izdavanja kanun-name.

Na drugom mjestu dolazi rukopis broj 970. Na početku rukopisa (list 1v — 16r) napisana je jedna kanun-nama od 1122 (1710) godine, iza koje odmah slijedi hercegovačka kanun-nama.

Na kraju stolačkog prepisa označeno je da je tu kanun-namu prepisao Ali Murteza sin Hadži Ismaillov 20 safera 1127 (25-II-1715) godine.

Za rukopise broj 1 i 1619 ne može se tačno utvrditi iz kojeg vremena potiču, ali bi se prema izvjesnim podacima moglo reći, da su pisani u prvoj polovici 18. vijeku. Što se tiče rukopisa broj 38, on je iz druge polovine XVII stoljeća.

قانون نامه لواه هرسک^{۱)}

مسلمان اولان^{۲)} دعاینک مزوج^{۳)} او لوپ^{۴)} ایرو او لاندن یکرمی ایکی^{۵)} اقچه رسم
چفت النور . قونداشلریله^{۶)} یا اتاباسیله^{۷)} براوده مزوج^{۸)} او لاندن طقوز اقچه النور^{۹)} .
و مجرد اولان مسلماندن^{۱۰)} التیشر و یدیش^{۱۱)} اسپنجه^{۱۲)} النور . و گفرهدن مزوج
اولسون مجرد اولسون یکرمی بش اقچه اسپنجه النور^{۱۳)} و خراج النور .

^{۱)} Ovalkar je naslov stavljjen u rukopisu 1, 66 i u stolačkom prepisu. U rukopisu 970 stoji (قانون نامه لواه هرسک در غفلت اوتبیه), a u rukopisu 1619 (قانون نامه در لواه بوسنه و هرسک سنه ۱۱۶۷ فانون جدید در لواه بوسنه ف سنه سبع). (و اربعین و الف).

^{۲)} U rukopisu 1619 nema mijeći (اولان), a u svim drugim imia.

^{۳)} U rukopisu 38 ovdje je upotrebljena miječ (متزوج), a u svim ostalim rukopisima napisano je »m üz ev v e c«. I jedan i drugi izraz ima isto značenje, ali je ovaj drugi više uobičajen u kanun-namama.

^{۴)} U rukopisu 38 ovdje je umjetnuta miječ (بابا سدن), dok u svim prepisima Hercegovačke kanun-name toga nema. Ali se ne može reći da je taj miječ potpuno suvišna.

^{۵)} U rukopisu 970 i 1619 izostavljena je miječ »یکی«.

^{۶)} U rukopisu 66 (قرنداشلر ایله), a u ruk. 1619.

^{۷)} U rukopisu 1 pogrešno je napisano »an a siyle«, a u svim ostalim »at a siyle« i to je napisano u ruk. 66 i u stolačkom rukopisu ovalko: (اتاسیله), a u rukopisu 1619 i 38 (اتاسیله). »Atasiyle« svakako je ispravnije, jer odgovara i tekstovima opštih kanun-nama. Uporedi moj prevod kanun-name sultana Sulejmana Zalkomoidatca iz prvih godina njegove vladavine (Glasnik Zemaljskog muzeja za 1949—50 godinu, strana).

^{۸)} U rukopisima 1619 i 38 ovdje nema miječi »المنیر«, a u ostalim imia.

^{۹)} U stolačkom rukopisu napisano je »Ve mücerred olan muslimandan«, a u rukopisima 1619 i 38 samo »Ve mücerred olandan«. U rukopisima 1, 66 i 970 stavljeno je »Ve mücerred olandan muslimandan«. Smatram da prvi oblik bolje odgovara zalkonskom tekstu.

و بعذابدين و ازپهدين¹³⁾ و علفدن و دارودن و چاوداردن¹⁴⁾ و سایر کیل اولنان
حبواتدن مسلمان اولان دن¹⁵⁾ عشر¹⁶⁾ و کفره دن یتیم بش کیله دن ایکی بوچق کیل
سالاریه لق¹⁷⁾ [دختی] النور . اول تقدیرجه یدیده و سکرده برو اوورد¹⁸⁾ .
و خانه دن خانه یه رسم بوستان ایکیش اقچه¹⁹⁾ و²⁰⁾ رسم پلاچنه ایکیش اقچه²¹⁾
و دسم کتان ایکیش اقچه²²⁾ و اوغلق²³⁾ اولان یبرلوده²⁴⁾ عشر و یاخود هر خانه دن²⁵⁾

¹⁰⁾ Tako je napisano u rukopisu 66 i 970, ali u ruk. 1619 samo bez sveze »ve«. U ruk. 1 stoji (, a u stolačkom rukopisu samo (التشر اقچه).

¹¹⁾ U stolačkom rukopisu napisano (اسپنچه).

و کفره مزوج اولاندن یکرمی بش اقچه اسپنچه
النور و مجرد اولاندن دخی کذالک یکرمی بش اقچه اسپنچه النور

و بغدادن واربدن²⁶⁾ (). U stolačkom rukopisu mamjkarvo napisano).

¹⁴⁾ U ruk. 1619 napisano je (, a u ruk. 38 (و بندایدن وارپه و علفدن) و شعبردن).

(و بندایدن وارپه و علفدن).

¹⁵⁾ U ruk. 1619 napisano je »muslimanidain«, u ruk. 38 »muslimanillardian«, a u ostalim kao što je gore označeno.

¹⁶⁾ U stolačkom rukopisu ovdje ilma mijec »alunur«.

¹⁷⁾ Tako je u ruk. 66. U ruk. 970 napisano je (, u stolačkom rukopisu 1619 i 38 (ایکی بوچق سالاریق النور) a u rukopisu 1619 کیل صalarیاق آنور (کفره دن اون بش کلمدن ایکی کیل). بوچق کله سالاریه النور و کفره دن اون بش کلمدن ایکی کیل (, a u rukopisu 1 stoji (, međutim kada bi ovo bio stvarni zaokonski telkit, trebalo bi iza mijec »ikli keyl« dodati (عشر و . U ruk. 38 mjesto »yetmiş beş« stavljeno je »yetmiş«. Tu je prepisivač izostavio mijec »beş«.

¹⁸⁾ U ruk. 970 i 38 stoji »yedile ve sekizde bir olur«. U ostalim rukopisima nema sveze »ve«, a po moim mišljenju treba. Obrazloženje o tome daćemo kod prevoda.

¹⁹⁾ U ruk. 1619 mjesto »ikişer alkçे« stoji samio (ایله). U stolačkom rukopisu napisano je (ایکیش اقچه النور).

²⁰⁾ U ruk. 1 izostavljenja je sveza »ve«.

²¹⁾ U stolačkom rukopisu na ovom mjestu ilma mijec آنور (). U ruk. 1 izostavljenja je mijec »alkçе«.

²²⁾ I ovdje u stol. rukopisu ilma mijec »alunur«.

²³⁾ U ruk. 1 i 66 napisano je (اوغلق), a u ruk. 970, 1619, 38 i u stolačkom rukopisu (اوغلق).

²⁴⁾ U ruk. 38 i u stol. rukopisu (برلدن).

²⁵⁾ U ruk. 66 i 38 napisano je »haneden«, a u drugim »her haneden«.

بیش اقچه²⁶⁾ النور . و باع²⁷⁾ اولان یېرلوده شرهدن²⁸⁾ مسلماندن عشر و سکفرهDEN یدیده
و سکزده بى النور²⁹⁾ . و کندو ییزین قیوب غیری تیمار ادی کویندە اکن³⁰⁾ رعاياناڭ
عشرین کویندە اکدوکى³¹⁾ تیمار ادی اولور و هم کندو تیمار ادی³²⁾ تکوار³³⁾ الور .
و قوان اولدوغى یېرلوده ایکى قوانه³⁴⁾ اوچ اقچه³⁵⁾ و عادت اغنم ایکى قیونه³⁶⁾ بىز
اقچه³⁷⁾ و کردك حقى قىزدن اوتوز اقچه و طول عورتدىن³⁸⁾ اون بش اقچه النور .
و سپاهى يە متعلق اولان خاصە تلادن³⁹⁾ عشر النور . و دربند اولان قويە خلقىدىن
خانىدەن خانىيە⁴⁰⁾ اوئر⁴¹⁾ اقچه اسپىنجە و هر کىلەدەن⁴²⁾ التمىش و قىيە حسابى اوزدە ایکى
کىلە بىدای و ایکى کىلە ارىپە النور . و عوارض دىوانىيەدەن معافىدرە .

²⁶⁾ U stol. rukopisu stojii »bes alinur». Iza toga je dodato: (رعاياناڭ بش اقچە النور).

²⁷⁾ U ruk. 1619 pogrešno je napisano (و بالح).

²⁸⁾ U ruk. 1 mjesto »şilneden« napisano je »beşer akçeden«. U boş. (kamum-)namı nema ni jedno ni drugo.

²⁹⁾ U svim rukopisima na ovom mjestu stoji »yedide sekizde bir alinur«, jedino u stol. rukopisu mjesto »sekizde« stavljeno je »sekizden«. Gore je stavljeno »yedide ve sekizde bir alinir« saglasno onome što je naveđeno u napomeni 18.

³⁰⁾ U ruk. 1 i 1619 napisano je (ایکن), a u svim ostalim (اکن).

³¹⁾ U stol. rukopisu mjesto stojii samo (رعاياناڭ عشرین کویندە اکدوکى), a iiza toga je napisano »ol köyün« što u drugim rukopisima nema. (اکدوغى).

³²⁾ U ruk. 1, 66 i 970 napisano je (تىمارى ارى), a u druga tri rukopisa kao što je gore napisano.

³³⁾ Riječ »tekrar« nema sainio u ruk. 38. U stol. rukopisu iza ove riječi stavljeno je (عشر).

³⁴⁾ U ruk. 1 i 970 stoji »iki kovanak«, u ruk. 1619 i 38 »iki kovan-dan«, u ruk. 66 »bir kovanak«, a u stol. rukopisu »iki kovan«.

³⁵⁾ U stolačkom rukopisu i u ruk. 38 ovdje ilma riječ »alınır«, što u ostalim nema.

³⁶⁾ U ruk. 1619 i 38 »koy undan«.

³⁷⁾ U stol. rukopisu dodato je »alinır«.

³⁸⁾ U ruk. 1 i u stol. rukopisu (دول عورتدى)، a u ostalim kao što je gore.

³⁹⁾ U ruk. 1619 i u stol. rukopisu (تارالاردى).

⁴⁰⁾ U ruk. 970 napisano je (خانىدەن خانىيە)، a u stol. rukopisu (خانىدەن خانىيە).

⁴¹⁾ U rukopisu 1619 napisano je (اوئور)، a u svim drugim (اون).

⁴²⁾ U rukopisu 1619 i 38 stojii (و هر کىلەلە).

و عموماً ذكر من⁴³ اولان يرلوده بوتون⁴⁴ يليل يور ايسه او توز اقچه⁴⁵ التي اي يورد

ايشه⁴⁶ اون بش اقچه النور .

وابازار اولان يرلوده في الجمله محمول اولان⁴⁷ نسنه لودن هر يوكدن⁴⁸ ايكي

اقچه النور⁴⁹ . و صاتلان اغريز كبه سندن⁵⁰ وكتان بزندن او توز ادشونه⁵¹ بر اقچه النور⁵² .

⁴³) U rukopisu 1619 mjesto »değirmen« stavljena je perzijska riječ »âstâyâb« u istom značenju.

⁴⁴) U stolačkom rukopisu izostavljena je riječ »büütün«, koja je u rukopisima 970 i 1619 napisana u obliku (بوتون), a u ostalim (بوتون).

⁴⁵) U stolačkom rukopisu na ovom je mjestu stavljeno (رسم النور), što u drugim rukopisima nema.

⁴⁶) U rukopisu 1619 ova je riječ napisana u obliku (بوررسه), međutim u starijim rukopisima više je u upotrebni gornji način pišanja.

⁴⁷) U rukopisu 970 izostavljena je riječ »ولان«.

⁴⁸) U stolačkom prepisu ovdje je uibačena riječ (صاتلان). To bi imalo smisla, kada bi bila ispred »her yükten«.

⁴⁹) U rukopisima 66 napisano je samo na ovom mjestu »العناء«, a na svim drugim mjestima u kanun-namii »العناء«.

⁵⁰) U rukopisima 66 i 970 kao i u stolačkom prepisu napisano je (أغريز), a u rukopisu 1619 كبه سندن (اغريزدن كبه). U rukopisu 38 stoji (كبه سندن) i to bez riječi »satilan«. U rukopisu 1 napisano je ovalko: (واتيلان أغريز كهدن بر اقچه النور). U daljini dio teksta dio kraja rečenice u ovom rukopisu ne postoji. U vezzi s tim Skamic je dao ovu napomenu: »U ovom tekstu (tj. u bosanskoj kanun-namii) stoji (الفريز), a u tekstu Hercegovačkog zakona stoji (أغريز). Ni jedno ni drugo nisam našao u riječnicima, pa ne znam kako je pravo, zato ovu riječ nisam ni ispisao u prijevođu.«

Na ovu riječ napisamu u obliku (أغريز) nailazimo i u drugim kanun-namama. Po mom mišljenju to će biti »ignis tili igriz« u značenju: iesenke odjeće (gunja ili kabamice), a »ignis kelbesi« značilo bi prema tome sukno za tu odjeću. Želim napomenuti, da Zenker ovu riječ piše u obliku (أكرس), a turmači je ovalko: espèce d'habitat de paysan (ein Kleidungstück welches die Bauern tragen).

Potpuno je nepravilno pisati ovu riječ, kao što je u rukopisu 38, jer je ovo turska riječ.

⁵¹) U rukopisu 1619 i 38 (ارشوندن) (ارشوندن).

وابازارده صاتلان (و بازارده صاتلان كبه بر اقچه). (و بازارده صاتلان كبه بر اقچه) (و بازارده صاتلان كهدن بر اقچه و الاذن بر اقچه).

U rukopisu 1619 napisano je (و بازارده صاتلان كهدن بر اقچه و الاذن بر اقچه). Ovo je sigurno naistalo ispuštanjem krajinjeg dijela navedene u prvog dijela slijedeće rečenice.

و صغر صناندن براچه والاندن براچه النور⁵³⁾. و بارکير صناندن ايکي اچه⁵⁴⁾ والاندن⁵⁵⁾ ايکي اچه النور . و صاتيلان قيوندن ايکي قيونه⁵⁶⁾ براچه النور . و صاتيلان بالدن و ياغدن و يوندن و دموردن⁵⁷⁾ في الجمله وزن او لanan نسنه لودن⁵⁸⁾ فطالدن⁵⁹⁾ صناندن براچه والاندن براچه النور⁶⁰⁾ . و قيون بوغازلنسه درت قيوندن براچه⁶¹⁾ و صغرك بوندن⁶²⁾ براچه النور .

ودعايا عشر حفظيچون سپاهي يه⁶³⁾ انبار يايق قانوندر . و کوينده انبار يايض ايسه⁶⁴⁾ اقرب بازاره ايلتمك عادتدر . و حصار اري⁶⁵⁾ دعيتي عشرین حصاره ايلتمك⁶⁶⁾ قانون قديمدر .

⁵³⁾ Ove rečenice nema u rukopisu 1619. U stolačkom rukopisu pogrešno je napisano (صناندن), a poslije »allandan« dodato je (دمني), što time i u rukopisu 38. Riječ »sastrandan« različito je napisana: u rukopisu 66 (صناندن), a u rukopisu 1 i 970 i 38 (صناندن).

⁵⁴⁾ U stolačkom prepisu izostavljena je riječ »alkce«.

⁵⁵⁾ U stolačkom prepisu i ovdje time riječ »dahlik«, zatim iza mješi »iki alkce« dodato je (رس). U rukopisu 38 na kraju rečenice nema »alunur«.

⁵⁶⁾ U rukopisu 1619 napisano je »koyundam«. U stolačkom pak rukopisu stoji ovalko: (و صاتيلان قيوندن و معزدن ايكىستندن).

⁵⁷⁾ Tako je u rukopisu 1, 66 i 970. U rukopisu 1619 manjkavio je napisano (و صاتيلان ياغدن و بالدن دموردن) a u stolačkom prepisu tekst je ovaj: (و صاتيلان مسلدن و روغدن و يوندن).

⁵⁸⁾ U rukopisu 1619 mjesto »nesnelerden« stavljeno je »esyalardan«, što je po smislu isto.

⁵⁹⁾ Ovalko je u rukopisu 1, 66, 970 i 1619, a u stolačkom »bir kantairdan«.

⁶⁰⁾ Ova rečenica izraženja je u rukopisu 38 kraće i drugačije. Tu stoje ovo: (و صاتيلان ياغدن فرق اچهدن براچه النور).

⁶¹⁾ Tako je u rukopisu 1, 66, 970 i 38. U rukopisu 1619 stoje »ve sigirdan binindem«, a u stolačkom rukopisu (و صغر بوغازلنسه بوندن).

⁶²⁾ U rukopisu 66 napisano je (سپاهي), a u svim ostalim kao što je gore stavljeno.

⁶³⁾ U rukopisu 1, 66 i 970 napisano je kao gore, a u rukopisu 1619 i 38 »yapmazlarsa«. U stolačkom rukopisu izostavljena je riječ »anbar« i stavljeno samo (و کوينده ياپاز لارس).

⁶⁴⁾ Ovalko je u rukopisu 1 i 970 i u stolačkom prepisu. U rukopisu 66 napisano je (حصار ارلن), (حصار ارلن) samo (حصارى).

⁶⁵⁾ U rukopisu 66 i 38 napisano je (ايلتمك), a u rukopisu 1, 970 i u stolačkom prepisu (التمك).

⁶⁶⁾ Ove rečenice nema u rukopisu 1619.

و بعض سرف قرارلی طپراغی⁶⁷ خالی قالوب افلاقلر متمکن اویشلردر. بعضلری⁶⁸ دفتر عتیقده مقید بولسوب و بعضلری حین تحویرده قید اویلوب⁶⁹ اکاکورده سرف طپراغندہ متمکن اولان افلاقلر فلودیجی⁷⁰ یه فلودی ویردکدن صکره سرف عادتنجه سپاهی⁷¹ یه عشرين⁷² ویره لر⁷³. و خارجدن سرف طپراغن زداعت ایدن افلاقلر عادتنجه اویند بور عشر ویره لر⁷⁴.

^{۷۵} صدورت قانون نامهٔ جدید لواء مزبور پور که نقل اولنگی فی سنہ ۱۰۴۷.

⁶⁷⁾ Tako je u svim rukopisima. Jedino u rukopisu 970 napisano je (و بعض صرف فرالي طپاقلى) (صرف) I u daljem tekstu mjesto (صرف) u ovom je rukopisu stavljeno (صرف).

U bosanskoj kanun-namii (kod Dr. Truhelkce) mjesto (صرف) stavljeno je (مشرف), čime se značenje potpuno mijenja. Skarić je to ispravio.

⁶⁸⁾ Ova je mijječ napisana u rukopisima 66 i 1619 u obliku (بضلي), a u ostalim (مغلي).

⁶⁸⁾ U rukopisu 1, 66, 970 i u stolačkom prepisu stavljen je pozitivni oblik »kayd-olunub«, a u rukopisima 1619 i 38 negativni oblik »kayd-olunumayub«. Smašram da je prvo ispravnije.

⁷⁰⁾ U rukopisušima 1 i 66 kao i u istolačkom prepisu napisano je (فُورِجِيَه) u rukopisušu 970), a u rukopisušu 1619. (فُورِجِنَه).

⁷¹⁾ U rukopisima 970, 1619, 38 i u istolačkom prepisu napisano je (سپاهیہ) a u rukopisu 66 (سامہه), dok je u rukopisu 1 ova mješ potpunno izostavljena.

⁷²⁾ У түкіпесі 1619 штотын (عشق).

⁷³⁾ Drugi dio ove rečenice počevši od »ana görə...« napisan je u rukopisu
اکا حال طپراغنده متکن افلاقلری فلوری یه فلوری ویر سرف عادتبه سپاهی یه) 38 ovačko:
و رعایانک چاھی یه). Iza toga u ovom rukopisu idodata je rečenica: (اوچ کون خدمت ایسلمری خلاف فائزوندر
čiji se tekst ujedno islaže i u hrvatskoj kiparskoj kanun-namom.

۱۰- دعا سام، او کون خدمت ائمہ زیرا خلاف قازی ندر.

⁷⁴⁾ U stolačkom prepisu napisano je اونوك بر عشر ويرمل (Aonok ber esher veirmel), a u svim ostalim kao što je gore označeno. U rukopisu 38 ovde trećenice nema.

⁷⁵⁾ Tačko je napisano u mukopisima 66 i 970, a i u mukopisu 1 samio što je izostavljen »lični mezbūr«. U stolnicačkom prepisu dat je duži završetak i to ovako: .. . حرف الاربع .. . (١٠٤٧) نامه جدید لواه هرست بود که نقل اولندی . . . كتبه الفقير على المرتفع بن الحاج اسماعيل عفي عنها ربهما في شهر صفر الحجر لسنة ١١٢٢

KANUN-NAMA ZA SANDŽAK HERCEGOVINU¹⁾

Od onog između muslimanske raje koji je oženjen i zasebno živi²⁾ uzimaju se 22 akče pristojbe na čifluk (resm-i çift). Od oženjenog koji je u istoj kući sa svojom braćom ili sa svojim ocem³⁾ uzima se 9 akči. A od neženjenog muslimana uzima se po 6 i po 7 akči ispendže (ispence). Od nemuslimana — bili oženjeni ili neženjeni — uzima se 25 akči ispendže, a uzima se i harač.

Od pšenice, ječma, zolbi, proса, raži i drugog zrnja, koje se mjeri kejlom (»keyl« ili »kille«), uzima se od muslimana desetina; a od nemuslimana se uzima (uz to) od 75 kejla $2\frac{1}{2}$ kejla salarije, tako izlazi od sedam jedan i od osam jedan.⁴⁾

¹⁾ Ovaj naslov postoji u četiri prepisa hercegovačke kanun-name. Međutim u rukopisu 1619 stavljen je na početku ovo: »Kanun-nama za sandžak Bosnu i Hercegovinu, godina 1147«. Ovakav naslov mogao je uslijediti zbog toga, jer su stvarno bosanska i hercegovačka kanun-anama iz 1047 godine po svome sadržaju, a može se reći i po tekstu, identične. To se može utvrditi iz upoređenja ove dviјe kanun-name, koje sam dao kod turskog teksta. Sto se tiče godine 1147 u ovom 1619 rukopisu, to je isvelikao greska prepisivača.

²⁾ U svim prepisima hercegovačke kanun-name napisano je »ayri olandan«, tj. od onog koji je odvojen (koji zasebno živi). U bosanskoj kanun-namai ovo je pobliže označeno »od onog koji je odvojen od svoga oca«. U ovom smislu treba shvatiti i tekst hercegovačke kanun-name.

³⁾ U rukopisu br. 1 pogrešno je napisano »anasiyle« (sa svojom majkom), a u drugim rukopisima »atastyle« (sa svojim ocem).

⁴⁾ U svim rukopisima hercegovačke kanun-name, izuzevši rukopos br. 1, stoji da se od nemuslimana — ipored desetine — imia uzeti na time salarije od 75 killa dviјe i po kile, što skupa čini od sedam i od osam jedan. Naime kad se od 75 killa uzme 7,5 kila na ime desetine i 2,5 kile na time salarije, to će ukupno iznositi 10 killa. A to je isto što i od 15 killa 2 kile ili — kalko se to u zakonu navodi — od sedam i od osam jedan. To u procenitima iznosi 13,33%.

Isti je tekst i u rukopisu 38 (tj. u bosanskoj kanun-namai), samo je prepisivač ovdje izostavio riječ »pet«, a to bi značilo kao da se od 70 kila uzimaju 2,5 kile na ime salarije. Međutim to se ne bi slagalio sa daljnjim tekstom, tj. da to (ukupno sa desetinom) iznosi od sedam i od osam jedan, odnosno od 15 dva.

Kod objavljuvanja bosanske kanun-name Dr. Č. Truhelka imao je samo jedan rukopis i nije primijetio, da je tekst manjkav. Osim toga onaj dio turskog teksta gdje se kaže »yediide ve sekizde bliр« preveo je sedmica ili osmina. Potpuni prevod ovog dijela kod njega glasi: »I od pšenice, ječma, zolbi i od sveg žita, što se mjeri, uzimlje se od muslimana desetina, a od inovjeneraca (jos) od 70 killa i po kile salarije tako da izidje sedmina ili osmina«. Vl. Skarić uvjedio je da postoji pogreška u turskom tekstu, ali ga nije ispravio, a u prevodu mjesto navedenog »sedmina ili osmina« stavio je »od sedam ili osam jedan«.

Što se tiće teksta hercegovačke kanun-name u rukopisu 1, on se djelomično razlikuje od ostalih rukopisa. Tu je ovaj propis o porezu nemuslimana formulisani ovakao: »ve kefereden ionbeş killeden iki keyl salarilik alınır, ol takdimice yediide sekizde bliр olur«. To u prevodu glasi: »a od nemuslimana se od 15 killa uzimaju 2 kile salariilkaya taklo izlazi od sedam i od osam jedan«.

Kod izdavanja hercegovačke kanun-name Skarić se je poslužio samo ovim rukopisom, upoređujući ga s bosanskom kanun-namom koju je objavio Dr. Truhelka. Povodeći se za njegovim prevodom Skarić je i ovdje stavio »tako izide od sedam ili osam jedan«. U vezi s tim dao je ovu napomenu: »Turski tekst, koji odgovara ovom mijestu, tačan je. Jen ako se od 15 killa uzimaju dviјe kile i ako se to smatra sedminom, onda ova sedmina iznosi doiduše 2,14, ali ako se dviјe kile smatraju osminom od 15, onda osmina iznosi 1,875, a to je manje. Ali ako se 2,14 i 1,875 saberi pa se suma podijeli sa dva,

S kuću na kuću uzima se po 2 akče pristojbe na vrt (resm-i bostan), po 2 akče pristojbe za poljačinu (resm-i polaćina), po 2 akče pristojbe na lan (resm-i kettân), a na mjestima gdje su travnjaci desetina ili od kuće po 5 akči.⁵⁾ Na mjestima gdje su vino-gradi uzima se od mošta (sire)⁶⁾ od muslimana desetina, a od nemuslimana od sedam i od osam jedan.⁷⁾

Desetinu od raje koja napusti svoju zemlju i sije u selu drugog timarnika, uzeće timarnik u čijem selu sije, a i njegov timarnik će ponovo uzeti.

Na mjestima gdje ima košnica uzima se na dvije košnice⁸⁾ 3 akče, te običajne pristojbe na ovce (âdet-i agnâm) na dvije ovce

dobije se čisto 2». Ovo zaobilazno tumačenje je nepotrebno i ono dolazi zbog čestice »ili«, koja je ovdje stavljena mjesto »ik«.

Ali u navedenom tekstu u rukopisu br. 1 ima jedan nedostatak koji treba otkloniti, da bi i ova stilizacija po svom sadržaju dobila pravi smisao, koji će odgovarati i ostalim rukopisima i opštim propisima. Naiime tiz navedenog teksta proizlazi da se naime same salarije uzima od 15 killa 2 kille ili 13,33%. Međutim to nije tačno, nego se ovdje misli na ukupan iznos od desetine (10%) i salamije (3,33%). Ukoliko bi ovo bilo zakonski tekst, trebalo bi dodati riječ »öşür«, te bi cijela rečenica glasila: »ve kefereden onbeş killeden iki keyl (ö ū r v e) salarlık alınır«, a u prevodu: »a od nemuslimana se od 15 killa uzimaju 2 kjejla (desetine i) salarije«. Ja tipak smatram da ovo nije pravobitni zakonski tekst, nego samo druga formulacija teksta u ostala četiri prepisa hercegovačke kanun-namne i bosanske kanun-namne u rukopisu 38 (s gore istaknutom nadopunom). Za dokaz mogu nam poslužiti dvije činjenice. Na prvom mjestu fakat da su ostali prepisi hercegovačke kanun-namne stanići. S druge strane slijedeća rečenica: »falko tizlazi od sedam i od osam jedan« potpuno je suvišna u navedenoj formulaciji u rukopisu 1, jer kada se kaže da se od 15 killa uzimaju 2 kille, onda za to ne treba nikakva objašnjenja. Međutim kada se veli da se od 75 killa uzimaju 2,5 kille salarije i da to s desetinom ukupno čini od sedam i od osam jedan, onda ta rečenica ima pun smisao.

Upomedi s napomenom 17 i 18.

⁵⁾ U stolačkom rukopisu ovdje je dodato: »Od raje se uzima 5 akči na ime pristojbe za tor«. Ovoga u drugim rukopisima nema. — Vidi napomenu 26.

⁶⁾ U rukopisu 1 mjesto »şüreden« (od mošta) pogrešno je stavljeno »beser akçeden« (od po pet akči), jer nema smisla reći, da će se od 5 akči uzeti desetina. — Vidi napomenu 28.

Ovdje bi se moglo govoriti samo o uzimanju po 5 akči od svakog dunuma vinograda, ali tekst bi tada morao biti drugačiji. Kako se vidi iz raznih kanun-namna, muslimani su obično plaćali porez na vinograd po dunumu i to kako u kom kraju, po 5 ili po 7 ili po 10 akči. Prema kanun-namni od 1565 godine u Bosni se uzimalo po 7 akči od svakog dunuma. Ako je bila zavedena desetina, ona se je utvrđivala od strane pouzdanih lica.

Što se tiče riječi »şüreden«, ona se nalazi u ostala četiri prepisa hercegovačke kanun-namne, a u bosanskoj kanun-namni (ruk. 38) uopšte je nema. Po tome bi znacilo da se je u Bosni od muslimana uzimala desetina od prisosa sa vinograda, a od nemuslimana desetina i salaria od šire.

⁷⁾ Ono što je rečeno u napomeni 79 u pogledu tumačenja teksta »od sedam i od osam jedan« važi i ovdje. Prema tome nemuslimani su u Hercegovini davali na vino od 15 dva, od čega na desetinu otpada 1,5 (ili 10%) a na salariju 0,5 (tj 3,33%). Isti je taj propis važio i za Smederevo, samo je drugačije formulisan. Tamo je rečeno da se od nemuslimana porед desetine na vino uzima od 30 medira 1 medir na ime salarije, a to je 3,33%. — Vidi moj prevod Kanun-namne sultana Sulejmana Zakanoidavca u Glasniku Zemaljskog muzeja za 1949–50 godinu (strana 340).

⁸⁾ U svim rukopisima stoji da se na 2 košnice uzimaju 3 akče, jedino u rukopisu 66 je stavljeno »na jedinu košnicu«. U bosanskoj kanun-namni od 1530 i 1565 godine se kaže, da će se od svake košnice uzimati 1,5 akča, a to znači od 2 košnice 3 akče.

(odnosno na dva bravčeta) 1 akča, a mlađarime od djevojke 30 akči, a od udovice 15 akči.

Od hassa njiva kioje se odnose na spahiju (koje pripadaju spahiji) uzima se desetina. Od stamovnika derbendskih sela uzima se s kuće na kuću po 10 akči i suspendže i — računajući svaki kejl 60 oka — 2 kejla pšenice i 2 kejla ječma. A oprošteni su od divanskih varenih nameta (avariz-i divaniye).

Na svim mjestima gdje postoji milin uzima se 30 akči, ako radi cijelu godinu; a 15 akči, ako radi šest mjeseci.

Na mjestima gdje je pazar, od svih stvari koje se tovare (od svega što se tovari) uzima se od svakog tovara 2 akče. Od prodanog sulkna za odjeću i od lanenog platna uzima se na 30 aršina 1 akči.⁹⁾ Od prodavaoca govećeta uzima se 1 akča i od kupca 1 akča. Od onog kioji proda konja uzimaju se 2 akče i od kupca 2 akče. Od prodanih ovaca¹⁰⁾ uzima se na dvije ovce 1 akča. Od prodanog meda, masla, vune, željeza,¹¹⁾ ukratko od stvari koje se mijere (po težini) uzima se od kantara od prodavaoca 1 akča i od kupca 1 akča.¹²⁾ Kad se kolju ovce, uzima se od četiri ovce 1 akča, a od jednog govećeta 1 akča.

Zakon je da raja napravi spahiji hambar (anbar) za čuvanje desetine. A ako ne napravi hambara, običaj je da odnese na najbliži pazar. A stari je zakon, da raja tvrdaviske posade odnese svoju desetinu u tvrdavu.¹³⁾

Zemlja nekih srpskih sela ostala je pusta, te su se naselili vlasti. Neki su od njih zavedeni u starom defteru (defter-i âtik), a neki su upisani za vrijeme popisa. Prema tome vlasti koji su se naselili na srpskoj zemlji, pošto filluridžiji dadu filluriju, neka po srpskom običaju predaju desetinu spahiji.¹⁴⁾ Vlasti sa strane (izvana), koji obrađuju srpsku zemlju, neka za nju po svom običaju dadu jednu desetinu.¹⁵⁾

Ovo što je prepisano kopija je novog zakona za spomenutu livu iz 1047 godine (1637—38).

⁹⁾ Uporediti s napomenom 50.

Iza navedene rečenice u rukopisu 970 i 1619 i u stolačkom prepisu kao i u rukopisu 38 stavljeno je »Ve bazarida sačilan kebeden bir akče almir«, što znači: »Od čebeta kioje bude budišano na tržištu uzima se jedna akča.« Ove rečenice nema u rukopisu 66 i 1, te je misam unio u tekst. — Vidi napomenu 52.

¹⁰⁾ U stolačkom rukopisu dodato je »il od koza« (napomena 56), što se podrazumijeva i iz mječi »koyundan« (od ovaca). To je i uzrok da u drugim prepisima nema navedenog dodatka.

¹¹⁾ U stolačkom rukopisu nije spomenuta vuna, a u stolačkom nije navedeno željezo. — Vidi napomenu 57.

¹²⁾ U rukopisu 38 ova je rečenica ovako izražena: »Ve sačilan yağdan kırk alkçeden bir akçe almir«, tj. »Od prodanog masla od 40 akči uzima se jedna akča.«

¹³⁾ Ova je rečenica ispuštena u rukopisu 1619.

¹⁴⁾ Ovaj je otsjek vrlo loše prepisan u bosanskoj kamun-namii, kao što je to istaknuto u napomeni 73. Nemajući pri ruci drugih uporednih tekstova. Dr. Truhelka je iz toga izveo neke pogrešne zaključke, kioje je Skarnić ispravio.

Na kraju kamun-name u rukopisu 1619 kao i u rukopisu 38 dodata je rečenica, da je protivno zakonu da maju madi spahiji 3 dana. U drugim starijim prepisima ove rečenice nema, zato je misam mi unio u gornji tekst.

¹⁵⁾ Ove rečenice nema u rukopisu 38.

B

ZAKONSKI SPOMENICI ZA CRNU GORU

I

**ODREDBE O NEKIM BRDSKIM I MALISORSKIM PLEMENIMA
IZ 1497 GODINE**

Rukopis deftera za Skadarski sandžak (Bašvekalet arşivi, Tahrir defterleri № 26 m.) iz 1485 godine ima najprije vrlo kraatak (od 7 strana) popis Kuča, Pipera, Hota i Klimentiata koji je završen 1. redžepa 902 (1497). U uvodu popisa pisari su zapisali kako i zbog čega su prišli popisivanju tih »mahija«, a isto tako u uvodu i na kraju popisa daju neke odredbe o tim plemeniima.

Ranije je taj popis saopšten u Radiovima Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine II (1950), odelj. ist. — filoloških nauaka I, 166—179, u turskom tekstu sa faksimilom i u prevodu. Ovdje se ponovo objavljuje uvodni dio i odredba o Klimentiima sa izvjesnim ispravkama.

بِوَعْدِينْ ضَعِيفِينْ امُورُ بْنِ طَغَانِ الْأَمِينِ وَيُوسُفَ بْنِ أَحْمَدَ الْكَاتِبِ امُورُ هَمَائِينَ
مُوجِبِنِجَهْ وَلَيْتْ چَرْنَ الِّيْنْ يَا زَدْوَقَهْ نَوَاحِيْ خَودْ وَقَوْچَهْ وَپِپَرَلَوِيْ بِيلَهْ يَا زَمَقْ امُورُ اولَنْوبَ
امُورُ سُلْطَانِيِّ الْهَهْ وَادَبْ نَوَاحِيْ مَذْكُورَلَهْ يَا زَمَلُو اُولِيْجَاقْ بَرَاتْ هَمَائِينَ مُوجِبِنِجَهْ فَيْرُوزَبَكْ
مُعْرَفَتِيلَهْ يَا زَلَوبْ مَفْصِلْ دَفَرَهْ جَمِيعْ شَرْحَهْ وَقَانُونَلَهْ ذَكَرْ اولَنْمَشَدْ وَخَراجَلَهْ
وَاسِپِنِجَهْ لَهْ وَجَمِيعْ حَاصِلَهْ مَقْطُوعَهْ امُورُ اولَنْمَشَ درْ مَعْلُومْ اوْلِسَمَاعِيْچَوْنَ¹ بِيان اوْلَنْدَى
وَخَودْ نَاحِيَهِسَى كَهْ الْتَّ پَارَهْ قَوِيلَرَ² اسْكَنْدَرِيَهْ قَلْعَهْ سَنَدَهْ دَهْ دُوكَانَ³ وَمَدُونَ
قَلْعَلَهْ⁴ كَدَنْ يُولَكَ ازْدَنَهْ اوْلَانْ دَرَبَنَدَ كَهْ اَشْعَهْ طَوَزَهْ دِيْكَلَهْ مَعْرُوفَ اوْلَانْ قَرِيلَرَدَنَ⁵

اولنمق ايچون⁽¹⁾

قريه در⁽²⁾

⁽³⁾ Taiko je napisano. Koja je to tvrdjava nije poznato. Svakako da se ona nalazi u blizini oblasti Pipera, jer je u defteru iz 1485 godine zapisano da Piperi pripadaju kadiluku Depedukan ili Depedöken. (دېدوکن) Piperi u defteru iz 1570 godine pripadaju nahiji Podgorica.

قلسلرينه⁽⁴⁾

قريه لردن⁽⁵⁾

یوقارو طوزه دیمکله معروف اولان قریلره⁶ وارنجه دکین اولان دربندی تمامجه بکلیوب هر قریلده⁷ نوبتیجی قویوب کوزدره لر که کمسنه ناک مالنه و جانته ضرد او لئمیه و مزبور کافولو دخی ذکر اولان موجب ازده رسوملرین ویرب جمیع عوارض دیوانیدن⁸ معاف [و] مسلم اولالر دیو امر او نمشدر

و بوات همایونده ذکر اولنان ناحیه لدن غیری طانمش ولايت وارسه یازله دیو امر او لندوغی سبden کلمته ناحیه سی داخی کلوب اطاعت ایدوکی جهتدن فیروزبک معرفته مفصل یازلدى حاصل و بزوجه مقطوع ویره جکلاری حاصللری قید او لندوغی یرده بیان او نمشدر

تحریرا فی غره رجب الموجب سنہ اثنین و تسعمائہ

Odmredba o Klimentüma glasi:

و مذکور کلمته ناحیه سی بش پاده قریهدر مزبور قریلرک کافولوی ییلدە بوجه مقطوع بیک اقچه خواج و بوجه مقطوع بیک اقچه اسپنجه سنجاق بکنه ویرب و غیری عشر و دسوم ویرمیوب جمیع عوارض دیوانیدن معاف [و] مسلم اولوب اسکندریه قلعه سندن پترش بان الندن التون الله اشان یوله و مدون قلعه سندن قوچه طاغنلن اشوب پلاوه چقان یوللری بکلیوب دربند جیلر المق امر او لندی تحریوًا فی غره رجب الموجب سنہ اثنین و تسعمائہ

Kada su ova dva slaba roba Umur sin Togamov kao emir i Jusuf sin Ahmiedov kao pilsar prema uzvišenju zapovijest popisali villajet Crnojevića zemlju (Cirn ili), zapovijedeno je da nahije Hote, Kuće i Piperia zajedno popišu. Kada su došli sa sultanovaom zapoviješću i kada je spomenute nahije treballo popisati, one su popisane prema uzvišenju berattu sa znanijem Firuz-bega, a u opširnom defteru (defteri muftassal) su spomenuti svi komentari i kanuni (koji se na njih odnose). Zapovijedeno je da njihov harać, ispendže i sve dažbine budu otsjekom. To je objašnjeno da bi bilo poznato.

قریلره⁶

قریلده⁷

دیوانیدن⁸

Nahija Hoti, koja imala šest sela, neka čuva sve derbende (klance) koji se prostiru od sela koga su poznata pod nazivom Domjii Tuzi do sela koga su poznata pod nazivom Gornji Tuzi — na putu koji ide od tvrđave Skadra do tvrđave Depedulcana (?) i Meduna. U svakom selu neka postave smjene i neka nagledaju da ne bude štete bilo čijem dobru ili životu. Zapovijedeno je da spomenuti nevjernici daju svoje dažbine (rusum) po naprijed spomenutoj odredbi, a da su oslobođeni i oprošteni svih divanskih nameta.

Kako je nahija Klementi došla i pokorila se, opširno je popisana sa znanjem Firuz-bega, jer je zapovijedeno da se popiše, ako se zna područje osim nahija koga su spomenute u uzvišenom iveratu. Prihodi od njih i prihodi koga oni imaju da daju otsjekom objasnjeni su na mjestu gdje su zavedeni.

Pisano prvog dana poštovanog redžepa devetstvo druge godine (5 marta 1497).

Prevod odredbe o Klementima glasi:

Spomenuta nahija Klementi imala pet sela. Zapovijedeno je da nevjernici tih spomenutih sela daju godišnje 1000 akči otsjekom hrača i samdžalbegu otsjekom 1000 akči i spendže, a ostale ušure (desetine) i dažbine da ne daju,¹⁾ da budu oslobođeni i oprošteni od svih divanskih nameta (avariji divamiye), da paže na put koga ide od tvrđave Skadra kroz Petrošban zemlju²⁾ do zemlje Altin (Altun ili)³⁾ i da čuvaju puteve koji idu od tvrđave Meduna kroz Kučke planine i izlaze na Plav, pa da budu derbendžije. Pisano prvog dana časnog redžepa devetstvo druge godine.

¹⁾ Ovim se ne kaže da ušur i ostale dažbine Klementi uopšte ne daju, jer je gore navedeno kolikio oni daju naime toga otsjekom (uporedi i rečenice u uvodu koga se odnose na Klemente). Ovde hioće da se kaže da osim onoga što je zavedeno oni ništa ne daju.

²⁾ Sada Petrošjan, ali je u mukropsisu jasno napisano Petrošban.

³⁾ Ovo je knaj Altin koga spominje u Dečanskoj povelji kao dobro manastira Dečana. U defteru iz 1485 imala uveden zearmet Altun ili nahija Altun ili. Dolan dio naselja koga se spominju u defteru spominju se i u Dečanskoj povelji, a i sada se nalaze u okolini Đakovice (Morina, Brovina itd., a neka kogih sada niema spominju se u Dečanskoj povelji, npr. Gorani). O zemlji Altin ili o turskom nazivu Altin ili vidli Jaistrobov, Crapă Srbija i Albanija. Spomenik XVI, 1, 4, 9—10.

II

**CRNOGORSKE KANUN-NAME IZ DEFTERA
IZ 1523 GODINE**

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defterleri № 122. Prva kanun-nama u tom defteru nalazi se na listu 6 v. do lista 8. Druga crnogorska kanun-nama nalazi se u defteru od lista 9 do 10 v.

Defter za Crnogorski sandžak iz 1523 godine je opisan u Prilozima za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom I (1950), str. 9 do 11. Prva crnogorska kanun-nama je opisana na istom mjestu str. 11, a druga crnogorska kanun-nama na str. 17—18.

Analiza teksta i jedne i druge crnogorske kanun-name pokazuje da njihov osnovni tekst potiče od kanun-name iz deftera koji je dao načiniti Skender-beg Crnojević prilikom svog dolaska za sandžak-bega (uporedi: Br. Đurđev, Sitni prilozi za istoriju Crne Gore u XVI i XVII veku II — Godišnjak Istoriskog društva BiH VII-1955, 17—25).

Ranije su te dvije kanun-name objavljene u Prilozima orijentalnu filologiju etc. I (prva kanun-nama str. 12—14 turski tekst, str. 14—17 prevod; druga kanun-nama str. 19—20 turski tekst, str. 21—22 prevod; faksimil prve kanun-name je objavljen u Prilozima III). Ovdje se ove dvije kanun-name objavljaju sa nekim sitnim ispravkama.

قانون نامه جدید ولایت قره طاغ بر موجب امر عالی

بوندن اوّل لواه قره طاغ فتح اوئندقده يازيلوب دفتر اوليجاق عشر و خراج و اسپنجه وضع اوئنمش اييش لواه مزبوره^{۱)} صعب و سنگستان اوlobe دعايا عشر و خراج و اسپنجه و ساير دسوم ويرمکه قادر اولدقلري اجلدن هر خانيه^{۲)} و باشننه يه

^{۱)} Treba: لواه مزبور.

^{۲)} خانه يه.

عادت افلاقيه اوزده الی بشر اقچه وضع اولنوب اوتوز اوج اقچه سی خزینه عامره ایچون خراح و یکومجا^{۳)} اقچه سی بدل عشر و اسپنجه سنجاق بکنه و اکی اقچه سی جزیه جمعنه وادان پادشاه قوللونه تعین اولنوب اوسلوب اوزده لواه مزبوره سنجاغی بکی اسکندریک یازب دفتور ایلمش ایله^{۴)} اولسه لواه مذکوره دعاياسي در کاه معلایه آهن کندرب مشار الیه اسکندریک یازدوعی دفتر ایچون اوزدومزه مرده لرومزک اساميلری [ایله]^{۵)} باشته قید اولنمشد بزه ظلم در دیو اظهار تظلم اتدکلری سبدن لواه مزبوره نک کتابتی بو فقاریه امر اولنوب لواه مسفوده یه وادلوب تفتیش اولندقده دعايانک موجود بولنانی دفتر جدید خاقانی یه^{۶)} اساميلریله قید اولنوب و شول باشته لرکه باشته^{۷)} قابل اولا رسوملولیه طالب اولانه ویرلوب اوزرلولیه باشته دیو قید اولندی و شول باشته لرکه باشته دن ایولش ثلث ویاربع حصه در باشته لغه قابل دکل کمسنه داخی طلب ایلمنز انلوک کبی لر دفتر خاقانیه خالی باشته قید اولنوب امر همایون ایله خزینه عامره ایچون اوتوز اوج اقچه خراح وضع اولنوب سنجاق بکی اوزدینه قید اولنمدی و ذکر اولنان خالی باشته لری تمام رسمله هر کم طلب ایدرسه متصرف اولاند آنوب اکا ویرله مکرکه واضح الید^{۸)} اولان اول ویردکی رسی ویرهین^{۹)} دیه^{۱۰)} اول وقت آنک اوزدینه مقدر اولا و سنجاق بکی نه^{۱۱)} تعین اولنان یکرم اقچه نک اون اقچه سی بدل اسپنجه در اسپنچه وقتنه الله و اون اقچه سی بدل عشر در حاصل وقتنه الله

^{۳)} اولیه (۴) یکمیجه

^{۵)} Rečenica bez ovog umetanja teže bi se nazumjela.

^{۶)} U rukopisu je redovno napisano حاقاني.

^{۷)} باشته یه

^{۸)} U rukopisu stoji: واضح الیه

^{۹)} Stariji oblik za ویرهین.

^{۱۰)} Treće lice optativna.

^{۱۱)} Pisar neke riječi piše različito. Pisamje »sancakbeyine« odgovara njegovom načinu pisanja صاحبى نك, što se malo niže smeti. Ovačkav način pisanja je čest u rukopisima iz ovog vremena.

و ذکر اولان خالی باشته‌لردن رسوم ویرمکه ملتزم اولانلردن سنجاق بکنه¹¹
 تخمینا بیش بیک اقچه حاصل قید اولندي که اختیاریله ملتزم اولانلره ویرب کمسننه نوك
 او زرنه¹² جبری باغوب دسم طلب اتیمه¹³ اما هر قریهد که خالی باشته قید اولنمشدر
 هر کم تصرف ادرسه خواجه انلردن الله بو کویده خالی باشته وادرد دیو معطل اولان
 باشته‌لرک خواجهی باشته‌نک او لکی صاحبی نک اقویاسندن ویا دعایادن طلب ایلمایرو¹⁴
 والحاصل معطل دوران خالی باشته‌نک خواجهی کمسننه دن ظلماً النمیه
 و شول باشته‌لر که موی الیه اسکندریک یازدوغى دفترده باشته قید اولنمشدر
 آما اصلی و فرعی يوقدر انلرک کبی لو دعایادن و اهل وقوفن کرکی کبی تفتیش
 اولنوب اصلی و فرعی اولمیانلر دفتر جدیده قید اولنمشدی انلرک خواجهی و سایر رسومی
 دعایادن طلب اولنوب النمیه
 و دفتر عتیقه شیله¹⁵ قید اولنمش که سابقاً چونه او غلى دریاچه کیدیجک انک و
 انک ایله بیله کیدنلرک دکمنلری صاتلوب تیماره دسمی حاصل بغلنوب و بالغینیک
 نصف حاصلی واقع اولان قراده خاصه¹⁶ قید اولنوب و نصف اخري ذکر اولان بالغلوک
 خرونه و عمارتنه قونلوب که دعايا چالایه و بودایه و فليس ایلایه و صکره ازون¹⁷
 جمع ایدب صقوب شیره ایلایه‌لر و فوچی خرجی داخی انلرک اولاً بو خدمتلر مقابله‌سته
 نصف حاصلن الار و منوپولیه سایر ممالک محروسه‌ده اولان قانون مقدر کبی سپاهی
 بیلک هر قنقی آیلونی دلوسه اکی آی منوپولیه دوتوب خاصه بالغون حاصل اولان
 نصف حصه شیره‌سن صاتدوره شیله که ذکر اولان اکی ایده صاتلمیز ایسه جبرله
 دعايا او زرنه برقمیه مکر که دعايا اختیارلری و دضالری ایله دلکلری بهایه الار و
 چونه او غلينیک طالیانلری و کچیدلری و چایرلری¹⁸ و مزدھلری خاصه قید اولنوب در
 و چونه او غلیله بیله کیدنلرک چایرلری و ییئرلری خاصه قید اولنوب در

شویله¹⁵ . ایله‌یمل ، ایله‌یلر¹⁶ . اینچیه¹⁷ . او زرنه¹⁸ . Kaisnljje pilsamio bez teşdiida.

او زونه¹⁹

جايرلری¹⁸ U rukopisu .

و چتنده^{18a)} اولان اسوتی کوستج¹⁹⁾ نام مناستره و رقده^{19a)} اسوتی نیقولا نام مناستره او داته اطاسنده اسوتی نیقولا نام مناستره و بویانه کولنده پرچسته²⁰⁾ قوم دیسکله معروف اولان مناستره متعلق بیپلر و باگلر و دکرمونلر و طالیانلر ایچون امر همایون موجنبجه هر بیونه مقطع مقدر اقچه قید او لئمشد دیو دفتر عتیقه مقید او لغین کیرو اول وجه او زده قید او لندی

و دفتر عتیقه دسم قشلاق قید او لئماش اما ولايت مزبوره ناك سواحلنه خارجن
کلوب قشليان قيولندن دسم قشلاق النورمش قانون او زده دفتر جديد خاقانيه هر سوديدن بر قيون دسم قشلاق قید او لندی اما دعایانك عدالتی او زده اعلا سوديدن اعلا و او سط سوديدن او سط و ادنی سوديدن ادنی قيون الله جمله سندن اعلامندن الميه دسم قشلاق و خاصه لر و مناسترلر سنجاق بکنه خاص تعیین او لئمشد و سابقاً لوا مزبوره ناك خراجی جمعی ایچون الله²¹⁾ او ح نهر مسلم تعیین او لئمش ايمش حالياً اتوز²²⁾ الـ²³⁾ نفر مسلم تعیین او لئوب هر بري يرلو يورنده مسلم ديو قید او لئمشد رسوملری مقابله سنده جزيه جمعنه معاونت ايدب و چونه مملحه سنه قره طاغ دعایسيله بيله وارب خدمت ايذرلر

[1][24) قض

سابقاً ولايت يازلقده قاضی او لانه بو کوي تيمار او ليش اسکندرلرک التزام ايديجك قاضی تيمارين داخى المش او ل سبىدن قاضی قوار ايده ما ماش مملکت قاضی استر پودغوریچه قاضیلغنه الحق او لئمك مناسب در

^{18a)} چتنده

اسوتی غوسپو که ئاسوتی کوسپجه (Pognrešno. U kasnijim kanum-namiamma

^{19a)} رقده

²⁰⁾ U rukopisu

برچسته²¹⁾ U starim rukopisima se smeta da u turiskim nječima ponovljen konsonant ima tešlid.

²²⁾ اتوز

²³⁾ آلتی

²⁴⁾ U rukopisu je riječ krmje napisana.

مسلمان قوه طاغ

٣٦ ٢٥) نفرا

سابقا ولايت يازلقدله خدمات شاهي ايچون اللى اوچ نهر مسلم و اكى نهر سپاهى
قيد اوئنمش اييش حاليا اتوز الت نهر مسلم قيد اوئندي خدمتلوي مال پادشاهى
جمعي و طوزلا خدمتيلر

**NOVA KANUN-NAMA VILAJETA CRNE GORE (SASTAVLJENA) PREMA
UZVIŠENOJ ZAPOVJESTI**

Ranije kada je liiva (sandžak) Crna Gora zauzeta, pa kada je popisana i defter načinjen, bili su nametnuti ušur (desetina), harač i ispendže. Kako je spomenuta liiva neprohodna i krševita zemlja, pa raja nije u mogućnosti da daje ušur, harač, ispendže i druge dažbine, na svalku kuću i baštinu nametnuto je pedeset i pet akči po vlaškom običaju.¹⁾ Od toga je određeno trideset i tri akče za carsku blagajnu, naime harača, po dvadeset akči sandžakbegu naime ušura i ispendže,²⁾ a dvije akče za carske sluge koji dolaze da skupljaju glavarinu. Tako je sandžakbeg spomenute liive Skenderbeg napisao i saставio defter.³⁾ Pošto je poslije toga⁴⁾ raja spomenute liive poslala čovjeka na Visoku Portu i izjavila žalbu na zulum, rekavši o defteru koji je spomenuti Skender-beg napisao: »Na nas je baština upisana imenima naših mrtvih.⁵⁾ To je zulum prema nama«, zapovjedeno je popisivanje spomenute liive ovim siromasiima.⁶⁾ Kada se priispjelo u spomenutu livu i izvršila istraga, uvedeno je u novi carski defter ono što se nalazi kod raje sa njihovim imenima. A one baštine koje [su tolike da] se mogu smatrati baštinama date su onima koji su ih tražili sa dažbinama i zavedene su na njima pod nazivom »baština«. One pak baštine, koje su odjeljeni od baštine treći ili četvrti dio, pa se ne mogu podvesti pod pojmom baštine, a nikko ih i

²⁵⁾ U mukopisu je na tom mjestu bilo napisano اللى اوچ па je precrtnato i stavljjen broj ٣٦

¹⁾ To znači da je nametnuto plaćanje fiilurije, poreza sultani koji su plaćali slobodni seljaci (odnosno stočari) — vlasti-filuridžije.

²⁾ Iz činjenice da je dvadeset akči za sandžakbegra računato kao ekvivalent za ušur i ispendže tuzlazi da je turska vlast priznala Skender-begu dio filurije od slobodnih seljaka pod nazivom dažbina koje inače pripadaju slijepi-feudalcu, jer su se ušur i ispendže davali feudalcu.

³⁾ Taj defter nije očuvan (vidi: Godišnjak Ist. dr. BiH VII 1955, 17—25). Defter iz 1521 (Başvelkâlet arşivi, Tahmir deft. № 106) nije katastarski defter nego popis skupljene glavarine.

⁴⁾ »Öyle olsa« bukvialno znači: ako je tako, pošto je to tako.

⁵⁾ To znači da je Skender-beg upisao na imena mrtvih ljudi baštine.

⁶⁾ Defter emin i pisar defteru sami sebe nazivaju tako.

ne traži, takve su uvedene u carski defter kao »prazne baštine«. Uzvišenom zapovješću [na njih] je nametnut harač od trideset i tri akče za carsku blagajnu, a sandžakbegu nije zapisano. Ako kogod spomenute prazne baštine traži sa punom dažbinom, od onoga koji je uživa neka se uzme i njemu dade, osim ako sadašnji posjednik kaže: »Želim da dam dažbinu koju je on dao«, tada neka bude na njemu upisana.⁸⁾ Od dvadeset akči koje su određene sandžakbegu deset akči je umjesto ispendže, pa se uzima u vrijeme naplate ispendže,⁹⁾ a deset akči je umjesto ušura i uzima se u vrijeme žetve.

Sandžakbegu je upisano približnom procjenom pet hiljada akči od onih koji su preuzeли na sebe da daju dažbinu sa spomenutih praznih baština, koje neka dadu onima koji su svojevoljno preuzeли obavezu. Neka se silom nikom ne nameće i neka se ne traži dažbina. Ali u svakom selu u kome je prazna baština upisana, neka se od sviju koji ih budu uživali uzme harač.¹⁰⁾ Neka se ne traži harač od rođaka predašnjeg posjednika ili od (ostale) raje sa baštine koja je napuštena pod izgovorom: »U ovom selu ima prazna baština«.¹¹⁾ Jednom riječi, neka se ni od kog ne uzima zulumom harač sa prazne baštine koja je ostala napuštena.

A one baštine, koje su zavedene kao baštine u defter koji je napisao spomenuti Skender-beg,¹²⁾ a nemaju [zakonsku] podlogu, pošto su takve od strane raje i znalaca tačno utvrđene, nemajući [zakonsku] podlogu nisu u novi defter zavedene. Sa njih neka se harač i ostale dažbine ne traže od raje i ne uzimaju.

U starom defteru¹³⁾ je ovako zapisano: »Kada je ranije Crnojević (Crne oğlu) otišao na more,¹⁴⁾ njegovi mlinovi i onih koji su s njim pošli, prodani su, a dažbina od njih data je uz timar kao prihod (renta). A polovina prihoda koji bude od vinograda u selima

⁸⁾ Od onih baština koje su zavedene kao prazne, prema odredbama ove kanun-name trebalo je plaćati samo onaj dio filurije koji je pripadao carskoj blagajni, to jest 33 akčije. Od takvih baština nije obavezno bila zapisana dažbina od 20 akči koja je pripadala sandžakbegu. Uostalom, daljni tekst kanun-name spominje kakvo se postupalo sa tim baštinama. Razumije se da podaci u popisu hasova i u defterskom dijelu odgovaraju odredbama ove kanun-name.

⁹⁾ To znači: ako neko za praznu baštalu ponudi punu filuriju, upisuje se na onoga kojeg je ponudio; ali ako onaj kojeg drži baštalu takođe kaže da će dati punu filuriju, tada »pinazna baština« ostaje u posjedu onoga kojeg ju je dotle držao.

¹⁰⁾ Bukvalno: uzima se u vrijeme ispendiže.

¹¹⁾ Ovdje se ponavlja već naprijed rečeno da »prazne baštine« moraju dati onaj dio filurije kojeg je prema odredbama kanun-name bio ekvivalent za harač, odnosno 33 akčje, bez ozbilja da li su njihovoj posjednicima preuzeли na sebe obavezu da daju i sandžakbegov dio ili nisu.

¹²⁾ Iz ovog se vidi da je tužba raje na postupke sandžakbega bila opširnija a ne samo jedna rečenica kao što bi se to moglo zaključiti iz ranije saopštenog.

¹³⁾ Neočuvani defter koji je napisan odmah poslije dolaska Skender-bega Crnojevića.

¹⁴⁾ Odnosi se na prvi defter kojeg je dao napisati Skender-beg Crnojević. Taj se defter u ovoj kanun-name nazivaju »starim defterom« (vidi: Godišnjak Ist. dr. BiH VII, 18).

¹⁵⁾ Odnosi se na bjekstvo Đurđa Crnojevića iz Crne Gore.

upisana je kao hasa,¹⁵⁾ a druga polovina je ostavljena za troškove i kulturu spomenutih vinograda, koje neka raja kopa, reže i podmlađuje. Zatim neka grožđe bere, cjedi i vino pravi. Trošak za burad neka takođe bude njihov.¹⁶⁾ Radi te službe uzimaju polovinu prihoda.¹⁷⁾ Kao što je propisan zakon u drugim osmanskim zemljama (memaliki mahruse), neka spahija¹⁸⁾ drži monopol dva mjeseca u godini koja god želi i neka naredi da se prodaje njegova polovina vina dobijenog kao prihod od haisa viinograda, s tim da se sirom ne nameće raji vino, ako se za spomenuta dva mjeseca vino ne bi prodalo; osim ako bi raja uzimala po cijeni koju bi svojevoljno i dobrovoljno željela. A Crnojevićevi ribolovi, brodovi,¹⁹⁾ livađe i njiive ostale su upisane kao hasa, kao što su livađe i zemlje onih kojih su otišli sa Crnojevićem upisane kao hasa».

Pošto je u starom defteru zapisano: »Za zemlje, viinograde, mljine i ribolove, koji pripadaju manastiru Sv. Gospoda²⁰⁾ na Cetinju, manastiru po imenu Sv. Nikolla u Rijeci, manastiru po imenu Sv. Nikolla na ostrvu Vranjini i čuvenom manastiru koji se zove Prečiste Komi kod jezera Bojanje,²¹⁾ prema carskoj zapovjeti za svaki pojedini uvedena je određena suma novca otsjekom«, pa je tako ponovo uvedeno.

U starom defteru nije bila upisana dažbina za zimovanje stoke (resm-i kišlak), ali se uzimala dažbina za zimovanje od ovaca, koje su dolazile spolja na obale spomenutog villajeta i tu provodile zimu. U novi carski defter uvedena je po zakonu jedna ovca od svakog stada kao dažbina za zimovanje (resmi kišlak). Ali prema običajnom pravu raje,²²⁾ neka uzme od najboljeg stada najbolju, od srednjeg stada osrednju, a od najgoreg najgoru ovcu. Neka od svih ne uzima najbolju. Dažbina za zimovanje stoke (resmi kišlak), hasa zemlje i manastiri²³⁾ određeni su sandžalkbegu kao has.²⁴⁾

Ranije je bilo imenovano pedeset i tri čovjeka kao muselemi²⁵⁾ radi skupljanja harača spomenute live. Sada je imenovanje trideset i šest ljudi kao muselemi i svaki je na svome mjestu zaveden pod nazivom »muselem«. Umjesto svojih dažbina oni vrše službu što pomažu pri skupljanju glavarine (cizye) i što dolaze sa crnogorskom rajom na Crnojevića solane.²⁶⁾

¹⁵⁾ Hasa zemlje su domen feudalaca, ono što Š. L. Batrikam naziva spahiskim čitlukom (Islam Ansiklopedisi, cilt 3, cüz 25 — pod rečju čitluk).

¹⁶⁾ To znači raijan.

¹⁷⁾ Tj. polovina prihoda od viinograda pripada seljacima koji rade, a druga polovina je hasa i pripada feudalcu.

¹⁸⁾ Otkludi se u ovoj odredbi spominje spahija, mako u ovo vrijeme spahija nema u Crnoj Gori, vidi: Godišnjak Ist. dn. BiH VII, 25—30.

¹⁹⁾ Tj. takse za prelaz preko rijeke.

²⁰⁾ U turskom tekstu stoji: Siv. Goštić (!). Vidi prim. 19 kod turskog teksta.

²¹⁾ Lokaliteti su prevedeni onako kakvo je u turskom tekstu.

²²⁾ Bulkvalno: prema pravidi (pravilci) maje.

²³⁾ Tj. prihodi od manastira.

²⁴⁾ Šta je sve spadalo u sandžalkbegov has za vrijeme Skender-bega Crnojevića vidi: Prilozi za or. fil. etc. II.

²⁵⁾ Müssellen (ar.) = oslobođen (od poreza). Ovdje će ovaj termin značiti knezovi (vidi: Đurđev, Turska vlast u Crnoj Gori u XVI i XVII vijeku).

²⁶⁾ I kasnije su Crnogorci smrtonosno idolaziti na nad na solanama (Tomić, Politički odnos Crne Gore prema Turskoj, Glas LXVIII, 20—1).

Sudstvo

Ranije, pri popisu vilajeta, jedno selo postalo je timar za omoga koji je kadija. Kada je Skender-beg zaučinio, uzeo je i kadijin timar.²⁷⁾ Zbog toga kadija nije mogao ostati na mjestu. Zemlja traži kadiju. Shodno je da se pripoji Podgoričkom kadiluku.

Muselemi Crne Gore 36 ljudi

Ranije, pri popisu vilajeta, bilo je zavedeno radi carske službe podeset i tri čovjeka kao muselemi i dva čovjekia kao spahiye. Sada je trideset i šest ljudi uvedeno kao musellemi. Njihova služba je skupljanje dobra carskog i služba na sotanama.

قانون نامه ولايت قره طاغ بر موجب دفتر عتیق

امر شریف خاقانی¹⁾ موجبنجه ولايت مزبوره نك جرم جایتي و بادهواسي بابنده
 قانون نامه بو وجهله يازلدي كه ذكر اولنود اکر بر کافر زنا قلسه شرعله ثابت اولسنه
 زنا قلان اوللو²⁾ اولورسه و باي اولورسه كه المت يوز اقچه يه کوچي یترسه جرم سکسن
 اقچه الله و وسط الحال اولورسه اللي اقچه الله و فقير الحال اولسنه اتوز یا يکرم اقچه
 الله اکر زنا ايدن ادکن اولوب باي اولسنه كه المت يوز اقچه يه کوچي یترسه جرم اللي
 اقچه الله وسط الحال اولسنه اتوز اقچه فقير الحال اولسنه يکرم يا اون یيش اقچه الله
 اکر عورت زنا قلوب شرعله ثابت اولسنه ادلرک اولوري قانونی کبی كه ذكر اولندي
 جرمی اول موجبنجه الله اکر بو عورتك يارمزن حالتني ظاهر اولوب ارى دايمیوب
 قبول ايلسنه ارغنى اولسنه جرم اللي اقچه الله وسط الحال اولسنه اتوز اقچه فقير الحال
 اولسنه يکرمی يا اون بش اقچه الله اکر عورت بوزنك لك³⁾ ايلسنه قاضی تعزیز ایده
 اکي اغاجه بر اقچه جرم الله اکر عورت يا قیز بر اده بکا زنا ايلدك دسه⁴⁾ ار انکار

²⁷⁾ Iz ovog se vidii da je Skender-beg došao kao sandžakbeg Crne Gore na taj način što je uzeo u začin (illitzam) crnogorsku filijaliju. Dalje se vidi i to da su timari ukinuti kada je Skender-beg došao za sandžakbega.

¹⁾ I u ovoj kanun-niami je niječ pisana sa ح.

²⁾ اولى

³⁾ پوزوننکلک pezeveniklik

⁴⁾ ديسه.

ایلسه بونلرک سوژلرینه چوق اعتبار اوئنمیوب ادە قاضى يمین و يرب عورته و قىزە
تعزيزىر ايدب اكى اغاچە بىر اقچە جوم الله اكى اد عورته و قىزە زنا ايلدم دىسە عورت
و قىزە انكار اىلسه عورت و قىزە قاضى يمین و يرب ارى قاضى تعزيزىر ايدب اكى
اغاجە بىر اقچە جوم الله اكى بىر كمسنە زنا قىصدىنە بىر كونك⁵ اوينە كرسە يوقرو⁶
تفصىيل اوزىزه اركن ايسە اركن جرمن اولو ايسە اولو جرمن ويىرە اكى بىر كمسنەنىڭ
بىر كمسنە عورتن اوپ يادلىسىه يايپىشىسى شرعىلە ثابت اولىيچق قاضى تعزيزىر ايدب اكى
اغاجە بىر اقچە جوم الله اكى بىر كمسنە زنا بىلوب دىسە جوم يوق اوغرلۇق بىلوب
دىسە جرم بش اقچە الله

اکى بىر بىنك سقالان يا ساچىن يولسە شرعىلە ثابت اولسە غنى اولسەلر جرم يكىرمىش
اقچە وسط الحاللۇ اولسە جرم اون بش اقچە فقير الحاللۇ ايسە جرم اوۇز اقچە الله
اکى باشى يارىلوب قان چقسىه غنى اولاندىن جرم يكىرم اقچە وسط الحال اولاندىن اون بش
اقچە فقير الحال اولاندىن اون اقچە الله و اکى كىمۈك چىقىب اوتابجىلو⁷ اولسە باى اولاندىن
الت يوز اقچە يە كوجى يىرسە جرم اللى اقچە الله وسط الحال اولدوسە اتوز اقچە الله
فقير الحال ايسە يكىرم ياخىن بش اقچە الله اکى بىر كمسنە آدم الدورب⁸ يېرنە قصاص
اوئنسە قان جرمى باى اولوب الت يوز اقچىيە كوجى يىرسە اكى يوز اقچە وسط
الحال ايسە يوز اقچە فقير الحال ايسە اللى ياخىن بش اقچە الله اکى بىر كمسنە اوقلە
يا بىچاغلە اولدوب ياشلو اولدوب دوشىكە دوشىرسە اودان باى اولدوسە كە الت يوز اقچىيە
كوجى يىرسە جرم يوز اقچە الله وسط الحال ايسە اللى اقچە الله فقير الحال ايسە اتوز
يا يكىرم بش اقچە الله

⁵ بىراكى ili بىرە كو، بىر كو = neko, jedan, Kraelitz, Kanunname, 20, M. Arif, Kanunnamei Ali Osman [II], 2); Radlov IV, 1750 = jednog od mnogih, neki.

⁶ يوقارى .

⁷ اوتابجى pridjev od otaci = lijekar.

⁸ اولدروب .

اکر بى كمسنه قاز يا اوردك اوغرلسه قاضي تعزير ايده درت اغاجه براچه جوم الله
 اکر قيون و يا قوان اوغرلسه جرم اون اقچه الله اکر بى كمسنه صغى اوغرلسه الن
 كىسمسلو غنى اولب الت يوز اقچيه كوجى يرسه جوم الله اقچه الله وسط الحال ايسه
 اوتوز اقچه فقير الحال ايسه يکرم يا اون بش اقچه الله اکر بى كمسه آت اوغرلسه
 الن كسلو كىمزلىسه يوز اقچه جوم الله اکر بى كمسه بوكونك تخلين اوغرلسه جوم
 يکرم اقچه وسط الحال ايسه اون اقچه فقير الحال اولدسه بش اقچه الله اوغل اتادن
 يا آنه اوغلدن يا قرداش قرنداشندن يا ار عورتندن يا عورت اوندن نسنه اوغرلسه قاضي
 تعزير ايده اکي اغاجه براچه جوم الله اکر بى كمسه بوكونك كوزن يا دشن
 چفرسه قصدله قصاص اوئىسىه غنى اوئىسىه جوم يوز اقچه وسط الحال اوئىسىه الله اقچه
 فقير الحال ايسه اوتوز يا يکرم اقچه الله صغى اوغانچلار سواش⁹ ايسه جوم يوق
 اکر بى كمسنه يياندە صغير يا يوند يا قيون بولسە قفترىسىه¹⁰ باي اولدسه كە
 [الت يوز اقچيه كوجى يرسه]¹¹ جوم اون ييش اقچه وسط الحال ايسه اون اقچه فقير
 الحال ايسه ييش اقچه الله اکر قوردب صاحبى بولىسىه قاضى يە ويرەلر قاضى صاقلىيە
 قفترلى [قد] ان صىكىھ ضايع اولدسه جوم يوق امو شرع نىسىه¹² ييلە¹³ اولا اکر
 كمسنه بى كمسنەدن ئىلمىھ اتمىك و غيرى نسنه السە قاضي تعزير ايده اسکى
 اغاجه براچه جوم الله.

اکر بى كمسنه ناك آتى و يا اکوزى و يا يوندى اكلمىش تارلايە كرسە زيان ايسه
 طوار باشىه ييش اغاج او ولوب ييش اقچه جوم الله اينك كرسە درت اقچه¹⁴ درت

صواش⁹.

¹⁰ زفارتى = چافرمى، چىرمى *kağurmallik* *zvartti, vikattii* (Zenker, 706).

¹¹ U rukopisu je ovio izostalo, ali je očigledno da poslijе **ك** mora doći
 ovo što je umetnuto.

¹² نە ايسه ().

¹³ اوپىلە ().

¹⁴ U rukopisu na ovom mjestu stoji اجاج, ali je očigledno da se pisar
 začunilo i da treba da stoji اقچه.

چوماق بو زاغو کرسه بو اقچه بو چوماق قیون کرسه اکی قیونه بو اقچه بو چوماق اولا
 جانود کرسه جانود باشنه اکی اقچه النه اکی چوماق اورله آما اوّلدن حجت ایده لر
 حجت آتدکلوند نصّکره اسلامیوب طوادلرنه تیماد ایلمزلوسه که اکلمش غله یه زیان
 ایلمش اولا بو دسمه جودماییوب¹⁵⁾ چوماق اورله و تهدید ایده لر و الاّ واقع اولان
 زیانی تضمین ایده لر اکر کوی یاتنده و کویلر اراستنده غله اویسه طوار اوغراغی اولا انک
 کبی یه اولاغو ایده لر

و دسم عروس با پنده فلوجی او لدغی حالده دسم عروس و بیوی کلندوکی اجلدن
 دسم عروس حاصل قید او لندی بو با پنده بو درلو داخی او لیه
 افراد آفریده دن بو فرد قانون مزبوردن تجاوز ایلمیه و الاّ ایلرلوسه قاضی اعلام
 ایده تاکه تجاوز ایدنلرک حلتردن کلنہ اکر قاضی اعلام ایلمزوسه سبب عتاب عظیم
 و موجب عقاب الیم بلنه

KANUN-NAMA VILAJETA CRNE GORE (SASTAVLJENA) PREMA STAROM DEFTERU

Prema časnoj carskoj zapovijesti kanun-nama u poglavljiju o globama i baiduhavi spomenutoj vilajetu ovako je napisana kako se (ovde) navodi:

Ako jedan nevjernik počini blud, pa se to sudski utvrđi, ako je onaj kojii načini blud oženjen i bogataš da mu imanje¹⁾ vrijedi šest stotina akči, neka se uzme osamdeset akči globe; ako je srednjeg stanja, neka se uzme pedeset, a ako je siromašnog stanja, neka se uzme trideset ili dvadeset akči. Ako je onaj ko počini blud momak i bogataš da mu imanje iznosi šest stotina akči, neka se uzme pedeset akči kao globe, ako je srednjeg stanja, trideset akči, ako je siromašnog stanja, neka se uzme dvadeset ili petnaest akči. Ako žena počini blud i bude sudski utvrđeno, neka se uzme globa prema onome što je po zakonu za oženjene ljudi, a što je spomenuto. Ako je niski moral²⁾ te ženi očevidan, pa je njen muž ne pusti nego primi, ako je muž bogat, neka se uzme pedeset akči, ako je srednjeg stanja, trideset akči, a ako je siromašnog stanja, neka se uzme dvadeset ili petnaest akči. Ako se žena bavi prostituticom, neka je kadija kazni

¹⁶⁾ (جم + ملک) جرمك Gore je prodrila nešto malo tursku fonetičku u arapsko pištvo.

¹⁾ Bulkvalmo: snaga, kapacitet.

²⁾ Bulkvalmo: nevredno stanje.

batinjanjem,³⁾ a neka za dvije batine uzme globu jednu akču. Ako žena ili djevojka reče nekom čovjeku: »Obljubio si me«, pa čovjek poriče, njihovim rečima kadija neće poklonuti mnogo pažnje, nego neka čovjeka zakune, a ženu i djevojku neka kazni batinjanjem i neka uzme za dvije batine globe po jednu akču. Ako čovjek kaže ženi ili djevojci: »Obljubio sam te«, a žena ili djevojka poriče, ženu ili djevojku neka sudija zakune, a čovjek neka kazni batinjanjem i neka uzme za dvije batine jednu akču globe. Ako neko u nečiju kuću uđe u namjeri bluda, prema gore izloženim odredbama,⁴⁾ neka dade globu za momka, ako je momak, a globu za oženjenog, ako je oženjen. Ako neko nečiju ženu poljubi ili zatraži ili opipa kada se sudski utvrdi, kadija neka ga kazni batinjanjem i neka za dvije batine uzme jednu akču globe. Ako neko zna za nečiji blud, pa ne kaže, nema globe. Ako zna za krađu, pa nekaže neka se uzme pet akči kao globa.

Ako jedan drugom počupaju bradu ili kosu, pa se sudske utvrde, ako su bogati, neka se uzme dvadeset akči globe, ako su srednjeg stanja po petnaest akči globe, a ako su siromašnog stanja, po deset akči globe. Ako bude ranjena glava i poteče krv, neka se uzme dvadeset akči globe od onog koji je bogat, petnaest akči globe od onog koji je srednjeg stanja, a deset akči od onog koji je siromašnog stanja. Ako se kost pojavi i bude liječen,⁵⁾ od onoga koji je bogat⁶⁾ da mu imanje iznosi šest stotina akči, neka se uzme pedeset akči, ako je srednjeg stanja, neka se uzme trideset akči, ako je siromašnog stanja, neka se uzme dvadeset ili petnaest akči. Ako neko ubije čovjeka, pa na njemu ne bude izvršen »kisas« (kazna koja odgovara počinjenom djelu),⁷⁾ neka se uzme krvarina (kan cürmü) dvjesto akči, ako je bogat i imanje mu vrijedi šest stotina akči, sto akči, ako je srednjeg stanja, pedeset ili trideset akči, ako je siromašnog stanja. Ako bude udaren strijelom ili nožem, pa je on stariji i padne u postelju, ako je onaj koji je udario bogat da mu imanje vrijedii šest stotina akči, neka se uzme sto akči globe, ako je srednjeg stanja, neka se uzme pedeset akči, ako je siromašnog stanja neka se uzme trideset ili dvadeset i pet akči.

Ako neko ukrade gusku ili patku, neka ga kadija kazni batinjanjem, pa neka se uzme na četiri batine jedna akča globe. Ako ukrade ovicu ili košnicu, neka se uzme deset akči globe. Ako neko ukrade vola, ako mu ruktu ne otsjeku, ako je on bogat imanje mu iznosi šest stotina akči, nek se uzmne pedeset akči, a ako je srednjeg stanja, neka se uzme trideset akči, ako je siromašnog stanja, dvadeset ili petnaest akči. Ako neko ukrade komja, neka mu ruktu otsjeku; ako mu ne otsjeku, uzima se sto akči globe. Ako neko ne-

³⁾ Ta zir (ar.) u ovom slučaju je kazna batinjanjem, i to manja (do 80 batina).

⁴⁾ Tafsil (ar.) = izlaganje u pojednostavljenosti, u detaljima, ali je to druga forma (faktitiv) od fasl = odjeljivač, u značenju odredba.

⁵⁾ »Otaci« znači ljekar, a »otacılık« liječen (uporedi: Kraelitz, Kanunname Sultan Mehmeds II., Mitt. zur osm. Geschichte I, 1, 21 prim. d.).

⁶⁾ Odnosi se na onog koji je naniio ranu.

⁷⁾ U ovom slučaju smrtna kazna. Kisas je kazna koja odgovara starozavjetnom: »Oko za oko, Zub za Zub«.

čije žito ukrade, neka se uzme dvadeset akči globe,⁸⁾ ako je srednjeg stanja, deset akči, ako bude siromašnog stanja, pet akči. Ako sin od oca ili mati od sina ili brat od svoga brata ili muž od svoje žene ili žena od svoga muža nešto ukrade, neka ih sudija osudi na batinanje i neka uzme za dvije batine jednu akču. Ako neko nečiji je oko ili Zub izbije, a namerivo ne bude izvršen »kuisas«, ako bude bogat, neka se uzme sto akči globe, ako bude srednjeg stanja, pedeset, ako je siromašan, trideset ili dvadeset akči. Ako se malii dječaci potuknu nema globe.

Ako neko nađe izgubljenog⁹⁾ vola, konja¹⁰⁾ ili ovci, pa ne javi, ako bude bogat da mu imanje iznosi šest stotina akči, neka se uzme petnaest akči globe, ako je srednjeg stanja, deset akči, ako je siromašnog stanja, pet akči. Ako se javi, pa se ne nađe gospodar, neka se predaj kadiji da kadijia sačuva. Ako se izgubi, kada javi, nema kazne. Kako je zapovjest serijata onako neka bude. Ako neko od nekog nasiljem uzme hlijeb i drugo, neka ga kadija kazni batinanjem, a neka se uzme za dvije batine jedna akča globe.

Ako nečiji konj, vo ili kobila uđe u obrađenu njivu i načini štetu, neka se udari po pet batina za svaku glavu stoku i uzme pet akči globe. Ako krava uđe, neka bude četiri akče i četiri batine, ako tele uđe, jedna akča i jedna batina, ako ovca uđe, na dvije ovce jedna akči i jedna batina. Svinja ako uđe, na svaku svinju dve akče neka se uzima i neka se udare dva štapa. Ali prvo neka se sudska opomenu. Pošto ih opomenu, pa ne poslušaju i ne paze na svoju stoku, koja je načinila štetu zasejanom žitu, neka ih kazne ovom globom, izbatimaju i neka im zaprijeće. Osim togā, neka naknade štetu koja je nastala. Ako blizu sela ili između sela bude žito, pa (tu) bude prolaz stoke, neka naprave takvim (njivama) ogradu.

U pogledu odredbe o svadbarini (resmi arus), svadbarina nije zavedena kao prihod, jer nije običaj da daju svadbarinu, budući da su filuridžije. U tom pogledu neka ne bude drukčije.

Neka baš nikako spomenuti zakon ne prekorači. Ako ga prekorače, neka kadija obavjesti da bi oni koji prekorače bili kažnjeni. Ako kadija ne izvjesti, neka se zna da će biti uzrok velikog ukora i povod za osjetnu¹¹⁾ kaznu.

⁸⁾ Ovo se očigledno odnosi na bogatog.

⁹⁾ Bukvalno: u divljini, u tundri.

¹⁰⁾ Mislim da na ovom mjestu بوند ne znači kobila nego konj (vidi Zenker). Smisao i veza u rečenici traži da se nije tako shvati, osim ako nije riječ at u prepisu izostala.

¹¹⁾ Bukvalno: bolnu.

III

KANUN-ŇAMA ZA CRNU GORU IZ DEFTERA OD 1529—1536 GODINE

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defterləri № 367.

Defter sadrži sandžake: Karlu ili, Mora, Rodois, Tirhala, Yanina, Elbasan, Iskenderiye, Ohri itd. Crna Gora se nalazi u popisu Skadarskog sandžaka a naziwa se vilajetom. Defter nije datiran. Međutim, u defteru se spominju Ajas-paša i Kasim-paša kao veziri. Iz toga bi izlazilo da je defter pisani između 1529 i 1536 godine, jer je 1529 Kasim-paša postao drugi vezir, a 1536 Ajas-paša je imenovan velikim vezirom.

Defter ima 228 listova. Popis Skadarskog sandžaka počinje na listu 150 v. a završava se na listu 180. Popis Crne Gore počinje na listu 170 v. a završava se na listu 179. Kanun-nama za Crnu Goru se nalazi na listu 170 v.—171 v.

Opis Crne Gore u ovom defteru je prepisam iz nekog drugog savremenog defterata za Skadarski sandžak. Pisarima toga osnovnog deftera služio je očigledno kao uzor defter iz 1523 godine.

Ova kanun-nama se ovdje prvi put objavljuje.

قانون نامه و لایت قره طاغ بر موجب دفتر عتیق و جدید

ولایت مزبوره صعب و سنگستان ییر الوب^{۱)} دعايلاری عشر و خراج و اسپنجه و سایر دسوم ویرمکه قادر او لادوقلری باعئدن عادت افلاقيه او زده الله بشرا افچه دسم افلاقيه^{۲)} وضع او لوب اتو ز اوچ افچى^{۳)} خزانه عامره ايچون خراج و اون افچى بدل

^{۱)} اولوب

^{۲)} Viidi prim. 1 kod prevoda.

^{۳)} افچهسى

اسپنجه و اون اتجسی بدل عشر سنجاق بکسنه⁴ و ایکی اتجسی جزیه جمعنه واران
پادشاه عالم پناه قوللرینه⁵ تعیین النوب دفتر خاقانیه قید اوئىمش
و شول باشتلىرى کى تمام دسمه متىحمل اوپلوب دفتر عتیقىدە قید اوئىمشىدر كىما كان
مقرّ ددور و شول باشتلىرى کى دفتر عتیقىدە خالى قید اوئىمشىدر ذكى اولان باشتلىرى
بعضىن تمام دسمە طالب اوئىلره ويرلوب و بعضىن داخى تمام دسمە متىحمل اوئىليانلىرى
تحملىنىه كورە بىر مقدار اچجه تعیین النوب خزانەء عامره ايچون خراجىيە ويرلە ديو قيد
اوئىمشىدر و دورت يوز اون اوچ مقدارى دفتر جىدىدە خالى باشتىنە قید اوئىلداردن تصرف
ايچون دسمەنە ملتزم اوئىلداردن بىر وجه تخمين سنجاق بىكىن بش بىك اوچ يوز سكسن
طقۇز اقچە قىيد اوئىندى كە ملتزم اوئىلره ويرلوب آما كمسەنۈك اوزدىرىنىه جىرا الله
بىراغوب دسم طلب ايتىمىيە و هر كىم متىصرف الورسە قانون اوزدە دسمىن ويرە و
بوبەنيلە بو كويىدە خالى باشتىنە وادرور ديو اونك صاحبىڭ اقرباستىن ويا دعايىستىن
خراجىين و دسمىن النىمالو و الحاصل معطل دوران باشتىنە نوك [دسمىن] كمسەنەدن
طلب اوئىنمىيە

و سابقاً دفتر عتیقىدە چىزو⁶ اوغلىلە درىايمە باقت ادن كمسەنۈك باغلۇنىڭ نصف
حاصلى سنجاق بىكىن خاصە قىيد اوئىنوب و نصف اخىرى ذكى اولان باغلۇرك خرجىنە و
تعمىيىنە چىلەق و بودامق و سقوب شىرە ئىلدىكلىرىنە فوجى المق ايچون تعیین النوب
يو خدمتلىرى مىقابىلەسىنە نصف حاصلىن دعايا الار و منوپولىيە ساير مەانىكىدە اولان قانون
اوزدە سپاھى يىلك هر قىقى آيلىرىنى اختىار ادرسە اسى اى مانوبولىيە دوتوب خاصە
باغلۇدىن حاصل اولن نصف شىرەسىن صىتىورە شىلە كە اىكى آيدە صاتلىمىزسە جىرا يىلە
دعايا اوزدىلىنىه بىر قىمە مىكر كە دعايا كندو اختىارلىلە الار و دىلدكلىرى بەھايلە الار

سنجاقكىيىنە⁴

⁵⁾ U starijim rukopisima i koid turiskih riječi stoji teštid kad se ponavljaju isti suglasnici.

⁶⁾ U drugim deštenima stoji . چرنە I u ovoj kanun-nami na kraju stoji چرنە مىلە سە

و چرنو اوغليينك طاليانلارى و سكجيدلارى و چايولرى خاصه قيد اولنوبىدد و
مذكور خاصلورن بعضى خاصلور طپويه ويرلوب كىي سنجاق بىكىنه و كىي دعایايه
ويرلىشدەر دسم حاصل بغلنوب سنجاق بىكىنه تعين اوئلىمشدەر
و چىتىندە اولان اسوتە كوسىچە نام مناستره و رقىدە اسوتى قولە نام مناستره او
اورانىنە اداسىنە اسوتى قولە نام مناستره^[7] و بويانە كولنده پىرچىستە قومى^[8] دىككەلە
معروف اولان مناستره متعلق يېرلۇ و باگار و دكىرىمنلۇ و طاليانلۇ اىچۈن دفتىر عتىقىدە بىر
مقدار مقطوع اولقىن بىر قوار سابق مقرىد قىلىنى
و دفتىر جىدىدە مىسلم دىو قيد اولان مىسلم دسوملىرى مقابىلە سىنە جزىيە جمعىنە
معاونت ادوب و چىنە مىلەحە سىنە قوه طاغ دعايسىلە بە واروب خدمت ادرلۇ

Zatim slijedi prepis druge crnogorske kanun-name iz defter-a iz 1523 godine. Stvarne razlike između originala i ovog prepisa nema. Jedino što su nastupila neznačajna jezička ostupanja, odnosno što su iskraćene neke odredbe.

Ovaj odjeljak počinje ovako:

و امر شريف قانونى موجبىجه ولايت مزبوره نوك جرم جنائي و باد هواسى بائىنە
قانون نامه شريف بو وجهمه يازلىدى كە

Pošto ovaj odjeljak prestavlja samo lošiji prepis ranije kanun-name, ovde se ne saopštava.

KANUN-NAMA ZA VILAJET CRNU GORU (SASTAVLJEN) PREMA STAROM I NOVOM DEFTERU

Pošto je spomenuti vilajet neprohodna i krševita zemlja, pa kako njena raja nije u stanju da daje ušur (desetinu), harač, ispendže i ostale dažbine, nametnuto je po vlaškom običaju po pedeset i pet akči kao porez »eflakija«.¹⁾ Od toga je trideset i tri akče za carsku

¹⁾ U ovom rukopisu ovoga nema, ali su u defteru uvedena četiri mamsatira, pa je jasno da treba ova odmedba da glasi slično kao u ostalim kanun-namama za Crnu Goru.

²⁾ U ostalim defterima stoji i u kanun-namama i u defterskoim dijelju pêrçeste form. Pisaniye u ovom defteru pokazuje da i kod ostalih defter-a treba čitati Preçiste Komi.

³⁾ U turskom tekstu stoji resmi eflakiye. Ja ne mislim da treba da stoji rusumi eflakiye, iako bi se moglo pretpostaviti da je pisar napravio pogrešku, nego se iz mogu prevoda vidi kako je to shvatam, odnosno mislim da je ovdje riječ eflakiye upotrebljena u istom obliku i značenju kao malo niže haraciye.

blagajnu kao harač; deset akči umjesto ispendže i deset akči umjesto ušura njihovom sandžakbegu i dvije akče slugama veličanstvenog padišaha kojim dolaze da kupe džiziju određeno i u carski defter zavedeno.

A one baštine, koje su bile opterećene punom dažbinom i u starom defteru zavedene, zabilježene su kao i ranije. A one baštine koje su u starom defteru bile zavedene kao prazne, neke od tih spomenutih baština su dane onima kojim su ih tražili sa punom dažbinom, a neke od njih pak koje ne mogu podnijeti punu dažbinu prema mogućnosti njihovog opterećenja, jedna suma novca je zavedena i zapisano je da se daju za carsku blagajnu kao »haradžija«. Od onih četiri stotine trinaest baština koje su u novi defter kao prazne baštine uvedene, zavedeno je sandžakbegu priблиžnom procjenom pet hiljada tri stotine osamdeset i devet akči od onih koji su se obavezali da daju dažbinu radi posjeda. Te baštine neka dade onima koji su preuzeli obavezu, ali neka nikom s ilom ne nameće i neka ne traži od njih dažbinu. A svaki koji bi uživao, neka dade od nje dažbinu prema zakonu. »U tom selu ima prazna baština sa tim izgovorom neka se ne uzimaju harač i dažbina od rođaka njenog posjednika ili od raje toga sela. Uopšte, neka se ni od koga ne traži (dažbina) od baštine koja je ostala napuštena.«

A ranije u starom defteru je sandžakbegu kao hasá upisana polovina prihoda od vinograda onih koji su pobegli na more sa Crnojevićem, a druga polovina je određena radi troškova i održanja spomenutih vinograda, da bi se kopali i rezali i da bi se kupovala burad prilikom cijedenja i pravljenja vina. Za tu službu raja uzima polovinu prihoda od njih. A za monopol, po zakonu kao što je u drugim krajevima spahija²⁾ neka drži dva mjeseca u godini monopol, u mjesecima koje on odabere pa neka naredi da se prodaje njegova polovina vina koja je proizvedena od hasa vinograda. Tako da s ilom ne nameće raji, ako se za dva mjeseca ne prodá; osim ako raja svojevoljno uzima i uz cijenu koju želi.

Crnojevićevi ribolovi, brodovi i livate upisani su kao hasa. Od tih hasova neki su dati u tapiju, pa su neki od njih dati sandžakbegu, a neki raji. Pošto je nametnuta dažbina (nesim) kao prihod, ona je sandžakbegu određena.

Pošto za zemlje, vinograde, mliniove i ribolove koji pripadaju manastiru po imenu Sv. Gospoda na Cetinju, manastiru po imenu Sv. Nikola na Rijeci, [manastiru po imenu Sv. Nikola na ostrvu Vranjini] i poznatom manastiru kod jezera Bojama koji se zove Prečiste Komi, postoji uvedena u starom defteru jedna suma novca otsjekom, ubilježeno je po staroj odluci.

Umjesto dažbina museleme koji su u novi defter ubilježeni pod nazivom »musellem«, vrše službu pomažući pri skupljaju džizije i dolazeći zajedno sa svojom rajom na solane Crnojevića.

²⁾ Kao što se vidi, i u ovoj kanun-namii se prenosi odredba o tome da spahija drži monopol na vino, a nije u ovom defteru spahija uopšte nema. I ovdje je isti slučaj kao u kanun-namii defteru iz 1523 godine. U ovoj kanun-namii je prenijeta odredba iz kanun-namie od 1523 godine, a tamo je ona opet prenijeta iz najstarijeg crnogorskog deftera, kada je zbilja bilo spahija.

IV

**KANUN-NAMA ZA CRNU GORU IZ DUKAĐINSKOG DEFTERA
IZ 1570 GODINE**

T. C. Basvekâlet arşivi — Tahrir defterleri № 449. — Početak šabana 978 po hidžri.

U gore navedenom defteru za Dukadički sandžak 136 listova se odnose na nahije Dukadičkog sadžaka, 62 lista se odnose na Crnu Goru, a 10 listova se odnose na Zadrimlje.

U opisu Crne Gore pisarima ovog deftera nije služio za uzor prethodni defter, kao nijedan drugi defter poslije 1523 godine, nego je očigledno služio defter iz 1523 godine. To pokazuje i sadržaj kanun-nama i sve ostalo što je u defter uvedeno. Ali pisari nisu umijeli odredbe o girovima iz »starog deftera«, a unijeli su neke promjene koje su nastupile.

Kanun-nama za vilajet Crnu Goru nalazi se na listu 137 v. Ona se ovdje prvi put objavljuje.

قانون نامه: ولایت قره‌جه داغ

قره‌جه داغ ناحیلری دعایسی قنور قلعه‌سی قربنده واقع اولان جونه مسلاجه سنک یلدۀ بر کوهه واروب طایه‌لرن و ارقلرن کرکی کبی ایرتلایوب ارگادلق خدمتن ایدلرلو ساکن اولدقلری یئرلری صعب و سکستان اولغن خدمتلری مقابله‌سته عوارض دیوانیه و تکالیف عرفیه‌دن معافیت اوزده مقدّما هر خانیه⁽¹⁾ و باشته‌یه عادت افلاقیه اوزده الی بش اقچه وضع اولنوب اوتوز اوچ اقچه‌سی خزانه عامره ایچون خواج و اکی اقچه‌سی جزیه جمعنه وران⁽²⁾ پادشاه قوللرنه و یکرمی اقچه‌سی بدل عشر و اسپنج

⁽¹⁾ خانیه

⁽²⁾ واران

سنباقبکنه اوون اقچه سی حاصل وقتنه و اوون اقچه سی اسپنچ زماننده تعیین اولنوب و سابقاً چونه اوغلی دریایه کیدیجک انوک و انوک ایله بله کیدنلرک دکمنلری صاتلوب دسمی تیماره حاصل بغلنوب و باغلوی کی بعض قواده واقع او لمشد نصف حاصلی خاصه دیو قید اولنوب و نصف اخري ذکر اولانان باغلوک خرجنه و عمارتنه قولنوب کی دعايا چپالیه و بودایه و فلس ایلیه حاصل اولان شیرهء^(sic!) فوچی خرجی دخی رعایانک اویلک او زده در فوچی ایدوب خدمتلری مقابله سند نصفن آلوب و نصفی ایچون سایبور لایتلرده اولدوغى **کېي** قانون اوذوه مناپولیه دوتلوب و مناپولیه موسملننده صاتلمیان شرهء⁽³⁾ جبرله رعایا او زدنه برقمیالو مکرکه رضالیله دلدىکلری بھایه الار و مذکور چونه اوغلنک و آنوكله بیله کیدنلرک طالیانلری و کچیدلری و چایرلری و مزرعه لری دخی خاصه قید اولنوب سنباقبکنه حاصل قید او نمسدرو و چتنده اولان اسوته غوسپوکه⁽⁴⁾ و ریقه ده اولان اسوتى نیقولا و پره چسته قوم و بیانه **کولنده** او رانه ادا سند او سوتى نیقولا نام دیگر او رانه نام مناسترلرە متعلق او لوب متفرق قرا ده واقع اولان يرلۇ و باغلو و دکمنلر و طالیانلر ایچون امر شریف موجبجه هر بونه مقطوع مفرد اقچه قید اولنوب وجه مشروع او زده دفتر عتیقدە مسطور او لوب و نواحىء مزبورەنک سواحلنە خارجىن کلن قیوندن قانون او زده اعلا و او سط و ادنا اعتبارىلە هر سورىدەن بىر قیون دسم قشلاق و خاصەلر و مناسترلر و جرم و جنایت قرا ئ نواحىء مزبورە سنباقبکنه خاص تعیین او نمش و شول باشتىنەلر کە باشتىنە دن ايرلوب بىر مقدار يرلۇ مورد ایاملە آخرە قىل اتمىكلە ثىڭ و يا دبع حصە قالوب باشتىنە لە قابل اولىيە انوک كېلر دفتر عتیقدە خالى قید اولنوب و هر كم تمام دىمىلە طالب او لورسە النوب اکا و يىرلە مکر او زدخي⁽⁵⁾ اسلوب

⁽³⁾ Mjesto شەھى

⁽⁴⁾ U rukopisu ikanun-namie deftereniz 1529—1536 a u اسوته **کوسپچە** اسوتى كوسپچە

اول داخى⁽⁵⁾

مذکور اوزده قبول ایلیه انوک کبلدن تمام اوتوز اوج اقچه جزیه التوب بر وجه تخمین سنجاق بکنه بش بیک اقچه حاصل قید اولنمش نواحی مزبوره مجدد تحریر اولندقده ذکر اولنان خالی باشته لردن اثر بلودمیوب تصرف اولنمز یو اولیوب بلکی زداعت یولوی قلت اوزده اولاغن نیجه دعایا اطراف ممالکه پراکنده⁶⁾ اولدمش اول سبیدن زیاده یه یازلوق فمان اولنماغن ولايت رعایانیک گندو رضائیله اسلوب سابق اوزده عوارض دیوانیه و تکالیف عرفیه دن معاف اولوب هر خانه و حالیا باشته قید اولنان یولو خزانه عامره ایچون اوتوز اوج اقچه خراج و جزیه جمعنه وران قوللوه ایکی اقچه و سنجاق بکنه اسپیچ مقابله سنه اون اقچه و عشر مقابله سنه اون اقچه و بدل خردوات داخی اون اقچه ویرمک اوزده قید اولنوب و ذکر اولنان خاصه لر و طایانلر و کچیدلر و مناسترلر و دسم قشلاق و جرم و جنایت قراء نواحی مزبوره سنجاق بکنه جمله یوز اوتوز بیک اقچه لق اوزده خاص تعیین اولنوب وجه مشروح اوزده دفتر جدیده قید اولنمشدرو و جزیه جمعنه وران قوللوه معاونت ایدوب و چرنه مملحه سنه نواحی مزبوره دعایاسی واروب اداء خدمت ایلمک ایچون دعایاسی سودوب و یولو یرنه خدمته تعیین ایلمک ایچون دفتر عیقاده بعض قراده اوتوز الی نفو مسلم قید اولنوب حالیا خدمتلری لازم و مهم اولاغن دفتر جدیده كما کان اوتوز الی نفو قید اولندي

KANUN-NAMA VILAJETA CRNE GORE

Raja nahije Crne Gore jednom godišnje dolazi i čisti, kao što treba, terase i kanale Crnojevićeve solane koja se nalazi u blizini tvrđave Kotor, pa tako vrši službu kulučka.

Pošto su mesta gdje oni stanuju neprohodna i krševita, uz oslobođenje od divanskih nameta i nešerijatskih tereta (avarizi divaniye ve tekâlifi örfiye) u zamjenu za njihovu službu ranije je bilo nametnutu pedeset i pet akči za svaku kuću i baštinu po vlaškom običaju. Trideset i tri akče od toga je određeno za carsku blagajnu kao hrarač, dvije akče carskim slugama kojii dolaze da kupe džizju (gavarinu), a dvadeset akči sandžakbegu umjesto ušura (desetine) i

⁶⁾ U rukopisu: برآکنده.

ispendže, od toga je određeno deset akči u vrijeme žetve a deset akči u vrijeme kada se uzima ispendže. Kada je ranije Crnojević (Čirne oğlu) otisao na more mlinovi njegovi i onih koji su s njim pošli prodani su, a dažbina od njih data je uz timar kao prihod (renta). A polovina prihoda od njihovih vinograda koji su bili u nekim selima upisana je kao hasa, a druga polovina od toga je ostavljena za izdržavanje i kulturu spomenutih vinograda, pa neka ih raja kopa, reže i podmlađuje. Trošak za burad za vino koje se dobije takođe da bude rajino. Kako prave burad, nek uzimaju za tu svoju službu polovinu od toga,¹⁾ a za drugu polovinu neka se drži monopol po zakonu kao što postoji u drugim villajetima. Neka se ne nameće silom raji viño koje se ne proda u vrijeme momopola, osim alko dobrovoljno uzimaju uz cijenu kioju žele. Crnojevićevi ribolovi, brodovi, livate i njive, kao i onih koji su otisli sa njim, takođe su upisani kao hasa i zavedeni kao prihod sandžakbegu.

Za zemlju, vinograde, mlinove i ribolove koji se nalaze u raznim selima, a koji pripadaju manastirima po imenu Sv. Gospođa na Cetinju, Sv. Nikolla na Rijeci, Prečiste Komi i na ostrvu Vranjini u jezeru Bojanu Sv. Nikolla, drugim imenom Vranjina, prema časnoj zapovjeti, za svaki pojedini bila je uvedena dažbina otsjekom u novcu, pa je tako zabilježeno u starom defteru. A od ovaca koje spolja dolaze na obale spomenutih mahija, po zakonu, od svakog stada, s obzirom da li je odlično, osrednje ili loše, jedna ovca poraža za zimovanje (resmi kišlak) hase, manastiri i globe spomenutih mahija bili su određeni kao has sandžakbegu.

A one baštine koje su od baštine odjeljene, pa je u ranija vremena jedna kolicišna zemljišta prenesena na drugog, te ostane treći ili četvrti dio, pa se ne mogu primiti kao pojam baštine, takođe su uvedene u starom defteru kao »prazne«. A ako ih bilo ko traži uz punu dažbinu, oduzimane su, pa su njemu (tj. tražiocu) davane osim alko on (tj. posjednik) takođe²⁾ na isti način ne primi obavezu. Od takvih baština se uzimala džizja punih trideset i tri akče, a za sandžakbegu je približnom procjenom zavedeno kao prihod pet hiljada akči.³⁾

Kada se sada spomenute mahije ponovo popisuju, od spomenutih praznih baština nema ni traga i nema zemlje koja nije u posjedu. Šta više, kako imaju malo obradiće zemlje, mnogo raje se razasulo po okolnim krajevinama. Kako je zapovjedeno da se piše više, zapisano je da budu pristankom same raje toga villajeta slobodni od divamskih nameta i nešerijatskih tereta kao i ranije i da daju od svake kuće i od zemlje koja je sada zapisana kao baština trideset i tri akče za carsku blagajnu kao harač, dvije akče carskim slugama koji dolaze da kupe harač, a sandžakbegu u ime ispendže deset akči, uime ušura

¹⁾ Misli se na vinje koje se proizvodi.

²⁾ Misli se: posjednik »prazne baštine« koji je drži.

³⁾ Ovom rečenicom se kaže: od »praznih baština« se uzimalo 33 akče, a od onih baština za koje će eventualno dati puna dažbina, za sandžakbegu je bilo predviđeno 5.000 akči.

Dovode klanun-nama izlaže što je ranije bilo. Kao što se vidi, podaci su uglavnom iz deftera iz 1923 godine.

deset akči i umjesto sitnica (hurdevat) takođe deset akči: (To)⁴) i (prihodi od) hasa, mlinova, brodova, manastriira, poreza za zimovanje stolke i globa od sela spomenutih nahija je određeno kao has sandžakbegu u ukupnom iznosu od sto trideset hiljada akči, pa je tako u novi carski defter zavedeno.

Pošto je zavedeno u stari defter da u nekim selima trideset i tri osobe kao muselemi pružaju pomoć slugama koji dolaze da kupe džiziju, da gone raju spomenutih nahija da bi dolazila na Crnojevićeve solane i da bi vršila službu, i da budu imenovani radi službe u svojim mjestima, a kako je sada njihova služba potrebna i važna, u novi carski defter uvedeno je trideset i šest ljudi kao što je bilo i ranije.

⁴⁾ Ako bi se uzeo bukvvalno tekst, ovo umetanje ne bi bilo opravdano. Bulkvalan prevod bi glasio:

»Prihodi od hasa, mlinova, brodova, manastira, poreza za zimovanje stolke i globa od sela spomenutih nahija su određeni kao has sandžakbegu u ukupnom iznosu od sto trideset hiljada akči, pa je tako u carski defter zavedeno.«

Međutim, nije moguće da pobrojani prihodi iznose sto trideset hiljada akči. Defterski podaci jasno pokazuju da se tu misli na ukupni prihod, kako ovde pobrojanih tako i sandžakbegov prihod od baština koji se spominje u prethodnoj rečenici (odnosno polurečenici). Mora se uzeti u obzir što znači kod sastavljača deftera (a oni su sastavljali rečenice kao računski činovnici) riječ cümile = ukupno, svega. Uostalom, čitav pasus, a naročito sadržaj krajnjeg dijela rečenice, gdje se nalazi fiinitni glagol, pokazuje da su te rečenice povezane i da riječ cümile treba shvatiti kako kažem.

V

KANUNNAMA ZA SKADARSKI SANDŽAK**IZ DEFTERA OD 1529—1536 GODINE**

Ova i sljedeća kanunnama Skadarskog sandžaka ulaze u okvir ove prve sveske turskih zakonskih spomenika za istoriju naših naroda stoga, što se odnose i na neke dijelove naših zemalja, koji su bili u sastavu toga sandžaka.

Ovo izdanje je pripremljeno na osnovu snimaka originala iz navedenog deftera.

Original u T. C. Başvekâlet arşivi, Istanbul, Tahrir defterleri № 367, vidi ovdje str. 169.

قانون نامه لواه اسکندریه

مزبور لواه نوخ غلات بو وجهمه جاري و مقرد اوالدى ذكر اولنور ناحية ايسككده
و بودمه و ازلمدقه ناحيه لرينه بغايوشك حملی که استانبولوك التي كيله سيدر اوتوز المشر
اقچييه و مرجملک و نخود^{۱)} و باقله و مردمك حملی بغدادي بهاسنه دوتولشدر و چودار
و طارو يوکي يڪرميشر اقچييه دوتولشدر و علف و قبلوجه و پورچاغلک حملی اون
سکز اقچييه و جوزوک حملی يڪرمى دوردر اقچييه و شيره نوك جبوري که دورت
مدره دور هر جبوري يڪرمى بشر اقچييه قيمت قونولوب امر پادشاهيله مقرد اوالشدر
و زعفران لدره سنوک يوز درهمى التميسير اقچييه و کوكاك بيك دانهسى^{۲)} اون بر اقچييه
و کلک اون بش باشي بر اقچييه و پيازوک و سيرولوك اللې باشي بير اقچييه و کتانوک بيك
پارماگى التمش اقچييه دوتولشدر

^{۱)} U tekstu stoji نحوت

^{۲)} U tekstu stoji دانسى

و ناحيَه اسْكَندرِيَه و توابعِنَه و پودغورِيچه ناحيَه سِنَدَه بعْدَ ايوُك حَمْلِي كَذَالِكَه
استانبولوك الَّتِي كَلَه سِيدَر اوْتُوز سَكَنْزَر اقْيِيه و مَرْجِمَك و نَخْوت و باقلَه و مَرْدَمَك
حَمْلِي كَذَالِكَ بَغْدَاه بَهَا سَنَه دُوْتَلِمِشَدَر . . .³⁾ و چُودَارَك و طَارُونُوك حَمْلِي يَكْرُومِي شَرَه
اقْيِيه و عَلْف و قَبْلُوْجَه و بُودْجَاق حَمْلِي اون سَكَنْزَر و شِيرَه نُوك مَدْرَه سَى يَيشَر بُوجُوق
اقْيِيه دُوْتَلِمِشَدَر و جُوزُوك حَمْلِي يَكْرُومِي دُورَدَد اقْيِيه

و شِيرَه اِيچُون اكى آى ماُنُوپُولِيه دُوْتَلِق قَانُون قدِيمَدَر سَپاهِي دَلوُسَه اكى آى،
و بُر هَفْتَه دُوْتَه و دَارُوسَه بُر آى بُر موسمَه و بُر آى آخر موسمَه دُوْتَه و سنجاق سُوبَاشِيلِوي
سنجاق بِكَنْك خاصَه قُولِيرِينَه اوْلن شِيرَه نفس اسْكَندرِيَه يَه كَتُورُوب يِلَك اوْلن اكى،
آىي ماُنُوپُولِيه دُوْتَادَل اوْيَش امو پادشاھي اوْزَرَه رفع اوْلنوب قَانُون قدِيم اوْزَرَه اكى.
آى ماُنُوپُولِيه دُوْتَادَل انَّدَن غَيْرِي تجاوز ايَدِوب كَمْسَنِيه دَخْل و تَعَارُض اتَمِيلَر
ذَكْر اوْلن توابعِنَه دَسَم تَكَنَه دِيَو باغ صَاحِبِلَرِي سَپاهِي يَه بَشَر اقْيِيه و يَرِودَلَر و
سَپاهِينَك عَشْرِي بازَادَه التَّمَك عَهْدَه لَرِينَه دُور و دَعَايَا كَنْدَو عَشْرَلَوِين قُولِيرِينَه حَفْظَه
اوْلَنْمَق اِيچُون سَپاهِيلِيرِيَه انَّبَار يَابِي و يَورِمَك عَهْدَه لَرِينَه دُور و سَپاهِي قَوانِين و كَتَانِين
هَمَان عَشَرَيَن الله و دَعَايَا نُوك مَزوْجَنَدن يَيشَر اقْيِيه دَسَم كَيَاه و اكِيشَر اقْيِيه دَسَم هَيْزَم
النَّمَق قَانُون قدِيمَلَوْر

و تمام يَلَي يَورِين قُوهِجه دَكِيرِمنَدن اوْزَر اقْيِيه و نَصْف يَلَي يَورِين و كَيَه دَكِيرِمنَدن،
اون بَشَر اقْيِيه دَسَم الله و تمام يَلَي طَولَاب دَكِيرِمنَلِيَينَدن التَّمَسَر اقْيِيه دَسَم الله و
سَپاهِي اكى جَانُورَدن بِير اقْيِيه بَدَعَت الله و دَعَايَا صَتمَاق اِيچُون جَانُور بِسَلَسَه سَپاهِي،
هُو بُر جَانُورَدن بِير اقْيِيه بَدَعَت الله

تعريف باج

و بازَادَه كَلَن غَلَه^{3a)} دَن و دَوَارَدن و مَيْوَهَدن و بُونِجَدن و بالَدَن و يَاغَدن و بالَقَدَن،
و چَوْقَه يَوْكَنَدن فِي الجَملَه جَمِيع يَوْكَلَه بازَادَه كَلَنَدن يَوْكَونَه اكِيشَر اقْيِيه باج الله

³⁾ Na ovom mjestu u originalu stoji jedna riječ koju nisam mogao prečitati.

^{a)} U tekstu stoji غلا

و اودون عوره سندن اکي اجاج اودون الله و بارکيرو يوکندن بر اجاج اودون الله و بر
یوک چيره دن رباع اقچلچ چيره الله و قصاب بوغزلدوزي غنمدن بيز اقچه باج الله و
بازارده کلوب صاتلن غنمدن اکي غمه بر اقچه باج الله و بازارده صاتلن بارکيرون
الندن و صاتلن اکيشر باج الله و سغرن الدن و صاتلن بور اقچه باج الله و سغري
حاتون الوب داشوده کتسه اوچ اقچه باج الله و بازارده صاتلن اسيردن الدن و
حاتون دوددر اقچه باج الله و شيره صاتلمعه کلن خمردن هر فوجوون اون بشر
اقچه و بارکيرو يوکندن اکيشر اقچه باج الله و خارجدن بازارده کلوب اوتدوب اسباب
و متابع صاتلن دسم سركى ديو نصف اقچه باج الله و تحته يوکندن هر يوکندن اکيشر
تحته باج الله و بازارده ايسك صاتان خاتونلودن دسم سركى ديو بور پول باج الله و
چلمك و بارطاق و دستي يوکندن بور اقچه باج الله و پلاموت يبراغي يوکندن بيد
اقچه باج الله

و لواه اسکندريله حنه و حنطه ادا ادن قريه لوك⁴⁾ قانوني بودركه
حنطه عيارى بر يوک بعدياركه اول يرده موز ديرلر و قديمدن اول يرده جاري
اوله کلن قارتئه او ليچوسيله اوچ قارتئه بر موز الور و دفترده هر موزه سكز اقچه بها
تعين اوئمشدر

و حنه اللي اکيشر اقچه پادشاهيدن عياردور و نعل بها هر حنه دن ييشر اقچه
النمق عياردور

KANUNNAMA SKADARSKE LIVE

Maksimalne cijene (narh) poljoprivrednim proizvodima u spomenutoj livi ovako su tekle i utvrđene kako se i ovdje navodi:

Carskom zapoviješću određeno je da u nahijama: Ipek (Peć) Budimlja i Zla Reka tovar pšenice — koji teži šest stambolskih kila — bude po trideset i šest akči; tovar sočiva, nohuta, boba i grahorice divlje držan je na cijeni pšenice; tovar raži i prosa držan je po dvadeset akči; tovar zobi, pirovine (kapluge¹⁾) i kukolja (burçak)²⁾ po

⁴⁾ U tekstu стоји قريلرك

¹⁾ HEUSER-SEVKET, Turkisch — deutsches Wörterbuch, str. 259, kaplica = Triticum monococcum, Spelz.

²⁾ Isti rječnik, burçak = Platterbse, Lathyrus.

osamnaest akči; tovar oraha po dvadeset i četiri akče, a čabar³) vina — a on teži četiri medre — svaki čabar po dvadeset i pet akči; ledra řafrana od stotinu drama po šezdeset akči; hiljadu korjencića po jedanaest akči; petnaest ružnih cvjetova po jednu akču; pedeset glavica crvenog i bijelog luka po jednu akču; te hiljadu palaca lana držano je po šezdeset akči.

U skadarskoj nahiji i u mjestima koja joj pripadaju te u podgoričkoj nahiji tovar pšenice — koji isto tako teži šest stanbolskih kila — po trideset i osam akči; a tovar sočiva, nohuta, boba i grahorice divlje držan je isto tako po cijeni pšenice; tovar raži i prosa po dvadeset akči; tovar zobi, pirovine (kapluge) i kukolja (burčak) po osamnaest akči. Medra šire držana je po pet i po akči, a tovar oraha po dvadeset i četiri akče.

Stari je zakon da se monopol na vino drži dva mjeseca. Ako spahija želi, neka drži dva mjeseca i sedmicu,⁴⁾ a ako želi, neka jedan mjesec drži u jednoj sezoni, a jedan mjesec u drugoj sezoni. Sandžakove subaše su u grad Skadar donosili vino koje je sa sela koja su sandžak begov h a s i držali monopol dvanaest mjeseci godišnje. (To je, međutim) na osnovu carske zapovijesti dokinuto, te neka i oni po starom zakonu drže monopol dva mjeseca i ne prekorače taj rok, te neka nikog ne ometaju.

Vlasnici vinograda na spomenutim područjima daju spahiji po pet akči r e s m i t e k n e. Oni su dužni spahijin ušur donositi na pazar. Raja je dužna svojim spahijama davati građu za anbar⁵⁾ da bi se u njihovim selima čuvao njihov ušur.

Neka spahija isto tako ušur uzme od košnice i od lana. Stari je zakon da se od oženjenog rajetina uzima po pet akči r e s m i g i y a h - a i po dvije akče r e s m i h i z e m - a.

Neka se od mlina k a r a c a⁶⁾ koji radi čitavu godinu uzme trideset akči r e s i m - a, od onog koji radi pola godine i od stupe za čebad (kebe deģirmeni) po petnaest akči resima, te neka od mlinova na točkove⁷⁾ (dolap deģirmenleri) uzme po šezdeset akči resima.

Neka spahija na dvije svinje uzme jednu akču b i d a t - a. Ako raja tovi svinje za prodaju, neka spahija na svaku svinju uzme po jednu akču b i d a t - a.

³⁾ U tekstu стоји چبوری . Ovakva riječ nigdje u turskim rječnicima nama dostupnim ne postoji. Mi držimo da je to pogrešno napisana riječ »čabar«.

⁴⁾ Misli se odjedanput.

⁵⁾ U tekstu ove kanunname upotrijebljen je izraz ابیار یا پن ویرمك dok, međutim, u tekstu nekih drugih kanunnama стоји ابیار پاپمك tj. napraviti anbar.

⁶⁾ U tekstu je upotrebљен izraz فرجه دکرمن . Kako iz dostupnih turskih rječnika se ne može saznati kakvu vrst mlina ovaj izraz označava, to smo ga i u prevodu takvog ostavili. Vjerovatno da se ovdje misli na vjetrenjaču, pa da bukvalni prevod znači: mlin na kopnu.

⁷⁾ Ovdje se sigurno misli na vodenicu.

Tarifa badža

Neka se na tovar žita, marve, voća, pirinča, meda, masla, ribe i čohe i uopće robe koja tovarom na pazar dolazi, na tovar uzme po dvije akče badža. Neka se na kola drva uzmu dvije cjepanice badža. Neka se na konjski tovar uzme jedna cjepanica badža. Neka se na tovar luča uzme luča u vrijednosti četvrtine akče. Neka se za ovcu koju kasap zakolje uzme jedna akča badža. Neka se na ovce koje na pazar dođu i budu prodane, na dvije ovce uzme jedna akča badža. Neka se za konja koji na pazaru bude prodan, od kupca i prodavca uzmu po dvije (akče) badža. Neka se za goveče, od kupca i prodavca uzme po jedna akča. Neka se od onog koji kupi goveče i ode vani, uzmu tri akče badža. Neka se za roba koji se na pazaru proda, od kupca i prodavca uzmu po četiri akče badža. Neka se na vino koje dođe da se proda, na svaku fučiju (uzme) po petnaest akči, a na konjski tovar po dvije akče badža. Neka se od prodavca espapa i robe koji izvana na pazar dođe i rastovari, uzme pola akče badža zvanog **resmi sergi**. Neka se na tovar daske, od svakog tovara uzmu po dvije akče. Neka se od žena koje na pazaru svilu prodaju uzme po jedan pul badža zvanog **resmi sergi**. Neka se na tovar glinenih lonaca, bardaka i testija uzme po jedna akča badža. Neka se na tovar hrastova žira (palamut yaprağı)⁸⁾ uzme jedna akča badža.

Ovo je zakon za sela koja u Skadarskoj livi plaćaju hinu i hintu: Prava hinta iznosi jedan tovar pšenice, kojeg u tom kraju nazivaju muž. Mjeru karta — koja je u tom kraju na snazi od davnina — tri karte sačinjavaju jedna muž. U defteru je određeno da se na svaki muž uzme po osam akči nala baha. Hinna teži po pedeset i dvije carske akče. Nala baha (od hinne) sastoji se u tome da se od svake hinne uzme po pet akči.

⁸⁾ Ni ovu složenicu nisam našao u pristupačnim rječnicima. Riječ **پلامود** **یاپراگی** »list« pa bi prema tome složenica **پلامود یاپراگی** »hrastovi žir«, a **نالباها** »list« pa bi prema tome složenica **نالباها** »hrastova žira list«, ali kako to nema mnogo smisla, mislim da bi ova složenica značila »hrastov žir«.

KANUNNAMA ZA SKADARSKI SANDŽAK

IZ 1570 GODINE

Na početku deftera stoji uobičajena bilješka o popisu Skadarske live iz koje se vidi da je popis izvršen pod nadzorom Kasima mirlive, a da je sami popis izvršio Alija sin Mustafin u prvoj dekadi šabana 978 (29 XII 1570 — 7 I 1571).

I z d a n j e: Barkan, KANUNLAR, str. 291—292.

Ovo izdanje pripremljeno je na osnovu snimaka originala i Baranova izdanja.

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defteri № 500.

قانون نامه لواه اسکندریه

مقدما ناحييہ اسکندریہ اولان خواص^{۱)} همایون کی بعد زمان ادب ادب تیمارہ توزیع و تقسیم اولنمشدر بالفعل اول ولایتندہ جاری اولن قارته اولچوسویله اکی قارته کندم کہ هر قارته سکسن وقیدر اکی سنہ بر موز دیرو لیعنی بر حمل کندمن عبارتدر حنطہ نامیله سکسن اقچہ بھا تعین اولنوب و هر مزوج الی اکیش اقچہ حنہ و یڈی شر اقچہ نعل بھا ویروب بو اوسلوب اوژدہ هر قریہ ده بر مقدار حنہ و حنطہ تقدير اولنوب ادا ایدلومش و ناحييہ مزبورہ نک سایر قریہ لوی^{۲)} کہ خواص همایونلہ مخلوط^{۳)} در عشر و سایر رسوم عادیہ لرین قانون مقتضا سنجھہ ویرماک اوژدہ قید اولنوب انلوک اراسنده دخی بعض منعم دعا یا اوسلوب مذکور اوژدہ حنہ و حنطہ ادا ایلمک

^{۱)} U tekstu stoji خواص

^{۲)} U tekstu stoji قریلری

^{۳)} U tekstu stoji مخلوط

اوزده قيد اولنوب و اول دخى خواص همایونه الحال اولنوب ارباب تیماره توزيع اوLCDه هرکشي يه⁴⁾ استحقاقى دكلو ويولوب كيمنه فيلوديجياندن و كيمنه عشريدن ويولوب اجمال دو تلمىش اول تقديرجه برقريده^{4a)} برقج مستقل سپاهيلر واقع اوlobe فيلوديجيلر منعم و ساير دعايا نوعا ضعف اوزده او ماغله نچه يوارين فيلوديجيلر بيع و رهن ايىدلومش اول يولوك عشرنى بىز فيلوديجى يوز و مستقل سپاهيز وارد ديو عناد ايىدوب ويرمىكله بى جانبه تدى ايىدلومش على الخصوص⁵⁾ سنكستان و بى حاصل يولوده ساكن اولان⁶⁾ دعايا قانون اوزده عشر و ساير دسوملىرين ادا ايىدوب اوالىدە و محصولدار يرارده ساكن اولانلار موز و حنه حسابى اوزده نصف حاصللىرين و يومزلومش مجددا تحرير اوLCDده شرع شريف مقتضا سنجه اراضىنى تحملنه و مساعدەسنه كوره خراج⁷⁾ مقاسمە يعنى عشر شرعى قيد اوتنمىق فومان اولنوب بر موجب امو عالي اكر دعىت و كر دعىت يوارين الان كمسنه لو عشر و سالارىلارين ويود كدىننكىره قانون قديم مقتضا سنجه هو مزوج دعىت بشر اقچە دسم كياب و اكىشىر اقچە دسم حطب و هر صاحب باغ اولان دعايا دسم تكىنه ديو بشر اقچە ويىرلار دعىت يولون و بالغولين متصرف اولانلار كذلك رسوم مذكورى انلو دخى بى وجهىه ويىرلار و شىوه اىچون ساير ولايتلرده اولان قاعدة قديم اوزده اكى اي اون كون مناپوليه دو تلمىق قانونىر و ناحيە مزبوده دعايا سنك كىسى فيلوديجى و كىسى عشرى او ماغن نوخ غلات دخى عادت اوزده مقدار اولىيوب متفرق يازلىش ايمش

حاليا قضاء اسكتندرىه و قضاء پودغورىچە ده و انلره تابع نواحىده بىداي و باقلەم و مرجىمك و بخودك يوكى اللىشىر اقچە يه و ارىپەنك يوكى او تزد اقچە يه و ارىز و چودارك

⁴⁾ U tekstu stoji كشىة

^{4a)} U tekstu stoji قريده

⁵⁾ U tekstu stoji على الخصوص

⁶⁾ Kod Barkana je ispuštena riječ اولان

⁷⁾ U tekstu stoji حراج

یوکی اوتوز التیشر اقچه یه و سایر مخلوطک^{۸)} یوکی یکومی دردر اقچه یه و شیوه نک ملدہ سی سکندر اقچه یه فرمان شریفله مقدار اولشدر و ایبک قضاسه تابع نواحیده و پلاو و ایزلى ریقه ناحیه لوندہ بخدا و مرجمک و جوز و باقله و تجودک یوکی قرق اقچه و اردپه نک یوکی یکومی دردر اقچه و چودار و طاری نک یوکی اوتوز التیشر اقچه یه و سایر مخلوطک یوکی یکومی شر و شیوه نک چبوری^{۹)} اوتوز اسکیشر اقچه یه مقدار اولشدر و ذغفرانک لدره سی سکنبر اقچه بهایه دوتلمسدرو کتان و کلم و سیر و پیاز و کوکلدن سپاهی عشر الود (بوداده اوچ سطه قدر برو یور یوتیقدر)

تعریف باج بازار

بازاره کلن غلّه دن و میوه دن و برنجلن و باللن و یاغدن و پنیو و بالیق یوکندن و چوقه یوکندن بالجمله بازاره جمیع یوکله کلن متاعدن هو یوکه اکیشر اقچه باج الله و اودون عربه ستدن اکی اغاج اودون و بادکیر یوکندن بر اغاج اودون الله و برویک چرادن ربع اقچه لق چرا آله و قصاب بوغلدوغی قویوندن درت قیوندن بر اقچه باج الله و بازاره کلوب صاتلان قیوندن اکی قیونه بر اقچه باج الله و بازاره صاتلان بادکیردن اللدن و صاتندن اکیشر اقچه باج الله و صغرن اللدن و صاتندن بر اقچه باج الله و صغرن صاتون الوب طشه ڪتسه اوچ اقچه باج الله و بازاره صاتلان اسیردن اللدن و صاتندن دردر اقچه باج الله و بازاره و شهره صاتلمعه کلن خمردن فوجیدن اون بش اقچه و حملدن ایکیشر اقچه باج آله و خارجدن بازاره ڪلوب اوتورب اسباب و متاع صاتندن دسم سرکی دیو نصف اقچه باج الله و تخته یوکندن اکی تخته باج آله و بازاره ایبک صتان خاتونلودن دسم سرکی دیو بود پول آله و چولیک و بادداق و دستی یوکندن بر اقچه باج الله و پلامود پیرآغی یوکندن بر اقچه باج آله

^{۸)} U tekstu stoji مخلوطک

^{۹)} Barkan je ovu riječ pročitao s aburu.

KANUNNAMA SKADARSKOG SANDŽAKA

Carski hasovi koji su se ranije nalazili u skadarskoj nahiji razdijeljeni su i podijeljeni poslije izvjesnog vremena timarnicima. U tom vilajetu važi stvarno mjera k a r t a. Dvije k a r t e pšenice — a svaka karta iznosi osamdeset oka — obe njih nazivaju jedan m u z, znači da se on sastoji od jednog tovara pšenice.

(U to ranije vrijeme) bilo je određeno (da se daje) osamdeset akči na ime h i n t e. Svaki oženjeni je davao po pedeset i dvije akče h i n n e i po sedam akči n a l b a h a. Na taj način je na svako selo određena po jedna količina h i n n e i h i n t e i oni su to davali.

Za ostala sela spomenute nahije koja su pomiješana sa carskim hasovima, bilo je zavedeno da shodno zakonu daju u š u r i ostale o b i č a j n e r u s u m e. Isto tako bilo je zavedeno da i neki bogati rajetini između njih na spomenuti način plaćaju h i n n u i h i n t u i bili su priključeni carskim hasovima.

Kad su (carski hasovi) bili razdijeljivani timarnicima, svakome je dato prema zasluzi; nekima je dato od filurdžija, a nekima od ušura i tako sastavljen i c m a l. Tako je u jednom selu nastalo nekoliko samostalnih spahija.

Pošto su filurdžije bogate, a ostala raja u izvjesnom smislu siromašna, to su filurdžije mnoge zemlje prodali i založili i nisu htjeli da daju u š u r od tih zemalja govoreći: »Mi smo filurdžije i mi imamo svoga samostalnog spahiju«. Tako su oni, ne dajući ušur, drugoj strani pričinili nepravdu. Naročito, raja koja je nastanjena u krševitim i neplodnim krajevima po zakonu je plaćala u š u r i ostale r u s u m e, a oni koji su bili nastanjeni u poljima i u plodnim krajevima, računajući po m u z u i h i n n i, nisu davali ni polovinu svojih prihoda.

Kad je ponovo vršen popis, izdana je časna zapovijed da se u duhu časnog šeriata zavede h a r a c i m u k a s e m e, tj. šeriatski ušur prema podnosivosti i bonitetu zemalja.

Prema visokoj zapovijedi, rajetin ili lica koja uzmu rajinske zemlje nakon što daju u š u r i s a l a r i j u, shodno starom zakonu svaki oženjeni rajetin daje i po pet akči r e s m i g i y a h - a, po dvije akče r e s m i h a t a b - a, a svaki rajetin koji je vlasnik vinograda daje po pet akči r e s m i t e k n e. Isto tako i ona lica koja drže rajinske zemlje i vinograde, na isti način daju spomenute rusume.

Po starom propisu, koji je u drugim vilajetima na snazi za vino, zakon je da se monopol drži dva mjeseca i deset dana.

Budući da neka raja spomenute nahije daje f i l u r i j u, a neka u š u r, to se nisu mogle prema običaju ni utvrditi maksimalne cijene (narh) poljoprivrednim proizvodima, pa su različito i upisane.

Sad je časnim fermanom određeno da je u skadarskom kadiluku, te u podgoričkom kadiluku, kao i u nahijama koje im pripadaju, tovar pšenice, graška, po pedeset akči; tovar ječma po trideset akči; tovar prosa i raži po trideset i šest akči; tovar suražice po dvadeset i četiri akče te medra vina po osam akči.

Određeno je da je u nahijama koje pripadaju pećkom kadiluku i u nahiji Plav i Zla Rijeka tovar pšenice, sočivice, oraha, boba i no-

huta po četrdeset akči; tovar ječma po dvadeset i četiri akče; tovar proса i raži po trideset i šest akči; a tovar suražice po dvadeset akči, te čabar vina po trideset i dvije akče. Držana je cijena ledri šafrana po osamdeset akči. Spahija u šur uzima od lana, kupusa, bijelog i crvenog luka, te od gönüla.¹⁾

(Na ovom mjestu su tri retka teksta oštećena).

Tarifa badža pazara

Neka se na tovar žita, voća, pirinča, meda, masla, sira i ribe te od tovara čohe i uopće od robe koja tovarom na pazar dolazi, na svaki tovar uzme po dvije akče badža. Neka se od kola drva uzmu dvije cjepanice, a od konjskog tovara jedna cjepanica. Neka se na jedan tovar luča uzme luča u vrijednosti $\frac{1}{4}$ akče. Neka se na četiri ovce koje kasap zakolje uzme jedna akča badža. Neka se na dvije ovce koje na pazar dođu i budu prodane, uzme jedna akča badža. Neka se za konja koji je na pazaru prodan, od kupca i prodavca uzmu po dvije akče badža. Neka se za goveče od kupca i prodavca uzme po jedna akča. Neka se od onog koji kupi govoče i ode vani, uzmu tri akče badža. Neka se za roba koji se na pazaru proda, od kupca i prodavca uzmu po četiri akče badža. Neka se na fučiju vina koje dođe na pazar ili u grad da se proda, uzme petnaest akči, a na tovar po dvije akče badža. Neka se od prodavca espapa i robe koja na pazar dođe, uzme pola akče badža na ime *r e s m i s e r g i*. Neka se od tovara daske uzmu dvije daske badža. Neka se od žena koje na pazaru svilu prodaju, uzme po jedan pul na ime *r e s m i s e r g i*. Neka se na tovar glinenih lonaca, bardaka i testija uzme jedna akča badža. Neka se na tovar hrastova žira (palamut yaprağı) uzme jedna akča badža.

¹⁾ U pristupačnim rječnicima nisam mogao naći odgovarajuće značenje ovoj riječi u ovakovom tekstu. Kao što je poznato riječ *كُل* znači »srce«, a na ovom mjestu takav smisao ne odgovara. Zato sam tu riječ ostavio neprevedenu. Napominjem da je i Barkan ovu riječ pročitao »göntil«.

R E G I S T A R

a) za turski tekst

ات at 22-25, 35, 39, 49, 60,
62, 80, 111, 113, 131, 165
اتلو مرتلوس atlı martolos 108

اعتكجي etmekçi 16, 17
اعتكجي فرونى etmekçi firunu 40, 68,
81, 112, 132

اجرت ücret 23, 29, 35, 60, 65

اجمال icmal 184

اجنبى ecnebi 82, 132

احتساب ihtisâb 22, 28

احضار iihzâr 22

احياء موات ihyâî mevât 53

اخلاط ahlat 39, 62, 80, 131

ار er 163-165

راضى arazi 184

ارباب erbâb-ı timar 22, 23, 33,
49, 60, 81, 99, 105, 107
108, 132, 183, 184

ارپه arpa 16, 34, 37, 48, 51,
101, 143, 144, 184, 185

ارزن erzen 34, 60, 184

ارشون arşin 123, 145

ارق ark 173

ارکن ergen 76, 77, 128, 163

ازله رقه, ازلى ريقه Izla Reka, Izli Rijeka
178, 185

ازورنيق Izvornik 48

اسپنچه, اسپنچه, اسپنچ spence, spenç 15-17,
25, 33, 37, 41, 51, 72, 74,
84, 86, 100, 101, 103,
142, 143, 144, 153, 154
156, 157, 169, 174, 175

استاد üstad 23, 35, 60, 65

استانبول كيلمسي Istanbul kilesi 178, 179

اسكندربك Iskender Bey 157, 158,
159

اسكender پاشا Iskender Paşa 25, 37, 62

اسكenderiyه Iskenderiyeh 179, 180, 183,
184

اسكenderiyه ikal'ası 153,
154

اسوتنه كوسجه Isveta Gospoca 159, 171,
174

اسوئي يقوله Isveti Nîkola 159, 171,
174

اسوئي يقوله (اورانه) Isveti Nîkola (İvraniña)
159, 171, 174

ا ياب âsiyâb 52, 53

اسبر esir 39, 62, 80, 111, 131,
180, 185

اشجار شعره eşcââr-i müsmiye 38, 52

اشجي işçi 97, 98

اشنه طوزه Aşağı Tuze 153

اشكونجي eşkünci 12-14

اگاچ يابو ağaç yapu 123

اغریز agrız 16, 39, 63, 112, 113

اغربز كبهسي agrız kebesi 40, 145

اگیل حقى ağıl haikî 144

افراز ifrâz 51

افلاق eflâk, eflâkan 12, 13, 62,
147

افلاق طائفة si eflâk taifesi 103

افلاقىه عادى eflâkiye âdeti 13

افلاقلار عادىنجى eflâklar âdetince 147

- اچچه akçe 12-14, 16, 17, 22-25,
30-40, 48, 60-63, 71-74,
76-81, 96-98, 100, 101,
109, 110-113, 122, 123,
125-129, 131, 132, 142-
146, 157, 158, 163, 165,
169, 170, 173, 174, 175,
178-180, 184, 185
- اچحاق Alkhisar ıkalası 25
- اچنجي alkinci 24
- اکرس Eigris 91, 145
- اکللو بنانeklîlî bennâk 77, 88,
128, 136
- الات حرب âlât-ı harb 23, 35, 60
التزانم iltizam 159, 163
- التون الى Altun İli 154
- التون معدن altun ma'deni 16
- الدفترى al-defteri 19, 20
- امر emr, emîr 41, 73, 78, 128
امر پادشاهى emr-i padışâhi 22, 178,
179
- امر سلطانى emr-i sultânî 153
- امر شريف emr-i şerîf 102, 103, 163,
171, 174
- امر عالي emr-i âli 21, 156, 184
- امر همايون emr-i hümâyûn 153, 157,
159
- امن طريق emn-i tarîk 25, 37, 62
- امور بن طفان Umur b. Togan 153
- امير، امراء emîr, ümerâ 25, 37, 134
امين emîn 41, 94, 96, 97, 103,
105, 153
- انبار anbar 105, 131, 146, 179
- انتقال intikal 76, 81, 128, 132
- انجیر incir 39, 62, 80, 111, 112,
131
- اندازه endaze 40, 63, 81, 112,
113, 132
- او، ايرو ev 12-17
- اوتجاج otaci 164, 167
- اوئلاق otlak 79, 143
- اوئلوق otluk 25, 31, 37, 39, 61,
63, 66, 80, 100
- اوئلوق عشرى otluk öşrü 24, 31, 37, 50,
61, 66, 131
- اوج uc 23, 25, 35, 49, 60
- اوجاق ocak 95, 96
- اوجاق صاحبى ocak sahibi 77, 107, 120
- اوج حصارلى uc hisarları 23, 35, 60
- اوج قلمى uc kal'ası 24
- اود od 95
- ادون odun 17, 39, 49, 94, 107,
180
- ادون العربى odun arabasi 185
- اورانه اطامى Ivranîna adası 159, 171
- اورتو كېبىسى örtü kebesi 40, 63, 80,
112, 113, 132
- اورغان organ 113
- اورمان orman 73, 102
- اورمانق ormanlık 53
- اوزبوي uzboy 98
- ازووم، زوم üzüm 39, 62, 80, 111,
112, 131, 158
- اوسمىچ osmice 94
- اوغرانى ogluluk 164
- اوكوز، اکوز oküz 165
- اولاگو ulagu 165
- اولولطاغ ulu dağ 102
- اولى evli 72, 76, 126, 128
- اون un 111, 113
- اوپرى ev yeri 88
- اووا ova 183
- اهالى hisar 23, 38, 60
- اهل معدن ehl-i ma'den 17
- اهل وقوف ehl-i vulkûf 73, 158
- ایام فترت eyyâm-ı fetret 24
- ايچ ايلى ic-il 39, 62, 80, 111, 118
ايچ ايلى il 15
- اپك ipek 180, 185
- اپك Ipek 178, 185
- اپك قصاصى Ipek kazası 185
- اينك inek 165
- ب b
- باب اعلا bâb-ı a'lâ 50

- باج bac 16, 23, 24, 30, 31, 36, 39, 40, 55, 61, 62, 66, 80, 111-113, 123, 131, 179, 180, 185
- باج ساه bac-i siyah 122
- بادم badem 39, 63, 80, 111, 131
- بادهوا badihava 77, 129, 163, 171
- بارطاق، بارداق bardak 180, 185
- بارکير bargır 23, 35, 60, 98, 113, 146, 180, 185
- بارگير يوكى bargır yükü 185
- بازار bazar 23, 30, 36, 39, 40, 61-63, 79-81, 105, 106, 111, 112, 122, 131, 132, 145, 146, 179, 180, 185
- بازاركما bazargâh 100, 111
- باشتنه başlığı 24, 25, 41, 52, 72, 74, 76, 78, 79, 99-101, 104, 125, 126, 128, 130, 156, 157, 159, 170, 171, 173, 174, 175
- بغ bag 51, 52, 73, 74, 101, 123, 125, 144, 158, 179, 184
- باقه baıkla 178, 179, 184, 185
- ال bal 39, 62, 80, 111, 112, 131, 146, 179, 185
- بال الجحق balçık 95
- بالق balık 39, 40, 50, 62, 63, 80, 81, 111, 112, 123, 131, 132, 179, 185
- بال موي bal mumu 16
- بای bay 163
- بدعت bid'at 23, 24, 35, 36, 49, 60, 61, 179, 181
- بدل bedel 105
- بدل اسپنجه bedel-i işpence 157, 169, 173
- بدل جزيه bedel-i ciizye 25, 33
- بدل خردوات bedel-i hurdevât 175
- بدل سیاست bedel-i siyâset 30, 36, 42, 55, 60, 65, 108
- بدل عشر bedel-i öşür 64, 69, 157, 170, 173
- بده bede 74, 86
- برات هایون berat-i hümâyûn 153, 154
- براکو، براکو، براکي biregü 164, 165
- بر وچ نقد ber vech-i nakd 64
- برود Brod 25, 71
- بز bez 40, 63, 81, 91, 132
- بزir bezir 62, 80
- بشارت بن عبد السلام Beşâret b. Abdisselâm 71
- بندای bugday 23, 34, 37, 39, 48, 49, 51, 60, 62, 71, 72, 80, 99, 101, 111, 113, 125, 131, 143, 144, 178, 179, 184, 185
- بكلبک beylerbeyi 22
- بكلك beylik 23, 29, 35, 60, 65
- بناك bennâk 44, 72, 76-78, 87, 88, 126, 128, 129, 130, 136
- بناك رسمي bennâk resmi 75-78, 89, 127, 128, 136
- بورج borc 40, 63, 81, 132
- بورچاق، پورچاق burçaık 178, 179, 181
- بوراغو buzağı 166
- بوستان bostan 72, 126
- بوستان رسمي bostan resmi 15
- بوسنه Bosna 13, 22, 48, 60, 142
- بوسنه ولايي Bosna vilayeti 22-24, 35
- بويا boy'a 39, 62, 111
- Boyana gölü 159, 171, 174
- بهاء beha 12-14, 79, 131, 158, 174, 178, 179, 180, 185
- بى رسم چفتلىك bî resim çiftlik 86
- بعي bey' 184
- بيء bîve 40, 63, 77, 112
- پ
- پاباس papas 24, 37, 61
- پاپوججي papuçcu 16, 17
- پادشاه padışâh 22, 24, 25
- پادشاه قوللاري padışâh kulları 157, 173, 175
- پاستاور pastav 16
- پالاموت يپراغي palamut yaprağı 180, 182
- پاون paun 99
- پچير Piper 153
- پتروشان Petroşban (Petroşyan) 154

پراوی پراواج pravi pravac 93
 پرچسته Kom 159, 171,
 175 پرچسته (پرچسته) قوم premikür 41, 103
 پرمکور، پرمکور premikür 41, 103
 پیرنخ، برجنخ pirinç 39, 62, 80, 111,
 131 185 پریبوي Priboy 25, 37
 پزهونکلک pezevenklik 163
 پلاو Plav 154, 185
 پوموچ pomoç 94
 پنیر penir 16, 39, 112, 122,
 185 پوتور potur 51
 پودغوریچه Podgorice 179
 پودغوریچه یادالیقى Podgorice ıcadılığı 159
 پول pul 180, 185
 پولاچنے، پولاچنے polaçına, polyaçına 24,
 36, 38, 50, 61, 66, 77, 88,
 129 پولوغ demirri 17
 پیاز piyaz 38, 51, 61, 72, 126,
 178, 185

ت

تازه اوزوم taze üzüm 39, 62, 80,
 111, 112, 131, 158 تاوق tavuk 113
 تجارت ticâret 113
 تجسس احوال tecessüs-i ahvâl 24, 37,
 61 تحریر tahrîr 74-76, 78, 127-130,
 175, 184 تحریر defteri 6, 12, 13,
 15, 34, 93 تخته tahta 17, 123, 179, 185
 تخته یوکی tahta yükü 185 تحیل tahil 16, 165
 تذکرہ tezkire 64, 102, 104 تذکرہ سیار tezkiresiz timar 21, 22
 تذکرلو تیمار tezkiireli timar 21, 22 ترکه tereke 39, 53, 62, 80, 111,
 131 ترلا tarla 52, 64, 74, 82, 105,
 109, 132, 165

تصرف tasarruf 22, 23, 25, 33-
 35, 38, 73, 76, 99, 100,
 104, 108, 109, 127, 128,
 131, 132, 158, 170

تعریف ta'rîf 179

تعریف باج بازار ta'rîf-i bac-ı bazar 185

تعزیر ta'zîr 23, 30, 36, 50, 55-
 61, 66, 163, 164, 165

تمشیر taşîr 23, 35, 60, 73, 82,
 105, 106, 110, 126, 133

تفصیل teftîş 74, 157

تقریر talkırır 79, 127, 130

تکالیف tekâlîf 54, 58

تکالیف دیوانیه tekâlîf-i dîvâniye 15

تکالیف شاقه tekâlîf-i şâkka 28

تکالیف اربیه tekâlîf-i örfîye 28, 32-
 37, 44, 51, 56, 62, 102,
 104, 106, 173, 175

تکالیف موضوع tekâlîf-i mevzûa 24, 28,
 32

تکنه tekne 39, 62, 80, 81, 111,
 131, 132

تکنون temessük 64, 68, 75, 76,
 127

توبره tobra 40, 63, 81, 132

توتون tüttün 14

توتون resmi 88

تیمار timar 21, 22, 35, 37, 38,
 60, 61, 104, 130, 158,
 159, 174

تیمار اراضیي timar arazisi 79

تیمار اری timar eri 24, 36, 144

تیمور timur 98

ج

جانور canavar 16, 166, 179

جانور باسترمیسی canavar pastirması 16

چور cubur 178, 185

جهه cebe 49

چورم cărm 23, 30, 36, 65,
 163, 164, 165

جم جنایت، جرم و

cürm-ü cinayet 88, 107,
 163, 171, 174, 175

جره خور cerehor 35, 60

جرمه cerîme 22, 27, 40, 49, 60,
 61, 63, 81, 108, 132,

cizye 25, 37, 51, 74, 86,
100, 101, 157, 159, 162,
170, 171, 173, 175
جماعت cemâat 12, 13
جماعت افلاقان cemâat-ı eflâkan 12
جوز ceviz 39, 40, 63, 80, 111,
131, 178, 179, 185
جوهر cevher 94-98
صاحبی cevher sâhibi 35, 60

ج

چارشو çarşo 40, 63, 81
چاشنی çashnî 97, 105
چاودار, **چودار**, **جودار**, **جودار** cavdar 34, 60, 143, 178,
179, 184, 185
چایر çayır 49, 52, 74, 82, 109,
132, 133, 171, 174
چاپا capa 17, 123
چئنه Çetine 159, 171, 174
چچ çec 94
چرخ çerh 94
چرکه, **حرکه** çerge 12, 13, 14
چرن ابلی Çern Ili 158
چرنہ مملہہ, **چرنہ** - Çerne memlehası 159,
170, 171, 173, 175
چرنہ اوغلی, **چرنو اوغلی** Çerne-oğlu 158, 170, 171,
174
چفت çift 73-76, 86, 87, 128,
136
چفت اوکوز çift öküz 123
چفتلک çifilik 22, 38, 51, 52, 63,
64, 73, 74, 76, 99, 126-
128
چفتلکچی çifilikçi 63, 68
چفتلک صاحبی çifilik sâhibi 52, 73, 75,
85
چفتلک طبوسی çifilik tapusu 88
چلیك çelik 123
چوقہ, **چوقا** çoka 16, 39, 62, 80, 123,
131, 179, 185
چوقا پاستاوی çoka pastavi 16
چول, **چل** çul 40, 63, 81, 112, 182
چولمک, **چلمک** çölmek 16, 17, 113, 180,
185
چوماک çomak 166
چیراق یاغی çırak yağı 123

چرا circa 16, 39, 62, 80, 112,
113, 131, 180, 185

ح

حاصل hâsil 13, 23, 24, 35, 37,
38, 60, 61, 64, 76, 77, 82,
110, 128, 129, 133, 153,
154, 158, 170, 174, 175,
184
حاکم اوقت hâkim-ul-vakt 98
حبوبات hubûbât 15, 16, 122, 143
حخت hüccet 75, 127, 166
حد had 23, 30, 36, 50, 60, 66
حدود huqûd 102, 107
حرامیلر harâmiler 102
حصار hisâr 23, 35, 49, 60, 146
حصار اری hisâr eri 23, 35, 49, 60,
65, 146
حصة hissa, hisse 94, 98
حصہ دار hissedâr 76, 127, 128
حق, **حقوق** hak, huâkûk 130, 134
حق سیاست hâkk-ı siyâset 23, 30
حقوق شرعیہ hukûk-ı ser'iye 22, 75,
76, 78, 79, 87, 89, 127,
128, 130
حقوق عربیہ hukûk-ı örflîye 75, 76,
127
حکم, **احکام** hüküm, âhkâm 16, 75,
76, 78, 104
حکم همایون hüküm-i hümâyûn 15, 16,
64
حمل hamîl 35, 48, 60, 99, 102,
178, 179, 183, 185
حنا hinna 39, 62, 80, 111
خطه hinta 180, 183
خطه عباری hinta iyarî 180
منه hinne 180, 183, 184

خ

خارج از دفتر hâric ez defter 64
خاریابیس hâr-i yâbis 95
خاص hâs 22, 38, 52, 105, 129,
159, 171, 174, 175
خاص اولان قریه‌لر hâs olan karyeler 106

خاصه hâssa 12, 13, 44, 52, 110, 159, 170, 171, 174.
 خاصه اولان يرلر hâssa olan yerler 78, 89
 خاصه باغل hâssa bağlar 38, 158, 170
 خاصه ترالا hâssa tarla 38, 144
 خاصه چاير hâssa çayır 38
 خاصه لق hâssalık 38, 110
 خاصه همایون hâssai hümâyûn 107
 خاصه همایون ابی hâssai hümâyûn emîni 105
 خالی باشته hâli başına 157, 158, 170, 174, 175
 خانه hâne 23, 24, 36, 37, 49, 50, 51, 61, 100, 101, 143, 144, 156, 173, 175
 خنه دخان hâne duhan 100
 خدمت، خدمت hidmet, hizmet 13, 14, 22, 24, 26, 27, 31, 33, 41, 60, 62, 102, 103, 107, 147, 158-160, 170, 173-175
 خراج harâc 15-17, 25, 41, 100, 101, 103, 104, 110, 142, 153, 154, 156, 158, 159, 169, 170, 173
 خراج کذار harâc-güzar 110
 خراجلو باشته harâçlu başına 25
 خراجلو رعیت harâçlu maliyyet 25
 خراج مقاسمہ harâc-i mukaseme 184
 خرجیه harâciye 170
 خرج harc 15, 99
 خردہ قوم burde kum 95
 خردوات hurdevât 37, 51, 113, 177
 خرسور hırsız 23, 36, 50, 61
 خرمن harman 64
 خزانه عامره، خزینه hazinei (hîzânei) âmire 22, 24, 25, 38, 52, 64, 97, 157, 169, 170, 173, 175
 خلق halk 23, 35, 60
 خمر hamr 180, 185
 ختنزیر resmi 15, 17
 خواص همایون havâss-i hümâyûn 183, 184
 خوتغان hutman 97
 خود Hod 153

خود ناحیه‌سی Hod nahiyesi 153
 خوینجه معدن Hoynice ma'deni 16
 خیانه haymane 22, 28, 52, 53
 د dârulharb 49, 64
 دارو dâru 143
 دائرة daire 24, 31
 ده دوکان، ده دوکن Depeduken, Depedöken 153
 دخان خانه‌سی duhan hanesi 129
 دخان رسمي duhan resmi 78, 89, 129
 دربند derbend 50, 51, 72, 100-102, 144, 153, 154
 دربندجی derbendçi 37, 50, 62, 101, 102, 154
 دربند قریب‌سی derbend karyesi 101, 102
 درزی derzi 16
 درک direk 39, 62, 131
 درگاه عالی، درگاه معلاء dergâh-i âlı, — mualla 16, 157
 درهم dirhem 40, 63, 95, 132, 178
 دری deri 98, 113
 دژاویچه Dejavice 16
 دستور destür 23, 35, 60
 دستی destü 180
 دشتبانی deştbani 77, 88, 136, 129
 دفاتر قدیمه defâtir-i kadime 73
 دفتر defter 14, 15, 17, 24, 37, 41, 61, 64, 72-77, 79, 99, 100, 102, 107, 126-129, 131, 143, 156, 158, 170, 180
 دفتر جدید defter-i cedid 21, 22, 24, 35, 41, 60, 62, 64, 71, 73, 76, 83, 99, 103, 104, 106, 107, 128, 134, 157-159, 169-172
 دفتر خاقانی defter-i hâkanî
 دفتردار defterdar 22
 دفتردن اخراج defterden ihrâc

- دفتر عتیق defter-i atik 36, 37, 62, 64, 71-74, 76, 78, 79, 83, 90, 101, 107, 125, 127, 128, 130, 147, 158, 159, 163, 169, 170
- دفتر نیچم defter-i mücmel 19
- دفتر مفصل defter-i mufassal 59, 83, 153
- دکان dükkân 40, 63, 81, 112
- دهیرمن değirmen 15, 38, 52, 53, 77, 79, 100, 101, 129, 130, 158, 159, 171
- دکمن رسمی değirmen resmi 17
- دکو دریسی dökü derisi 17
- دم demet 105, 106
- دمور demür 39, 49, 62, 80, 111, 123, 131, 132, 145, 146
- دمور آلان demür âlâtı 113, 123
- دور davar 179
- دوتون رسمی، توتون dütün resmi, tütün resmi 88
- دوشه Dusine 16
- دونهان duşman 49
- دونم dönüm 73, 76, 126, 128
- دونم رسمی dönüm resmi 75, 86
- دیار اسلام diyâr-i İslâm 22, 24, 35, 60
- دیار کفار diyâr-i küffâr 24
- ذ
- ذخیره zâhire 23, 24, 29, 31, 35
- ذمی zimmî 72, 75, 84, 86, 134
- ر
- رسم، رسوم resim, rüsûm 13-15, 17, 30, 38, 41, 52, 53, 62, 64, 72-79, 81, 82, 101, 103, 104, 108, 110, 125-133, 145, 154, 157-159, 166, 169-171, 174, 179, 182
- رسم اسیاب resm-i âsiyâb 38, 52, 53, 58, 64, 101
- رسم اغیل resm-i ağıl 144
- رسم افلاتیه resm-i eflâkiye 169, 171
- رسم اوتلاق resm-i otlak 79, 90, 130
- رسم اوتلوق resm-i otluk 50, 55, 143
- رسم اوچاق resm-i ocaık 107
- رسم بناك resm-i bennâk 72, 74, 76, 78, 84, 86, 89, 127, 128, 130, 134, 135
- رسم بستان resm-i bostan 37, 38, 51, 56, 61, 66, 143
- رسم پولاجنه resm-i polaçına 36, 78, 88, 100, 101, 129, 143, 149
- رسم تکنه resm-i tekne 179, 181, 184
- رسم چفت resm-i çift 44, 56, 72, 74, 76-78, 84, 86, 88, 89, 101, 117, 128, 130, 134
- رسم چفتالك resm-i çiftlik 64, 69
- رسم حطب resm-i hatab 184
- رسم دخان resm-i duhan 53, 58, 88
- رسم دشتابنی resm-i deştabanı 55, 77, 88
- رسم دونم resm-i dönüm 73, 74, 84, 86, 126
- رسم راییت resm-i raiyet 75, 127, 130, 135
- رسم سرگی resm-i sergi 180, 182, 185
- رسم ضربخانه resm-i darbhane 96
- رسم طپو resm-i tapu 52, 57, 58
- رسم عروس، رسم عروسانه resm-i arûs, r. arûsât, r. arûsâne 40, 46, 63, 77, 88, 102, 112, 129, 166, 168
- رسم غنم resm-i gamem 41, 44, 47
- رسم فلوری، رسم فیلوری resm-i filuri 12, 13, 15, 78, 130
- رسم فالخانه resm-i kalhane 96
- رسم کشلاق resm-i kışlak 79, 90, 131, 159, 162, 174
- رسم قناره resm-i kanara 112
- رسم کتنان resm-i kettân 143
- رسم کواره resm-i küvare 51, 53, 56, 58
- رسم کیاھ resm-i giyâh 51, 56, 101, 179, 181, 184
- رسم مجرد resm-i mücerred 72, 76, 84, 125, 128
- رسم هیمه resm-i hîme 100
- رسم هیزم resm-i hizem 179, 181
- رسم یابلق resm-i yaylak 79, 90, 131

rüsüm-i hurdevât 101, 102
 rüsüm-i raiyyet 75, 78, 79, 89
 rüsüm-i âdiye 183
 rüsüm-i örfîye 22, 24, 28, 31, 78, 79, 87, 89, 128, 130
 ruda 15, 16
 رشت nişte 95, 96
 روش rüşvet 23, 35, 60
 رعایا raiyyet, reaya 15, 17, 23, 25, 35, 38, 49, 51-53, 60, 64, 73-79, 81-83, 99, 101-103, 105-111, 126-132, 139, 142, 144, 146, 156-159, 169, 170, 173, 175, 179, 183, 184
 ریتیری raiyyet yeni 184
 روغان rugan 146
 رقه Reka, Riyeka 159, 171, 174
 روشت roşt 94-96
 روشت دفتری roşt defteri 96
 رهن rehin 110, 133, 184

ز

زراءت zîrâat 25, 38, 52, 64, 74, 78, 81, 82, 129, 132, 133, 147
 زعامت zeâmet 21, 22
 زعفران zafran 178, 185
 زام zaím, zuamâ 22, 23, 35, 60, 105
 زمین zemîn 73, 74, 76, 128
 زنا zinâ 163
 زندان ziindan 23, 36, 50, 61
 زیت یاغی zeyt-yağı 39, 40, 62, 63, 80, 81, 111, 112, 131
 زیتون یاغی zeytun yağı 16

ژ

ژنه Jejne 22

س

ساحل, سوحل sâhil, sevâhil 159, 174

ساده یاغ sâde yağ 39, 62, 80, 111, 112, 131
 سالارق, الارق, سالاریق, صالاریق, salarlıc, salaryalıç, salarya 16, 17, 38, 51, 52, 63, 64, 72-74, 79, 99, 101, 104-107, 126, 131, 143, 184
 سپاهی sipahi 24, 25, 38, 51-53, 64, 75-79, 82, 158, 170, 179, 184, 185
 سپاهیزاده sipahi zade 76, 87, 128
 سنتنیس sitniş 95
 سجل sicil 106
 سرای Saray, Saray-Bosna 34, 48, 60, 71
 سربرست اولیان تیمار serbest olmîyan timar 77, 129
 سربرست تیمار serbest timar 88
 سربرنیچه سربرنیچه 122
 سربرنیچه و ساس Srebernic ve Sas ma-
 denleri 95, 106, 111, 112
 سرحد serhad 74
 سری اسسان ser-i asesan 40, 46, 63, 81
 سرف serf 147
 سرف عادی serf âdeti 147
 سرکه sirke 123
 سرماساق sarımsak 123
 سره خور serehor 23
 سفر sefer 12-14, 75, 103, 105, 127
 سلاح silah 12-14, 23, 35, 60
 سنجاق sancak 22, 26, 49
 سنجاق بکی sancak-beyi 13, 22-25, 35, 36, 47, 49, 60, 103, 104, 107, 108, 154, 157-159, 170, 171, 175, 179
 سنجاق صوباشلری sancak subaşları 77, 129, 179
 سنگستان senkistan 157, 169, 173
 سینور sinor 82, 102, 110, 128, 133
 سینجه Senice 25
 سوباشی subası 22, 23, 36, 40, 49, 60, 81, 91, 105, 107, 132

سوجى süci 16
 سورى sürü 79, 130, 131, 159,
 174
 سير sîr 38, 51, 61, 72, 126,
 178
 سين Sin 25
 است siyâset 22, 24-26, 28, 30-
 33, 35-37, 49, 60, 62, 65,
 66, 108

ش

شاینه şayibna, şaybına 93
 شریف şerîf 52, 72, 75, 126,
 127, 184
 شرکا şerîk, şürekâ 76, 87, 128,
 163, 164
 شیر شیر 143
 شفار şafar 94, 96
 شلم şalgam 38, 51, 61, 123
 شهیر şehir 16, 40, 63, 81, 102,
 132, 185
 شهرلو şehrîlü 16, 77, 129
 شیروغن şir-rugan 39, 63, 80, 131
 شیره şire 34, 37, 40, 48, 60,
 63, 70, 72, 73, 81, 102,
 105, 106, 132, 144, 158,
 170, 178, 179, 180, 184,
 185
 شهته şıhte 94

ص

صابون sabun 39, 62, 80, 111,
 112, 131
 صاحب sâhib 75, 78, 82, 96, 98,
 99, 110, 127, 131, 133
 صاحب ارض sâhib-i arz 53, 58, 70, 78,
 79, 89, 90, 107, 108, 109,
 129, 130
 صاحب تیار sâhib-i timar 36, 38, 50,
 60, 64, 78, 82, 107, 110,
 133
 صاحب ریعت sâhib-i raiyyet 53
 صاحب عیار sâhib-i iyâr 96
 صاحب معدن sâhib-i ma'den 97
 صالحون، صالحون salgun, saltun 49
 صبان دمۇرى saban demirti 17
 صغرى sığır 16, 39, 62, 80, 111,
 112, 123, 131, 132, 146,
 165, 180

صغىر درىسى sığır derisi 16, 40, 63,
 81, 112, 123, 132
 صلب salb 23, 36, 50, 60
 صندق sandık 95
 صوغان soğan 39, 63, 80, 111,
 123, 131
 صوقنه suknâ 123
 صوه Sava 77

ض

ضریحانه darbhane 96
 ضربخانه امینه darbhane emîni 96

ط

طارو، طارى daru 178, 179, 185
 طاغيىشى dag yemişi 39, 62, 80,
 131
 طالبان dialyan 158, 159, 171, 174,
 175
 طايفه tayife 23
 طايه taye 173
 طابقلل يېراغى tabbaklar yâpraqı 17
 طپو tapu 38, 52, 53, 64, 70,
 81-83, 91, 108, 109, 110,
 111, 132, 133, 171
 طپو دفترى tapu defteri 34
 طپونامه tapuname 83, 111, 133
 طشرا taşra 16
 طوار davar 165, 166
 طوار اوغراغى davar oğraqı 166
 طوبره tobra 40, 63, 81, 132
 طپرماق، طپرماق topрак 15, 16
 طپرماق سپاهىسى topрак sipahisi 75-79,
 86, 89, 90, 128-130
 طرز tuz 39, 40, 62, 63, 80, 81,
 111, 112, 123, 131, 132
 طوزلا خدمى tuzla hizmeti 160
 طولاب دگرمى dolab değirmeni 179, 181
 طول عورت dul ayret 17, 129, 144

ع

- ع'ادت âdet 13, 15, 16, 35, 60, 62, 64, 101, 102, 146, 184
 عادت اغnam âdet-i agnâm 37, 44, 103, 144
 عادت افلاقيه âdet-i eflâkiye 78, 89, 130, 157, 169, 173
 عادت دربندچيان adet-i derbendciyan rüsumu 102
 عادت دشنباني âdet-i deştanî 55
 عادت قدیمه âdet-i kadime 72, 106, 126, 133
 عاریت âriyet 133
 عامل âmil 16, 23, 36, 49, 50, 60, 61, 65, 75, 77, 87, 94, 127, 129
 عدالت adâlet 159
 عرب arabâ 23, 80, 82, 107, 130
 عزل azıl, azil 22-24, 35-37, 49, 50, 60, 62
 عسس asas, ases 40, 63, 81, 132
 عسلىك asaslık 40, 46, 63, 81, 132
 عمل asel 146
 عشر öşr, öşür 15-17, 25, 33, 37, 38, 50-53, 61-64, 72-74, 78, 79, 81, 82, 96, 99, 101, 103-109, 113, 123, 126, 129, 131, 132, 133, 143, 144, 146, 147, 154, 156, 169, 175, 179, 183, 184, 185
 بستان öşr-ü bostan 100
 چاير öşr-ü çayır 38, 64
 بوبات öşr-ü hubûbat 41
 شرعى öşr-ü şer'i 24, 31
 شبره öşr-ü şire 37, 51
 عمل öşr-ü asel 100, 101
 کتان öşr-ü kettân 100
 کواره öşr-ü küvâre 38, 61, 66, 73, 84, 125
 کیاه öşr-ü giyâh 51, 61, 66, 100, 101
 میوه öşr-ü meyva 100
 شیری öşrî 184
 عقوبت ukûbet 23, 30, 36, 50, 61, 66

- علف alef 34, 60, 71, 72, 125, 143, 178, 179
 على المرنقى بن الحاج Ali al-Murteza b. al-hâc Ismaîl 147
 اسمعيل amîdar 15
 علدار ameldar 15
 عوارض avâriz 15, 31, 41, 103
 عوارضات avârizât 12-14
 عوارض دیوانیه avâriz-ı dîvâniye 15, 24, 31, 37, 44, 56, 62, 102-104, 106, 144, 154, 173, 175
 عورت avret 163, 164, 165

غ

- غله galle, gallât 72, 79, 101, 105-107, 126, 131, 166, 178, 179, 184, 185
 غایبت منقطه gaybêt-i munkatia 81, 108

ف

- فتح fetih 15
 فترت fetret 24, 31
 فراغت ferâgat 82, 109
 فرمان ferman 24, 63, 71, 74, 99, 103, 125, 133, 175, 184, 185
 فرون furun 15, 112
 فلوري، فلورى filuri 12, 13, 15, 16, 17, 54, 62, 64, 133, 147
 فلورجي، فلوريجي filurici 147, 166, 184

فوچى fuçi 185

فوچى خرجى fuçi harci 158, 174

فیروزبک Fîrûz Bey 25, 37, 62, 153, 154

فیک fîk 34, 60

فیلوریلوری filurili yer 78, 130

ق

- قارنه karta 180, 183
 قاضى، قضاه kâdi 22-24, 35-37, 50, 52, 60, 62, 74, 94, 96, 97, 106, 107

- قاضیانıcadılık 24, 50, 62, 71, 159
قادیه قادیه kaidei kadime 184
قالانه kalhane 96
قانون kanun 12-16, 22, 23, 36, 48-50, 60, 61, 64, 73, 74, 79, 82, 98, 99, 105, 106, 108-110, 113, 123, 133, 146, 153, 158, 159, 163, 165, 166, 170, 171, 174, 180, 184
قانون احتساب kanun-ı ihtisâb 40, 63, 81
قانون باج سرای kanun-ı bac-ı Saray 39, 62, 70, 80,
قانون جدید kanun-ı cedid 142
قانون سرعنی kanun-ı ser-i asesan 40, 63, 81
قانون طبو kanun-ı tapu 70, 81, 91, 108
قانون قدیم kanun-ı kadîm 79, 82, 99, 102, 106-108, 110, 131-133, 146, 179, 184
قانون قرال kanun-ı kural 11, 14, 16
قانون لواز ازورنیق kanun-ı livai Izvornik 93
قانون معدن kanun-ı meâdin 98
قانون معدن سربنیجه kanun-ı meâdin-i Srebrenice ve Sas 93
قانون نامه kanun-name 23, 36, 61, 160, 163, 169, 171, 173, 178
قانون نامه جدید kanun-namei cedid 147
قانون نامه سرای بوسنہ kanun-namei Saray-Bosna 71
قانون نامه لواز اسکندریه kanun-namei livai Iskenderiye 178, 179, 183
قانون نامه لواز بوسنہ kanun-namei livai Bosna 21, 34, 60
قانون نامه لواز کلیس kanun-namei livai Klis 125
قانون نامه لواز هرسک kanun-namei livai Hersek 142
قل kabal 95, 96
قولجه kabluca 178, 179, 181
قتل نفس katil-i nefis 22
فور قائمی Kotor kalası 173
قدم kadim 24, 25, 37, 63, 72, 79, 106, 107
قرار سابق karâr-ı sâbık 78, 101, 104, 105, 107
قرال زمانı kiral zamani 16
قره جه دکیرمن karaca değirmen 179
قره جه طاغ، قره طاغ Karacadağ, Karadâğ 156, 159, 160, 163, 169, 171, 173, 179
قریه karye 21, 72, 79, 82, 100-102, 105, 110, 126-131, 133, 144, 147, 153, 154, 158, 174, 175, 179
قرن kiz 40, 63, 77, 82, 112, 129, 133, 144, 163-165
قصاب kassâb 16, 39, 62, 80, 111, 122, 131, 180, 185
قصاص kusâs 164, 165, 167
قصبه، قصبات kasaba, kasabât 100
قطعاً kaza 184
قضاء اسکندریه Kazai Iskenderiye 184
قضاء پودغوریچه Kazai Podgoriçe 184
قطع يد kat'ı yed 23, 36, 50, 60
قتناق kaftanlık 16
ذلای kalay 39, 62, 80, 111, 131
قامه kal'a 13, 23, 25, 31, 35, 60
قامه ملاى kâl'ai Maglay 13
قایچ kılıç 49
قطار kantar 146
قوان kovan 38, 51, 61, 73, 100, 126, 144, 165, 179
قران رسمي kovan reisi 15, 17
قوباش Kobaş 71
قوچ koç 12, 13
قوچه Kuçe 153
قوچه طاغي Kuçe dağı 154
كورشون kurşun 95
قورى koru 79, 131
كورى صاجى koru sâhiibi 79
قورى قوزى koz 123
قورى قوزى kuuzu 39, 62, 80, 111, 123, 131
قرانى kulluk 24, 31
قوچي اغزى kuyu ağızı 15
قبو kuyu 93, 98, 99

قیو صاحبی kuyu sâhibi 98
 قیمت kıymet 35, 60, 71, 125
 قیون koyun 12, 13, 15, 16, 37,
 39, 62, 79, 80, 112, 123,
 130, 131, 144, 146, 159,
 165, 166, 174, 185
 قیون باسدر.سى koyun pastırması 39, 62,
 80, 112, 131
 قیوز دریسى koyun derisi 123
 قیوز رسمى koyun resmi 17

ك

کاتب kâtib 19, 153, 94
 کبه kebe 16, 113, 123, 145
 که دولانی kebe dolabı 101
 کپنهنگ kepenek 49, 54, 123
 کتابت kitâbet 157
 کنان kettân 39, 40, 62, 63, 80,
 81, 111, 131, 132, 178,
 185, 179
 کنان بزی kettân bezi 123, 126, 145
 کجید geçid 158, 171, 174, 175
 گردنگ درگی gerdek deðeri 17
 گردنگ حق gerdek haðkı 144
 کستانه kestane 39, 40, 63, 80,
 111, 131
 گفیل kefil 103
 کلم kelem 38, 39, 51, 61, 63,
 72, 80, 112, 123
 کلسا killisa 24, 37, 50, 61
 کامنте Klimente 154
 کامنته ناجهسى Klimente nahiyesi 154
 کمش، کمیش،
 گومش، کومیش gümüş 15, 95-97
 گشمال gümüslük 95, 96
 کمور kömür 94, 107
 کمورچی kömürçü 107
 کندم kendüm 183
 کندیر، کنورب kendir, kenevir 72, 126
 کتر knez 103, 104, 123
 کتر طائفىسی knez taifesi 103

کوپرى köprü 102
 کورکىي kürkçü 17
 کولک gönü'l 185
 کولنک külünk 123
 کومش معدن gümüş maðeni 15
 کوي köy 107, 131, 144, 146,
 170
 کري ابارى köy anbarı 79
 گیاه giyâh 38, 48, 51, 60
 کيسه kîse, kese 96
 کيل، کيله keyl, kile 34, 37, 48, 51,
 60, 71, 72, 83, 99-101,
 125, 126, 143, 144

ل

لدره ledre 178, 185
 لشنه liştuna, liştona 93
 لغيم lagım 93, 98
 لقد lakad 16
 لوا livâ 41, 61, 63, 72, 78,
 99, 100, 103, 105, 106,
 125, 129, 133, 156, 157,
 159
 لوا ازورنیک livâi Izvornik 99
 لیباي Bosna 21, 38, 51,
 59, 71
 لوا فره طاغ livâi Karadað 156
 لوا هرsek livâi Hersek 147

م

مال پادشاھî mál-i padışâhî 160
 مال میرى mál-i mîrî 41, 104
 مباشر mübâşir 25, 105
 مناع metâ' 39, 40, 62, 63, 80,
 81, 131, 132, 180, 185
 متصرف mütasarrif 38, 41, 52, 73,
 74, 76, 184
 مجرد mücerred 13, 14, 44, 72,
 77, 87, 88, 101, 126, 128,
 129, 142
 مجرد رسمى mücerred resmi 76, 77,
 127, 128, 136
 محصول، مصروفات mahsûl, mahsûlat 49, 51,
 64, 104, 110

- mahsûldâr مخصوصدار 184
 mahlül محلول 21, 22
 mahlût مخلوط 48, 71, 72, 125, 185
 medre مدره 35, 48, 60, 71-73, 102, 105, 125, 126, 178, 179, 185
 Medun مدون 153
 mercümek مرجمک 34, 60, 71, 178, 179, 184, 185
 merdümek مردمک 34, 60, 178, 179
 meremmetçi مرتعجي 23, 29, 35, 60
 mezrea، mezâri مزرعه 64, 73, 74, 76, 126, 128, 174
 müzevviec مزوج 101, 127, 142, 143, 183, 184
 müselllem مسلم 159, 160, 171, 175
 Mustafa b. Ahmed مصطفی بن احمد 71
 muâf معاف 37, 51, 54, 75, 102, 104, 106, 128, 154
 muâf kefere معاف کفره 23
 muâf ve müselllem معاف و مسلم 12-16, 41, 62
 muâfiyet معافیت 35, 60
 muâhede معاهده 25, 37
 ma'den، ma'âdin معدن، معادن 22, 95, 97, 99, 107, 113, 123
 ma'den emîni معدن امینی 96
 ma'denî معدنی 15, 16, 112, 113
 ma'den-i çûb hasları معدن چوب خاصلىرى 106
 ma'den hidmeti معدن خدمتى 106
 ma'den sâhibleri معدن صاحبلىرى 97
 ma'den ikuyusu معدن قیوسى 94
 mâzûl معزول 21, 22
 mi'mâr معمار 23, 35, 60
 mi'mârlîk مغارلىق 23, 60
 mi'mârlîk hidmetii مغارلىق خدمتى 23, 35
 Maglay مغلای 13
 mukata'a مقاطعه 23, 29, 36, 38, 51, 60, 63, 64, 65
 maktû' مقطوع 153 154
 mektûb مكتوب 22
- مَلْك لِفْن mülk lağım 98
 memâlik-i mahrûse مالک محسوسه 158, 162
 memlehai çûb مملکه چوب 106, 107
 manastır مناستر 159, 171, 174, 175
 mensûh kurâ ve mezâri منسوخ قرآن و مزارع 76
 monokolya، manapolya، manopolya مانوپولیه، مناپولیه 106, 158, 170, 174, 179, 184
 mutab موتاب 40, 63, 80, 112, 132
 muz موز 180, 183, 184
 mevkûfcu موقوفجي 75, 77, 87, 127, 129
 meyhaneeci میخانه‌چی 40, 63, 67, 81, 112, 132
 mîr-i livâ میر لوا 12, 13, 26, 77, 105, 129
 mîr-i livâi Bosna میر لوا بوسنه 13
 mîrî میر 78, 96, 180
 meyva میوه 40, 63, 81, 101, 113, 132, 179, 185
- ن
- nâhiye، nevâhi ناحیه، نواحی 13, 103, 154, 173-175, 178, 179, 183-185
 nâzir ناظر عوض ناظر 63
 neccâr نجار 35, 60
 nohut نخود 178, 179, 184, 185
 narh نرخ 34, 35, 60, 71, 72, 125, 178, 181, 184
 narh-i rûzi نرخ روزى 105, 106
 nîzâm-u intizam نظام و انتظام 75, 127
 na'l beha نعل بها 180, 183
 nakd نقد 64
 nöbet نوبت 25, 94, 96, 97
 nîm çift نیم چفت 72-75, 77, 84, 86, 87, 126, 128, 134, 136
 nîm çiflik ير نیم چفتلىك 76, 127
- و
- vatrog، vatrek واتروغ، واترك 94
 vatrog (vatrug)، vatrek واتروغ، واترك 94

- واروش varoş 25, 37, 62
 واريه varya 123
 واضح البد vâziulyed 157
 وقيه vulkiyye 34, 48, 60, 71,
 99, 125, 144, 183
 ولايت vilâyet 12, 13, 25, 38, 52,
 77, 82, 99, 102, 103, 110,
 128, 129, 153, 154, 156,
 159, 160, 163, 169, 171,
 173-175, 183, 184
 ولايت ازورنيق vilâyet-i Izvornik 111
 ولايت اميني vilâyet emîni 110
 ولايت پاولى vilâyet-i Pavli 12
 ولايت حاكمى vilâyet hâkimi 75, 87
 ولايت قرال vilayet-i Kîral 13
 ولايت قره طاغ vilâyet-i Karadağ 156
 ولايت هرسك vilâyet-i Hersek 12
 ولدان Vildan 14
 ويشفراد Višegrad 71
 وينوق voynuk 25, 26, 37
 وينوق زوائدى voynuk zevâidi 25
 ويوده voyvoda 23, 36, 50, 61
- ه
- hibe 109, 133
 هرك Hersek 12, 48, 147
- هكبه heybe 123
 هلنде heldene 34, 60
 هيچه hiçce 95
- ي
- ياردم افچه yardım ağaçesi 97
 ياخ yağ 23, 40, 63, 81, 113,
 132, 146, 179, 185
 يابلات yaylak 79, 90, 130
 يبان yaban 165
 يير رسمي yer resmi 75, 76, 128
 يېنى بازار Yeni Bazar (Yeni Pazar)
 22, 25, 35, 60
- م
- يەم 49
 يەردا، يومرەde yumurda 16, 113, 123
 يەش yemîş 39, 62, 80, 111, 131
 يەك yemek 16
 يوسف بن احمد Yûsuf b. Ahmed 153
 يوقارو طونه Yukarı Tuze 154
 يۈك yük 16, 17, 24, 39, 40,
 62, 63, 80, 81, 111-113,
 122, 131, 132, 145, 178-
 180 184, 185
 يۇن yun 146
 يونجه yonca 72, 126
 يوند yond 165
 يۇنۇس پاشا Yûnus-paşa 24, 25, 37,
 62

b) za prevod

A

- Abdulkerim sin Abdulahov 19, 20, 21
 agriz 17, 45, 121
 ajan 20
 Ajas-paşa 169
 Ajni Ali 83
 akča 12—14, 16—18, 43, 44, 54—56,
 65—67, 83—91, 93, 115, 122—124,
 134—139, 148—150, 161, 166—168,
 171, 175—177, 180—182, 186, 187
 Akhisar 32
 akindžije 31, 32
 Ali Murteza sin Hadži Ismailov 142
 Ali sin Mustafin 183
 Altin-ili (Altun İli) 155

- amaldar (amil) 15, 29, 30, 42, 43, 55,
 65, 66, 87, 89, 135, 137
 anbar 90, 118, 119, 138, 150, 181
 anadolski defterdar 21
 Anhegger 114
 arşin 121, 150
- B
- bademi 45, 67, 91, 120, 138
 badihava 88, 136
 badž 17, 30, 43, 45, 46, 91, 120, 121,
 123, 181, 182, 187
 Bajezid (pisar) 59
 bardak 182, 187
 Barkan Ömer Lütfi 20, 21, 34, 59,
 162, 183

bašdefterdar 21
 bašta 124, 134
 baština 31, 47, 57, 84, 86, 87, 89, 90,
 116—118, 120, 134, 135, 137, 160,
 161, 175—177
 bede 86
 beglerbeg 26, 27
 beglerbegluk 21
 Belin 8
 bennak 84, 134, 137
 berat 6, 26, 154, 155
 Bešaret sin Abdusselamov 70, 92
 bez 138
 Bihački sandžak 8
 Biograd 33
 bisage 124
 blud 167
 bob 41, 65, 85, 180, 181, 186
 Bobovac 33
 boja 45, 67, 121
 Bojana (jezero) 162, 172, 176
 bosanska kanun-nama 91, 125, 147
 —150
 Bosanska liva (sandžak) 7, 8, 11—13,
 15, 19—21, 26, 29, 34, 41, 44, 54, 55,
 65
 Bosna 8, 11, 14, 70
 bostan 84
 brašno 120, 121
 bravče 91, 150
 bravija pastrma 91
 Brod 32, 33, 83
 brodovi 162, 172, 176, 177
 Brovina 155
 Budim 118
 Budimlja 180

C

carjna 11, 14, 30, 43, 70, 90, 91, 122—
 124
 carnik 30
 carska blagajna 28, 32, 45, 58, 69,
 114, 117, 160, 161, 171, 172, 175
 carska naredba (zapovijest) 15, 17,
 26, 27, 59, 68, 70, 154
 carski has 19, 29, 118, 119, 186
 carske sluge 160, 175—177
 Cetinje 162, 172, 176
 cijene 28, 41, 65, 83, 84, 118, 119
 crkva 31, 43, 56, 66
 Crna Gora 8, 160, 162, 163, 166, 169,
 171, 173, 175

crnogorska kanun-nama 156, 171
 Crnogorski sandžak 156
 Crnojević (Đurad) 161, 162, 172, 176
 Crnojevića solane 162, 172, 175, 177
 Crnojevića zemlje 154

C

ćebe 17, 45, 67, 91, 121, 138, 181

Č

čabar 90, 91, 121, 138, 181, 187
 čaršija 68, 91
 čekrik 114
 čelik 124
 čerga 12—14
 čifluk (čiftlik), čift 27, 44, 57, 68, 70,
 84—88, 117, 134—136, 181, 187
 čoha 17, 45, 67, 90, 124, 138
 čuvari gradova 29, 65

D

daće 70
 daska 18, 124, 182, 187
 Davud-beg 20
 dažbina 47, 137, 140, 154, 155, 161,
 171, 172, 176
 dažbina od bašte 44, 56
 dažbina od mlinu 58, 160
 dažbina za vrt 56
 dažbina za zimovalište 162
 decizija (fetva) 70
 Dečanska povelja 155
 defter 5, 7, 14, 15, 18—20, 28, 31, 34,
 43, 47, 69, 84, 86—89, 117, 120, 134,
 135, 137, 140, 153, 156, 160, 161, 169,
 171, 173, 178, 183
 novi defter 7, 26—28, 32, 41, 65, 67,
 68, 83, 86, 88, 116—119, 136, 160,
 161, 171, 172, 177
 opširni defter 12, 13, 15, 59, 70, 93,
 125, 154
 popisni defter 12, 13, 15, 125
 stari defter 7, 17, 26, 43, 66, 68, 83—
 87, 117, 119, 134—138, 150, 161—162,
 171—173, 176, 177
 sumarni defter 12
 defter za rošt 115
 defterdar 19—21, 27
 Depedukan (Depedöken) 153
 derbend 56, 117, 155
 derbendska sela 84, 150
 derbendska služba 117

derbendžije 43, 44, 56, 66, 117, 155
 derbendžiski običaj 117, 118
 desetina (ušur) 15, 17, 18, 29, 31, 33,
 42—45, 47, 55—58, 65—69, 83—85,
 89—92, 115—121, 123, 134, 137—139,
 148—150, 155, 160, 161, 171, 172, 175,
 176, 186, 187
 desetina od košnica 44, 84, 134
 desetina od livada 45
 desetina od meda 117
 desetična od trave 117
 Deževica 11, 14, 15, 17
 dim 14
 dimarina, dimnina 58, 137
 direk 45, 67, 91, 138
 dirhem (dram) 115, 139, 181
 divanski nameti 17, 31, 117—119, 150,
 155, 175, 176
 divanski tereti 15, 44
 djetelina 84
 djevojka 18, 88, 121, 136, 150
 dokaz 87, 135
 domaćinstvo 70
 Donji Tuzi 155
 dozvola 29, 42, 65
 drvena građa 124
 drveni ugalj 114
 drva (za gorivo) 18, 45, 55, 114, 117,
 119, 124, 181
 držalac 44
 državna blagajna 27, 29, 33, 42, 65,
 89
 dućan 46, 68, 71, 121
 dug 91, 139
 Dukađinski sadžak 173
 dunum 84, 88, 134, 149
 Dusina 11, 14, 15, 17

D

Đakovica 155
 đumruk 30
 Đurđevdan 12—14, 44, 56, 66, 70

Dž

Dželal 28
 džerahor (čerahor, serahor) 29, 42,
 65
 džizja 33, 43, 56, 57, 59, 86, 117, 172,
 175, 176

E

ejalet 21, 26
 ekvivalent za harač 161

ekvivalent za ispendže 160
 ekvivalent za kaznu 42
 ekvivalent za ušur 160
 Elbasan 169
 Elezović Gliša 21, 28
 emin 19—21, 29, 30, 47, 114, 116, 118,
 120, 154, 160
 emin kovnice 115
 emin rudnika 115
 endaze 46, 67, 91
 esnaf 28

F

ferman 6, 31, 68, 69, 116, 186
 fetva (decizija) 8
 feudalne države 14
 filuridžija 150, 168, 186
 filurija 12—15, 17, 18, 58, 59, 67, 70,
 140, 150, 160, 161, 163, 186
 filuriska pristojba 89
 filuriska zemlja 89, 137
 Firuz-beg 32, 43, 66, 154, 155
 Fojnica 8, 11, 14, 15
 fučija 182, 187

G

gaj 90
 glavarina 33, 43, 56, 57, 59, 160, 162,
 175
 globa 114
 globa 30, 40, 46, 55, 65, 119, 138, 167,
 168, 173, 177
 Gorani 155
 Gornji Tuzi 155
 goveče 18, 67, 90, 121, 124, 138, 150,
 182, 187
 goveda koža 18, 67, 91, 121, 123, 138
 gospodar čifluka 57, 85
 gospodar raje 58
 gospodar rudače 116
 gospodar timara 43, 44, 55, 120, 138
 gospodar zabrana 138
 gospodar zemlje 58, 70, 89, 90, 119,
 120, 135, 137
 grad 29, 46, 65, 67, 91, 116, 117, 123,
 138, 181, 187
 gradska posada 19, 29, 65
 građa 181
 građani 17, 18, 88, 136
 građevinska služba 42
 grahorica 41, 65, 180, 181
 granica 31, 42, 55, 58, 83, 92, 117, 119,
 120, 139

grašak 186
 greda 91
 grnčarija 121
 grožđe 45, 67, 90, 120, 137, 162
 gvozdeni obrt 11
 gvožđe 45, 67
 gumno 68
 gunj 145

H

harač 15—18, 33, 47, 58, 86, 117, 118, 120, 154, 156, 160—162, 171, 172, 175, 176
 haradžija 172
 has 13, 14, 44, 57, 118, 119, 161, 162, 177, 181
 hassa 44, 45, 57, 162, 172, 176, 177, 178
 hassa njiva 150
 hassa vinograd 162, 172
 hassa zemlje 89, 120
 heljda 41, 65
 Herceg 12
 hercegovačka kanun-nama 142, 147—149
 Hercegovački sandžak 7, 8, 11, 12, 54
 Hercegovina 8, 11, 149
 hiča 115
 hinna 182, 186
 hinta 182, 186
 hisba 28
 Hojnica 17
 Hoti 153—155
 hrana 29, 31, 42, 65
 Hudavendigar liva 20
 hudžet 20
 hutman 116

I

ihtisab 28
 iħzar 28
 īltizam 30, 163
 Inaldžik Dr. Halil 20
 Ipek (Peć) 180
 Iskenderije (Skadar) 169
 ispaša 90, 137, 138
 ispendža 15, 17, 18, 33, 44, 47, 56, 57, 84, 86, 117, 118, 134, 150, 154, 155, 160, 161, 171, 172, 176
 īspitivač novca 115
 ispomoć 114—116
 isprava 87, 135
 Ivaz (inspektor) 68
 izvanredni nameti 29, 56

J

jabuke (divljake) 45, 91
 jagnje 45, 67, 91, 121, 124, 138, 148
 Jahja-paša 20
 jaja 121, 123
 jama 15
 Janina 169
 Jastrebov 155
 ječam 17, 41, 44, 54, 56, 65, 85, 117, 148, 150, 186, 187
 jelo 55
 Junus-paša 31, 32, 43, 66
 Jusuf sin Ahmedov 153
 Jusuf sin Hasum-Jakubov 19

K

kabanjica 54, 124, 145
 kabao 114, 115
 kadija 20, 27, 29—31, 42, 43, 56, 57, 65, 66, 115, 116, 118, 119, 163, 167, 168
 kadiluk 43, 56, 83, 84, 153
 kaftan 17, 124
 kajmakam 29
 kalaj 45, 67, 90, 121, 138
 kalhana 115
 kamen (tvrdi suhi) 114
 kanali 175
 kantar 150
 kanun 7, 8, 11—15, 18—20, 69, 116, 120, 121, 154
 kanun o badžu 120
 kanun o tapiji 119
 kanun-nama 5—8, 26, 30, 34, 41, 42, 55, 59, 66, 70, 92, 125, 134, 149, 150, 156, 160, 161, 169, 171, 173, 175, 178
 kanun-nama Skadarske live 180, 186
 kanun-nama za Bosnu i Hercegovinu 148
 Karli-ili 169
 karta 182, 186
 Kasim (mirliva) 183
 Kasim-paša 169
 kasap 182
 kâtib 115
 kazna 28—33, 41, 65, 66, 91, 119, 168
 kejl, kile 41, 54, 56, 65, 84, 85, 117, 148, 150, 180, 181
 Kemalpaša-zade 70
 kesa 115
 kesteni 45—47, 68, 91, 120, 139

kisas 167, 168
 Kivamuddin ibn Isa ed-defteri 20
 klanac 56
 klanična pristojba 121
 Klimenti 153—155
 Kliški sandžak 8, 92, 125, 134
 kna 45, 67, 121
 knez 47, 118, 124, 167
 Kobaš 83
 kokoši 121
 kola drva 187
 konopac 121
 konj 29, 31, 33, 42, 45, 54, 55, 65, 67,
 90, 116, 121, 138, 150, 167, 168,
 182, 187
 konoplja 84, 134
 kontrola 86
 konjanik (pod oružjem) 12—14
 Konjic 33
 konjski tovar 180, 187
 korjenčići 181
 košnica 44, 45, 56, 58, 66, 84, 117, 134,
 149, 167, 181
 Kotor 175
 kovnica 115
 koža 116, 121
 kradljivac 30, 66
 krada 167
 Kraelitz 54
 Kraljeva zemlja 11—14
 kraljev zakon 11, 14, 17
 kraljevo vrijeme 17
 krava 168
 Krčki sandžak 8
 krčmar 67, 91, 121, 138
 Kreševljaković Hamdija 11
 Krešovo 8, 11, 14, 15
 Kreševska nahija 20
 krojači 17
 kruške (divljake) 138
 krvarina 167
 krznar 18
 kuća 12—15, 17, 18, 29, 31, 43, 44, 55,
 56, 66, 117, 149, 150, 160, 175, 176
 kućno ognjište 117
 Kuči 153, 154
 Kučke planine 155
 kukolj 180, 181
 kuluk 31, 175
 kupus 44, 45, 56, 66, 67, 84, 91, 121,
 123, 134, 138, 187

L

lakov 17
 lan 45, 46, 67, 68, 84, 85, 90, 91, 117,
 120, 123, 134, 138, 181, 187
 laneno platno 123, 150
 leća 65
 ledra 181, 187
 Lepenica 33
 licitacija 45, 58, 69
 lisičja koža 18
 liva 47, 66, 116, 118, 137, 140, 150,
 160, 162
 livada 55, 57, 69, 86, 92, 120, 139,
 162, 172, 176
 lištana, lištuna 114
 loj za svjetiljke 124
 lonac (glineni) 182, 187
 luč 17, 45, 67, 91, 121, 138, 182, 187
 luk 44, 45, 56, 66, 67, 84, 91, 120, 124,
 134, 138, 181, 187

M

Maglaj 14, 33
 majdan 28
 majstor 29, 42, 65
 manastir 171, 172, 176, 177
 manastir Prečiste Komi 162, 172,
 176
 manastir Sv. Gospoda 162, 172, 176
 manastir Sv. Nikola 162, 172, 176
 martolosi 118
 marva 181
 maslinovo ulje 17, 45, 46, 67, 90, 91,
 121, 123, 138, 139
 maslo (čisto) 30, 43, 45, 46, 67, 68,
 90, 91, 121, 123, 124, 138, 150, 181,
 187
 mazivo 116, 121
 mazul 28
 med 45, 67, 90, 121, 123, 138, 150, 181,
 187
 medra 41, 54, 83, 84, 117, 134, 181,
 187
 mejhāndžija 45
 meremetči 65
 mesar 18, 45, 67, 90, 91, 121, 138
 mevkufčija 135, 137
 mezrea 69, 134, 136
 Milojević Mustafa-paša 21
 mirliva 13, 14, 118, 136, 183
 mito 29, 42, 65
 Mitrovdan 44, 56, 66, 70

mjera 28, 68
 mjerica (kila) 41, 54, 56, 116, 134
 mješanac (miješano žito) 83, 84, 134
 mladarina 18, 46, 68, 88, 117, 121,
 136, 150
 mlin 44, 57, 58, 69, 89, 90, 117, 137,
 150, 161, 162, 172, 176, 177, 181
 mlinarina 45, 58
 monopol 162, 172, 176, 181, 186
 motika 18, 124
 Mora (Moreja) 169
 Morina 155
 mostovi 117, 149
 mubašir 33, 118
 mudd 85
 mudžerred 84, 134
 muhtesib 28
 muhzir 28
 mukata 30, 44, 57, 69
 musellem 162, 163, 172, 177
 musellim 29
 Mustafa (zaim) 57
 mušmule 45, 91, 138
 mutesarif 57
 muz 182, 186

N

nadzor 29
 nahija 14, 26, 70, 118, 153—155, 173,
 175, 176, 177, 180, 186
 nahija Klimenti 155
 nahija Hoti 155
 najamnina 29, 42, 65
 naknada za glavarinu 33
 namet 12—15, 17, 29, 58, 118
 nametnute obaveze 28
 nametnuti tereti 31
 namirnice 124
 narh 41, 70
 naruč 139
 naut (nohut) 85, 180, 181, 186
 nedžar 65
 neimar 65
 Neretva 32
 nešeriatski nameti 175, 176
 noćni čuvar 46, 47, 68, 91, 139
 nomadi 28, 57, 58
 Novaković Stojan 8
 Nova Varoš 70
 novčane pristojbe 91
 novčana kazna 32, 33, 88, 119
 Novi Pazar 28, 29, 32, 41, 65, 84

Novoselo 70
 novotarije 29—31, 42, 43, 55, 65, 66

NJ

njiva 44, 57, 68, 84—86, 92, 118, 120,
 138, 162

O

običaj 15, 17, 42, 59, 67, 69, 84, 134,
 150, 168, 186
 običajne daće 87, 135
 običajne pristojbe 28, 31, 59, 70, 87,
 89, 90, 136, 137, 149
 običajni nameti (tereti) 28, 67
 običajno pravo 7, 162
 Oblast Pavlovića 11, 12
 obrt 11
 odredba 7, 8, 11, 12, 118, 153—155,
 167, 171, 173
 odžak 115
 ognjište 136
 Ohri (Ohrid) 169
 oka 41, 54, 65, 83, 84, 116, 134, 150,
 186
 oklop 54
 olovo 115
 opskrba 55, 116
 orasi 45, 46, 67, 68, 91, 120, 124, 138,
 181, 186
 oružje 29, 42, 54
 oslobođenje od nekih daća 12—15,
 17, 47, 87, 117—119, 136, 155
 osmica 114
 ostavština 57
 ostrvo Vranjina 162, 172, 176
 otkup od glavarine 30, 63
 otpust, otpuštanje 42, 43, 55, 56
 otvor jame 15
 ovac, ovca 12—14, 18, 44, 45, 67, 90,
 91, 121, 123, 137, 138, 149, 150, 162,
 167, 168, 176, 182, 187
 ovčarina 44, 47, 56, 118, 149
 ovčija pastrma (sušenica) 45, 120,
 138
 ovčija koža 124

P

Pakrački sandžak 8, 20
 pamuk 85
 papučari 17, 18
 par volova 124
 paun 116

- pazar 43, 90, 138, 150, 181, 182, 187
 pazarište 124
 pčelarina 56, 58
 peć (met.) 15
 pečki kadiluk 186
 pekari 17, 18
 pekarska peć 46, 67, 91, 121, 138
 Petrošban (Petrošjan) 155
 pijesak (sitni) 114
 Piperi 153, 154
 Pir Muhamed ibn Muhamed el-Džemali ed-defteri 20
 pirinač 45, 67, 90, 121, 123, 138, 181, 187
 pirovina 180, 181
 pisar 7, 19, 58, 83, 153, 154, 160, 169, 171, 173
 plaća (nadnica) 114
 platno 46, 67, 68
 Plav 153
 pleme 153
 plužno gvožđe 18
 Podgorička nahija 181
 podgorički kadiluk 163
 podzemni hodnik 114
 pogranična oblast 29, 32
 pogranični gradovi 29, 31
 poklon 9, 139
 pokrovac (konjski) 46, 67, 91
 pokrov od kostrijeti 121, 138
 poljačina 31, 43, 44, 55, 56, 66, 88, 117, 136
 poljoprivredni proizvodi 180, 186
 pop 31, 43, 66
 popis 19, 20, 70, 86—88, 92, 135—137, 150, 153, 169, 183, 186
 popisni defter 12
 Popović D. 54
 poreski popisi 6
 porez 28, 31, 47, 89
 porez eflakija 171
 poreznici 87, 89
 porez za zimovalište 176, 177
 posada tvrdave 42
 posjed 44, 57, 68, 86, 116, 118—120, 139, 172, 176
 posjednik 57, 87, 89, 92, 120, 161, 172, 175
 posjednik rova 116
 posjednik rudnika 115, 116
 posjednik timara 91, 119, 139
 posuda 18
 potraživanje duga 68
 potrča 55
 potvrda 68
 povjerenik 7
 povlastice 19
 povlašćeni redovi 19
 Požeški sandžak 8
 pravi pravac 114
 prazna baština 76
 prenosna pristojba 88
 Priboj 32, 43
 prihod 14, 29, 43, 44, 88, 92, 120, 155, 161, 168, 172, 176, 177
 primičur 34, 41, 47, 118
 primirje 31
 pristojba bennak 84, 87, 134—137
 pristojba mudžered 84, 136
 pristojba na bostan (vrt) 15, 66, 149
 pristojba na čift 117, 134, 136, 137, 148
 pristojba na čifluk 84
 pristojba na drva 117
 pristojba na ispašu 90, 137
 pristojba na košnice 15, 18
 pristojba na lan 149
 pristojba na ljetnu ispašu 90, 138
 pristojba na mlin 15, 18, 89, 117
 pristojba na ovce 15
 pristojba na svinje 15, 18, 137
 pristojba na zemljište 88
 pristojba na zemlju 87, 135, 136
 pristojba na zimovalište 90, 138
 pristojba za kalhanu 115
 pristojba za kovnicu 115
 pristojba za noćnog čuvara 46, 91, 139
 pristojba za odžak 119, 137
 pristojba za poljačinu 149
 pristojba za tor 149
 pristojbe 13—15, 18, 59, 67, 69, 70, 83—90, 92, 117—120, 134—137, 139
 proba (met.) 115
 prodaja 87, 92, 139
 Prozor 33
 proso 41, 65, 148, 180, 181, 186
 Prusac 33
 pšenica 41, 44, 45, 54, 56, 65, 67, 83, 84, 85, 90, 116, 117, 120, 121, 134, 138, 148, 150, 180—182, 186

- raja (rajetin) 15, 18, 29, 33, 44, 55—
 59, 65, 69, 70, 83, 85—92, 116, 118
 —120, 135—140, 149, 150, 160—162,
 171, 172, 175, 176, 181, 186
 rajinska baština 33
 rajinska pristojba 33, 87, 89, 90, 137
 rajinska zemlja 33, 186
 ralično gvožđe 18
 Rama 33
 ratno oruđe (r. pribor) 29, 42, 65
 razbojnici 42, 55, 117
 raž 41, 65, 85, 148, 180, 181, 187
 red i poredak 135
 registar 90
 repa 44, 66, 124
 ribe 45, 46, 55, 67, 68, 90, 91, 121, 124,
 138, 181, 187
 ribolovi 162, 172, 176
 Rijeka 162, 172, 176
 rišta 115
 rob 45, 67, 187
 roba (trgovacka) 45, 46, 67, 90, 91,
 120, 138, 181, 182, 187
 Rodos 169
 rošnjak 114
 rošt 114
 rov 114, 116
 ruda 11, 15, 17, 114, 115
 rudača 114, 115, 116
 rudari 15, 17, 18, 114, 115, 116, 121
 rudarska kolonija 11
 rudarska proizvodnja 122
 rudarski zakon 14
 rudarstvo 122
 rudne žice 116
 rudnici Srebrenica i Sas 114, 119,
 120, 122
 rudnički rov 114
 rudnički trgovci 14
 rudnik 11, 14, 15, 17, 114—116, 119—
 122, 124
 rudnik srebra 15
 rumeliski defterdar 21
 ružin cvijet 181
- S
- sablja 54
 safran 187
 salarija 17, 18, 44, 45, 57, 58, 68, 69,
 84, 85, 90, 116—119, 134, 138, 148,
 149, 186
 sanduk (mjera) 115
 sandžak 5, 7, 8, 19, 20, 26, 84, 88, 89,
 93, 134, 156, 169, 178
 sandžakbeg 14, 19, 26—28, 31, 33,
 41—43, 55, 65, 88, 118, 119, 160,
 161, 163, 172, 173, 176, 177, 181
 sapun 45, 67, 90, 138
 Sarajevo 41, 54, 65, 83
 sarajevska kanun-nama 83
 Sas 114, 119, 120, 122
 Sava 89
 selo 83—87, 89, 90, 92, 117—120, 134,
 136, 137, 149, 155, 162, 168, 176,
 177, 181, 186
 sezamovo ulje 91, 138
 sidžil 6, 118
 sijeno 41, 43—45, 54—56, 65—67, 91,
 139
 Sinj 33
 sir 17, 45, 67, 121, 123
 sirće 124
 sitniš 114, 115
 Sjenica 32
 Skadar 181
 Skadarska nahija 186
 skadarski kadiluk 186
 Skadarski sandžak (— liva) 153, 169,
 178, 182, 183
 Skarić Vladislav 11, 14, 91, 114, 123,
 141, 145, 148, 150
 Skender-beg Crnojević 156, 160—
 163
 Skender-paša 32, 43, 66
 slanica 119
 slobodni seljaci 160
 slobodni timari 88
 služba 13, 14, 26, 27, 31—33, 47, 118,
 163, 172, 176, 177
 Smederevo 149
 Smederevski sandžak 8
 smjena 114, 115
 smokve 45, 67, 90, 121, 138
 snop 57, 85, 118
 so 45, 46, 67, 68, 90, 91, 120, 121, 123,
 124, 138
 sočivo 41, 83, 85, 180, 186
 solana 119, 162, 163
 spahija 33, 44, 57, 58, 70, 86—90, 92,
 119, 120, 135—150, 160, 162, 163,
 173, 181, 186, 187
 spahiski čifluk 163
 Spaho Fehim 114
 Srbija 11, 14
 srebrena ruda 11, 14
 Srebrenica 8, 122—124
 srebrenički zakon 11

- srebro 15, 17, 115, 122
 sremska kanun-nama 55
 srpski običaj 150
 srpska sela 150
 stado 90, 162, 176
 stočari 160
 stoka 168
 stupa za čebad 182
 subaša 27, 29, 30, 33, 42, 46, 55, 65,
 88, 118, 136, 181
 sudija 42, 55, 167
 sudstvo 163
 sukno 124, 150
 suražica 54, 186
 suvlasnici (sudionici) 87, 135
 suzam 45, 67
 svadbarina 168
 svila 187
 svinja 18, 168, 181
 svinjeća sušenica 18
 svrgnuće 54
- S**
- šafar 114
 šafran 181
 šajbina, šajibna 114
 šarbar 114
 šarh-šafar 114
 šator 12—14
 Šems Čelebi 21
 šeriat 7, 57, 84, 134, 135, 186
 šeriatske daće (dažbine) 70, 87, 89,
 90, 135—137
 šeriatski porezi 28, 59
 šeriatski ušur 186
 šihta 114
 šira 83, 84, 91, 181
 štavljač koža 18
 štićenjk 84
 šuma 85, 117
- T**
- taksa 27, 28, 43, 46, 55, 69
 tapija 44, 45, 57, 58, 69, 91, 92, 119,
 120, 139, 172
 tapiska pristojba 45, 57, 58, 69, 70,
 92, 120, 139
 tarifa 181, 187
 terase 175
 tesari 42
 testija, 182, 187
 teški nameti 28
- tezkera 117, 118
 tezkireli timar 26, 27
 tezkiresiz tijmar 26, 27
 timar 19, 26, 29, 31, 42—44, 65, 66,
 68, 88, 118, 136, 161
 timar-defterdar 21
 timarnik 19, 27, 29, 31, 42, 43, 55, 65,
 89, 116, 118, 119, 149, 186
 timarska zemlja 90
 Tirkala 169
 tkanina 91
 Tomić Jovan 162
 torba 46, 67, 91, 138
 tovar 17, 18, 41, 54, 65—68, 90, 116,
 117, 120, 123, 124, 136, 150, 180,
 181, 187
 travarina 31, 50, 56, 66, 90, 117
 travnjak 117, 149
 trg 11, 14, 15, 30, 118—124
 trgovci 28
 trgoviste 120
 trnokop 124
 trošarina 30, 31, 66
 Truhelka Dr. Ć. 8, 20, 48, 141, 147,
 148, 150
 tržište 28, 117
 tržna inspekcija 28
 tržna taksa 67
 tvrđava 14, 29, 42, 55, 65, 150, 153,
 155, 175
 tvrđavska posada 150
 tvrđavski ljudi 55
- U**
- udovica 18, 88, 121, 150
 ugalj 119
 ugljari 119
 ugovor 32, 43, 115, 116
 Umur sin Toganov 154
 urbari 116
 uzboj (traženje rude) 116
 uroštiti 115
 ustanova 15
 utezi 28
 uživalac 57
- V**
- vakufnama 20
 valjalica za čebeta 117
 vanredni nameti 44
 varak 116
 Vareš 11

- varje 124
 varoš 32, 43, 66
 vatrog, vatrug, vatrok 114
 vedro 65
 vezir 169
 vilajet 12, 26, 57, 88, 116—118, 120,
 136, 169, 171, 173, 175, 176, 186
 vilajetske kadije 87, 135, 154
 Vildan 14
 vino 17, 41, 44, 45, 54, 56, 65, 67, 91,
 118, 119, 121, 124, 134, 138, 162,
 172, 176, 181, 182, 186, 187
 vinograd 44, 56, 57, 84, 86, 117, 124,
 134, 149, 161, 162, 172, 176, 181, 186
 Visoka Porta 55, 59, 160
 Visoko 11
 Višegrad 83
 vještak 85
 vlasti 7, 8, 11—14, 59, 67, 70, 150, 160
 vlasnik 115
 vlasnik odžaka 89
 vlaški običaj 14, 89, 137, 160, 171,
 175
 vlaški red 118
 voće 45, 46, 67, 68, 91, 117, 120, 121,
 138, 187
 voćka 44
 voćnjak 57
 vodenica 181
 vojni pohod 12—14, 118
 vojnik 32, 33, 43
 vojnučka rezerva 33
 vojvoda 29, 30, 42, 66
 volovska koža 46
 vosak 17, 123
 Vranjina (ostrovo) 162, 172, 176
 Vukanović Tatomir 11
 vuna 150
 vunenjak (sukno) 124
- Z**
- zabit 30
 Zadrimlje 173
 zaim 19, 27, 29, 42, 65, 118
 zajam 46
 zakon 7, 11—15, 17, 27, 28, 30, 54, 55,
 70, 90, 92, 116—120, 124, 139, 148,
 150, 172, 176, 181, 182, 186
- zakon ihtisaba (tržišne takse) 46, 68
 zakon o carini (trošarini) u Sarajevu
 70, 90
 zakon o prenosu i ustupanju zemlje
 uz tapisku pristojbu 70
 zakon o rudnicima 116
 zakon o tapiroji 91
 zakon o tržnom nadzorništvu 91
 zakon o ukinutim čiflucima 85
 zakon sarajevskog badža (carine)
 45, 67
 zakon solane 119
 zakon zapovjednika noćnih čuvara
 46, 68, 91
 zakup 29, 30, 42, 55, 65, 163
 zakupnici 68
 zalog 120
 zanatlije 28
 zapovijest 86, 92, 118, 161, 162, 176,
 180, 186
 zapovjednik 91, 121
 zarobljenik 90, 138
 zeamet 27
 zemaljski proizvodi 83
 Zemlja Pavlovića 13
 zemljani spahijski 87, 89, 136, 137
 zemljiste 87
 zemljana posuda 18
 zidari 42
 Zla Reka 180, Zli Rijeka 186
 zlatna ruda 17
 zob 41, 65, 83—85, 134, 149, 181
 zvornička kanun-nama 93, 122
 Zvornički sandžak (— liva) 8, 54, 93,
 116, 120
- Ž**
- željezo 54, 91, 120, 138, 150
 željezno oruđe (alatkta) 121, 123
 žetva 55, 57, 176
 Žežna 28
 žir 182, 187
 žitarice 84, 123, 134
 žito 15, 17, 45, 47, 55, 67, 90, 117,
 118, 119, 120, 138, 168, 181, 187
 žolski safar 114

E R R A T A

Strana	Red	Stoji	Treba	Strana	Red	Stoji	Treba
23	14	مقاطعه‌یه	مقاطعه‌یه	97	2	اوسل	ارسال
39	18	جور	حوز	100	2	اوبلنو	اولنوب
60	12	ظلم	-	102	12	دفع	دفع
60	18	ارستادرلر	اوستادرلر	112	6	برلو	برلو
61	14	غرسنده	غره‌سنده	127	16	به	با
62	14	بزير	بزر	128	12	اندکده	اندکده
63	23	مقاطعه‌لرین	مقاصعه‌لرین	128	17	اغلارینه	اولغارینه
72	17	كتان و کنوير	كتان کنوير	129	19	رسم رعيي	رسمن رعيي
75	6	كمال	كماك	131	11	يانغ	يانغ
79	2	رسم	رسوم	132	3	اکر بز	اکر بز
91	41	اکر بز	اکر بز	144	3	تیمار اری آلور تیمار اری اوولور	تیمار اری آلور تیمار اری اوولور

Strana	Red	Stoji	Treba
26	11	neka ne	neka se
41	29	grahovica	grahorica
67	14	miadog masla	čistog masla
67	42	skupocjeno platno	sukno
70	17	zakon i carini	zakon o carini
83	39	dvodištem	dvorištem
83	41	p	
84	39	dununmu	dunumu
85	23, 24	površine	zemljista
85	35	spohija	spahija
86	1	površini	zemljisti
86	40	dununmu	dunumu
87	9	bitti	bili
88	33	sandžakbegu	sandžakbegu
88	42	tapusa	tapusu
89	48	Str....	Str. 58
91	38	Str....	Str. 45
114	41	Zakupnih	Zakupnik
115	16	a poslije	a poslije se u kovnici
115	16	imena	cmina
120	21	vilajelsko	vilajetskog
134	16	pristojba na	pristojba na bennaka